

ŽELEZAR

JESENICE, DNE 28. JULIJA 1983

ŠTEVILKA 27 • XXXII

Nas kovinar, svobodno glasilo delavcev KID, je kot predhodnik Železarnja začel izhajati 26. januarja 1937. Železarnja izhaja od 1. decembra 1951 kot mesečna revija, od 15. aprila 1959 kot štirinajstodnevnik in od 1. januarja 1962 kot tednik. Glasilo je ob 25-letnici predsednik Tito odlikoval z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo. Glavni in odgovorni urednik Joža Vart. Naslov: Uredništvo Železarnja, SZ - Železarna Jesenice. Številke internih telefonov: urednik 2618, administracija 2619 in 2621. Tisk: TK Gorenjski tisk, Kranj. Oproščen prometnega davka po pristojnem mnenju štev.: 421/1-72.

VPLIV ZNIŽANJA OZIROMA ZVIŠANJA PLANIRANIH STROŠKOV NA POSLOVNI REZULTAT V PRVEM POLLETJU 1983

V prvem polletju smo prodali 180.241 ton proizvodov osnovne dejavnosti. Vrednost prodanih proizvodov skupaj s storitvami po lastni ceni je bila 8.258 milijonov dinarjev. Vrednost, ki nam jo je trg priznal, pa je bila 8.524 milijonov dinarjev. Pozitivna razlika je torej 266 milijonov dinarjev.

Za nabavljeni material smo v prvem polletju porabili 226 milijonov dinarjev več, kot pa smo vkalkulirali v planske cene. Z izvo-

zom smo dosegli negativni učinek v višini 28 milijonov dinarjev. Stroški delovnih skupnosti, ki niso bili vkalkulirani v ceno, so bili 318 milijonov dinarjev. Zaloge nedovršene proizvodnje, polproizvodov in gotovih izdelkov so se v tem obdobju povečale za 25.553 ton. Fiksni stroški, vsebovani v tem povečanju zalog, pa so predstavljali 126 milijonov dinarjev.

Vsota vseh omenjenih kategorij, ki so negativno vplivale na rezultat prvega polletja, je bila 433 milijonov dinarjev. Po drugi strani pa so bili dejanski stroški v temeljnih organizacijah nižji od planiranih za 738 milijonov dinarjev.

(Nadaljevanje na 4. strani)

Novo naselje Jesenice (foto I. Kučina)

FLUKTUACIJA KOT MOTEČI FAKTOR TEHNOLOŠKEGA RAZVOJA ŽELEZARNE

Problematika kadrov postaja iz dneva v dan bolj pereča. Če smo se v preteklosti srečevali v glavnem s pomanjkanjem kadra (predvsem za enostavne delovne naloge), se danes srečujemo s številnimi problemi, ki imajo skupni imenovalec v tem, da terjajo razmišljanje, kako doseči produktivno zaposlovanje, ali drugače povedano, kaj moramo storiti, da bomo začeli več in bolje delati.

Pred kratkim je vodja kadrovskega sektorja Janez Tušar končal poslovanje šolo na Brdu pri Kranju in za seminarso nalogo si je izbral temo Fluktuacija kot moteči faktor tehnološkega razvoja v železarni Jesenice. Ker je tema aktualna, utagne

zanimati širši krog delavcev Železarne in morda celo jeseniški prostor, zato jo v celoti objavljamo.

UVOD

Kadri so najpomembnejša determinanta slehernega razvoja, so

nosilci in obenem cilj razvoja. Predstavljajo (njihovo znanje, sposobnosti in motivacija) pogonsko gorivo v dirki s časom in konkurenco. To misel je po mojem mnenju najlepše izrazil Andrew Carnegie, ko je rekel, naj mu vzamejo vse premoženje, le kadre naj mu pustijo, pa bo v nekaj letih postal isto.

Sam dejavnik pa lahko bistveno oslabi, če kader ni stabilen. Ne samo zaradi tega, ker je identifikacija z delovno organizacijo zelo majhna, ampak tudi zato, ker obstaja korelacija med fluktuacijo in zadovoljstvom z delom, osebnim dohodkom, napredovanjem, odnosi med delavcem, vodenjem, z nesrečami pri delu, z neopravičenimi izostanki in z neurejenimi stanovanjskimi razmerami.

(Nadaljevanje na 6. strani)

POSLOVNI REZULTAT V PRVEM POLLETJU 1983

Celotni prihodek v prvem polletju 1983 je bil 7.993 milijonov dinarjev, kar je za 11,7 % pod planiranim. Načrtovano prodajo proizvodov osnovne dejavnosti smo uresničili 86 % - prodali smo 180.241 ton. Za planom smo tako zaostali za 28.499 ton. Ob povprečno doseženi prodajni ceni pomeni zaostanek 28.499 ton proizvodov izpad celotnega prihodka v vrednosti 1.357 milijonov dinarjev. Planirane prodajne cene nismo dosegli, tako da je bila zaradi tega realizacija manjša za 61 milijonov dinarjev.

V primerjavi s prvim polletjem 1982 smo dosegli za 31 % večji celotni prihodek, čeprav smo prodali za 13 % manj izdelkov. Poprečno dosežena prodajna cena je bila višja za 44 %. Povišanje celotnega prihodka torej odpade na povišane cene proizvodov.

Stroški proizvodnje so bili 10.375 milijonov dinarjev, kar je 6 % manj od načrtovanih in 40 % več kot v enakem obdobju 1982. Večja rast stroškov od rasti celotnega prihodka pomeni tudi manjši rast dohodka, ki je le za 39 % višji od doseženega v lanskem prvem polletju. Znašal je 1.847

milijonov dinarjev in je za 7 % slabši od načrtovanega.

V okviru stroškov je amortizacija po minimalnih, z zakonom določenih stopnjah, porasla za 39 %, predvsem zaradi revalorizacije osnovnih sredstev ob koncu leta 1982. Sami materialni stroški so prav tako porasli za 39 %, od načrtovanih pa so bili nižji za 8 %. Med izrednimi materialnimi stroški so najbolj porasle negativne tečajne razlike, nastale pri odplačilih tujih kreditov, neodplačanih deviznih anuitetah ter terminskih nakupih.

(Nadaljevanje na 2. strani)

O URESNIČEVANJU PRIPOROČIL IN SKLEPOV O UREJANJU DELOVNEGA ČASA

Na zadnji seji republiške skupščine so med drugim obravnavali tudi informacijo o uresničevanju priporočil in sklepov Skupščine SR Slovenije o aktualnih vprašanjih urejanja delovnega časa, ki jih je Skupščina sprejela 16. marca letos. To vprašanje, je bilo rečeno na seji Skupščine, še vedno razburja delavce v Sloveniji, pa tudi v naši železarni je to velikokrat na dnevnem redu v formalnih ali neformalnih razgovorih.

Na Skupščini je bilo med drugim rečeno, da je vzrok za razburjanje okrog delovnega časa predvsem v tem, ker so se njegove spremembe lotili marsikje premalo pripravljeni, nenačrtno, ob premajhni politični poenotenosti. V naši železarni pa so razgovori o tem ponovno oživil ob koncu prejšnjega meseca, ko so v radovljiski in kranjski občini v proizvodnih delovnih organizacijah ponovno premaknili jutranji začetek dela za uro nazaj, oziroma začeli delati ob 6. uri zjutraj. To je postalo še toliko bolj aktualno, ker se številni delavci vozijo v našo železarno iz sosednje radovljiske občine, njihove žene pa so zaposlene tam, in v mnogih družinah so se pojavili problemi. In ne nazadnje nas s tema dvema občinama vežejo tudi številne gospo-

darske, družbenopolitične, kulturne in druge aktivnosti, ki so sedaj prišle v razkorak s časom.

V naši železarni smo sicer v zvezi z novim delovnim časom z anketo zbrali nekatere podatke in s tem dobili ustrezno osnovo, ki je podlaga delovni grupi, ki mora do konca tega meseca pripraviti predlog za urejanje delovnega časa, ko bomo 25. septembra ponovno premaknili urne kazalce. Ob vsem tem pa smo v Železarni ostali preveč neprizadeti ob številnih kritikah delavcev v TOZD in delovnih skupnostih na postopek s kakršnim smo sprejemali sedaj veljavni delovni čas in na zahteve delavcev, da se delovni čas ponovno premakne za uro nazaj, kot so to naredili v radovljiski in kranjski občini. (Nadaljevanje na 2. strani)

TEORIJA IN PRAKSA STA NELOČLJIVA OD ČLOVEKA IN DRUŽBENEGA BITJA

... Zato tudi znanost in na znanosti utemeljene strokovne službe predstavljajo sestavni in neločljivi del celotne prakse političnega sistema. Znanost in strokovne službe bi morale biti prisotne na vseh ravneh delegatskega sistema, biti bi morale podlaga za delo delavskih svetov, delegatskih skupščin, izvršnih organov, administracije, zveze komunistov, socialistične zveze in drugih socialističnih sil naše družbe. (Edvard Kardelj, Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja.)

Uvodnih misli Edvarda Kardelja nismo izbrali slučajno, temveč predvsem zato, ker v naši vsakodnevni praksi, kljub izredno težkim gospodarskim in družbenim razmeram, še vedno v mnogih primerih poskušamo odprte probleme reševati preveč na pamet, čeprav imamo precej razvite strokovne službe, ki bi morale demokratičnemu odločevanju in odločanju nuditi znanstvene in strokovne rešitve in opredelitve, za katere bi morali tudi odgovarjati. To pa je v pogojih trde bitke za uresničevanje dolgoročnih ciljev gospodarske ustavitve izrednega pomena.

Našim uvodnikom nekoliko očitajo, da je v njih preveč citiranja misli naših avtoritativnih teoretikov in ideologov. Med očitavci pa niso redki šolani kadri, med katerimi je žal tudi nekaj takih, ki mislijo, da jim že pred mnogimi leti pridobljen akademski naslov zagotavlja za vse večne čase dovolj znanja, čeprav znanja, spoznanja in vednosti neprestano napredujejo in čeprav je znano, da se ves napredek gradi na novih znanjih in spoznanjih. Še prav posebno pa to velja za naš politični sistem socialističnega samoupravljanja, ki ga na osnovah marksistične znanosti, gradimo na izvirnem, jugoslovanskem način, kar pa zahteva še mnogo več znanstvenega in strokovnega poglobljanja in proučevanja.

Še vedno srečujemo razumnike, pa tudi nekatere vodilne kadre, tudi v naši železarni, ki mislijo, da bodo razvojne programe reševali neodvisno od družbeno-ekonomskih zakonitosti, ne upoštevaje dolgoročne idejno-politične in znanstvene usmeritve gospodarske in družbene ustavitve. Trenutne gospodarske probleme, še manj pa dolgoročne poslovne usmeritve naših TOZD in Železarne kot celote, ni mogoče več reševati in opredeljevati, po posluhu ali na pamet, temveč izključno na osnovi dolgoročnih zahtev stabilizacije, ki jih pred gospodarski sistem postavlja dolgoročni program ekonomske stabilizacije. To pa pomeni temeljito poznavanje sklepov dokumentov komisije zveznih družbenih svetov za vprašanja ekonomske stabilizacije. Poznavanje dokumenta pa seveda pomeni precej ur intenzivnega poglobljanja v njegovo vsebino, kar pa je pogoj, da brez odlašanja takoj in konkretno začnemo menjati odnos do dela, do družbene lastnine in si prizadevati za novo kakovost gospodarjenja.

Nemudoma, brez odlašanja bi morale vse socialistične in demokratične ustvarjalne sile v Železarni - družbenopolitične organizacije, samoupravni in poslovni organi, strokovne in raziskovalne službe - zagotoviti enotno uresničevanje stabilizacijskega programa, kot ga opredeljujejo že omenjeni dokumenti komisije zveznih družbenih svetov za vprašanja ekonomske stabilizacije. Pri tem se bomo prav gotovo srečevali z različnimi tehnokratskimi odpori, trenutnimi interesi podjetja pa tudi z različnimi socialnimi in drugimi problemi, ki jih bo poročilo dosledno izvajanje stabilizacijskega programa.

Izvajanje dolgoročnega stabilizacijskega programa pa med drugim zahteva dosledno izvajanje temeljnih načel naše ustave in zakona o zdravem delu, ki jih bodo nekateri morali nekoliko osvežiti, nekateri pa še dodobra spoznati, če bodo hoteli ostati na ključnih položajih, kajti nemože je izvajati nekaj, kar ne poznaš, sicer se lahko taki kadri spremenijo iz »oročja stabilizacije sistema v orodje njegove slabitve«.

Današnji veliki gospodarski problemi in neskladnosti v družbeni reprodukciji so med notranjimi vzroki predvsem posledica nedoslednega in neodgovornega uresničevanja programa ZKJ ustave, zakona o zdravem delu, dokumentov 10., 11. in 12. kongresa ZKJ in sklepov centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije, čemur pa je bil velikokrat vzrok, nepoznavanje teh dokumentov. Pri tem svoje vloge niso odigrale organizirane subjektivne sile z zvezo komunistov na čelu, z gradivi pa se niso seznanjali niti nekateri na ključnih položajih, katerim bi ta gradiva morala biti osnova za njihovo delovanje in ravnanje. Apolitizirale pa so se tudi mnoge strokovne službe, katerim bi morala biti resnična marksistična znanost osnova njihovega delovanja. Zaradi tega smo praktične rešitve sprejemali izkustveno in kratkoročno, s tem pa so bile tudi rešitve konservativne in prepočasne. Tako pa so se in se še obnašajo tudi posamezniki na ključnih položajih.

Uresničevanje dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije bo terjala korenite spremembe v nadaljnjem razvoju samoupravljanja, družbenih odnosov v gospodarstvu, v strukturi gospodarstva in reprodukcije nasploh, v ravnanju vseh družbenih dejavnikov, organizacij, organov in institucij gospodarske in političnega sistema, je bilo poudarjeno na seji predsedstva centralnega komiteja ZKJ, vse to pa, kar je neštetokrat poudarjal tovariš Tito, pa zahteva mnogo več znanja, širša obzorja, bogatejšo kulturo. To pa zahteva tudi angažirano prisotnost strokovnih služb in znanosti. Zato pa se bomo morali še marsikje usposobiti.

PRIPRAVE NA PONOVI TEV REFERENDUMA V ŠESTIH TOZD

V prihodnjih dneh, to je do 5. avgusta, bo v TOZD Hladna valjarna Bela, Žičarna, Profilarna, Vratni podboji, Vzdrževanje in Energetika, v katerih 20. aprila ni uspel referendum o sprejemu dopolnitev samoupravnega spoznanja o merilih in osnovah za delitev osebnega dohodka in dela sklada skupne porabe, ki se nanaša na uvedbo dodatka udeležencem NOV, o tem v samoupravnih delovnih skupinah ponovno potekala javna razprava. Pono- ven referendum pa naj bi delavski sveti teh TOZD razpisali na isti datum, to je 14. septembra.

(Nadaljevanje na 2. strani)

PLAVŽARJI ŠE VEDNO PRESEGAJO PLAN, JEKLARJI ZA ODSOTOK ZAOSTALI

Plavžarji iz tedna v teden povečujejo presežek planirane količine grodlja, jeklarji pa so po 25 dneh julija za dober odstotek zaostali za mesečnim družbenim planom.

Statistika po 25 dneh julija kaže, da so delavci v TOZD PLAVŽ izdelali 12.870,4 tone grodlja in za 3,5 odstotka presegajo idealno izvrševanje mesečnega družbenega načrta, ki je enak operativnemu programu.

V TOZD JEKLARNA pa so delavci v istem obdobju izdelali 30.823 ton surovega jekla in so za idealnim izvrševanjem mesečnega operativnega programa zaostali za dober odstotek.

Skupna proizvodnja po 25 dneh julija je 92.080,1 tone in je za šest odstotkov za načrtovano. Za prodajo pa je bilo v tem času narejenih 20.480,6 tone izdelkov in za idealnim izvrševanjem operativnega plana zaostajamo 21 %, za znižanim operativnim programom pa dobrih 12 %.

POVZETEK NEKATERIH RAZISKOVALNIH DOGNANJ O DELOVNEM ČASU

Pregled doslej opravljenih raziskav pri urejanju delovnega in obratovnega časa je razkril večplastnost in večrazsežnostni značaj odnosov, ki so kot pogoj, vzrok ali posledica povezani z delovnim časom.

Temeljna ugotovitev izčrpane razprave, ki so se je udeležili številni raziskovalci in strokovnjaki je, da je zaželeno učinkovito spreminjanje delovnega časa mogoče pričakovati le, če jih ujamemo dolgoročno, načrtno, selektivno (ob upoštevanju značilnosti in razmer v različnih gospodarskih panogah, regionalnih značilnosti, zlasti razvitosti družbenih dejavnosti) in tako, da omogočajo dovolj visoko stopnjo avtonomnosti odločanja organizacij združenega dela in delavcev v njih (gibljivi delovni čas). Nasprotno pa linearni ukrepi nujno zmanjšujejo stopnjo prilagodljivosti zmožnosti in sprožajo neželene (nepredvidljive) posledice, ker pač ne upoštevajo vseh značilnosti.

V kratkem času po sprejemu usmeritev v skupščini SRS ni mogoče ugotoviti pozitivnih ekonomskih učinkov, ki naj bi jih prinesel spremenjeni delovni čas; ne le zaradi kratkega obdobja, ampak predvsem zaradi odvisnosti produktivnosti dela od vrste dejavnikov, katerih prepletajoči vpliv je težko paralizirati na en sam ukrep, kakršen je sprememba delovnega časa. Tudi z raziskavami, opravljenimi v drugih (razvitih) državah, si ne moremo pomagati, saj je potrebno upoštevati zgodovinski in kulturni vidik in specifično delovnega časa.

Raziskave v tujini in pri nas (v Sloveniji) pa dajejo vrsto izsledkov, ki bi jih lahko s pridom uporabili za odpiranje ugotovljenih negativnih socialnih učinkov spremembe delovnega časa. Ker ti vzvratno vplivajo na produktivnost dela, je to nujni pogoj za doseganje postavljenega cilja — povečanje produktivnosti. Te izsledke bomo poskušali zapisati v obliki pobud in opozoril; ker so to v glavnem hipoteze, raziskovalci sodijo, da bi morali zagotoviti tudi usklajevanje in usmerjanje raziskovalne dejavnosti v trajno, interdisciplinarno proučevanje dejavnikov povečevanja produktivnosti v naši družbi.

Pri spreminjanju delovnega časa je potrebno več pozornosti nameniti učinkovitosti in ne le nominalnemu delovnemu času. Ob spreminjanju delovnega časa bi bilo še posebej potrebno upoštevati pozitivne sankcije in spodbude za povečanje učinkovitosti delovnega časa, ne pa groziti z negativnimi sankcijami ter upoštevati kakovostne spremembe pri urejanju delovnega časa (gibljivi delovni čas, razporejanje odmorov med delom, akumulacija delovnega časa, deljeni delovni čas in zaposlovanje z manj kot polnim delovnim časom).

Sama sprememba delovnega časa manj vpliva na (ne) zadovoljstvo delavcev kot drugi dejavniki (motivacija za delo). Premik tudi ne vpliva na boljše izkoriščenost delovnega časa, čeprav pomembno posega v človekov bioritem. Po začetnih težavah ga je mogoče brez težjih posledic prilagoditi celotni zasnovi človekovega življenja, seveda le, če so tudi vsi drugi segmenti življenja ustrezno prilagojeni tem spremembam. V nasprotnem primeru nastopijo po dolgotrajnem delovanju človeku neustreznih razmer različne motnje v človekovem biopsihološkem počutju in statusu — od apatičnosti, fizičnih in psihičnih obolenj in s tem povečane odsotnosti do nesreč pri delu. To povzroča invalidnosti, predčasno upokojevanje in ima v končni fazi za celotno družbo tudi hude finančne posledice.

Spreminjanje vsake navade prinaša nezadovoljstvo in ker sprememba delovnega časa prinaša s seboj spremembo cele vrste navad, je razumljivo, da so delavci s premikom delovnega časa nezadovoljni, kar se odraža tudi v organizacijah združenega dela. Ali je to običajen odpor proti spremembam ali pa je nezadovoljstvo trajno, še ni mogoče vedeti. V ciklu dnevnih aktivnosti se začnejo jasno kazati razlike med delavci z različno izobrazbo in med delavci, ki opravljajo različna dela. Malo je verjetno, da so te razlike posledica počasnejšega prilagajanja manj izobraženih in proizvajalnih delavcev. Dolgoročno lahko pričakujemo individualne in družinske prilagoditve, ki bodo odpravile težave, ki so se pojavile s spremembo delovnega časa.

Vendar pa spreminjanje delovnega časa v sedanjih razmerah povzroča vrsto neugodnih učinkov, ki zmanjšujejo ali celo odpravljajo predvidene pozitivne učinke spremembe.

Spreminja se socializacijska vloga družine na račun drugih socializacijskih dejavnikov (celodnevna šola,

podaljšano bivanje in ulica). Vse te spremembe imajo lahko negativne psihološke posledice za mlade, kadar podaljšano bivanje v šoli, šola in vzgojno-varstvene organizacije ne uresničujejo v celoti svojih ciljev in so slabši socializacijski dejavniki kot družina. S spreminjenim delovnim časom bi bilo zato nujno potrebno izboljšati družbeno organizirano varstvo in vzgojo otrok in mladine.

Obstajajo indikacije, da so nastopile težave pri obdelovanju zemlje delavcev ter pri delu za zaslužek izven delovnega časa.

S spreminjenim delovnim časom se je porušil ustaljen cikel prehranjevanja delavcev in njihovih družin, pri čemer je zlasti ogrožen glavni obrok — kosilo, ki je imelo poleg funkcije zadovoljevanja fizioloških potreb tudi pomembno psihosocialno funkcijo v družini. Izločitev tega obroka iz družine terja dvig kvalitete prehrane (izbor, pestrost, svežina hrane, privlačnejše okolje prehranjevanja itd.) v organizacijah združenega dela. Zlasti v zadnjem času pa kvaliteta družbene prehrane v organizacijah združenega dela upada, kar povzroča, da so delavci manj zainteresirani zanjo, oboje pa povzroča slabo prehranjevanje in neugodno psihofizično počutje delavcev. Organizacija ustrežnejše ponudbe glavnega dnevnega obroka med delom pomeni ne le bistveno izboljšanje prehrane, ampak ob siceršnjih podražitvah tudi povečanje izdatkov zanj za organizacije združenega dela in delavca.

Na nezadovoljstvo delavcev je vplivalo tudi dejstvo, da je bilo veliko delavcev slabo ali sploh niso bili

seznanjeni z razlogi spremembe delovnega časa. Nesmotno je bilo, da je bila sprememba delovnega časa povezana s spremembo merjenja časa (premik urnega kazalca). Delovni ljudje so bili seznanjeni predvsem s Priporočili Skupščine SRS, ki so jih v večini primerov upoštevali, vendar le izjemoma po resnično samoupravni poti. V tem je tudi treba iskati razlog, da se nekatere organizacije združenega dela vračajo ali želijo vrniti na stari delovni čas.

Ob novi ureditvi delovnega časa je nujno potrebno:

- zagotoviti neposredno odločanje vseh prizadetih o razporeditvi delovnega časa v organizacijah združenega dela kot na splošni družbeni ravni, tako da se doseže večja izkoriščenost družbenih sredstev;

- kjer je mogoče razširjati gibljivi oziroma premakljivi delovni čas in širiti raznovrstne razporeditve delovnega časa ter upoštevati zaposlitve z različno dolgim delovnim časom;

- bolj spodbujati delno zaposlovanje;

- razvijati celodnevno šolo in druge oblike dela z otroki in varstvo otrok v krajevnih skupnostih;

- spodbujati prevzemanje »dobrin navade«, kot so zajtrk in jutranji prosti čas družine;

- izboljšati organizirano družbeno prehrano;

- organizirano spremljati socialne in ekonomske učinke spreminjanja delovnega časa, saj se kažejo nekatere socialne nesprejemljive posledice;

- načrtno zastaviti sistematične, k dolgoročnim družbenim ciljem in smotrom usmerjene interdisciplinarne raziskave in študije.

(Delegatski poročevalec
16/IX, 5. julij, 1983)

Sodelavca jeklarja pri ASEA električni peči (foto I. Kučina)

O URESNIČEVANJU PRIPOROČIL IN SKLEPOV O UREJANJU DELOVNEGA ČASA

(Nadaljevanje s 1. strani)

Zal nas je obšlo tudi pismo, ki so ga Izvršni svet Skupščine SRS, Gospodarska zbornica Slovenije, republiška konferenca SZDL in republiški svet Zveze sindikatov Slovenije, 20. maja, poslali delavskim svetom in osnovnim organizacijam zveze sindikatov. V njem je namreč rečeno, da je za uresničevanje priporočil in sklepov Skupščine SR Slovenije zlasti pomembno zagotoviti, da organizacije združenega dela materialne proizvodnje, ki delajo v eni izmed, pričnejo z delom ob 7. uri. In dalje:

Organizacije združenega dela, ki delajo v dveh ali več izmenah, pa bi lahko zaradi posebnih razmer delovni čas urejale tudi drugače, če po prej s prometnimi in vzgojnovarstvenimi organizacijami in drugimi povezavami zagotovijo možnost za tako ureditev delovnega časa. Seveda pa, kakor navaja pismo, družbeno smotnost premika začetka delovnega časa mora temeljiti na potrebi kar najboljšje izrabe vseh proizvodnih sil združenega dela in zveznem zakonu o računanju delovnega časa.

Kljub temu, da je preteklo že več kot dva meseca, ko je bilo to pismo naslovljeno na delavske svete in osnovne organizacije zveze sindikatov s priporočilom, da ga obravnavajo in na njegovi podlagi naredijo vse potrebno za uveljavitev priporočil in sklepov Skupščine SR Slovenije za dokončno ureditev vprašan delovnega časa tudi v samoupravnih

splošnih aktih, doslej v Železarni ni bilo potrebne aktivnosti. Niti nismo organizirano spremljali socialnih in ekonomskih učinkov sedanjega delovnega časa.

Ob vsem tem ne bi smeli ponoviti pomladanskih napak in dejstva, da je na nezadovoljstvo delavcev v TOZD in delovnih skupnostih vplivalo tudi to, da je bilo veliko delavcev slabo ali sploh niso bili seznanjeni z razlogi spremembe delovnega časa in da smo to sprejemali po hitrem postopku ter zaobšli resnično samoupravno pot.

Tako pa seveda niso tako enostavne zadeve, kot si to nekateri zamišljajo, ki bolj govorijo o začetku delovnega časa, manj pa o tem, kakšni so in bodo delovni rezultati takega ali drugega premika začetka delovnega časa in ne nazadnje tudi, kakšne bodo socialne posledice. V Delu smo pred kratkim, na primer, lahko prebrali o negativnih posledicah v rasti in razvoju otrok, ki jih ugotavljajo vzgojiteljice gorenjskih vzgojnovarstvenih organizacij pri otrokih, ki morajo že ob peti uri zjutraj prihajati v vrte.

Ker se bodo nedvomno tudi v naši TOZD in delovnih skupnostih v avgustu začele razprave o tem, v posebnem sestavku objavljamo povzetek nekaterih raziskovalnih dognanj o delovnem času, ki je bil objavljen v delegatskem Poročevalcu. To pa seveda ne bi smelo biti opravičilo za to, da v Železarni premalo delamo okrog tega vprašanja.

Menjava zobnikov v Valjarni bluming (foto S. Kokalj)

PRIPRAVE NA PONOVI REFERENDUMA V ŠESTIH TOZD

(Nadaljevanje s 1. strani)

Po zakonu o referendumu in drugih oblikah osebnega izjavljanja lahko delavski sveti sprejmejo sklep o ponovitvi referenduma po poteku treh mesecev. O ponovitvi referenduma v navedenih temeljnih organizacijah združenega dela je 22. aprila sklepal tudi delavski svet Železarn, ko je med drugim obravnaval izid referenduma o obravnavani dopolnitvi samoupravnega sporazuma. V tem času pa so se dvakrat sestali tudi predstavniki družbenopolitičnih organizacij in vodje TOZD iz teh temeljnih organizacij.

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje je vsem tem temeljnim organizacijam že poslal obsežno informacijo o pripravah referenduma, katera naj bi bila osnova za javno razpravo. Eden od vzrokov za neuspeh referenduma v teh temeljnih organizacijah je bil prav gotovo pomanjkljiva informiranost delavcev in zato bi morali sedaj z vso odgovornostjo delavce informirati o vsebini in namenu dopolnitve samoupravnega sporazuma.

Predlog za dopolnitev samoupravnega sporazuma je dala konferenca osnovnih organizacij sindikata Železarn in se nanaša na dopolnitev dveh členov v XI. poglavju samoupravnega sporazuma, in sicer:

- člen 60 a: Kot del priznanja za minulo delo se priznava delavcem, borcev in udeležencem NOV dodatki. Višina dodatka je odvisna od načina in trajanja udeležbe delavca v NOV ter od višine njegovega osebnega dohodka (B).

- Osnova priznanega odstotka dohodka (D) borcev in udeležencem NOV je doseženi povprečni osebni dohodek. Dodatek k OD delavca, borca in udeleženca NOV se izračuna po obrazcu:
 $D = 40 - 0,0003 \cdot (B - 10.000)$

- Poprečni OD vseh delavcev Železarn in poprečni OD delavca, borca in udeleženca NOV se ugotavlja enkrat kvartalno. Osnova 10.000,00 din neto mesečno se valorizira enkrat letno, usklajeno z dinamiko rasti OD in družbenih usmeritev o delitvi OD.

- člen 60 b: Glede na začetek in način sodelovanja v NOV se osnovni dodatek (D) množi s faktorjem:

- 1,00 — delavcem, udeležencem NOV, z začetkom udeležbe do konca leta 1943 s priznanim dvojnimi štetjem delovne dobe;

- 0,85 — delavcem, udeležencem NOV, z začetkom udeležbe do konca leta 1944 in priznanim dvojnimi štetjem delovne dobe;

- 0,70 — delavcem, udeležencem NOV, z začetkom udeležbe do 30. aprila 1945 z dvojnimi in enojnimi štetjem delovne dobe.

V zvezi s tem je strokovna služba poslala vsem navedenim temeljnim organizacijam natančne podatke, kolikšno obremenitev sredstev za osebne dohodke to pomeni v posamezni TOZD in spisek 131 delavcev borcev in udeležencem NOV z izračunanimi dodatki. V tem pogledu moramo reči, da je sedaj informacija popolna, odvisno je torej le, kako bodo v temeljnih organizacijah izpeljali javno razpravo.

V obravnavah dodatka borcev in udeležencem NOV bi seveda morali upoštevati dejstvo, da ne gre za nikakršne privilegije, temveč za posebno priznanje delavcem za čas, ki so ga morali prebiti izven delovnega razmerja kot borci narodnoosvobodilne vojske. To je v bistvu neke vrste nadomestilo za njihovo minulo delo, da se bodo, ob pozitivno zaključenem referendumu, ti dodatki izplačevali le dobri dve leti, ko bodo vsi borci in udeleženci NOV odšli v pokoj, seveda pa bo med tem številu zaradi upokojev vsak mesec manjšal.

V razpravah je seveda tudi prav da vemo, da vse delovne organizacije SOZD Slovenske železarn takšen dodatek borcev in udeležencem NOV izplačujejo že peto leto in da je naša železarna v tem pogledu zadnja. Na referendumu 20. aprila letos so se na referendumu za dopolnitev samoupravnega sporazuma izrekli delavci v 15 TOZD in treh delovnih skupnostih, v ostalih šestih, kjer referendum ni uspel, pa se bodo o tem morali opredeliti na ponovljenem referendumu.

Naj v ilustracijo navedemo, da je v celotni Železarni le še 131 upravičenec do tega dodatka, v TOZD, kjer bodo morali ponoviti referendum, pa je število naslednje: v TOZD Hladna valjarna Bela, Profilarna in Vratni podboji ni zaposlenega nobenega udeleženca NOV, v TOZD Vzdrževanje je zaposlenih sedem delavcev, njihov dodatek pa predstavlja 0,1 % bruto osebnega dohodka, v TOZD Energetika je zaposlenih osem delavcev, njihov dodatek predstavlja 0,2 % BOD in v TOZD Žičarna pet delavcev, njihov dodatek pa predstavlja 0,3 % bruto osebnega dohodka. Kot že rečeno, se bo ta delež iz meseca v mesec zmanjševal.

Če bomo vse to delavcem v teh TOZD v javni razpravi razložili, potem prav gotovo ne sme biti nobene dvoma o pozitivnem izidu referenduma v mesecu septembru.

POSLOVNI REZULTAT V PRVEM POLLETJU 1983

(Nadaljevanje s 1. strani)

Obveznosti iz dohodka so znašale 934 milijonov dinarjev in so bile glede na načrtovane nižje za 1 %. V primerjavi s prvim polletjem 1982 pa so narasle za 28 %. Največ so porasli prispevki za skupno porabo ter prispevek za pokritje dela stroškov infrastrukture ŽTP (za 60 %). V letošnjem letu imamo tudi dva nova prispevka, in sicer prispevek za usposabljanje zemljišč za družbeno organiziranje kmetijske proizvodnje ter prispevek za pospeševanje konvertibilnega deviznega priliva.

Čisti dohodek je zaostal za planiranim za 13 % in je znašal 913 milijonov dinarjev.

Za osebne dohodke smo namenili 913 milijonov dinarjev, na sklade pa smo začasno razporedili 166 milijonov dinarjev. Končni rezultat je izguba v znesku 183 milijonov dinarjev. Ob upoštevanju čistega dohodka, ki so ga temeljne organizacije, ki niso poslovale z izgubo, razporedile

na poslovni sklad, rezervni sklad in sklad skupne porabe, znaša konsolidirana izguba 17 milijonov dinarjev. Prvo polletje so z izgubo zaključile naslednje temeljne organizacije: Plavž, Jeklarja, Valjarna bluming-štel, Hladna valjarna Bela in Želbljarna. Izguba je bila nižja kot v prvih treh mesecih.

Glavni vzroki izgube so nedoseganje planirane količine prodaje, porast zalog nedovršene proizvodnje, polproizvodov in gotovih proizvodov (za 25.553 ton), višje cene nabavljenega materiala (za 296 milijonov din) ter visoke tečajne razlike (91 milijonov din) in neplačana realizacija.

Negativni učinek izvoza je bil 28 milijonov dinarjev. Izvozna cena, dosežena na tujem trgu, je bila višja od domače za 35 milijonov dinarjev (drugi tečaj dinarja), za 63 milijonov dinarjev pa smo imeli več stroškov. Prejete stimulacije za doseženi izvoz pa so bile 81 milijonov dinarjev.

UGOTOVITVE IN STALIŠČA OB IZVRŠEVANJU DRUŽBENEGA PLANA OBČINE V LETU 1983

V zvezi z informacijo o uresničevanju družbenega plana občine Jesenice za obdobje 1981—1985 od leta 1981 do konca maja 1983 (o tem smo pisali v prejšnji številki Železarnja) je izvršni svet Skupščine občine Jesenice sprejel naslednje ugotovitve in stališča, ki jih je posredoval tudi delegatom vseh treh zborov.

— 1 —

Na osnovi informacije izvršni svet Skupščine občine Jesenice ugotavlja, da so v tem času najresnejši problemi na naslednjih področjih:

- zmanjšuje se devizni priliv in s tem se pojavljajo problemi odplačevanja kreditov,
- problemi notranje likvidnosti,
- zmanjšanje fizičnega obsega proizvodnje,
- izvajanje investicijske politike,
- rast cen in inflacijski pritiski,
- izvajanje kadrovske politike.

— 2 —

Izvršni svet poudarja, da je uresničevanje občinske resolucije o izvajanju plana v letu 1983 temeljni princip stabilizacije. Kljub temu podatki v prvih mesecih tega leta kažejo, da v posameznih primerih odstopamo

od začrtanih nalog. V skladu z zakonom o sistemu družbenega planiranja bo izvršni svet tudi s predlogom dodatnih ukrepov skušal zagotoviti izvedbo tega planskega dokumenta ter o ukrepih obveščal zbor združenega dela Skupščine občine Jesenice.

— 3 —

Na nekaterih področjih ugotavlja, da se stvari zelo počasi premikajo naprej. Čeprav smo na posameznih področjih gospodarstva, to je črna metalurgija, kovinsko predelovalni industriji, gostinstvu in turizmu ter v trgovini v teh letih pristopili k posebnim oblikam povezovanja dela in sredstev in s tem realizaciji posameznih planskih nalog, se v tem času te naloge tako počasi uresničujejo, da skoraj ni zaznati kakšnega napredka. Ob vsem tem je zaskrbljujoče, da skupnost OZD s področja gostinstva in turizma še ni zaživela in da se OZD s področja kovinske predelave nikakor ne morejo dogovoriti o okvirih povezovanja.

— 4 —

Na področju investicij v občini Jesenice še nismo uspeli realizirati sprejetih nalog. Tu gre predvsem za tiste investicije, ki so v naši resoluciji opredeljene in zato pomenijo prednostne naloge. Te investicije so predvsem gradnja jeklarne 2, infrastrukturni objekti v turizmu in gostinstvu, komunalni in stanovanjski objekti ter investicije v osnovna sredstva zaradi zamenjave dotrajanih strojev in naprav. Pri tem bo nujno treba v večji meri pristopiti k združevanju sredstev in spreminjanju sistema financiranja za realizacijo teh nalog.

— 5 —

Vsakodnevni problem, ki se nam v zadnjem času kaže, je vprašanje oskrbljenosti. Res je, da z aktivno in uspešno organizacijo trgovine, koriščenjem občinskih blagovnih rezerv ipd. te probleme blažimo, vendar pa je prisotno pomanjkanje posameznih proizvodov. V zvezi s tem bomo situacijo v večji meri reševali predvsem z neposrednim povezovanjem nosilcev preskrbe s proizvajalci, kar pa nam ne uspeva zaradi nesorazmerij v politiki cen.

— 6 —

Izvršni svet ocenjuje, da v občini Jesenice ni potrebno spreminjati resolucije za leto 1983. Zato pa izpostavlja večjo odgovornost za izvajanje dogovorjenega. Če smo ugotovili, da so naloge realno določene, potem jih je treba dosledno izvajati. Proti tistim, ki tega ne bodo storili, pa je potrebno dosledno izvajati ukrepe ter do kraja zaostri osebno odgovornost z vsemi posledicami na vseh ravneh naše organiziranosti.

— 7 —

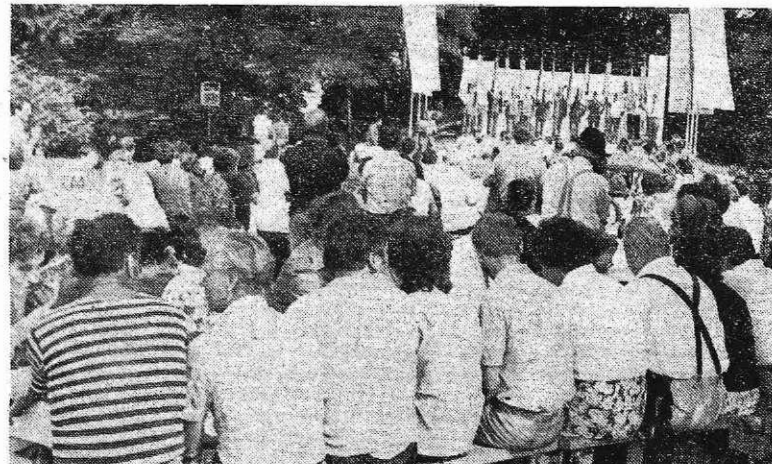
Na podlagi navedenega izpostavljam najbolj ključne probleme, ki jih v tem trenutku premalo uspešno rešujemo. To so:

- Združevanje kovinsko-predelovalne industrije na principu dohodkovnega povezovanja. Čeprav delovna skupina, ki smo jo imenovali, zelo intenzivno dela, konkretnih rezultatov v posameznih organizacijah združenega dela še ni, razen zadnje povezanosti delovne organizacije kovin in železarne Jesenice. V zvezi s tem bo izvršni svet ocenil organizacijo dela v vsaki posamezni organizaciji združenega dela kovinske pre-

delave in predlagal usmeritve z ukrepi za njihovo izvajanje.

— Združevanje gostinsko-turističnih organizacij za izgradnjo infrastrukture v Gornjesavski dolini in povezanost pri skupnem nastopu navzven in skupnem reševanju med seboj podobnih in celo enakih problemov teče zelo počasi. Ni skupnih pobud nosilcev razvoja v Gornjesavski dolini, niti ni najosnovnejše povezanosti, kot so recepcijska dejavnost, informacijska dejavnost in medsebojna zamenjava kadrov. V zvezi s tem bo izvršni svet predlagal, da se razpusti skupnost OZD, v kolikor v najkrajšem času ne bo vidnega večjega interesa nosilcev gospodarskega razvoja te dejavnosti v Gornjesavski dolini.

— Na področju kmetijstva ne uspemo oblikovati take organizirane oblike združnega povezovanja, ki bo zagotavljala večjo proizvodnjo in s tem več hrane — 25% po naših usmeritvah do leta 1985. To pa pomeni, da DO KZK Kranj ni sposobna oblikovati take organizacije, niti zagotavljati ustrezne pomoči in povezovanja kmetijskih proizvajalcev. Izvršni svet bo skupaj s Kmetijsko zemljiško skupnostjo občine Jesenice pripravil ustanovitvene akte za ustanovitev zadržne enote v jeseni-

Del udeležencev XI. srečanja borcev NOV in mladine SOZD Slovenske železarnice (foto B. Blenkuš)

SREČANJE BORCEV NOV IN MLADINE NA TEHARJIH

Enajste srečanja borcev NOV in mladine delovnih organizacij SOZD Slovenske železarnice, ki je bilo v soboto, 23. julija, na Teharjih pri Celju, se je udeležilo okrog osemsto delavcev, mladincev, upokojenih železarjev in gostov. Iz jeseniške železarnice je bilo vseh udeležencev nekaj manj kot tristo.

Na lepo urejen prireditveni prostor ob domu štorskih železarjev so udeleženci z Jesenic prikorakali v dolgi povorki; na čelu katere so bili zastavonoše in partizanski harmonikar Lovro Pretnar.

Razporejen je bilo tudi zaradi lepote vremena enkratno. Ker je sonce močno žgalo, je večina udeležencev poiskala prostor v senci velikih hrastov. Prireditve se je pričela ob 10.30, natančno ob predvidenem času, in sicer s pesmijo Naprej zastave slave, ki so jo zaigrali člani pihalnega orkestra štorskih železarjev.

V slavnostnem govoru je Dušan Burnik, predsednik poslovnega odbora železarnice Štore, med drugim dejal, da so borci NOV še v prvih vrstah dela. Kratko je opisal dogodke iz NOB na tem območju. Pri tem je z dokazi ovrgel mnenje nekaterih, da »po partizansko ne gre več«. V NOB so popolnoma iz nič organizirali in uredili zveze, bolnišnice, skladišča, obdelavo polj, šolanje in podobno.

»Prepričan sem,« je nadaljeval, »da bi danes, ko so nešteto krat boljše pogoji, lahko naredili še veliko več, če bi se pogostejše spominjali opravljene in dosežene, pogledali, kako se je delalo z enkratno partizansko moralno, zagnano, ponosno. Zato bi se vedno in povsod morali zavzemati za prenašanje moralno-etičnih vrednot in tradicij NOB na našo mladino in poznejše rodove. Srečanje je vsekakor prispevek k osveščanju, k ugotavljanju novih spoznanj in opredeljevanju nalog, ki nas čakajo v prihodnje.

Po vojni smo ustvarili velike vrednote in dosegli visok standard, ki je posebno zadnjih pet let tudi delno sad tujega kapitala. Zato je tačas najpoglavitejše, da z dobrim delom dolg vrnemo v predvidenem roku. Na osnovi doseženega bogastva moramo najti rešitve v nas samih. Več se moramo pogovarjati med seboj, med delavci, občani. Povečati moramo produktivnost, poskrbeti mora-

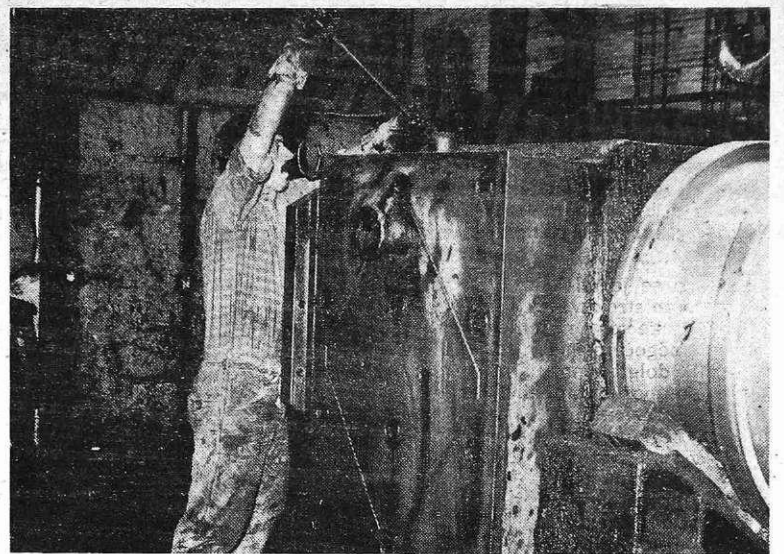
ški občini z usmeritvami, ki jih kmetijski proizvajalci nenehno ponavljajo.

— Na področju prometa in zvez izvršni svet prav sedaj preverja povezanost vseh teh dejavnikov v občini in njihovo organizacijo dela ter, kako so izkoriščene možnosti, ki jih območje naše občine daje. To so obmejna železniška postaja, razvit tovarni promet in špeditorske dejavnosti ter zagotavljanje višjega standarda pri prevozu potnikov. Izvršni svet je od teh organizacij že prejel razvojne programe, na podlagi katerih bo oblikoval skupno usmeritev na področju prometa in zvez za občino Jesenice.

Pri tem izvršni svet ocenjuje in poudarja, da brez rešitve teh vprašanj ne bo mogoče uresničiti resolucije za leto 1983.

— 8 —

Poročilo in problemi kažejo na resnost položaja, v katerem se sedaj nahajamo. Uresničitev teh nalog bo zato zahtevala še dodatne napore in spoštovanje ter dosledno izvajanje samoupravnih odločitev. Pri izvajanju teh nalog opozarjamo na sočasnost reševanja v organizacijah združenega dela, njihovih združenjih, kakor tudi znotraj drugih sistemov organiziranosti. Pri tem je potrebno v vsaki organizaciji predvideti način med seboj povezanega strokovnega dela.

Sodelavec vzdrževalec v Valjarni žice (foto S. Kokač)

OBVESTILA KOLEKTIVU — OBVESTILA KOLEK

RAZPORED DEŽURNIH ŽELEZARNE OD 1. DO 7. AVGUSTA

1. avgusta, Avgust KARBA, vodja OPP, Jesenice, Svetinova 10, tel. št. 83-243.
2. avgusta, Franc GASSER, vodja TOZD Profilarna, Žirovnica, Moste 22/b.
3. avgusta, Sašo KAVČIČ, vodja TOZD HV Jesenice, Jesenice, Titova 85, tel. št. 81-413.
4. avgusta, Janez KOMEL, vodja marketinga, Jesenice, Janševa 6, tel. št. 81-026.
5. avgusta, Jože ŠLIBAR, vodja TOZD Transport, Jesenice, Cesta 1. maja št. 58.
6. avgusta, Jože KRAMAR, vodja TOZD Energetika, Mojstrana, Dovje 112.
7. avgusta, Oskar KÜRNER, vodja TKR, Jesenice, Tavčarjeva 9, št. tel. 81-214.

Dežurstvo je vsak delovni dan od 15. ure do 7. ure zjutraj naslednjega dne, in sicer tako, da je dežurni v tem času dosegljiv doma. Ob sobotah, nedeljah in praznikih traja dežurstvo od 7. ure do 7. ure naslednjega dne.

V času-dežurstva mora dežurni opraviti en obhod po železarni, svoje vti-se vpisati v dežurno knjigo ter o tem poročati ob predaji dežurstva podpredsedniku poslovnega odbora.

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:	DNEVNI:	NOČNI:
PONEDELJEK — 1. 8.	IVAN KAVČIČ	BOŽIDAR ČERNE
TOREK — 2. 8.	RADO LEGAT	AHMED TELALOVIČ
SREDA — 3. 8.	ANTON BURJA	IGOR MEŽEK
ČETRTEK — 4. 8.	PAVEL ŽMITEK	FRANC NOVAK
PETEK — 5. 8.	MATIJA URH	JANEZ JAKŠIČ
SOBOTA — 6. 8.	MIROSLAV ZUPAN	MIRKO ZUPAN
NEDELJA — 7. 8.	JOŽE ZIDAR	FRANCI ZUPANČIČ

Telefon dežurnega za vzdrževanje v Železarni je: 3549
vezni telefon je: 2317

Na redne delovne dni dela-dnevni dežurni od 15.00 do 19.00 ure
nočni pa od 19.00 do 07.00 ure

Na proste sobote, nedelje in praznike dela:
dnevni dežurni od 07.00 do 19.00 ure
nočni pa od 19.00 do 07.00 ure

Predaja poslov se izvede v sobi tajništva vzdrževanja št. 5 v upravni stavbi TOZD Vzdrževanje.

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

V dneh od 1. do 6. avgusta bodo delale naslednje obratne ambulante:
DOPOLDNE: II. obratna ambulanta — dr. Janez Zaletel in III. obratna ambulanta — dr. Želimir Cesarec.

POPOLDNE: I. obratna ambulanta — dr. Metod Rešek.

V soboto, 6. avgusta, samo dopoldne: I. obratna ambulanta — dr. Metod Rešek.

ZOBNA AMBULANTA:

DOPOLDNE: II. zobna ambulanta — dr. Alojz Smolej.

POPOLDNE: II. zobna ambulanta — dr. Alojz Smolej.

V soboto, 6. avgusta, bo zobna ambulanta zaprta.

V poletnih mesecih bodo zaradi letnih dopustov zdravnikov in zobozdravnikov nekatere ambulante zaprte in prosimo uporabnike, da to upoštevajo.

JUBILANTI 50-LETNIKI

V mesecu avgustu bodo praznovali petdeset let svojega življenja naslednji sodelavci: JANEZ LEŠNIK, DS ETN-SEO — 5. avgusta; JANEZ AMBROŽIČ, Žičarna — 5. avgusta; JANEZ CVEK, Transport — 5. avgusta; FRANC URBAN, DS ETN-OTK — 6. avgusta; ANDREJ PIRMAN, Vzdrževanje — 7. avgusta; JERNEJ KOGOVŠEK, Strojne delavnice — 8. avgusta; SABID DELIČ, Valjarna bluming štekel — 12. avgusta; FRANC LONGAR, Valjarna bluming štekel — 14. avgusta; SAID ALAGIČ, Jeklarne — 14. avgusta; ANTON PRIMC, DS ETN-RO — 19. avgusta; ROZALIJA JELENIČ, Družbena prehrana — 24. avgusta; LIDIJA VRDOLJAK, DS KOFI — FRS-OD — 29. avgusta in MARTIN GALUF, Jeklarne — 30. avgusta.
Vsem sodelavcem iskreno čestitamo!

Po sklepu odbora za delovna razmerja TOZD ŽEBLJARNA z dne 25. julija 1983, in v skladu s pravilnikom o delovnih razmerjih

OBJAVLJAMO

prosta dela in naloge

voznik viličarja šifra 2471 D-3 6 kgt. — 2 osebi

Pogoji: 6 raz. osnovne šole, izpit za voznika viličarja.

Kandidati naj pošljejo prijave z dokazili o izpolnjevanju pogojev v roku 15 dni na kadrovske sektor železarnice Jesenice z oznako za TOZD Žebljarna.

B. B.

VPLIV ZNIŽANJA OZIROMA ZVIŠANJA PLANIRANIH STROŠKOV NA POSLOVNI REZULTAT V PRVEM POLLETJU 1983

(Nadaljevanje s 1. strani)

v 000 din

junij 1983 I.—VI. 1983

Razlika med prodajno in lastno ceno	+ 510.494	+ 266.388
Odstopanje cen R-3 od planiranih	- 120.617	226.308
Stroški izvoza	- 23.708	- 28.334
Stroški DSSS	- 67.037	- 317.936
Fiksni stroški v povečanih zalogah	+ 335	- 126.320

	+ 299.467	- 432.510
--	-----------	-----------

Znižanje planiranih stroškov	+ 116.511	+ 738.385
------------------------------	-----------	-----------

	+ 415.978	+ 305.875
--	-----------	-----------

Temeljne organizacije morajo poleg omenjenih stroškov pokriti še obveznosti do skupne in splošne porabe (ki niso vkalkulirane v ceni), pogodbeno in zakonske obveznosti, izredne materialne stroške (negativne tečajne razlike, nastale pri odplačilih tujih kreditov, so zaradi nedoplačanih deviznih anuitet in terminskih nakupov največji izredni materialni strošek in predstavljajo v prvem polletju 90,7 milijonov dinarjev) ter razliko med vkalkuliranimi in izplačanimi osebnimi dohodki.

Končni rezultat poslovanja je izguba v višini 183,4 milijone dinarjev. Glavni vzroki izgube so nedoseganje planirane količine prodaje, porast zalog nedovršene proizvodnje, polproizvodov in gotovih proizvodov, višje cene nabavljenega materiala, neplačana realizacija in visoke tečajne razlike. Konsolidirana izguba pa se je z 235,5 milijonov dinarjev (v prvih petih mesecih) zmanjšala na 17,1 milijon dinarjev.

Temeljne organizacije so torej za načrtovanimi stroški zaostale za 738,4 milijone dinarjev, in sicer so nižji od predvidenih tako stroški vložka kot stroški predelave.

Stroške vložka so temeljne organizacije zmanjšale s preseganjem planiranega izplačila za 79,1 milijon dinarjev. Načrtovana izplačila niso dosegli v SM jeklarni, v TO Valjarna bluming štel ter TO Željarna. Zaradi manjše porabe surovega jekla in kovinskih dodatkov v TO Jeklar, sprememb v asortimanu vložka oziroma proizvodnje ter sprememb v zalozah nedovršene proizvodnje so bili stroški nižji za 164,9 milijonov dinarjev. Nižje cene nabavljenega vložka so stroške znižale za 218,6 milijon dinarjev. Z uporabo tujega vložka temeljne organizacije niso imele dodatnih stroškov.

Stroški pri predelavi so bili za 273,2 milijona dinarjev nižji od načrtovanih, predvsem zaradi manjše porabe in večje proizvodnje.

V prvem polletju so planirane stroške proizvodnje presegle samo TO Plavž in TO Željarna.

V TO Plavž so načrtovane stroške presegle za 23,1 milijon dinarjev, stroški vložka so bili višji od planiranih za 13,2 milijona dinarjev zaradi večje porabe predelane rude (aglomerata) in koksna na plavžu. Višji so bili tudi stroški predelave, in sicer za 9,9 milijonov dinarjev (večja poraba zraka za vetrila in pomožnega materiala).

V prvem polletju je TOZD JEKLARNA dosegla za 113,9 milijonov dinarjev nižje stroške od načrtovanih.

V SM jeklarni so za načrtovanimi stroški zaostali za 58,4 milijona dinarjev. Na znižanje stroškov vložka je vplivala večja poraba starega železa za namesto surovega in manjša poraba kovinskih dodatkov. Nastalo znižanje stroškov pa so zmanjšale interne reklamacije v višini 52,2 milijona dinarjev ter slabši izplen za 1,8 milijonov dinarjev. Predelavni

stroški so bili nižji od planiranih, in sicer za 6,7 milijonov dinarjev (manjša poraba pomožnega materiala ter orodja, nižji stroški vzdrževanja ipd.). Stroški so bili nižji tudi zaradi kvalitetnejšega asortimana proizvodnje.

V EL jeklarni so načrtovane stroške presegle za 8,2 milijona dinarjev. Predelavni stroški so bili višji za 10,6 milijonov dinarjev (večja poraba zemeljskega plina, višji stroški za osebne dohodke). Stroški vložka so bili nižji za 449,9 milijonov dinarjev (boljši izplen in manjša poraba kovinskih dodatkov), vendar pa je bila nižja tudi vrednost proizvodnje za 405,2 milijona dinarjev, interne reklamacije pa so predstavljale 42,3 milijona dinarjev. Končni učinek stroškov vložka je bilo znižanje v vrednosti 2,4 milijona dinarjev.

Nižje stroške od načrtovanih so imeli tudi na kontinuu in v PTO oddelku. Znižanje je predstavljalo 63,7 milijonov dinarjev.

V TOZD LIVARNA so imeli za 5,3 milijone dinarjev nižje stroške od načrtovanih. Nižji so bili tako stroški vložka kot stroški predelave.

V TOZD VALJARNA BLUMING ŠTEKEL so imeli za 40,6 milijonov dinarjev nižje stroške od načrtovanih. Stroški vložka so bili nižji zaradi internih reklamacij in prodaje III. a kvalitete. Stroške pa so zvišali manj doseženi dobropisi, nedoseganje planiranega izplačila na bluming, preklasifikacije in uporaba domačih slabov. V skupnem so bili stroški vložka nižji za 31,1 milijona dinarjev. Stroški predelave so bili nižji za 9,5 milijonov dinarjev, in sicer zaradi manjše porabe in večjih dobropisov za storitve.

V TOZD VALJARNA ŽICE IN PROFILOV so za načrtovanimi stroški zaostali za 44,2 milijona dinarjev. Stroški vložka so bili nižji za 11,2 milijona dinarjev. Dosegli so za 0,9 odstotnih točk boljši izplen od načrtovanega. Na znižanje stroškov je vplivala tudi nižja cena domačih gredic in gredic iz Raven. Tudi stroški predelave so bili nižji od načrtovanih, in sicer za 33 milijonov dinarjev (manjša poraba ter kvalitetnejši asortiman proizvodnje).

Tudi v TOZD VALJARNA DEBELE PLOČEVINE so imeli nižje stroške proizvodnje, in sicer za 44 milijonov dinarjev. Stroški vložka so bili za 7,1 milijon dinarjev nižji, predvsem zaradi boljšega izplačila (za 0,6 odstotnih točk). Nižji so bili tudi stroški predelave, in to za 36,9 milijonov dinarjev. Presegle so planirano količino proizvodnje ter zmanjšali porabo.

V TOZD HLADNA VALJARNA BELA so imeli za 227 milijonov dinarjev nižje stroške od načrtovanih. Stroški vložka so bili nižji zaradi preseganja planiranega izplačila (za 4 odstotne točke), internih reklamacij, nedoseganja planiranega asortimana proizvodnje ter nižjih cen nabavljenega vložka. Tudi stroški predelave so bili nižji od načrtovanih (za

39,8 milijonov dinarjev) zaradi poročna s TOZD Valjarna bluming štel za storitve prevajanja za Gorenje Velenje ter slabše doseženega asortimana proizvodnje.

V TOZD HLADNA VALJARNA JESENICE so imeli za 68,3 milijone dinarjev nižje stroške od načrtovanih. Stroški vložka so bili nižji za 64,9 milijonov dinarjev, in sicer zaradi preseganja planiranega izplačila za 1,6 odstotnih točk, nižjih cen nabavljenih TVT, sprememb v zalozah nedovršene proizvodnje in internih reklamacij. Tudi stroški predelave so bili nižji zaradi manjše porabe.

Nižje stroške od načrtovanih so imeli tudi v TOZD ŽICARNA, in sicer za 51,1 milijona dinarjev. Stroški vložka so bili nižji zaradi preseganja planiranega izplačila (za 0,5 odstotnih točk), internih reklamacij, nižjih cen nabavljenih žice, manjše porabe cinka ter sprememb v zalozah nedovršene proizvodnje. Predelavni stroški so bili nižji predvsem zaradi manjše porabe.

V TOZD PROFILARNA so načrtovane stroške zmanjšali za 11,1 milijona dinarjev. Stroški vložka so bili nižji zaradi nižjih cen nabavljenega vložka in boljšega izplačila za 1 odstotno točko. Predelavni stroški so bili nižji zaradi nedoseženega proizvodnje.

V TOZD VRATNI PODBOJI so za načrtovanimi stroški zaostali za 0,8 milijonov dinarjev. Nižji so bili stroški vložka, predvsem zaradi boljšega izplačila za 3,1 odstotno točko. Predelavni stroški so bili višji za 1,6 milijonov dinarjev zaradi nedoseganja planirane proizvodnje.

Nižje stroške od načrtovanih so imeli tudi v TOZD JEKLOVLEK, in sicer za 32,9 milijonov dinarjev. Stroški vložka so bili nižji zaradi preseganja planiranega izplačila za 1,5 odstotnih točk, nižjih cen nabavljenega vložka ter sprememb asortimana vložka. Stroški predelave so bili nižji predvsem zaradi večje proizvodnje in manjše porabe.

V TOZD ELEKTRODE so imeli za 15,2 milijona nižje stroške od načrtovanih. Stroški predelave izkazujejo znižanje zaradi manjše porabe, večje proizvodnje in neobračunane licence za prvo polletje. Tudi stroški vložka so bili nižji zaradi boljšega izplačila (za 1 odstotno točko) in večje uporabe kupljene Emone.

Višje stroške od načrtovanih je imela TOZD ŽELJARNA, in sicer za 1,7 milijona dinarjev. Višji stroški vložka so bili zaradi slabšega izplačila (za 0,8 odstotne točke) in večje porabe domačega vložka. Stroški predelave so bili nižji za 0,2 milijona dinarjev (nižji primarni stroški in stroški vzdrževanja).

V TOZD STROJNE DELAVNICE so imeli zvišanje stroškov za 3,5 milijonov dinarjev, in to največ zaradi stroškov republiškega tekmovalstva kovinarjev. Tudi v TOZD REMONTNE DELAVNICE IN VZDRŽEVANJE so načrtovane stroške presegle (zaostajanje za planom izdelavnih ur).

Nižje stroške od planiranih je imela TOZD ENERGETIKA za 119,6 milijonov dinarjev, in sicer zaradi manjše porabe mazuta. Tudi v TOZD TRANSPORT načrtovanih stroškov niso dosegli (manjša poraba, preseganje planskih obveznosti).

Stroški DS KSI in ETKRN so bili v prvem polletju nižji od načrtovanih, medtem ko so v DS KO-FI načrtovane stroške presegle predvsem zaradi razlik v ceni nabavljenega materiala.

Irena Cepić

Menjava transportnega traku na liniji za razrez vroče valjanih trakov (foto S. Kokalj)

DOLGOROČNI PROGRAM EKONOMSKE STABILIZACIJE V SFRJ

Objavljen je bil sklepni del dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije. To je del celotnega programa, ki sestavlja z izhodišči dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije idejno osnovo programa in vsebuje temeljne sklepe predloga in priporočila za njegovo uresničevanje.

V skladu z osnovami je tako imenovana Kraigherjeva komisija določila in objavila 15 separatov, v katerih so obdelana posamezna področja družbenega življenja in določeni vidiki dolgoročnega razvoja.

V obravnavah na najbolj odgovornih mestih, kot je zvezna konferenca SZDL, CK ZKJ, ob predhodnih razpravah v republiških in pokrajinskih organih, je dobil dokument polno podporo.

Te dni se za dolgoročni program gospodarske stabilizacije opredeljujejo tudi delegati v vseh republiških in pokrajinskih skupščinah.

Ob polni podpori pa je seveda najbolj pomembna izpeljava programa. Program zahteva globoke reforme, tako da se bo moralo marsikaj spremeniti, tudi v vsakdanjem življenju.

Positivna ocena sloni tudi na tem, da so s tem globlje ocenjene razmere in razlogi gospodarske krize, kar je bilo v razpravah tudi stalno v ospredju, v zelo konkretni in kritični obliki. V tej zvezi je poudarjena potreba za najširšo mobilizacijo delovnih ljudi in občanov za uresničevanje programa stabilizacije z zahtevo, da se okrepi odgovornost vseh subjektov sistema, skladno z njihovo družbeno vlogo in odgovornostjo.

Usmeritve iz sklepnega dela dolgoročnega programa silijo vse subjekte našega gospodarskega in družbenega življenja v racionalno delo in vedenje. To spoznanje je iz dneva v dan bolj prisotno. Gre za dejansko neizprosno še večje obveznosti OZD za vključevanje v mednarodno delitev dela, za uspešnejši, obsejnejši in učinkovitejši izvoz.

Za to izvajanje je potreben načrt uresničevanja nujnih nalog. Gospodarske razmere terjajo hitro in učinkovito akcijo, ki mora biti dosledna in učinkovita v vseh okoljih, ni pa nujno, da je izvedena po enem receptu, mora pa biti dosledna po rokih in odgovornosti. Potrebne bodo sprotne konsekvence. Veljati mora

za vse od TOZD, prek KS do organov federacije. V dokumentu je napisano: »Preobrat je treba izvesti; nujno potrebna bodo tudi zavestna odredanja, kar takšen poseg zahteva.«

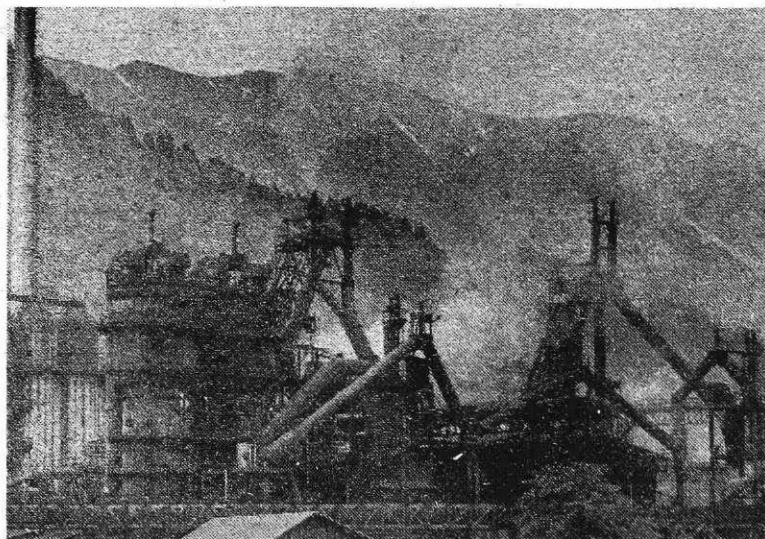
Med mnogimi nalozami so poudarjene temeljite spremembe v strukturi proizvodnje, specializacija, kooperacija in druge oblike povezovanja. Ves družbeni dohodek se mora ustvarjati in razporejati pod nadzorom delavcev v združenem delu. Brezpogojno je treba uresničiti ukrepe, ki bodo okrepiли družbeno disciplino, poslovno in delovno moralo ter odgovornost. Poostrena odgovornost je ena izmed zagotovil za uresničevanje dolgoročnega programa.

Zvezni izvršni svet je skupščini SFRJ že predlagal načrt uresničevanja dolgoročnega programa. V prvi etapi je potrebno sprejeti konkretne in urgentne mere za preusmeritev negativnih ekonomskih tokov. V smeri oživiljanja proizvodnje je potrebno nadaljnje povečanje izvoza, umiritev nelikvidnosti, zmanjševanje inflacije itd. Izvršiti je treba nujne spremembe in dopolnitve sistemskih rešitev na področju ekonomskih odnosov s tujino, razširjene produkcije, obračunavanje skupnega prihodka in dohodka, kreditno monetarnega sistema, davčnega sistema, sistema planiranja in sistema cen. Ti ukrepi bodo predloženi že v naslednjih mesecih.

V tem smislu bo nujno, da vsak v svojih organizacijah združenega dela analizira svoj ekonomski položaj in da do konca leta realno, z upoštevanjem novih, strožjih pogojev gospodarjenja, opredeli možnosti razvoja in predvidi aktivnosti za doseganje ciljev in nalog poslovne in razvojne politike za naslednje leto.

Istočasno pa se predvideva v ustreznih organih in organizacijah, ob sodelovanju strokovnih in znanstvenih delavcev iz vseh področij družbenega življenja, organizirano intenzivno delo na razreševanju materialnih in sistemskih problemov za splošno povečanje učinkovitosti gospodarstva (trajno vključevanje v mednarodno delitev dela, odklanjanje neskladij, večje zaposlovanje in postopna rast življenjskega standarda delovnih ljudi in občanov). Gre za kakovost, učinkovitost in odprtost jugoslovanske skupnosti, kar je pogoj za naš boljši in hitrejši lasten tehnološki in tehnični napredek. Gre za znanstveno tehnološko in energetsko strategijo dolgoročnega razvoja, da bi v drugi etapi po letu 1985 mogli postaviti ambicioznejše cilje v pogledu materialnega družbenega razvoja Jugoslavije.

S. N.

Naša plavža (foto I. Kučina)

ZVIŠANJE — ZNIŽANJE JUNIJ 1983

	junij	jan.—junij	povprečno
Plavž	14.310.102	23.098.924	3.849.821
Jeklar	26.575.103	103.918.576	18.986.429
Livarna	241.112	5.295.880	882.646
Valjarna bluming štel	6.371.485	40.588.144	6.764.691
Valjarna žice in profilov	12.667.691	44.184.749	7.364.125
Valjarna debele pločevine	4.761.325	44.043.398	7.340.566
Hladna valjarna Bela	15.077.026	277.024.746	37.837.457
Hladna valjarna Jesenice	14.806.173	68.309.216	11.384.869
Žičarna	9.675.119	51.109.747	8.518.292
Profilarna	3.462.074	11.093.177	1.848.863
Vratni podboji	1.633.675	808.242	134.707
Jeklovlek	5.956.851	32.870.881	5.478.480
Elektrode	1.611.291	15.189.221	2.531.537
Željarna	566.009	1.730.132	288.355
Strojne delavnice	251.271	3.486.995	581.166
Remontne delavnice	1.754.651	9.032.934	1.505.489
Vzdrževanje	1.992.034	8.873.193	1.478.865
Energetika	34.755.760	119.643.866	19.940.644
Transport	1.627.194	10.527.281	1.754.547
Skupaj:	116.511.200	738.384.946	123.064.157

Dopisujte

KRAJŠI DELOVNIK NA TEŽKIH DELIH

Krajsanje delovnega časa, je to stabilizacijsko? Na to vprašanje so pritrđilno odgovorili iz lastnih izkušenj delavci, livarji iz Kikinde. Rezultate novega načina dela so ponovno predstavili na posvetovanju predstavnikov livarn Jugoslavije, ki ga je organiziral zvezni odbor sindikatov delavcev proizvodnje in predelave kovin. Posvetovanje, ki so se ga udeležili tudi predstavniki komitejev za delo — zveznega, republiških in pokrajinskih — je potekalo junija letos v Zagrebu.

IZKUŠNJE IZ KIKINDE

V tem vojvodinskem mestu, kjer je livarstvo letos staro 75 let, so se pred nekaj leti na pobudo delavcev livarjev odločili za pomemben korak. V dveh TOZD delovne organizacije Livnica so na 135 delih, na katerih v izmenah dela 1360 delavcev, uvedli krajši delovni čas. Namesto osem ur so delavci na izmeni prisotni 6,5 ur. Delavci v teh livarskih TOZD delajo v težkih pogojih:

- nevarno delo v onesnaženem ozračju (plini, prah), pri visokih temperaturah in hrupu,
- delo zahteva trajnejše prisilne položaje delov ali telesa, delavci so izpostavljeni tresljajem, precejšnji so fizični napori.

Vsega tega niso mogli preprečiti z zaščitnimi sredstvi, s prezračevanjem in odpraševanjem, uporabo osebnih zaščitnih sredstev itd. Strojne analize so jih prepričale, da pogojev dela s tehničnimi rešitvami in sredstvi vsaj v doglednem času in glede na omejene materialne možnosti ne bo mogoče toliko izboljšati, da bi lahko pričakovali boljše zdravje in pripravljenost za delo delavcev v težkih pogojih dela. Torej je osemurno neprekinjeno livanje v takih pogojih potrebno skrajšati. Nadalje so v dalj časa trajajočem spremljanju dela livarjev ugotovili, da se utrujenost pojavi po petih do pet in pol urah efektivnega dela, nadaljnje delo pa povzroči preutrujenost. Znano je tudi, da, ko nastopi utrujenost, delovni učinek zelo pade, povečajo pa se materialni stroški v obliki fiksnih režijskih stroškov in izmečka.

Omenjeni livarni imata sodobno tehnologijo in ob neprekinjeni proizvodnji je zaradi nujnega vzdrževanja prihajalo do pogostih zastojev, ki so preprečevali izpolnjevanje plana. Nemale težave jim je predstavljala tudi fluktuacija delavcev.

EFEKTIVNI DELOVNI ČAS JE OSTAL ISTI

Nekajletne analize so jim pokazale, da so v teh dveh livarnah v osemurnem delovniku delali efektivno povprečno 5,5 ur, ker je poleg 30-minutnega odmora za malico ostali čas predstavljal tehnološke in druge zastoj.

V novih pogojih 6,5-urnega delovnika porabijo 30 minut za malico, drugih 30 minut pa za fiziološke in druge potrebe in tako zopet ostane 5,5 ur za efektivno delo. Med izmenami so uvedli 1,5-urni odmor, ki je namenjen prezračevanju delovnih prostorov in tekočemu vzdrževanju strojev in naprav. Kadar je to zaradi vzdrževanja potrebno, se lahko združita oba odmora (3 ure), s tem da delavce naslednje izmene pravočasno obvestijo o kasnejšem začetku dela.

Torej je v obeh primerih efektivni delovni čas enak. Ničesar ni izgubljenega, normativi niso spremenjeni, fizični obseg planirane proizvodnje pa se je v njihovih pogojih celo povečal. S tem je proizvodnja racionalnejša, povečala se je produktivnost, delavci pa dosega enak ali večji osebni dohodek.

PREDPOGOJI KRAJŠANJA DELOVNEGA ČASA

Krajsanje delovnega časa zahteva:

- maksimalno izkoriščeni efektivni delovni čas,
- višji nivo delovne in tehnološke discipline,
- odpravo organizacijskih in tehnoloških pomanjkljivosti,
- tehnološke izboljšave,
- razširjeno inovacijsko dejavnost,
- zavzet odnos do dela in varčevanje,
- nakup nekaterih naprav, zaposlitev novih delavcev, adaptacijo »ozkih«¹ grl proizvodnje.

Nove delavce so potrebovali, ker so dodatno uvajali tretjo izmeno. Pogoj je bil povečati obseg proizvodnje in obdržati akumulacijo, nadalje obdržati družbeni in osebni standard (delavci morajo biti nagrajevani kot za osemurno delo, a tokrat ob minimalnih zastojih). Ugotovili so, da je v osemurnem dohodku, ustvarjenem v 6,5 urah, manj zastojev in izmečka kot v osemurnem dohodku za osem ur. Predstavniki iz Kikinde so poudarili, da je njihov uspeh rezultat truda in prizadevanj tako delavcev s skrajšanim delovnim časom kot ostalih, ki so večkrat organizirano in v delovnih akcijah prispevali na pomoč, da so s tem izpolnili plan proizvodnje.

NEKATERI KAZALCI PROIZVODNE USPEŠNOSTI

Planirani obseg proizvodnje so povečali za 18 %, kar pripisujejo predvsem povečanemu zaposlovanju (tretjo izmeno so izpopolnili s 170 novimi delavci). Presežen plan proizvodnje pomeni tudi realnejše fiksne stroške, ki v livarstvu niso majhni. Izmeček so zmanjšali za polovico. Ugotavljajo, da lahko to pripisajo manjši utrujenosti in večji pozornosti delavcev.

Količina proizvodnje na zaposlenega v obeh livarnah se je povečala za 10,9 odstotkov, oziroma za ta odstotek je povečana produktivnost.

Imeli so še večje apetite, a tudi doseženi uspehi so spodbudni. Zavedati se moramo, da se zastoji v krajšem delovnem času ne dajo nadoknaditi, ampak je v takih primerih potrebno delo podaljšati. Pospešeno iščejo možnosti nadomeščanja uvoženega materiala z domačimi (surovine, rezervni deli).

KAJ SE DOGAJA MED IZMENAMI?

Predvsem pripravljajo vse potrebno, da bi naslednja izmena lahko optimalno delala (vzdrževanje, čiščenje, priprava materialov, zračenje itd.). Tu so na potezi organizatorji proizvodnje in spremljajoče dejavnosti. V primeru večjih okvar združijo odmor obeh izmen. Nadalje se v eno in polurnem odmoru delavci zberejo (sklepčnost ni vprašljiva) kdaj pa kdaj na sestankih — proizvodnih, samoupravnih, družbenopolitičnih.

PRISOTNOST NA DELU

Število obolelih se je v odnosu na povečano število zaposlenih zmanjšalo za 0,5 %. Zmanjšalo se je število ostalih izostankov, posebej se zamud na delo. Izboljšali so prevoz na delo z nakupom lastnih avtobusov. Pokazalo se je, da krajši delovni čas vpliva tudi na zmanjšanje števila nesreč pri delu. Zabeležili so 14 % zmanjšanje. Nekajletne analize ka-

žejo, da se je največ nesreč zgodilo po šesti in sedmi uri dela (utrujenost, pozornost upada, refleksi so manjši). Ugotovili so večjo zavzetost delavcev za delo in odpravljanje zastojev, tempo dela je hitrejši in bolj enakomeren.

KRAJŠI DELOVNI ČAS JE PRIVLAČNEJŠI

Izračunali so, da je po novem proizvodni delavec letno preživel v proizvodnih halah 22 dni manj. To gotovo prispeva k boljšemu zdravstvenemu počutju.

Kot v vsej Jugoslaviji, so se tudi v Kikindi soočali s kadrovskimi problemi v livarnah. Vsem ostalim prizadevanjem so dodali še krajši delovni čas, kar je povečalo interes za to delo. Zaposlili so precej žena — mater (v obeh TOZD jih dela 800), ki svoje družinske obveznosti ob krajšem delovnem času lažje opravljajo. Primanjkljaj delavcev so zmanjšali z zaposlovanjem polmetov, ki jim tako še ostane čas za delo na kmetiji.

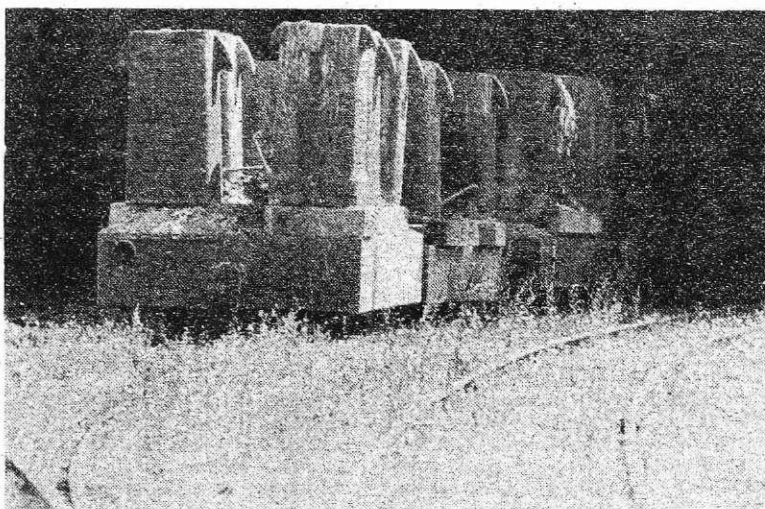
Krajsanje delovnega časa, kot ugotavljajo, vpliva tudi na dvig kulture dela, saj se dela bolj zavzeto in disciplinirano, opažajo tudi boljše medsebojne odnose. Delavci odhajajo iz livarn manj utrujeni in bolj zadovoljni.

ZAKLJUČKI POSVETOVANJA

Udeleženci (68 nas je prišlo iz vse Jugoslavije) smo bili enotni:

- da je krajsanje delovnega časa na težkih delih, ki se odvijajo v težkih delovnih pogojih, pomemben korak k humanizaciji dela in podaljševanju zdravega življenja, boljši izraži delovnih naprav in kapacitet, k večjemu zaposlovanju,
- da beneficirana delovna doba ostane kljub krajšemu delavniku,
- da so izkušnje iz Kikinde pomembna spodbuda, vendar le kot primer, ki bo služil za pripravo skupnih osnov delovni skupini v okviru sindikalnega odbora proizvajalcev in predelovalcev kovin Jugoslavije. Ta delovna skupina bo za jugoslovansko področje izdelala metodologijo uvajanja krajšega delovnega časa, ki jo bodo posamezne delovne organizacije lahko uporabile glede na lastne razmere.

Samo Šave

Kokile čakajo (foto S. Kokalj)

URÉSNIČEVANJE STANOVANJSKE POLITIKE IN NALOGE SINDIKATA

Stanovanje je ena temeljnih dobrin trajne vrednosti, (ne)rešeno stanovanjsko vprašanje pa pomembno vpliva na socialni položaj človeka, motivacijo pri delu in siceršnje družbeno angažiranost. Zato je zastoj pri gradnji stanovanj tudi za sindikat pomembno socialno in politično-ekonomsko vprašanje.

V organizacijah združenega dela bi morali stanovanjsko problematiko obravnavati v sklopu zagotavljanja delovnih in življenjskih pogojev delavcev. To pa pomeni, da bodo morale sindikalne organizacije oziroma izvršni odbori v TOZD in delovnih organizacijah ob planiranju razširitve materialne podlage dela bolj kot doslej zahtevati, da se v plane vključijo tudi plani reševanja stanovanjskih vprašanj.

Da je stanje na področju izgradnje stanovanj, gospodarjenja z družbenim stanovanjskim fondom in samoupravne organiziranosti stanovanjcev precej resno, govori tudi dejstvo, da bo to problematiko jeseni obravnavala slovenska skupščina, še prej pa republiški svet zveze sindikatov. Razprave v osnovnih organizacijah zveze sindikatov pa naj prispevajo k bolj učinkovitemu reševanju stanovanjske problematike v delovnih organizacijah in občinah ter pripomožejo k bolj utemeljenim razpravam ter boljšim sklepom in zaključkom

tako na seji republiškega sveta kot na zasedanju skupščinskih zborov.

Osnovna ugotovitev — da je ob vse večjih vlaganjih v stanovanjsko izgradnjo vse manj stanovanj, da stanovanja vse manj ustrezajo potrebam delavcev in da so ob tako visokih cenah za kvadratni meter stanovanjske površine stanovanja delavcem vse težje dosegljiva — zahteva podrobnejšo razčlebo in odločnejšo akcijo tudi sindikata.

Dosedanje izkušnje kažejo, da ni treba iskati novih stališč, niti bistveno spreminjati politiko stanovanjske izgradnje, ampak ugotoviti, zakaj prihaja do zastojev in težav ter se dogovoriti, za kaj se bomo s tem v zvezi v sindikatih zavzemali.

Čeprav je jasno, da stanovanjske problematike ni mogoče reševati samo v organizacijah združenega dela, pa velja, da v TOZD še vse premalo združujejo sredstva za stanovanjsko izgradnjo. Enako velja za manjše delovne organizacije. Bolj zapleten pa je položaj na občinski ravni. Enotni

PRIPRAVLJENOST JE VEDNO BOLJŠA KAKOR GOLO PRIČAKOVANJE

TITO

OSNOVNE KARAKTERISTIKE KEMIJSKIH IN BAKTERIOLOŠKIH BOJNIH STRUPOV

POSLEDICE PRI PREBIVALSTVU, ŽIVALIH IN RASTLINAH

Bakterije, bi se verjetno razen za specialne namene (diverzantske akcije) uporabljale v obliki aerosolnega oblaka. Če računamo, da je danes mogoče pridobivati infektivne mikroorganizme v koncentraciji 10 milijard na gram — potem prihaja nevarnost prav v tej obliki. Posledice bi bile vsekakor različne. Pripadniki oboroženih sil so itak opremljeni z odgovarjajočo zaščitno opremo in bi se pravočasno tudi zaščitili. Napad na nezaščiteno prebivalstvo bi bil iznaden in bi verjetno vse presenetil. Civilno prebivalstvo bi bilo izpostavljeno, medicinska služba bi bila izjemno obremenjena.

Osnovne karakteristike

Če pogledamo spodnjo razpredelnico primerjave posledic na nezaščiteno prebivalstvo pri jedrskem, kemijskem in bakteriološkem napadu, postane zadeva bolj jasna.

Ocena kriterija	Nuklearno orožje 1 megatona	Živčni vojni strupi 15 ton	Bakteriološki napad 10 ton
Prizadeto območje	do 300 km ²	do 60 km ²	do 100.000 km ²
Potreben čas pojave posledic	sekunde	minute	dnevi
Poškodbe (gradbene)	Rušenje na površini več kot 100 km ²	nobene	nobene
Možnost poznejše uporabe prizadetega območja	3—6 mesecev po napadu	Omejeno z ozirom na stopnjo kontaminacije	Po zaključku inkubacijskega časa in prenehanja epidemije
Maksimalne posledice na človeški organizem	90 % mrtvih	50 % mrtvih	50 % obolelih 25 % mrtvih brez prve medicinske pomoči
Večletno investiranje v osnovne raziskave	5—10 milijard dolarjev	1—5 milijard dolarjev	1—5 milijard dolarjev

Posledice na živalih bi bile prav tako usodne. Virusne infekcije povzročajo že v miru dovolj škode v živalskem fondu. Ker se mnogi mikroorganizmi, ki povzročajo infektivna obolenja direktno prenašajo s kontaktom na človeka, bi ob enem bilo tudi prizadeto prebivalstvo. Obolele živali bi bili primorani čimprej zaklati — zaradi preprečitve širjenja infekcije.

Na primer, afriška svinjska kuga se endemično (občasno v posameznih deželah) pojavlja na afriškem kontinentu kot obolenje bradavičastih svinj. V letu 1957 je bila prenesena iz Angole na Portugalsko, zatem pa v letu 1960 v Španijo. Kljub doslednim veterinarskim ukrepom so bile izgube katastrofalne — v enem letu ocenjena izguba je znašala več kot 9 milijonov dolarjev.

Ogledimo si naslednji razpredelnici verjetne infekcijske bolezni, ki bi jih v morebitnem napadu lahko uporabil nasprotnik za zmanjšanje živalskega fonda.

Bolezen	Prizadete živali
Virusi:	
Afriška svinjska kuga	svinje
Konjski encefalitis (možg. vnetje)	konji
Slinavka-parkljevka	goveda, ovce, svinje
Perutninska kuga	kokoši
svinjska kuga	svinje
Atipična perutninska kuga	kokoši
Mrzlica doline Rift	goveda, koze, ovce
Goveja kuga	ovce, goveda, koze
Vežikularni stomatitis	goveda, konji, mule, svinje
Rikecije:	
Kužna bolezen Veldt	goveda, ovce, koze
Kju-mrzlica	goveda, ovce, koze

Nadaljevanje

plani stanovanjskega in komunalnega gospodarstva ter stavbno-zemljiške politike so prej izjemna kot pravilo. Stanovanjske skupnosti, kjer naj bi prihajalo do usklajevanja teh interesov, pa te vloge ne opravljajo dovolj uspešno.

Gradnja za trg in družbeno usmerjena stanovanjska gradnja se ne izključujeta, čeprav v zadnjem času ponovno oživljajo razmišljanja o pretežni gradnji za trg. Uveljavitev tega pa bi najbrž še bolj omogočalo stroškovno zidanje cen stanovanj. Gotovo je, da pri družbeno usmerjeni stanovanjski gradnji potrebujemo strokovne podlage za dograditev sistema oblikovanja cen, oziroma se moramo dogovoriti za obseg, kakovost in ceno stanovanj ter jasno razmejiti investitorsko in izvajalsko funkcijo.

Kar zadeva lastno udeležbo in solidarnostna stanovanja pa se je pokazalo, da je oboje potrebno. Vendarle bo treba razčleniti, ali je dogovorjena stopnja lastne udeležbe ustrezna, saj v številnih organizacijah opozarjajo, da delavci z najnižjimi OD zaradi visoke lastne udeležbe ne morejo priti do družbenih stanovanj. Podobno velja tudi za solidarnostna stanovanja — preveriti bo treba vsa merila in kriterije za dodeljevanje teh stanovanj.

S srednjeročnim načrtom je predvideno, da bomo 60 % stanovanjskih sredstev namenjali za družbeno usmerjeno stanovanjsko gradnjo, to

pa trenutno ne drži. Če želimo to doseči, potem bodo tej usmeritvi morali slediti tudi politika pridobivanja zemljišč, sredstva za komunalno opremljanje zemljišč, predvsem pa cena kvadratnega metra stanovanjske površine. To pa seveda pomeni, da ni treba stimulirati zadružne gradnje in poenostaviti postopkov za pridobivanje lokacijskih in gradbenih dovoljenj pri individualni gradnji.

Sedanje stanarine zagotavljajo zgolj enostavno reprodukcijo, dolgočasno pa bi morale ekonomske stanarine omogočiti tudi razširjeno reprodukcijo. Res pa je, da bi začetni prehod na ekonomske stanarine treba časovno nekoliko spremeniti in se ob tem dogovoriti za trdna merila pri subvencioniranju stanarin.

Oživitve stanovanjske gradnje (načrtovanega srednjeročnega števila novih stanovanj ne dosegamo) bi bila večstransko koristna tudi za samo gradbeništvo in spremljajoče dejavnosti. Res pa je, da bi morali v prihodnje bolj stvarno načrtovati stanovanjske potrebe; zdaj namreč števila pričakovancev stanovanj ne poznamo. Seveda pa glede na razpoložljiva družbena sredstva za te namene nižja cena kvadratnega metra stanovanja pomeni tudi več stanovanj. To pa zahteva tudi razčlebo odnosov v gradbeništvo in komunalni dejavnosti, produktivnosti in povezanosti, kar bodo morale najprej razčistiti te dejavnosti same.

(Informacije RS ZZS 4/VII)

FLUKTUACIJA KOT MOTEČI FAKTOR TEHNOLOŠKEGA RAZVOJA ŽELEZARNE

(Nadaljevanje s 1. strani)

OPREDELITEV PROBLEMA

Če je fluktuacija zaviralni faktor tehnološkega razvoja železarn, se moramo zamisliti, kako jo bomo ukrotili. V bistvu bi v svoji nalogi želel odgovoriti na naslednja tri vprašanja:

1. Ali je fluktuacija res tolikšna, da moteče vpliva na dolgoročni razvoj železarn?
2. Kolikšna je povezanost med izobrazbeno strukturo kadrov in tehnologijo v železarni?

Pregled sprejema in fluktuacije delavcev ter čiste fluktuacije za obdobje 1973—1982

Leto	Popr.	Sprejeti		Obračunani		Čista fluktuacija	
	št. zaposl.	št.	%	št.	%	št.	%
1973	5980	926	15,5	836	13,9	526	8,8
1974	6077	951	15,6	807	13,3	481	7,9
1975	6237	885	14,2	775	12,4	422	6,8
1976	6434	694	10,8	590	9,2	294	4,6
1977	6425	750	11,7	675	10,5	330	5,1
1978	6501	949	14,6	865	13,3	473	7,3
1979	6633	831	12,5	816	12,3	428	6,5
1980	6482	704	10,9	867	13,4	492	7,6
1981	6381	851	13,3	801	12,6	460	7,2
1982	6386	757	11,8	814	13,1	437	6,8

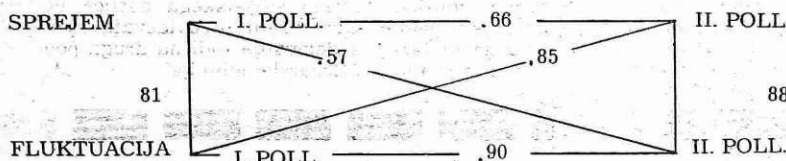
Odstotek sem izračunal po naslednji formuli: $y = \frac{x \cdot 100}{n}$ pri čemer pomeni: y = odstotek, x = število sprejetih delavcev, ali število obračunanih v letu, n = povprečno število zaposlenih v letu.

Najmanj obračunanih smo imeli v letu 1976 (9,2 %), največ pa leta 1973 (13,9 %). V letih pred opazovanim obdobjem je bila fluktuacija še znatno višja: leta 1969 je znašala 20,1 %, 1970 — 20,7 %, 1971 — 21,3 %, 1972 — 18,6 %.

Če jo opazujemo v daljšem časovnem obdobju po letu 1969, opazimo, da se je v zadnjih desetih letih nekoliko umirila, čeprav je za boljše obvladovanje kadrovskih pojavov še vedno previsoka. Omenil sem že, da je fluktuacija povezana z drugimi kadrovskimi pojavi, ki jih je težko obvladati, če prestopijo normalne okvire.

Pri proučevanju fluktuacije je boljše kazalec čista fluktuacija, ki jo dobimo, če od celotne fluktuacije odštejemo naravni odliv, t. j. upokoje ne in umrle delavce ter tiste, ki so odšli v JLA. V celotni fluktuaciji znaša delež čiste fluktuacije prek 50 %, z izjemo 1976. in 1977. leta, ko je bil natančno 50 % oz. manj. Prav ta fluktuacija predstavlja problem za železarno.

V opazovanem obdobju smo imeli vsa leta nenormalno čisto fluktuacijo, ki se je gibala med 8,8 % in 4,6 %.

Križni diferencial (sprejem prvo polletje, fluktuacija drugo polletje in fluktuacija prvo polletje, sprejem drugo polletje) ni enak ničli. Razlika med korelacijama (0,57 in 0,85) je statistično pomembna na nivoju 0,05. Interpretacija — bolj verjetni sta hipotezi a in d kot hipotezi b in c. S to metodo nadaljnja diferenciacija ni mogoča. Kljub temu velja nekaj zaključiti: Mnenje, ki ga v praksi pogosto slišimo, da smo zaradi povečanega odliva delavcev prisiljeni povečati pritok novih delavcev z dolgoročnejšega vidika podatki ne potrjujejo, temveč govorijo prav o nasprotnem.

(E. Konrad, Poročilo št. 7, Analiza odnosov med sprejetimi in odhodi delavcev, 1978)

VZROKI FLUKTUACIJE

Longitudinalne študije, s katerimi bi ugotavljali vzroke fluktuacije v daljšem časovnem obdobju, v železarni nimamo. Iz priložnostnih analiz, ki so bolj operativnega značaja, kot študijske, pa ugotavljamo naslednje vzroke:

Nerešeno stanovanjsko vprašanje (vsa leta imamo vloženih od 500 do 800 prošelj za družinsko stanovanje), prenizki osebni dohodki za težko delo, dobil sem zaposlitev v domačem kraju, ustreznost delovnega mesta glede na izobrazbo in interes, neugodne delovne razmere in delo v

3. Na kaj moteče vpliva velika fluktuacija?

ANALIZA STANJA

Iz naslednje razpredelnice je razvidno, da obstaja zveza med prihodi in odhodi kadra. Opazna je precejšnja variabilnost tako pri sprejemu kot pri fluktuaciji. Poprečni sprejem v desetih letih je znašal 827,8 delavcev letno, s standardno deviacijo 96,1 delavca, poprečna fluktuacija pa je bila 786,6 delavcev, s standardno deviacijo 88,2 delavca. Trend sprejema nakazuje rahel upad, kar pa ne moremo trditi za trend fluktuacije.

IZOBRAZBENA STRUKTURA FLUKTUANTOV

Izobrazbena struktura fluktuantov glede na stalež posameznih izobrazbenih stopenj (tabela 2)

	1978	1979	1980	1981	1982
do 4. raz. osnovne šole	3,9	2,4	2,3	2,8	2,4
5—7 raz. osnovne šole	4,0	5,1	5,4	6,2	4,6
8. raz. osnovne šole	15,9	15,0	17,0	16,3	18,2
2. in 3. let. sred. šole	6,8	5,3	7,5	7,5	6,7
4. let. sred. šole	5,6	4,8	3,2	2,3	2,6
višje in visoke šole	6,6	2,6	7,7	2,9	2,0

V razpredelnici je prikazana primerjalna struktura fluktuantov po izobrazbeni stopnji v letih 1978—1982. Procent je računat na osnovi staleža 31. marca po posameznih stopnjah izobrazbe in celotne čiste fluktuacije.

V primerjavi s preteklimi leti je bila v letu 1982 najvišja stopnja odhoda kadra s popolno osnovno šolo (18,2 %) in kadra z dve do triletnimi

srednjimi šolami (6,7 %). Fluktuantov z nepopolno osnovno šolo, s štiriletnimi srednjimi šolami, z višjimi in visokimi šolami, je bilo manj kot prejšnja leta. Vseh odhodov s poklici je bilo 11,3 %, kar je za 1,4 % manj kot v predhodnem letu. V letu 1981 je odšlo 24 delavcev z višjo in visoko šolo, naslednje leto samo 10 in lani 7 delavcev. Večina je odšla v negospodarske dejavnosti.

Izobrazbena struktura fluktuantov v letu 1982 v primerjavi z leti 1978, 1979, 1980 in 1981 (tabela 3)

	1978		1979		1980		1981		1982	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
do 4 r. osn. š.	48	10,2	29	6,8	28	5,7	33	7,2	27	6,2
5—7 r. osn. š	54	11,4	65	15,2	69	14,0	72	15,6	50	11,4
8 r. osn. š.	195	41,2	198	46,3	226	45,9	201	43,7	219	50,1
2 in 3 let. sr. š.	123	26,0	98	22,9	118	24,0	122	26,5	108	24,7
4 let. sr. š.	35	7,4	30	7,0	27	5,5	22	4,8	26	6,0
višje in vis. š.	18	3,8	8	1,8	24	4,9	10	2,2	7	1,6
Skupaj	473	100	428	100	492	100	460	100	437	100

V izobrazbeni strukturi je 67,7 % kadra z osnovno šolo in manj ter 32,2 % kadra s poklici. To razmerje je enako v vsem opazovalnem obdobju z majhnimi odstopanji. Povečan je odhod kadra s popolno osnovno šolo in štiriletnimi srednjimi šolami.

Za fluktuante z nepopolno in popolno osnovno šolo je značilno, da odhaja večina fluktuantov z disciplinskim odpustom (74 %), 85 % teh je delavcev iz drugih republik in le 15 % slovenskih delavcev. Skoraj polovici delavcev (46 %) je to druga do tretja zaposlitev, 57,3 % fluktuantov te skupine je fluktuiralo že s prvega delovnega mesta, 71 % ima staž v železarni od 0 do 2 leti. Več kot polovici (53 %) teh fluktuantov je v starostni skupini od 21 do 25 let, 55 % teh fluktuantov je bilo na kvalificiranih delih.

Za fluktuante s poklici je značilno, da zapuščajo delovno organizacijo z disciplinskim odpustom (39,7 %), na lastno željo (60,3 %), 42 % tega kadra je slovenskih delavcev. Za 76 % te skupine fluktuantov je značilno, da so menjali zaposlitev od dva do osem in večkrat in le 24 % je bila to prva zaposlitev. Največ fluktuantov te skupine je zamenjalo dva do štiri delovna mesta znotraj železarn, ko pa so spoznali, da jim nobeno ne ustreza, so se odločili, da fluktuirajo. Njihov staž se giblje v povprečju 2 do 5 let.

Primerjava izobrazbe z načinom odhoda, narodnostjo, številom zaposlitev in številom delovnih nalog, stažem, starostjo ter kvalifikacijo, je pokazala povezanost. Variable se pomembno razlikujejo. Kontingenčni koeficient se giblje v vseh primerih od 0,30 do 0,40.

Nekateri vzroki fluktuacije nakazujejo povezanost s tehnološkim nivojem dela v železarni. Med tehnološkim nivojem dela v železarni in izobrazbeno strukturo fluktuantov tudi verjetno obstaja povezanost. Oglejmo si jih.

FLUKTUACIJA IN TEHNOLOGIJA

Poizkušali smo ugotoviti ali obstaja povezanost med fluktuacijo in stopnjo tehnologije. Izračun korelacije pokaže, da ni pomembne zveze. V tej zvezi torej ne moremo iskati krivca za visoko fluktuacijo, čeprav nekateri drugi podatki to nakazujejo. Vsa leta namreč izstopajo po visoki fluktuaciji temeljne organizacije, v katerih je prisotno težko fizično delo. Verjetno pa prav velika heterogenost temeljnih organizacij v pogledu tehnološkega razvoja zmanjšuje tesnost zveze, zato bi v bodoče kazalo pri ocenjevanju tehnološkega nivoja razbiti temeljne organizacije v manjše homogenejske celote in računati parcialne korelacije.

TEHNOLOGIJA IN IZOBRAZBA

Kakor so si nasprotujoče raziskave, ki so proučevale odnos med tehnologijo in nekaterimi organizacijskimi dimenzijami, so si nasprotujoče

tehnološkega razvoja. Naš zavod za statistiko razvršča proizvodna sredstva v industriji glede na njihovo vrednost v 11 stopenj. Ta klasifikacija se opira na razne tehnološke razvrstitve, ki so jih uporabljali nekateri avtorji. Preliminarna preverjanja so pokazala, da ta klasifikacija v celoti ne ustreza našim zahtevam, zato smo v naše namene uporabili klasifikacijo Jana Auerhana (J. Brekič: Osnove strategije in metodologije planiranja razvoja kadrov. Projekcija razvoja kadrov SRS za srednjeročno obdobje. Moderna organizacija, Kranj 1977), ki razlikuje 11 osnovnih stopenj tehničnega razvoja.

Pri oceni tehnološkega razvoja lahko opazimo precejšnje razlike med izbranimi temeljnimi organizacijami, saj se ocena stopnje tehnološkega nivoja giblje med 5 in 6, kar pomeni, da imamo na eni strani tehnologijo na stopnji univerzalnih strojev, na drugi strani pa smo na nivoju avtomatskih strojev. Take razlike, ki jih lahko imenujemo tudi ekstremne, so značilne tudi za celotno delovno organizacijo in so seveda odraz trenutne stopnje razvoja, ko ob starih pogonih (gepljih) na eni strani gradimo in uvajamo novo in moderno tehnologijo na drugi strani. Iz omenjenih podatkov pa ni mogoče razbrati še druge značilnosti, ki jo želimo na tem mestu omeniti. Ne le, da se pojavljajo razlike v tehnološkem nivoju med TOZD, pač pa so te razlike opazne tudi znotraj organizacij samih in se tako celo v isti industrijski hali srečujemo z najmodernejšo in dokaj staro tehnologijo. Vse to seveda še dodatno vpliva na že dokaj nejasen odnos med tehnologijo in izobrazbo (kot prej med tehnologijo in fluktuacijo) in otežkoča analizo z vidika zastavljenega problema.

O strukturi pozicij s stališča sloške izobrazbe lahko na kratko rečemo, da v glavnem prevladujejo zahteve po polni osnovni šoli, na drugem mestu so zahteve po poklicni šoli, med tem ko so ostale stopnje izobrazbe približno enakomerno porazdeljene z vidika zahtev. Izjema je le TOZD Livarna, kar je razumljivo, saj v njem prevladuje obrtniška proizvodnja, ki zahteva ob nizkem tehnološkem nivoju precejšnjo strokovnost — živo poklicno šolo.

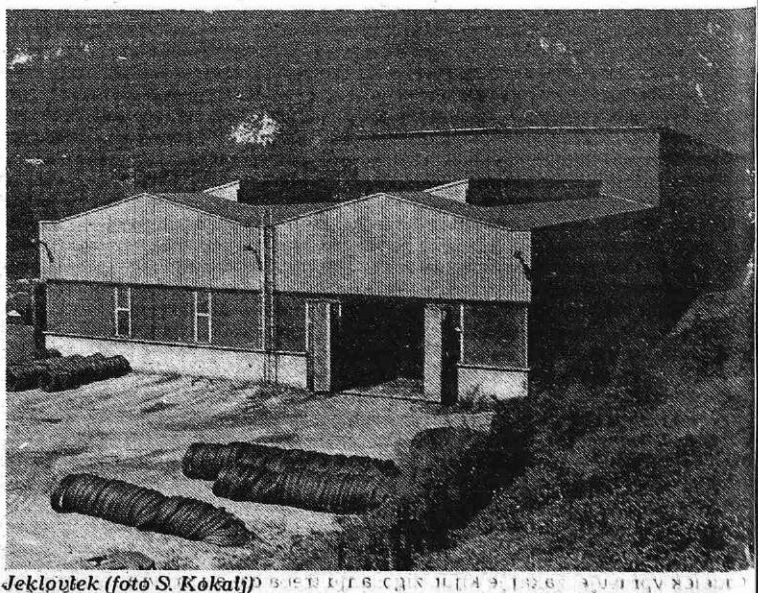
Preverjanje razlike je pokazalo, da se v našem primeru z idealno strukturo zaposlenih ne skladata temeljni organizaciji Plavž in Livarna. Vzrokov za to neskladnost je prav gotovo veliko in verjetno ne bi bilo povsem primerno, če bi jih na tem mestu naštevati. Lahko pa navedemo tistega, ki je po našem mnenju najvažnejši:

V TOZD Plavž je moč opaziti precejšnje razlike v stopnjah tehnološkega nivoja, saj je celotna aglomeracija na višji stopnji, kot ostale naprave. Prav ta heterogenost verjetno vpliva na izobrazbeno strukturo zaposlenih in zamegljuje iskani odnos. V TOZD Livarna pa se srečujemo z že omenjeno obrtniško proizvodnjo, za katero je značilna nizka stopnja tehnološkega razvoja in visoka strokovnost oz. specializiranost proizvajalcev.

Ostale tri TOZD se z vidika izobrazbene strukture dokaj dobro urejajo z idealno strukturo zaposlenih glede na tehnološki razvoj, ki jo navajajo mednarodni standardi. Seveda bi bilo neupravičeno in neupravičeno na podlagi teh rezultatov kar koli trditi o odnosu med izobrazbo in tehnologijo. Nakazana pa je povezanost.

ZAPOSLOVALI SMO NEGATIVNO SELEKCIJIRAN KADER

Na začetku analize stanja na področju fluktuacije smo nakazali po

Jeklovtek (foto S. Kokalj)

Center za proučevanje samoupravljanja in
informiranje — Božidar Lakota

UPORABA PROCESNIH RAČUNALNIKOV V ELEKTROENERGETSKIH SISTEMIH

Uvedba sodobnih digitalnih procesnih računalnikov v sisteme za nadzor in vodenje elektroenergetskih objektov in sistema omogoča enostavnejše ali kar avtomatsko opravljanje različnih nalog, ki so prej obremenjevale operaterje ali pa jih je bilo v dovolj kratkem času celo nemogoče izvesti ročno. Obstaja vrsta nalog, ki jih lahko rešujemo le s pomočjo procesnih računalnikov: izračunavanje kompleksnih spremenljivk stanja TE in NE ter elektroenergetskega sistema, vodenje kaskade elektrarn na istem področju ob različnih kriterialnih funkcijah, ekonomska optimizacija elektrarn in sistema ter podobno.

Med razlogi, ki pogojujejo uporabo računalnika za vodenje procesov v elektrarnah, razdelilnih postajah in elektroenergetskih sistemih v celoti, so najvažnejši naslednji:

- Število vhodnih podatkov, ki jih je potrebno zbirati, nadzirati, preračunavati in shranjevati, je lahko zelo veliko. Tudi število spremenljivk stanja, ki opisujejo elektroenergetski sistem (EES), raste, saj se sistem širi iz leta v leto.

- V sistemih, ki jih nadzira računalnik, je potrebno ob važnih dogodkih (na primer ob havarijah) registrirati vrsto spremenljivk stanja v zelo kratkem času.

- Zaradi spremenljivih obratovalnih pogojev je treba opraviti precejšnje število zahtevnih izračunov v zelo kratkem času, da bi sistem obratoval čim bližje optimalne delovne točke.

- Število osebja, ki dela večkrat v težkih delovnih pogojih, je potrebno zmanjšati na minimum.

- Preostalo osebje je treba razbremeniti rutinskih opravil npr. zapisovanje merilnih podatkov.

Zaradi teh in še drugih razlogov uvajamo procesne računalnike v važnejše elektrarne in RTP, v centre za daljinsko vodenje skupine objektov v sistemu ali skupine podsistemov. Nadrejeni center mora biti vedno obveščen o stanju in dogajanjih v sistemu, kar zahteva usrežen daljinski prenos informacij. Računalnik v centru je lahko nadgradnja obstoječemu sistemu za prenos informacij; lahko pa mu poverimo komuniciranje z računalniki v podrejenih centrih vodenja ali v objektih.

Prvi procesni računalnik, ki je bil uporabljen na področju SFRJ v te namene, je računalnik v HE Đerdap, na katerem slonijo tudi vse dosedanje praktične izkušnje pri uporabi v elektroenergetskem objektu. Slika 1 prikazuje blokovno shemo vodenja HE s pomočjo procesnega računalnika.

STRATEGIJA VODENJA EES

Današnji elektroenergetski sistemi so zrasti že do te mere, da je nemogoče, da bi se dispečer zanašal le na svoje izkušnje. S kompleksnostjo sistema in večanjem števila možnih stanj pa smo prisiljeni centre vodenja opremljati z računalniki. Čas, v katerem se mora izvršiti odločitveni proces, leži v zelo širokem intervalu. Celotna strategija vodenja v normalnem stanju, iz katere izhajajo funkcije vodenja, ima predvsem ta cilj,

da zadosti potrebam konzuma pri standardni frekvenci in napetosti ob minimalnih stroških v sistemu. Drugi cilj pa je ohraniti normalno stanje sistema.

V nenormalnih pogojih obratovanja postane ekonomika popolnoma nevažna. Namesto tega dobi poudarek zanesljivost obratovanja. Tu se pojavi zahteva po definiranju nenormalnosti, ki je še znošna za elemente sistema in potrošnike. Naslednji korak je določanje akcij, ki naj preprečijo širjenje motnje. V tretjem koraku pa je treba postaviti kriterije za funkcioniranje sistema vodenja.

Pri proučevanju strategije vodenja v nenormalnih pogojih upoštevamo enostavne motnje (izpad generatorja ali elektrarne, izpad daljnovo-oda) in večkratne motnje (izpad generatorja in prenosnega voda, izpad zbiralk v vozlišču ali izpad več daljnovodov).

V elektrogospodarstvu so precej v rabi verjetnostne metode za določevanje nivojev verjetnosti motenj. Specifikacija tako imenovanih normalnih motenj pomeni deterministične kriterije oziroma akcije, ki jih mora opraviti operater. Najtežje motnje v elektroenergetskih sistemih so tiste, ki pomenijo deficit v proizvedeni moči. Temu vedno sledi znižanje frekvence in napetosti. Običajne akcije v takih primerih so:

- Hitro angažiranje rezerve (rotirajoče rezerve, hiter zagon akumulacijskih HE, zagon plinskih turbin, prekinitve črpanja v ČE).

- Prilagoditev napetosti (»tiha redukcija«) pri planiranem primanjkljaju energije.

- Izključevanje industrijskih potrošnikov, kjer je možna prekinitve tehnološkega procesa brez večje škode.

- Prilagoditev konfiguracije prenosnega omrežja situaciji.

- Prehod lastne rabe na zanesljivejše izvore.

- Avtomatsko podfrekvenčno razbremenjevanje sistema.

- Delitev sistema (ročno ali avtomatsko) zaradi delovanja zaščite.

- Odpiranje zunanjih spojin vodov.

- Izključevanje elektrarn.

- Izključevanje kompletnih RTP zaradi prenizke frekvence (46 do 47 Hz).

- Kompletno izključevanje elektrarn pri frekvenci 46 do 47 Hz.

To zaporedje akcij ne velja za vsak sistem, ampak je odvisno od velikosti sistema, sestave elektrarn, in-

terkonekcij s sosedi in politike internih povezav.

Ko v havarijskem stanju zaustavimo širjenje motnje in nadaljnje slabšanje kvalitete, preide sistem v poštavarijsko stanje. Strategija vodenja je sedaj odvisna od obsega motnje; v splošnem pa obsega naslednje akcije:

- ponovno vzpostavljajanje frekvence,
- prilagajanje proizvodnje (vrnitev na program),
- ponovno vzpostavljajanje dogovorjenih napetostnih razmer,
- spremembe topologije omrežja,

- ponovna vključitev izpadlih potrošnikov,

- ponovno povezovanje razpadlih podsistemov,

- prilagoditev pretokov moči po povezovalnih daljnovodih.

Tudi ta vrstni red akcij ne velja za vsak sistem iz istih razlogov, kot smo jih našli pri akcijah ob nastopu motnje.

OPREMA V SISTEMIH VODENJA EES

Današnje stanje tehnologije še ne dopušča »on line« uporabe računalnikov za vodenje EES. Pred računalnike v centrih vodenja postavljamo vrsto nalog, ki morajo biti opravljene v »realnem času«, to je dovolj hitro, da so rezultati še uporabni za odločitve. Ti časi so resda nekaj sekund ali pa še manj. To zahteva hite računalniške sisteme z razmeroma hitrimi spomini in narekuje koncept dvojnega računalnika. Od njega želimo dobiti rezultate, ki bi narekovali strategijo in še več, konkretno akcijo, zato morajo biti rezultati zanesljivo dosegljivi.

Uvedba računalnika pa povzroči veliko spremembo v modernih dispečerskih centrih. Namesto tudi do 30 m dolgih sinoptičnih plošč so se pojavili črnobeli in tudi barvni ekrani, ki s pomočjo računalnika omogočajo natančne prikaze omrežja, izpis rezultatov, komuniciranje med operaterjem in računalnikom prek »svetlobnega peresa« (light pen), poudarjanje važnejših elementov alfanumeričnega ali grafičnega prikaza in tako naprej.

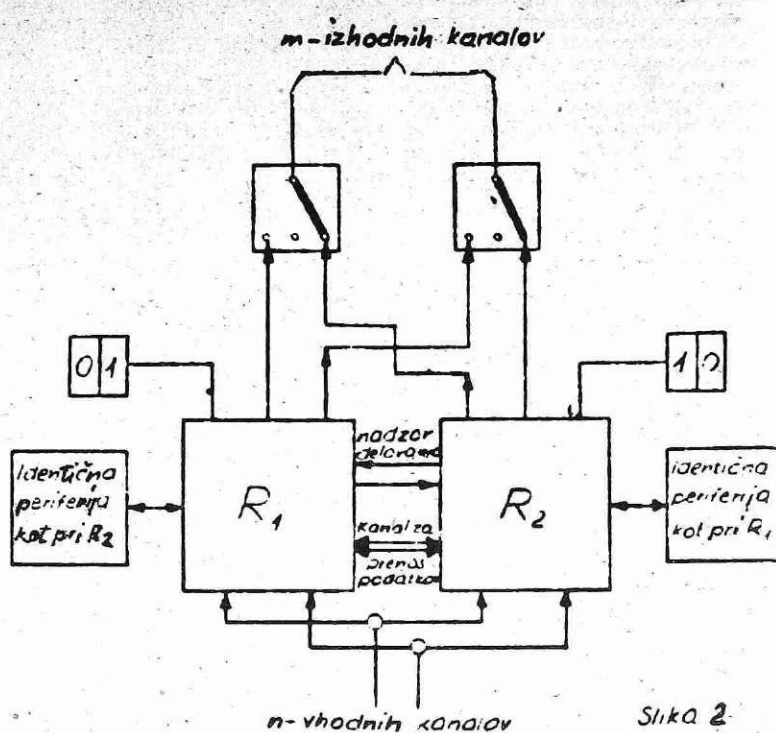
Pri povezavi dvojnega računalniškega sistema z avtonomnim sistemom za prenos podatkov (to je lahko tudi telemehanski sistem s spontanim prenosom dogodkov iz procesa) je treba doseči, da motnje v računalniku ne vplivajo na informacijske kanale. Pri izpadu redundantne sistemске komponente ne sme nastopiti izguba informacije. Ustrezno projektiran sistem omogoča tudi ponoven start posamezne komponente brez vpliva na potek procesa.

Poglejmo si grobo shemo paralelna delujočega dvojnega računalniškega sistema na sliki 2. Jedro tega dvojnega sistema tvorita dve identični medseboj povezani centralni procesni enoti z enako periferijo. Bistveno za ta koncept je majhna obremenitev povezave med obema procesorjema med normalnim obratovanjem. Zato pa je ta povezava obremenjena med ponovnim startom izpadlega računalnika, kar je odločilno za dimenzioniranje.

Da bi lahko enoumno razlikovali izpad računalnika od izpada povezave med njima, je potrebna še ena neodvisna povezava med procesorjema. Le-ta mora imeti sposoben informacijski kanal in nadzor nad izpadom na obeh krajih. Priporoča se, da se pri določanju podatkovne periferije, to so predvsem zunanji hitri spomini, upošteva tudi pripadajoča vzdrževalna dela. Sem gotovo spada kopiranje diskov, ki ga izvedemo s pomožnimi diskovnimi enotami oziroma s pomožno tračno enoto. Same naprave podatkovne periferije so fiksno podrejene posameznemu računalniku.

Osnovna ideja bazira na simetrično zgrajeni programski opremi obeh računalnikov. To seveda zahteva tudi simetrično konfiguracijo hardware-a. Ta popolna skladnost obeh računalnikov zahteva tudi hardware-sko pogojeno identifikacijo posameznega računalnika: na identični adresi fiksno označeno predpišemo prvemu računalniku številko 1 (binarno 01) in drugemu številko 2 (binarno 10). Ti identifikaciji potrebujemo predvsem pri javljanju napak. Priporoča se tudi, da je vsak računalnik opremljen s svojim konzolnim pisalnikom za potrebe vzdrževanja.

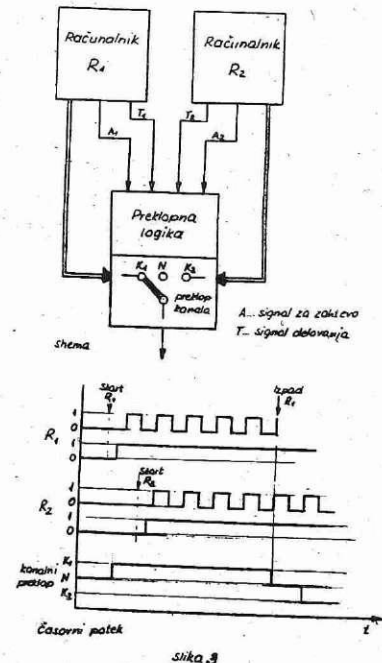
Nadaljnja karakteristika tega principa je priključek periferije v vhodni in izhodni smeri. Tu moramo ločiti med procesno in posluževalno periferijo. Za procesno periferijo smatramo predvsem spojne elemente telemehanike. Tu so priključeni vhodni kanali procesne periferije na oba računalnika istočasno. Oba ra-

Slika 2

čunalnika sprejemata vhodne podatke. S tem odpade aktualizacija računalnika, ki naj bi bil v »vroči rezervi«. S samo strukturo priključka na proces smo se izognili izgubi informacije pri izpadu enega računalnika. Ker se računalnika na vhodni strani ne razlikujeta, ne moremo govoriti o podrejenosti oziroma nadrejenosti posameznega računalnika. Istočasno je odpadla tudi preklonpa naprava.

Pri direktnem krmiljenju izhodne periferije pa sme izhajati informacija le iz enega računalnika. Osnovo take preklonpe logike vidimo na sliki 3.

Slika 3

Računalnik, ki ni sposoben delovanja, ne sme imeti nobene možnosti izdajanja informacij v proces. To vodi do preklonpe logike, ki je samostojna in nadrejena obema računalnikoma. Računalnika si ne izbirata več sama izhodnih kanalov, ampak jih zahtevata pri tej logiki, ki na osnovi stanja sistema dovoli izhod.

Vendar pa za vodenje EES ni dovolj, da center vodenja opremimo z opisanim hardware-om in pripadajočim software-om, ampak je treba sočasno zgraditi in usposobiti celoten sistem za računalniško zbiranje, koncentriranje in prenašanje podatkov iz celotnega EES. Treba je torej zgraditi celotno računalniško omrežje. Pri gradnji pa je treba upoštevati, da topologija tega omrežja ni vezana na hierarhijo delitve EES po nivojih. Samo računalniško omrežje pa lahko tudi razdelimo po nivojih. Primer take delitve bi bil lahko švedski sistem TIDAS:

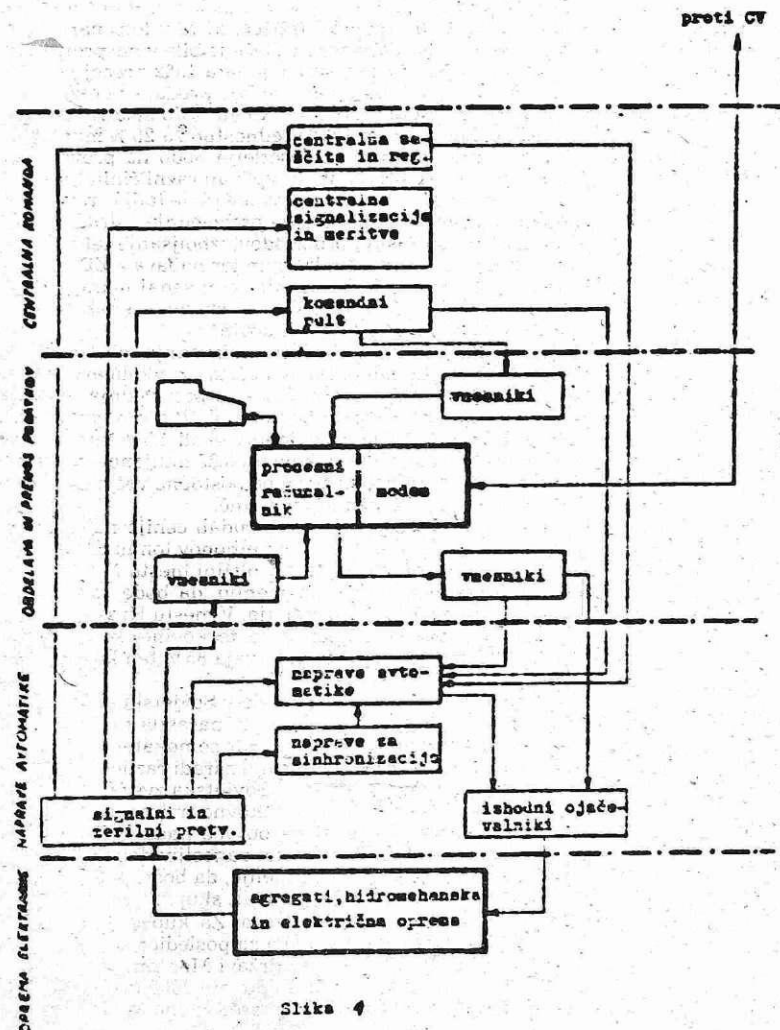
1. nivo: posamezni agregati, stikala, ...
2. nivo: posamezne elektrarne, RTP, verige HE, usmerniško-razsmerniške postaje, ...
3. nivo: informacijska vozlišča, ki zajemajo energetska področja
4. nivo: centr vodenja EES

Dani primer je primer centraliziranega vodenja.

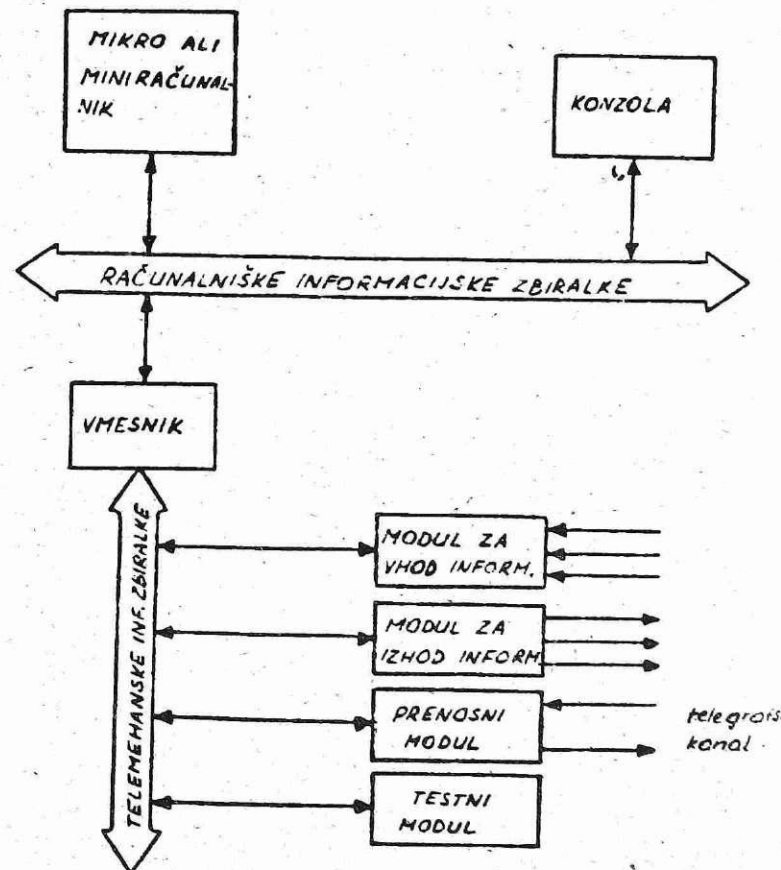
V svetu pa so se pojavile tudi enostavnejše verzije informacijskih vozlišč. En tak primer vidimo tudi na sliki 4.

FUNKCIJE PROCESNEGA RAČUNALNIKA V CENTRU VODENJA

Osnovne funkcije procesnega računalnika v centru vodenja lahko razdelimo na nadzorne in zaščitne funkcije ter na funkcije dispečiranja.

Slika 4

Slika 4

V nadaljevanju prispevka si bomo nekaj teh funkcij podrobneje ogledali.

a. Zbiranje podatkov in obdelava

Sistem za zbiranje podatkov je srce celotnega koncepta centraliziranega vodenja EES. Močni centralni procesni računalniki omogočajo skupaj s hitrimi samostojnimi terminali zbiranje velikih količin podatkov. To je omogočilo postaviti zaščitne in ostale regulacijske funkcije nad nadzorno funkcijo in vodenjem proizvodnje. Osnovne komponente hardware-a za izpolnitev te naloge so naslednje:

- samostojni (računalniški) terminali v elektrarnah in RTP,
- ustrezni telekomunikacijski sistem,
- centralni procesni računalnik.

Samostojni terminali po elektrarnah in RTP so naprave za sprejem in oddajanje podatkov. Izvedeni so lahko kot mikroročunalniki ali kot deli ustreznih procesnih računalnikov v RTP ali elektrarni. Vhodni podatki v RTP so položaji stikal, pretoki delovne in jalove moči v daljnovodih in transformatorjih, tokovi v daljnovodih, velikosti in koti napetosti na zbiralkah in podobno. V osnovi bi vse te podatke terminal posredoval centru vsakokrat, ko bi ga centralni procesor poklical. Pri izvedbah z mikroprocesorji ali lokalnimi procesnimi računalniki postane zanimivo posredovanje selekcioniranih podatkov (spremembe, kritični podatki in podobno). S tem je mogoče zmanjšati pretoke informacij in skrajšati nadzorni čas.

Telekomunikacijski sistem omogoča povezavo posameznih samostojnih terminalov s centralnim procesorjem. Sistem je lahko v celoti ali delno last elektrogospodarstva ali pa je najet pri PTT. Možen je mikrovalovni prenos, VF povezava po daljnovodih ali telefonski kabel.

Centralni procesni računalnik je središče celotnega procesa zbiranja in obdelave podatkov. Običajno je to kompleks dvojnega procesorja, lahko pa je sestavljen iz več procesnih računalnikov v nekem področju, pri čemer ima vsak svoje določene dolžnosti in odgovornosti. V vsakem primeru je ta centralni računalnik odgovoren za pretoke informacij med posameznimi terminali in njim. Ko je enkrat podatek v računalniku, ga je mogoče procesirati in uporabiti za poljubni namen. Mogoče ga je enostavno prikazati (tudi z ustreznim alarmom) za rabo operaterju pri odločanju, ali pa ga lahko uporabimo kot vhodni podatek za bolj zamotane izračune. Rezultate teh izračunov lahko uporabimo za avtomatično vodenje preko terminalov ali pa

jih prikažemo operaterju za druge funkcije.

b. Nadzor in krmiljenje

Krmiljenje opreme v EES normalno inicializira operater preko ekrana in pripadajoče konzole ali kontrolnega panela. Operacijo je največkrat mogoče razdeliti na dva dela. Operater bo na ekranu zahteval prikaz objekta (npr. RTP), ki ga želi krmiliti, nato pa bo izbral opremo (npr. določeno stikalo), ki jo želi krmiliti s kontrolne konzole. Računalnik prikaže operaterju napravo, ki si jo je ta izbral. Operater lahko potem izvrši ukaz ali pa prekine proces. V kolikor ne pride do ukaza v 1 minuti, računalnik avtomatično prekine proces. V vmesnem času je vzpostavljena zveza med procesnim računalnikom in terminalom.

Cim operater preveri izbrano točko, računalniški program oblikuje krmilno funkcijo:

— Računalnik prevede sporočilo v ustrezni telegram in ga pošlje v zahtevani terminal, da bi tam izbral ustrezno napravo.

— Terminal nato vrne identično sporočilo računalniku. Še bolje je, če je dodano sporočilo, da je izbrana naprava pripravljena za delovanje.

— Centralni računalnik ponovno preveri vrnjeno sporočilo, da bi potrdil, da je bila izbrana prava točka. Če je vse v redu, pošlje izvršilno sporočilo terminalu.

— Terminal na osnovi sprejetega izvršilnega sporočila sproži v izbrani točki izvršitev. Normalno vrne terminal centralnemu računalniku enako sporočilo, kot ga je od njega sprejel, da bi se dokazalo, da je res sprejel ukaz.

— Če prvo sporočilo, ki se je vrnilo od terminala, ni ustrezalo, ne pride do sporočila, ki bi zahtevalo izvršitev. Namesto tega pošlje centralni računalnik sporočilo, ki resetira vse krmilne funkcije v terminalu. Po želji je mogoče ta postopek nekajkrat ponoviti.

Sprejem veljavnega izvršilnega sporočila od terminala sproži kontrolni program, ki pričakuje spremembo stanja sistema. Če pride do spremembe stanja sistema v naprej določenem času, računalnik posreduje to stanje na ekran, v nasprotnem primeru pa registrira napako v računalniškem sistemu.

c. Zapis važnih veličin pri delovanju zaščite

Ta funkcija je razširitev osnovnega sistema za prikazovanje podatkov. Razlika je v številu nadzorovanih naprav. Šele pred kratkim je cena nadzorovane točke v računalniško napajanih sistemih za prikazovanje podatkov postala dovolj nizka, da je tak postopek upravičen. Enostavno nadziranje veličin, ki povzročijo pri prekoračitvi nekih vrednosti delovanje zaščite, bi upočasnilo nadziranje bistvenih podatkov. Program uporablja rutino, ki zakasni registracijo kritičnih veličin v centralnem računalniku, dokler niso registrirani kritični podatki v vseh postajah. To zadrževanje velja toliko časa, dokler ni več mogoče opaziti motenj v sistemu in ne postanejo željene informacije dosegljive.

d. Program za določitev stanja (state estimation)

Program za določitev stanja sistema uporablja znano konfiguracijo sistema in lastnosti posameznih elementov ter merjene vrednosti sistema za zbiranje podatkov, da bi ustvaril pravilen model EES. Ta model postane potem osnova za večino ostalih sistemskih izračunov, npr. izračun pretokov moči, sistemske stabilnosti, ... Program omogoča verifikacijo in popravke vhodnih podatkov. Druga bistvena prednost pa je v tem, da je mogoče nekoliko zmanjšati število potrebnih meritev, ker je te vrednosti mogoče nadomestiti s točno izračunanimi, ki jih dobimo iz ostalih meritev. Program za določevanje stanja sistema je treba stalno napajati z novimi vhodnimi podatki o posameznih vrednostih spremenljivk stanja in konfiguraciji sistema. Dalje je mogoče ta program uporabiti za prognozo stanja, če na primer predpostavimo spremenjeno konfiguracijo (npr. izklop nekega daljnovoda). Taki podatki pa so potem spet uporabni za druge izračune.

e. Priporočila za posege v sistem

Rezultati programa za določitev stanja sistema rabijo kot baza podatkov za program za določitev priporočil za posege v sistem. Program testira obnašanje sistema glede na efekte, ki bi jih imeli predvideni posegi po »listi A«. Ta lista je sestavljena iz spiska zahtev, ki jih je postavil operater po voznem redu in spiska možnih naključnih sprememb v sistemu (npr. izpadi generatorjev, izpadi daljnovodov in tako naprej). Lista je lahko sestavljena le iz nekaj naključnih sprememb v sistemu ali pa je bolj obširen zbir predpostavk. Seleksijski program najprej preveri efekte sprememb po »listi A«. Ta program dela precej grobo in izloči kombinacije, ki so resnejše in sestavi »listo B«. Šele sedaj lahko uporabimo počasnejše programe za izračun zanemarljivosti in razpoložljivosti. Naključni primeri so lahko dvojni:

— Tip 1 so primeri, ko lahko naključno nastopi stanje, ki neizbežno vodi v porušitev sistema; takih primerov se je treba izogibati.

— Tip 2 so primeri, pri katerih lahko naključno nastopijo nevarna stanja, ki pa dovoljujejo preprečitev katastrofe z ustreznim posegom v sistem.

f. Nadzor stabilnosti EES

Za nadzor statične in dinamične stabilnosti potrebujemo online meritve električnih veličin v EES, ki so indikativne za stabilnost sistema. Običajno jemlje program podatke z izhoda programa za določanje stanja.

V splošnem lahko dobimo indikacijo o stabilnosti EES preko frekvenčne, napetosti v nekaterih vozliščih in preko pretokov po daljnovodih. Indikacija o stabilnosti EES bi lahko dobili tudi z opazovanjem faznih kotov med napetostmi posameznih zbiralk, vendar danes ta metoda ni običajna.

Včasih je potrebno ovrednotiti delovne pogoje sistema tudi s stališča zanesljivosti. Namen tega je preveriti, če bi sistem lahko prenesel predvideno naključno motnjo: izpad generatorja, izpad daljnovoda ali transformatorja.

Če opazi računalnik nezanesljivo stanje v sistemu, s tem ni enoumno določen ukrep za izboljšanje. Lahko spremenimo porazdelitev obremenitve, v sistem lahko vklopimo nove generatorje, spremenimo moč izmenjave, če je možno, vklopimo izklopljene daljnovode, reduciramo porabo itd. Vsak tak ukrep pa je treba spet preveriti.

pa regulatorji v elektrarnah sami dovolj opravljajo to nalogo. Pregled ustreznega blokdiagrama za nadzor stabilnosti sistema podaja slika 5.

ZAKLJUČEK

Izbor nalog, katere lahko opravlja računalnik v centru vodenja EES, je izredno širok. Katere od teh nalog bomo v resnici zaupali računalniku, pa je odvisno od več faktorjev. Pri tem pa je treba opozoriti še na nekaj stvari. Zmanjševanje obremenitve sistema s podfrekvenčnimi releji je splošno priznan prijem proti porušitvi sistema v kritičnih situacijah. Instalacija centralnega procesnega računalnika pa omogoča tudi izbor pravilnega in pravočasnega ukrepanja pred ločitvijo dela sistema. Splošna praksa je, da se že pri načrtovanju omrežja simulira vrsto motenj. S takimi simulacijami lahko napolnimo banko podatkov, pri čemer pa je treba v dani situaciji razpolagati s točnim modelom sistema in upoštevati tudi dinamične karakteristike bremen dovolj natančno.

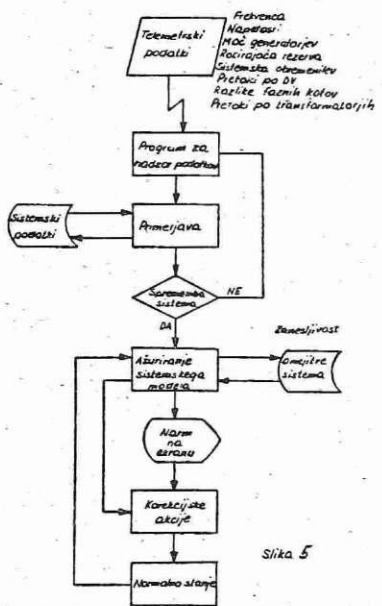
Naslednje, kar moramo poznati, je pravilen ukrep. Ker pa je celoten izračun precej zamotan in temelji na obširni banki podatkov, ki jo je treba sicer obnavljati, je avtomatični poseg računalnika v EES nevaren in mora iti preko operaterja! Če kaže npr. nekaj daljnovodov tendenco proti preobremenitvi, sproži računalnik alarm v treh stopnjah:

- alarm za preusmeritev obremenitve
- zahteva za zagon vršne elektrarne
- zmanjšanje obremenitve (redukcije)

To je seveda dosti lažje programirati in zahteva tudi dosti manj računalniškega spomina.

V članku sem skušal prikazati samo del tega, kar nam računalnik v sistemih za nadzor in vodenje elektroenergetskih objektov lahko in mora nuditi. Razvoj na tem področju gre v svetu z velikimi koraki naprej. Zavedati se moramo, da v gospodarski situaciji, v kakršni se sedaj nahajamo, ni dovolj samo vihanje rokov ampak v nič manjši meri tudi pridobivanje novih znanj in uporaba teh v praksi. Izobraževanje pa je po besedah Benjamina Brittena kot veslanje proti toku. Kaj torej storiti, da nas tok ne odnese nazaj in da dokončno ne postanemo strokovni brodolomci? Predvsem je treba prekiniti z miselnostjo, da je izobraževanje priprava na življenje in se živeti v to, da je izobraževanje sestavni in neločljivi del življenja samega!

Alaš Soklič

Slika 5

Zahtevati nadzor stabilnosti kot uvod v avtomatsko vodenje sistema pri nestabilnostih, ki nastopijo znotraj 1/2 sekunde po nastopu motnje v sistemu, bi bilo preveč. Poleg tega

TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON

PIONEER 10 JE ZAPUSTIL SONČNI SISTEM

Težko je natančno določiti meje sončnega sistema. Ali se nahaja v bližini oblaka Oortovega kometa, ki je okoli 7500 milijard km oddaljen od sonca, ali pa v oddaljenosti 8 do 16 milijard km, kjer se pojavlja pulzirajoče medsebojno delovanje sončnega vetra in medzvezdnega plina? Ni še odločeno, katerega izmed teh dveh predpostavk ima prednost.

Danes radi istovetijo mejo področja sončnega sistema s krožnico najbolj zunanega planeta. To ni vedno Pluton, kajti njegova močno ekscentrična krožnica ga v petini njegovega 249,17 let trajajočega kroženja okoli sonca znatno bolj približa njemu kot je to slučaj pri Neptunu. In prav takšno situacijo imamo danes, ko je ameriška vesoljska sonda Pioneer 10 13. junija letos s hitrostjo 49.177 km/h preletela krožnico Neptuna. S tem je prvič v naši zgodovini zapustil sončni sistem objekt, ki ga je izdelala človeška roka. Pri tem je bila 4,517 milijard km oddaljena od sonca in radijski signali potrebujejo za premostitev te razdalje 4 ure in 20 minut.

Pioneer 10, ki je pričel svoje potovanje 3. marca 1972, spada med starejše ameriške vesoljske sonde. Kot prva Jupitrova sonda je neposredno preletela tako asteroidni, kakor tudi sevalni pas tega planeta. Do zdaj je prejela skupaj 100.000 povelj in je poslala na zemljo ogromno število informacij. Z izjemo magnetometra, ki je leta 1975 prenehal obratovati, deluje vsa ostala znanstvena oprema brezhibno. Danes izgleda sonce, opazovano s Pioneerja 10, samo še kot svetleča glava bučice in Zemlja kot svetla točka. Zato postaja že problematična orientacija sonde po soncu, vendar je mogoča orientacija po položaju zvezd.

Po zapustitvi planetov našega sončnega sistema nadaljuje Pioneer 10 s svojo misijo. Najvažnejši nalogi sta raziskovanje heliosfere (helios — sonce) in iskanje temne zvezde, ki spremeni sonce in katere obstoj so ugotovili na osnovi spreminjanja krožnic planetov Urana in Neptuna.

Heliosfera je v »magnetnem mehurju« zaprta vodikova atmosfera sonca, za katero danes vemo, da je znatno večja kot so prej predvidevali. Zaradi gibanja sonca je v medzvezdnem prostoru oblikovana kot ogromna »kaplja« in se razteza nekaj milijard km preko Neptunove krožnice. Pioneer 10 leti v razpotegnjeni del kaplje in zato bo zelo zanimivo zvedeti, kdaj bo dosegel zunanji del »kaplje«, oziroma mejno območje med heliosfero in medzvezdnim prostorom, kjer je gostota plina precej manjša. Heliosfera v svojem širjenju ni stalna in se premika sem ter tja v časovnem obdobju, ki ustreza enajstim le-

tom sončnega cikla. Posledica sončnih viharjev je nastanek nenadnih valov, ki se šele po enem letu razblinijo in povzročijo nihanje v obliki »kaplje« oblikovanega »mehurja«. V aktivni fazi sončnega cikla je heliosfera močno eliptična, pri bolj umirjenem soncu pa postane njena oblika bolj okrogla.

Sedaj, ko je Pioneer 10 zapustil sončni sistem, med svojim poletom skozi ekstremni vakuum ni več izpostavljen nobenim nevarnostim. Prej ali slej bo prišla sonda v bližino sosednjih zvezd, ko bo plula v oddaljenosti 3,27 svetlobnih let mimo zvezde Ross 248. Lastno gibanje najbolj oddaljenih zvezd ni najbolj poznano, vendar strokovnjaki ocenjujejo, da bo vsekakor prišlo do zvezdnih »srečanj«.

PLATINA

Več kot 92 % svetovne proizvodnje kovin iz skupine platine prihaja samo iz dveh dežel, Južnoafriške republike in Sovjetske zveze in zato so podatki o sedanjih in bodoči proizvodnji za tržišče izredno pomembni. Zaradi slabše situacije na tržišču je Južnoafriška republika v preteklem letu zmanjšala svojo proizvodnjo in zato je nastalo v letošnjem letu na svetovnem tržišču večje zanimanje za te kovine. Ko je Sovjetska zveza ob koncu preteklega leta sporočila, da bodo nastale v letošnjem letu pri pogodbah za dobavo paladija (ki spada v to skupino kovin) določene spremembe v negativnem smislu, se je cena te kovine povečala za več kot dvakrat.

Zato so na seminarju, ki ga je letos pred kratkim v ZDA organiziral mednarodni inštitut za dragocene kovine, posvetili največjo pozornost dobavam teh kovin iz teh dveh držav. Za Južnoafriško republiko so menili, da je njena velika prednost v tem, da se kot edina izmed dežel, ki proizvajajo te kovine, lahko s svojo proizvodnjo prilagaja večjim ali manjšim zahtevam svetovnega tržišča. To pa zato, ker kovine iz skupine platine pridobivajo neposredno iz rude, medtem ko so v Kanadi, in v večji meri tudi v Sovjetski zvezi, stranski proizvod pri predelavi bakrovih in nikljevih rud. Zaloge rud teh kovin so v Južnoafriški republici tako velike, da na izkop vpliva predvsem situacija na svetovnem tržišču.

Leta 1971 je dosegla proizvodna zmogljivost industrije kovin iz skupine platine v Južnoafriški republici 1,5 milijona unč (1 unča — 31,1 grama) in v naslednjih desetih letih je porastla na 2,6 milijona unč. Dve največji podjetji sta v preteklih letih znižali svojo proizvodnjo in tudi odložili načrte za povečanje proizvodnih zmogljivosti, katere sta pripravili zaradi povečanja povpraševanja v letih 1979 in 1980.

Proizvodna politika za te kovine je v Južnoafriški republici ozko povezana z gibanji na svetovnem tržišču in še posebej v ZDA. Že povečanje prodaje avtomobilov v ZDA, in s tem tudi

povečana potreba za katalizatorji izpušnih plinov, ima precejšen vpliv na potek prodaje teh kovin in s tem tudi na njihovo ceno. Ameriški Urad za rude (Bureau of Mines) predvideva, da bo povpraševanje po teh kovinah naraslo do leta 1990 s povprečno letno stopnjo 3 %.

Na proizvodnjo platine in sorodnih kovin v Južnoafriški republici vpliva tudi japonsko tržišče, ki je v letu naraslo na 50 % svetovne porabe. Japonsko tržišče je bilo v nasprotju s celotno svetovno gospodarsko situacijo leta 1982 precej stabilno in za letošnje leto pričakujejo povečanje prodaje za okoli 22 %. V letu 1982 je bil celoten izvoz teh kovin iz Južnoafriške republike v primerjavi s letom 1981 vrednostno za 25 % manjši.

V obdobju do konca tega desetletja bodo na proizvodnjo teh kovin v Južnoafriški republici vplivali razni činitelji. Ti so: možna uvedba katalizatorjev za izpušne pline tudi v avtomobilski industriji izven ZDA, povečanje proizvodnje v drugih deželah s tehnologijo stranskih proizvodov, izboljšanje tehnologije in s tem zmanjšanje porabe teh kovin ter nabava v ZDA za potrebe rezerv oboroževalne industrije, ki ji sedaj manjka okoli 857.000 unč. Poleg tega gradijo v ameriški zvezni državi Montana nov obrat za proizvodnjo teh kovin.

V Sovjetski zvezi bo na bodočo proizvodnjo teh kovin bolj vplivala s strani državnih organov načrtovana količina kot neposredno svetovno povpraševanje. Letna proizvodnja se giblje okoli 3 milijonov unč kovin iz skupine platine in v prihodnjih desetih letih bo narasla predvidoma okoli 4,5 % letno od osnove, ki je vzeta za leto 1980 v količini 3,25 milijonov unč. Tudi poraba teh kovin v Sovjetski zvezi bo postopno večja, kot je bila leta 1980 v količini 1,35 milijonov unč.

Rezerve teh kovin v sovjetskih rudah cenijo na okoli 190 milijonov unč in imajo za osnovo 8 milijonov ton nikljeve rude. V glavnem se te rezerve nahajajo v bližini mesta Norilsk v severnem delu srednje Sibirije in menijo, da bodo zadostovale tudi še v začetku prihodnjega stoletja. V mestu Krasnojarsk je tudi na svetu največja rafinerija za te kovine, ki ima letno zmogljivost 2,6 milijona unč in proizvaja 85 % teh kovin v Sovjetski zvezi.

Proizvodnja niklja naj bi narasla v Sovjetski zvezi do leta 1987 za 30 % in vzporedno s tem naj bi narasla tudi proizvodnja in prodaja paladija za 50 %. Vendar so nekateri udeleženci seminarja dvomili, da bo to povečanje zaradi različnih vzrokov tudi dejansko doseženo. Čeprav je Sovjetska zveza letos nekoliko znižala dobave teh kovin na svetovno tržišče, so udeleženci seminarja menili, da se to ne bo več nadaljevalo, če želi ohraniti zaupanje svojih kupcev kot zanesljiv dobavitelj.

Na seminarju se je utrdilo mnenje, da bosta tudi v bodoče prevladovali pri svetovni prodaji kovin skupine platina Južnoafriška republika in Sovjetska zveza. Za kupce to ni najbolj prijetna situacija in bo lahko imela za posledico še več projektov (kot je tisti v ameriški zvezni državi Montani), ki naj bi izboljšali bilanco uvoza teh kovin in do leta 2000 zagotovili ZDA predvsem kritje potreb za njeno oboroževalno industrijo.

KRIK V DRAGI

Iz rokopisa za novo knjigo

Posedoval je dve hiši in veliko gozdov nad mestom. Na Jesenicah je imel tudi svojega žago. Bil je predsednik gradbenega odbora za sokolski dom na Jesenicah in je tudi sam prispeval veliko denarja.

Drugi aretiranec, Tone Buh, je bil načelnik jeseniškega Sokola, sicer pa uradnik v železarni.

Tretji aretiranec, Viktor Črnko, je bil rojen 1899. leta v Ljubljani. Ob izbruhu prve svetovne vojne je služil v mornarici in ob koncu vojne doživel brodolom na bojni ladji Viribus unitis.

Po končani vojni se je zaposlil na Jesenicah pri Kranjski industrijski družbi (KID) kot uradnik v komercialni. Vrsto let je bil tajnik jeseniškega Sokola in si je zaradi te funkcije nabral sovraštvo nemških ovdahov.

Te nedelje, 19. aprila, je kapetan Meier aretirati še nekaj oseb, vendar niti za enega od drugih prih arretirancev ne morem priteči, da je bil aretiriran prav tega dne in ne v naslednjih dneh. Med temi so bili:

— delavski zaupnik v železarni Jurij Jeram (rojen 1894. leta v Smolovi pri Železnikih v Selški dolini). V železarni je delal od leta 1910, od leta 1940 pa je delal v žebjarni;

— August Ravhekar, rojen 1900 na Jesenicah, je bil zaposlen v železarni od svojega petnajstega leta. Vsekozi napreden in odločen protinacist;

— Franc Ravnik, rojen 1882. leta v Bohinjski Bistrici, v jeseniški železarni zaposlen od leta 1908, glavni delavski zaupnik v železarni, eden od vodilnih sindikalnih delavcev v Zvezi kovinarskih delavcev Jugoslavije, podružnice Jesenice. 1937. leta so ga odpustili z dela v železarni »zaradi hujškanja proti interesom tovarne«. Z drugimi jeseniškimi komunisti in naprednimi delavci je bil interniran v Iranjico.

Ko so ga Nemci aretirali, so ga čez tri tedne izpustili in nato kmalu drugič zaprli v Begunje, od tam pa odgnali v Dachau, kjer je umrl tik pred osvoboditvijo.

Med prvimi aretiranci je bil tudi znani jeseniški alpinist Joža Čop.

Na stari jeseniški železniški postaji je imela carinarica majhno, z vseh strani zameženo sobico. In v to sobico je kapetan Meier zaprl aretirance, če naslednjega dne pa so jih s tovornjakom odpeljali v Beljak, iz Beljaka pa v celovške zapore. Od tu so čez nekaj dni nekatere odpeljali v Begunje, druge pa v zbirno taborišče v Šentvid nad Ljubljano. Če tu izvezem Franca Ravnika, so vsi drugi srečno prebrodili vojno vihor. Še najbolj so se »izmazali« tisti, ki so bili rojeni v tako imenovani Ljubljanski pokrajini. Ti so si prek zvez oskrbeli domovinsko pravico Ljubljanske province in Nemci so jih kaj hitro izgnali čez mejo. Tak je bil (in ne edini) primer Viktorja Črnka, za katerim je v Ljubljano prišla z Jesenic tudi njegova žena s hčerka. V Ljubljani se je Črnko povezal s starimi znanci z Jesenic, odvetnikom dr. Alešem Stanovnikom in pisateljem Tonetom Čufarjem. Bil je vključen v emigrantski odbor OF, v katerem so bili begunci z Gorenjske.

V njegovi hiši na Jesenicah so ostali ženini starši, ki pa so bili iz te hiše pregnani po bombardiranju Jesenic marca 1945. leta in tedaj se je v to hišo naselil jeseniški gestapo. Stanovnikova hiša, v kateri je bil gestapo od leta 1941, je bila namreč ob bombardiranju močno poškodovana.

Po prvih aretacijah je kapetan Meier aretirati drugo skupino z vnaprej pripravljenega seznama Nemcem nenaklonjenih oseb. Generalnega sekretarja KID in prokurista dr. Maksa Obersnela je aretirati med delom v pisarni z besedami: »Dr. Obersnel, aretirani ste, ker ste se preveč izpostavili proti Nemčiji!«

Tega dne, 22. aprila, je Meier v železarni aretirati še tri:

— inženirja Srečka Petroviča, rojenega 1897. leta v Trebnjem. Tehnično visoko šolo je opravil v Pragi in bil nato do leta 1936 zaposlen pri raznih gradbenih podjetjih v Mariboru in Ljubljani. V železarni je bil šef personalnega oddelka;

— inž. Sergeja Černice, glavnega obratovodja v martinarni, sicer pa je bil rojen 1905. leta v Ljubljani;

— Pepija Ravnika, delavca v železarni, ki je bil, tako kot njegov oče, na seznamu Nemcem nevarnih, ker je bila vsa družina zavedna, sokolska. Mati Pepca Ravnik je bila znana igralka na jeseniškem odru. Pepi Ravnik pa je padel kot borec NOV in POJ 1945. leta na sremski fronti.

Ko je hčerka dr. Obersnela, Tatjana Gostiša, zvedela, da so očeta aretirali v železarni in kje je zaprt, je odšla na železniško postajo, kjer so jo stražarji pred zaporniško sobo (zameženo carinarico) napotili po dovolilnico v prvo nadstropje hotela Paar, ki je bil le dobrih sto metrov stran od postaje. Tatjana je neki nemški oficir, verjetno Meier (izgovori: Majer), podpisal dovolilnico, toda le za nekajminutni pogovor z očetom. Ničesar mu ni smela in mogla dati. V sobi z njim so bili še inženirja Černice in Petrovič in Pepi Ravnik. Dveh ni poznala in tudi njen oče nikoli ni zvedel za njuni imeni (menda je bil eden od teh alpinist Joža Čop). Še posebej zato, ker je bil z njima zaprt samo na Jesenicah nekaj ur.

Še istega dne popoldne ob petih so vseh šest aretirancev odpeljali s tovornjakom proti Korenskemu sedlu in skozi Beljak v celovške zapore. Vsi so prišli tja, le dr. Obersnel se je znašel s šestimi zlomljenimi rebri v (stari) jeseniški bolnici. Na Dovjem se je namreč tovornjak prevrnil in od vseh na tovornjaku (aretirancev in spremstva) jo je skupil samo Obersnel. Sedel je zadaj in nanj je padla klop in še posoda za bencin. Z železniške postaje Dovje-Mojstrana so poklicali rešilca in zdravnika. Pripeljal se je dr. Marčič in ko je pregledal poškodovanca, je prepričal stražarje, da tak dr. Obersnel ne more naprej.

Tedanja tovarniška in edina bolnica na Jesenicah je bila za današnje razmere zelo majhna; v njej je danes obratna ambulanta Železarne. Bolniške sobe so bile samo v pritličju, zgoraj je stanoval šef bolnice dr. Milan Čeh, v istem hodniku,

kot njegovo stanovanje, pa je bila še ena bolniška soba za funkcionarje železarne. V to sobo so dali dr. Obersnela in njegova žena Štefi je dobila od Nemcev dovolilnico za vsakodnevni obisk, hčerka Tatjana pa ga je skrivaj obiskovala s pomočjo dr. Čeha. Tatjana pravi, da je tu prišel njen oče pod »vsakodnevno skrbno varstvo« šefa jeseniškega gestapa Druschkeja. Na izrečen pomislek, da ga verjetno ni hodil vsak dan gledat, saj je imel tudi druge obveznosti, je odločno trditev ponovila. Druschke je vsak dan prihajal gledat, če je še v bolnici, da ni morda pobegnil, spraševal dr. Čeha o Obersnelovem zdravju. Druschke je strogo izvajal Himmlerjevo direktivo, da mora imeti vprašanje izselitve slovenske inteligence prednost pred drugimi nalogami. Ker v tem obdobju še ni imel opravka s partizani in aktivisti OF, ki so ga kmalu hudo zaposlili za vsa štiri vojna leta, je bledenje nad Obersnelom sprejel kot svojo poglavito dolžnost. Prav zato, ker je bil dr. Obersnel prvi Druschkejev »varovanec«, naj o njem povem nekaj besed.

Rojen je bil v Trstu 25. oktobra 1883. leta, kjer je hodil v šole in 1902. leta maturiral na tamkajšnji gimnaziji. Na Dunaju je leta 1909. promoviral za doktorja prava. Med študijem se je ves čas vzdrževal s honorarnim delom. Po študiju se je zaposlil v Tehniškem zavodu v Trstu, nato je bil ravnatelj slovenske Splošne hranilnice v Trstu. Leta 1911 se je v Trstu poročil s Stefy Weissovo, katere mati je bila Slovenka.

Ob izbruhu prve svetovne vojne je bil dr. Obersnel mobiliziran v avstroogrsko vojsko in bil udeležen v mnogih bitkah. V Galiciji je bil ranjen, na soški fronti je doživel živčni zlom, v romunskih Karpatih so mu zmrmile noge.

Po končani vojni ni hotel živeti pod Italijo in se je zato izselil iz Trsta. Tri leta je bil državni nadzornik jeklarne v Ravnah (tedaj Guštanj). Od 1922. leta do aretacije 22. aprila 1941. leta je bil generalni tajnik in prokurist Kranjske industrijske družbe na Jesenicah. Od vsega začeta ga je KID deležila v bratovski skladnici in pokojninski zavod. Imel je tudi večja pooblastila pri zastopanju interesov KID (železarne) v mednarodnih pogajanjih z delavci.

Desetega junija je Druschke ukazal, da se mora, ne glede na mnenje zdravnikov, javiti v njegovi (Druschkejevi) pisarni pri Kovaču. V tej stavbi nasproti upravne stavbe železarne so bili že prej zapori in v zgornjih prostorih policija.

Po ustaljeni policijski praksi je Druschke Obersnela spraševal o povsem navadnih zadevah, kdo in kaj je, nato mu je sporočil, da bo moral v izgnanstvo oziroma taborišče v Šentvid. V zaporu je aretiranec že za en tovornjak, ki jih bo odpeljal v Šentvid. Dr. Obersnel se je Druschkeju odločno uprl, da za nobeno ceno ne gre na tovornjak, ker je enkrat že bil, pa ima zaradi neveščega nemškega šoferja zlomljenih šest rebri. V korist dr. Obersnela je posredovala nova tovarniška direkcija, ki je Obersnelu dala osebni avto in šoferja. Zaradi mnogih intervencij je Druschke moral popustiti in tako so Obersnela odpeljali brez stražarja v osebni avtomobilu v Šentvid, druge pa na tovornjaku, na katerem je bil tudi Obersnelov zet inž. Danilo Gostiša.

Nadaljevanje

Zdaj pa je vse mimo...

Rod in domačija! Rod in domačija! mu tolče srce kot utelešeni upor in zaslužjen krik, ki se razlega samo po fantovih žilah. Ne pa v zimski dan, jasni in mirni (tako zlagano na videz mirni) januarski dan leta 1944.

Spodaj je jama pri lesi. Tod se je fante prve zime preizkušal v sankanju. Seveda se s takimi preprostimi sankami, ki jih je naredil oči iz desk. Niso imele še pravih krvin in niso bile okovane. Tam je poleti cvetelo toliko rož. Kadar se je babica včasila, mu je pripovedovala imena rastlin in še kake zgodbe o posebnih rožah. Babica je imela vselej svojo storijsko nared. Ali je res vse to brala po knjigah? Ali si je tudi sama izmišljala kaj lepega? Gotovo! Znala pa je slikovito pripovedovati. Prav ob tisti jami ob lesi je fant pred štirimi leti, ko je imel že prvi fotoaparati, slikal babico s pradedom. Pradedo so hodili s šmarjanskega žeganja in so bili vidno odobravljeni, pa so napeli orjaške prsi, se s palico vpoklončili, nato, ko so klobuk potisnili v zatilje. »Zdaj pa naredi!« so zapovedali in fant je pritisnil. Slika ima še danes shranjeno. Slika pa je sedaj edina in poslednja od pokojnega...

Bajta je stala vsa potrta poleg požganega. Še bolj žalostna kot večeraj. Sama neizrekljiva žalost jo je! Okna so žalostne oči, ki gledajo v negotovost, zasnežena poševna streha so beli lasje starca, ki je sklenil vse posvetne račune. Koliko spominov veže fanta na bajto! Nikdar niso bili ajdovi žganci tako dobri kot tista davna jutra, ko je štiriletnik zajtrkoval z mamo, preden je odšla delat v premovalnik, sine pa nazaj v postelj! In tisti dolgi jesenski in zimski večeri, ko so štedili s petrolejem in svečami, ter z babico posedali v temi in poslušali povesti in zgodbe in peli in čakali na trdo pozno noč, ko bodo lahko prižgali pe-

VALENTIN POLANŠEK

81

ROMAN

KRIŽ S KRIŽI

trolejko. In molitvic nikdar ni zmanjkalo. Kako stare je znala babica! Kod jih je jemala? Od pradedo? Od zveste prababice Klare?...

Tukaj v obgodni bajti so se kdaj shajali različni ljudje, čudaki po svoje, zanimivi in beraški, a vselej s šalo na ustih, ali s prošnjo, »skozi rože povedano« in z novicami iz velikega sveta, ki se začena neke tam, koder sonce privriska izza Pece in se pozibava k počitku za Košuto in Obir, redko, a vendar le, so se pojavljali bolj gosposki ljudje tudi...

V soseseo pa je rad prihajal pritlikavi segavi Jaka Pučman, ki je vedno takole pozdravljaj: »Pojdite malo ven na sonce! Tako tudi, če je zunaj brila zimska burja ali da je kako poletno nedeljo lilo in grmelo. Znal je tudi, »obrazce delati«, da so se mu vsi smejali. Seveda mu je babica ali mama s čim postregla. Najraje je imel seveda čaj, dišeč, močan čaj. Mama je Jaka prala in sivala. Največ za boglonaj. Rada je to stori-la, če je le utegnila.

Svetopisemske postave pa je bil Tonov Tomaž, ki je bil na glasu, da je počasen, da ga nekoč še smrt ne bo marala. Znal je karbodi, cikle tesati in čevlje popravljati, pa še mnogo koristnega za bajtarskega in kmečkega človeka. Njegovo pripovedovanje je bilo svojevrstno, za kaj v mladih letih je drvaril celo nekeje v Bosni in znal turška imena in pesmi in druge vragolije. Tomažu se nikamor ni mudilo, če mu je zadnji potrepeljivi poslušalec zaspa, je znova nagačil svojo čedrico in ždel po svoje tudi celo noč, dokler petroleja slučajno ni zmanjkalo.

Polno brado je nosil Košičnik Jakej, ki pa je bil vedno na dolgih potovanjih iz Podpece prek Sosednja čez Prisoje v globaške Rute ali obratno. Da se vrača z Rut, je bilo lahko ugotoviti, ker je dišal po žganju in se je majal s svojim košom na hrbtu, brez katerega ne bi ga nihče mogel si predstavljati. Zglašal se je v bajti tudi sredi noči, če jo je pribudal s svojih priljubljenih globaških Rut. Rad je zamomljaj: »Grem na Polje po ta bolje!«

Ob nedeljskih večerih se je pokazal tudi Kovajež Šiman s puško na rami. Bil je lovec. Rekalo se je, da dene samo toliko puško na ramo, da laže obiskuje gospodinje in jim tvezi, koliko lisic in jastrebov ima že na svoji lovski vesti. Seveda so mu ženske postregle in mu še dale jajca s sabo.

Tako pred velikimi prazniki v letu so prišli mimo tudi tržanski siromaki, kakor Peter Amerika. Zakaj je nosil tako ime, fant tega ni vedel. Bil pa je zadovoljen z vsako rečjo.

Fant se spominja tudi močilca Lencija, ki mu je, »beseda zastajala« in ga je »metalo« kakor so rekali valentinovi boleznici.

Potem je bil še slepi Albej, ki so ga vodili od hiše do hiše največkrat otruci za vrvice, katero mu je kak odrasli pritrdil za suknjičevo gumblino. Siromak je tacial za vodičem in pripovedoval svoje večno iste zgodbe.

K bajti je zahajal le poredko prek meje mlad človek, ki je vselej hotel prenočiti v bajti na slami. Bil je molčec. Pojedel je vse, kar so mu mogli dati. Ni bil tihotapec ne zlikovec, skratka nekaj »bolcar« bolj na potepuško stran.

Pred vojno so se v bajti oglašali tudi tihotapec vedno z znanim pozdravom:

»Kofe pa čaj je tle!« Bilo je takisto v tistih časih, da si za nekaj vžigalnikov kamenčkov ali škatico saharina dobil kar lepo količino prave kave.

(nadaljevanje)

MIHA KLINAR

9

HAJKA

Bil je duševno precej občutljiv, saj je kdaj pa kdaj napisal kako pesem. Zato je čutil, da mu komisar ne zaupa. Skušal je to nezaupanje neopazno prenesti, čeprav mu je bilo tesno, ko je spoznal, da je tudi nanj padla očetova senca.

Medtem je partizanska kolona dosegla njihove položaje in jih okrepila. Zdaj sta bili tu že dve celi četi. Kmalu potem pa so zagledali še kolono, pri kateri je bil komandant Blaž.

Bataljon je zasedel borbene položaje. Čakali so samo še desetino, pri kateri je bil komandir Drzni z nalogo, da Nemcem zameša sled.

Sonce se je premaknilo že čez polovico zahodnega neba. Komandirja Drznega in desetino najbolj hrabrih borcev pa še vedno ni bilo. Komandant Blaž je postal zaradi tega nekoliko zaskrbljen. Drzni je bil njegov najboljši komandir.

»Da se mu ni kaj zgodilo?« je naposled zaupal svojo skrb četnemu komisarju Bojanu.

Bojan ni odgovoril. Samo zmignil je z rameni in tako pokazal, da ga muči podobna skrb.

Oba sta nestrpno zrla v smer, odkoder sta pričakovala Drznega in njegove borce, a sta namesto njih zagledala nemško kolono, ki se je pomikala naravnost proti njihovim položajem. Skoro istočasno so borci zagledali še drugo nemško kolono in to novico šepetaje sporočili od ust do ust, dokler ni prišla do Blaža.

Komandant Blažu sedaj ni bilo treba več razmišljati, v kakšen resen položaj je prišel bataljon. Za hip se je ozrl v sme-

ri proti meji. Tam nekeje za štirivrstnimi žičnimi ovirami in minkimi polji se je odpiral razgled na ono stran. Slovenska zemlja je bila tam in vendar je bila tam druga sovražna država — Italija. Vedel je, da so Nemci stisnili njegov bataljon med svoje klešče in med žične ovire ter obmejne italijanske utrdbe. Ni mogel razmišljati in predvidevati, kaj se bo še čez nekaj minut zgodilo. Moral se je odločiti in sprejeti bitko.

»Spustite jih čim bliže in potem udarite po njih!«

Njegovo povelje je romalo v obe smeri.

Nemški koloni sta se blizili in se nenadoma razcepili v več manjših kolon, ki so se blizale vrhu kakor premikajoča se podkev, ki se je vedno bolj ozila. Ni bilo mogoče uganiti njihovoga nenadnega razcepa in podkvastega razporeda kolon. So zasuhtili partizanske položaje? Ali pa so se pregrupirali v desetino samo zaradi varnosti in da bi v primeru nenadnega partizanskega ognja lahko čim hitreje razvili svoje bojne vrste?

Naj je bilo tako ali tako. Čez nekaj trenutkov bo vse jasno. Tudi živčna napetost, to neprijetno drhtenje živcev, bo popustila.

— Čudno, da Nemci še ne streljajo, — se je začudeno vpraševal komandant Blaž.

»Torej ne vedo, kam gredo,« si je polglasno odgovoril, potem pa zagrmel na ves glas: »Za mano! Ogenj! Na juris!«

Blaževa brzostrelka je dala signal. Borcem, ki so se dvignili in zarjuli za njim, se je zdelo, da je Blažev gromki glas segel do samega neba.

Nemci, kakor da so popolnoma drugi kakor dopoldan, so se kakor plaz, ki se je razbil, razsuli proti dolini.

Niso se vrnili, kakor so v bataljonu pričakovali.

Kmalu potem je komandant Blaž sklical četne komandirje. Bitke v hribovju, ki je delilo obe škofjelški dolini, še niso ponehale. Vsi so slutili, da se je Nemcem posrečilo brigadi razbiti, vendar teh slutenj ni upal nihče izreči naglas. Tolažili so se, da se bodo posamezne razbite skupine zatelele k stari partizanski taktiki in da se bo večina na tak ali drugačen način prebila skozi nemške obročje. Že večkrat je bilo tako in morda tudi tokrat ne bo drugače.

Nadaljevanje

NOVICE

IZ RADOVLJIŠKE OBČINE

Izvršni svet skupščine občine Radovljica je na 54. seji, 19. julija, obravnaval predlog sprememb in dopolnitev dogovora o uresničevanju družbene usmeritve razporejanja dohodka v letu 1983, tekoče premoženjsko pravne zadeve in izjemne lokacije. Spregovorili so tudi o sanaciji zemeljskega plazu v Mošnjah ter o stanovanjskih zadevah članov delovne skupnosti upravnih organov. Na seji so pregledali gradivo oziroma osnutke zakonov, ki bodo na dnevnem redu zasedanja republiške skupščine. Člani izvršnega sveta so izrekli soglasje k imenovanju namestnika javnega pravobranilca Gorenjske.

V spomin na veliko napisno in trosilno akcijo, ki so jo mladinci Bleda izvedli 17. julija 1941 v središču Bleda, slavijo v krajevni skupnosti Bled svoj krajevni praznik. Zaradi znanih omejitvenih ukrepov in zaostrenih gospodarskih pogojev je bilo letošnje slavlje manj razkošno kot sicer. Slavnostne seje skupščine delegatov KS Bled je bila 15. julija zvečer v hotelu Svoboda, 16. julija so priredili vsakoletni »blejski večer« na jezeru, 17. julija pa promenadni koncert. Sočasno je bilo tudi več kulturnih in športnih prireditev.

Predsednik izvršnega sveta OS Radovljica Janez Smole je 15. julija sklical posvetovanje z vsemi direktorji delovnih organizacij v občini. Govorili so o izvajanju najnovejših predpisov in ukrepov zveznega izvršnega sveta v zvezi z boljšim in racionalnejšim gospodarjenjem, povečanjem izvoza in deviznim poslovanjem.

Predsedstvo OK SZDL Radovljica je na zadnji seji izreklo soglasje in podporo k zamisli, da Alpski letalski center Lesce prevzame organizacijo 3. evropskega prvenstva v jadralnem letenju, ki naj bi bilo maja 1984. Računajo, da bo na enotedenskih pripravah in 14-dnevnih tekmovanjih najmanj 40 pilotov s pomožnim osebjem in nekaterimi družinskimi člani, kar bo poleg drugih gostov pomenilo dokajšnjo poživitev predsezone na območju Bleda.

Vsi trije zbori skupščine občine Radovljica so na ločenih sejah junija 1983 sprejeli sklep, da se ob občinskem prazniku 5. avgusta podeli velika plaketa občine Radovljica Vladimirju Pavšiču-Mateju Boru, književniku iz Radovljice, za njegovo življenjsko delo ob 70-letnici rojstva. Na isti seji so sprejeli tudi sklep, da se podeli plaketa občine Radovljica Bogu Dobnikarju iz Lesc, Antonu Dolencu iz Radovljice, Damjanu Hafnerju iz Kroke, Leopoldu Pernušu z Bleda, Almiri Radovljici, Čebelar-skemu in Gasilskemu društvu Radovljica, Knjigovozniški-skarni Radovljica, mladinski delovni brigadi Stane Žagar, TOZD Inštitut Elan Begunje in Plavalnemu klubu Radovljica.

Ker še večina delovnih organizacij in skupnosti ni izdala svojih programov varčevanja v letu 1983 in 1984, je predsedstvo OK SZDL Radovljica na pobudo koordinacijskega odbora za varčevanje posredovalo vsem nosilcem varčevalnih nalog smernice za izdelavo takšnih programov. Vse programe bodo uskladili v septembru.

Oba zbora skupščine občinske Zdravstvene skupnosti Radovljica sta na 8. seji 6. julija sprejela samoupravni sporazum o ustanovitvi delovne skupnosti skupnih služb SIS in amandma k 21. členu, ki se nanaša na položaj vodje delovne skupnosti. Ta naj ne bi bil začasn. Sprejela sta tudi statut skupnosti in amandma k 31. členu, ki se nanaša na izobrazbeno smer vo-

dje. Imenovanje začasnega vodje delovne skupnosti skupnih služb SIS so delegati zavrnili. Poleg tega so delegati sprejeli osnutek aneksa k samoupravnemu sporazumu o temeljnih planih OZS Radovljica za obdobje 1981-1985, informacijo o organiziranosti strokovne službe medobčinske zdravstvene skupnosti ter imenovali za delegata Zdravstvene skupnosti v komite za družbene dejavnosti in občo upravo OS Radovljica Jožeta Rebca.

Samoupravna stanovanjska skupnost Radovljica je razpisala dodelitev posojil iz sredstev vzajemnosti za nakup stanovanj v okviru usmerjene družbene gradnje stanovanj za leto 1983. Razpisa se lahko udeležijo delovne organizacije in delavci iz radovljiske občine, ki izpolnjujejo zahtevane pogoje. Rok za prijavo na razpis je 8. avgust 1983.

Primerjalni podatki o porabi nekaterih najpomembnejših živil na prebivalca radovljiske občine in SR Slovenije za leto 1982 kažejo, da se v radovljiski občini zmanjšuje poraba svežega mesa. Medtem, ko so ga v občini lani porabili na prebivalca 23,2 kg, je bila poraba v republiki 24,6 kg. Razmerje pri mleku je 58,1 proti 61,3 litre, pri mesnih izdelkih je razmerje v prid občine in sicer 18,9, v republiki 11,1 kg. V občini se povečuje v zadnjih letih poraba mleka, sladkorja, sadja in delno rib. Zanimiv je podatek, da porabijo v občini poprečno na prebivalca le 14,1 kg krompirja, medtem ko je poprečje porabe krompirja na prebivalca v Sloveniji kar 41,8 kg.

Po poročilu komisije za spomenike in spominska obeležja NOB pri občinskem odboru ZZB NOV Radovljica je razvidno, da je bilo v letu 1982 porabljeno za obnovo in urejanje spomeniških objektov, spomenikov in obeležij ter postavitev 15 spominskih obeležij v občini Radovljica skupaj 1.122.900 din. Denar so zbrali po določilih družbenega dogovora podpisniki dogovora — občinska skupščina, Kulturna skupnost, nekatere OZD in krajevne skupnosti.

Iz sredstev za financiranje osnovnih organizacij sindikata po finančnem načrtu občinskega sveta ZSS Radovljica za leto 1983 je predsedstvo na osnovi prošnje dodelilo osnovnim organizacijam sindikata Vzgojno varstvene organizacije Radovljica, Psihiatrične bolnice Begunje in TOZD za PTT promet Radovljica po 15.000 din, osnovnim organizacijam sindikata Zdravstveni dom Radovljica in osnovna šola F. S. Finžgar Lesce po 10.000 din, Žito Lesce pa 5.000 din, kolikor je bilo odobreno tudi Društvu upokojencev Radovljica.

V hotelu Golf na Bledu je turistična agencija Generalturist priredila tiskovno konferenco ob ustanovitvi kongresnega biroja v okviru te agencije. Med osmimi jugoslovanskimi kraji, ki se ukvarjajo s kongresnim turizmom, ima vidno mesto tudi Bled, ki je samo letošnje pomlad v tej dejavnosti ustvaril nad 12.000 nočnih in vrednosti nad dve milijardi din. To pa je pomembna postavka v uveljavljanju turistične predsezone.

Cesto svobode, ki je bila doslej ena najprometnejših na Bledu, so v letošnji turistični sezoni zaprli za celotni promet ob restavraciji Blegoš do hotela Park. Cesta je zdaj osrednje obvezno sprehajališče, na parkirnih prostorih pa so gostinci, trgovci in obrtniki postavili prodajne stojnice, s katerimi so popestrili svojo ponudbo turistom.

V občini Radovljica je sedem organizacij drobnega gospodarstva v družbenem sektorju, katere opravljajo umetno kovaško, lesno, čevljarstvo, tiskarsko, vzdrževalno, tapetniško in frizersko dejavnost skupaj s 340 zaposlenimi delavci. Najbolj je razvita vzdrževalna in umetno kovaška obrt, kjer je zaposlenih 174 delavcev, najmanj pa opravljajo čevljarstvo storitev s komaj tremi delavci.

SPOMINJAMO SE LETA 1953 2

KJE NAJ IŠČEMO MILLJONE

Članka, v katerem je Drago Višnar pred tridesetimi leti pisal o toplotnih problemih javniških valjarn, o pomenu pravilnega gospodarjenja s toploto in o delu oddelka toplotnega gospodarstva.

»Če pogledao podatke o porabi kuriva prejšnjega leta, vidimo,« piše avtor, »da je bilo v valjarnah na Javorniku porabljenega na tono rodokcije leta 1934 (ko je bila poraba najnižja) 207 kg premoga, leta 1937 327 kg, leta 1946 374 kg, leta 1947 360 kg, leta 1950 (po vojni najvišja poraba) 464 kg, leta 1951 pa 449 kg. Torej smo leta 1951 porabili za tono produkcije za 242 ali 117 % več premoga kot leta 1934 in za 89 kg ali 24,7 % več kot leta 1947.«

V nadaljevanju članka avtor opozarja na »druge luknje, skozi katere nam brezplodno odtekajo žulji in znoj.« Tako omenja izgube pri naba-vah premoga in izgube po obratih, ko vročina kar puhti iz valjavniških peči, ker je le malo vratic popolnoma zaprti. Zakaj? Ko je bila peč obnovljena, so se vendar vratica točno prilagala. Toda iz malomarnosti jih niso skoraj nikdar popolnoma zaprli. Plamen je izlizzal robove in vratica se ne dajo več zapreti. Naslednji luknji pa so z žlindro in nesnago zamašene dimne odprtine in nepravilno kurjenje peči.

Avtor članka na koncu podaja tudi nekaj predlogov za varčevanje s toploto. »Mnogo se da doseči že samo z večjo vestnostjo in boljšim premislekom in samoiniciativo,« pravi avtor in dodaja, da bodo potrebni še drugi ukrepi, predvsem »pa je treba peči opremiti z instrumenti. Nadalje je treba nujno popraviti vse toplotne naprave, dimne kanale, rekuperator-

je in zapahe.« Kot trdi avtor, »bodo te investicije v nekaj mesecih amortizirane.«

Poleg tega je treba uvesti premije za kurjače, kot imajo to vpeljano vse tovarne po svetu. Pa tudi kader za kurjače bo treba v bodoče bolj izbirati.

»ŽELEZNI OGNJI«

je naslov filma o našem delovnem kolektivu in Železarni, je pisal Železar pred 30 leti. Zamisel scenarija in režija sta bili poverjeni filmskima ustvarjalcema režiserju Slobodanu Kosovalicu in snemalcu Stanku Aleksiču. Njun film »Gorski reševalci« smo gledali tudi na Jesenicah.

»Režiserjeva zamisel je bila prikazati razliko med razmerami v pred-aprilski Jugoslaviji, ko je bila Železarna v rokah maloštevilnih kapitalistov, izkoriščani delavci pa so se borili za svoj košček kruha, in sedanjo stvarnostjo, ko delavec sam, prekalken z revolucionarnimi izkušnjami, kot zmagovalcev v boju za boljšo, naprednejšo družbo, zavestno upravlja Železarno in gradi lepšo bodočnost sebi in vsej naši socialistični skupnosti.

Namen filma je prikazati naš delovni kolektiv, njegovo borbeno preteklost, uspešno delovno sedanjost in nakazati tisto svetlo bodočnost, do katere imamo vsi enake dolžnosti, od tovariša direktorja pa do tistega, ki ga bomo samo za hip, in še to morda samo v hrbet, videli v filmu, ali pa sploh ne.

Kako se je snemal film »Železni ognji«, pa je poglavje zase. Vodstvo Železarne je šlo v vseh pogledih na roke in nudilo tudi vse pogoje za uspešno delo. Manj razumevanja pa so pokazali številni drugi, zlasti pri

snemanju množičnih scen. Tem bi lahko rekli samo to, da, če se jim pri delu v Železarni tako mudi, kot se jim je mudilo samo nekaj minut, ko se je snemal film, potem res ni treba, da smo v skrbah za dvig proizvodnosti in izvršitev plana.«

Toliko torej o prvi številki našega Železarja, ki ga je pred tridesetimi leti izdajal upravni odbor Železarne, tiskali pa so ga v Gorenjskih tiskarnah v Kranju v nakladi okrog deset tisoč izvodov.

Železar številka 3-4, marec-april 1953 je jeseniške železarje obveščal o sklepih z zadnjih zasedanj delavskega sveta, o varjenju pri nas, zaščiti pred požari v obratih, skrbi za kmetijstvo Jesenic, jeseniškem turizmu in dpganju na športnem in kulturnem področju. Iz njegove pestre vsebine si oglejmo le nekaj zanimivosti.

TUDI KAJ TAKEGA SE ZGODI

je naslov članka, v katerem uredništvo odgovarja na pismo treh sodelavcev, ki delavskemu svetu očitajo, da vse preveč podpira gradnjo raznih šol, namesto, da bi denar razdelil med sodelavce. Med drugim uredniški odbor piše, da nima namena obsojati sodelavce, ki so pisali to pismo. Nasprotno.

»Njihova skrb za delavski svet in za pravilnost njegovega delovanja,« pravi v odgovoru uredniški odbor, »je prav tisto, kar manjka večini naših sodelavcev, tisto, kar bi poglobilo in razširilo naše delavsko samoupravljanje... Vse premalo smo še napravili, da bi res vsi delavci razumeli pomen in način delavskega upravljanja, vse premalo se člani delavskega sveta sami seznanjajo delavce v svojih obratih o delu in ukrepih delavskega sveta.« Ko govori o razporejanju denarja in podpiranju gradnje šol pa članek med drugim pojasnjuje, »da delavski razred, ki ima oblast in razpolaga z vsemi materialnimi dobrinami, mora skrbeti tudi za dvig ne samo družbenega standarda, temveč tudi za rast slehernega po-

dročja človeškega udejstvovanja. In v prvi vrsti so in vedno tudi bodo na skrbi prav šole, ki bodo vzgojile nov naprednejši in pogumnejši rod, ki bo znal nadaljevati naše delo.«

SKRB ZA KMETIJSTVO JESENIC ALI POZABLJANJE NA DEJSTVA

je naslov članka, ki je zanimiv predvsem zato, ker o kmetijstvu danes zopet veliko govorimo in pišemo, vendar nekoliko drugače kot pred tridesetimi leti.

Upravni odbor Splošne kmetijske zadruge Jesenice je Ljudskemu odboru MO Jesenice poslal protest zoper novi urbanistični načrt gradnje mesta Jesenice, ker »bodo uničena vsa kmetijska gospodarstva« in ker »železarna Jesenice jemlje zemljo brez dogovorov in brez odškodnine...«

V komentarju na dopis uredništvo pravi, da za protest proti novemu urbanističnemu načrtu velja pogovor, da je po toči zvoni prepozno, »kajti prav ta urbanistični načrt je bil na razstavi vsem na vpogled, prediskutiran na zborih volilcev in na njih tudi sprejet. In na podlagi tega urbanističnega načrta gradi Železarna.«

Ko govori o odškodninah za uničenje obdelovalne površine avtor nakaže tudi mišljenje, ki je takrat prevladovalo in kmetijstvu ni namenjalo posebne pozornosti. Dobesedno namreč pravi: »kjer je razvita močna industrija, ni mesta za kmetijstvo in z razvojem in življenjem ta industrija kmetijstvo tudi izpodriva. Da pa na teritoriju jeseniške občine praktično kmetijstvo ne pomeni skoraj nič, jasno priča dejstvo, da predstavlja v lanskem narodnem dohodku postavka kmetijstvo le 0,4 % dohodka. Tarnanju v dopisu, kaj vse bodo Jesenice izgubile zaradi zmanjšanja kmetijske zemlje, pa nudi lep odgovor sam jeseniški trg, ki je vedno prazen, in minimalen procent na Jesenicah proizvedenega mleka napram celotni potrošnji, ki jo krije dostava mleka od drugod.«

V radovljiski občini je registriranih 3.089 stalnih ležišč, ki jih zasebniki oddajajo za turiste. Največ je zasebnih turističnih ležišč na območju Bleda, Bohinja in v Radovljici. Kljub vse večjemu povpraševanju za zasebne sobe število nenehno upada, razen v Bohinju, kjer se število postelj rahlo povečuje.

V prvem trimesečju 1983 je znašalo poprečje izplačanih mesečnih osebnih dohodkov na zaposlenega v radovljiski občini 14.434 din, kar je 13,6 % več kot lani v istem času. Poprečje v kranjski občini je znašalo 16.174 din ali 20 % več kot lani, v jeseniški občini 15.334 ali 15,7 % več kot lani, v škofjeloški občini je znašal poprečni osebni dohodek 14.522 ali 15 % več kot lani ter v trziški občini 14.344 din ali 23,3 % več. Poprečje na Gorenjskem je znašalo 15.288 din, kar je 17,6 % več kot lani.

V občini Radovljica znašajo skupne letne potrebe prebivalstva za sveže meso 1.176.500 kg. V lastni proizvodnji lahko zagotovijo le 535.000 kg mesa, primanjkuje pa ga več kot polovico, in sicer kar 641.500 kg. Težave pri preskrbi z mesom nastajajo zaradi težkih pogojev, ki jih postavljajo dobavitelji, kot so visoka vlaganja, neugodni krediti, računanje negativnih razlik med tržnimi in dejanskimi cenami.

V začetku julija se je v osnovni šoli dr. Josip Plemelj na Bledu zaključila poletna šola mladih matematikov — učenec slovenskih osnovnih šol, ki jo je organiziralo Društvo matematikov, fizikov in astronomov SRS. Udeležilo se je 20 uencev, ki so se uvrstili kot najboljši med več tisoč matematikov na občinskih tekmovanjih.

V Elanu Begunje, TOZD Smuč, so v prvem polletju 1983 bistveno izboljšali kakovost svojih izdelkov. O tem priča podatek, da ni bil v juniju izvršen niti en par alpskih smuč zaradi slabega zapiranja, v drugo vrsto pa je bilo razvrščeno le 14 parov smuč, medtem ko jih je bilo v letu 1982 deklasirano kar 600 parov. Posebne zasluge za kakovostno proizvodnjo pripisujejo delavcem nastavljalcem stiskalnice.

Turistično društvo Radovljica je pred kratkim izdelalo in založilo najnovejšo panoramsko karto Gorenjske v porečju Save Bohinjke in Save Dolinke. Izoblikoval jo je Rajko Zor, natisnil pa v Gorenjskem tisku Kranj v 20.000 izvodih. Obsežno besedilo s podrobnim opisom zemljepisnih, zgodovinskih in drugih zanimivosti Radovljice z okolice je prispeval nekdanji dolgoletni tajnik TD Radovljica Vilko Bole. Tekst je napisan v slovenščini, angleščini in nemščini. Karto lahko kupite po 40 din v vseh poslovalnicah in turističnih društvih v radovljiski občini.

V okviru krajevnega praznika KS Bled so 15. julija odprli v Festivalni dvorani razstavo slik Franca Vozla in skulptur Jožeta Volariča. Razstavo je po letnem programu galerijske dejavnosti priredila likovna sekcija KUD Bled. Razstava bo na ogled do 5. avgusta.

Na 56. državnem prvenstvu v veslanju v Šibeniku so nastopili veslači iz 34 jugoslovanskih klubov. Lep uspeh so ponovno dosegli Blejci, ki so v hudi konkurenci zmagali v četvercu brez krmarja in osvojili bronasto medaljo v četvercu s krmarjem.

Pod pokroviteljstvom Vezanine Bled je bilo 9. julija na Blejskem jezeru medobmočno tekmovanje ribičev — paraplegikov iz vse Slovenije. V posamični in skupinski konkurenci se je v ulovu s plovcem pomerilo 20 tekmovalcev. Najuspešnejši so bili paraplegiki gorenjske regije, pred novomeškimi in mariborskimi.

JESENICE BODO V BLIŽNJI BODOČNOSTI VAŽEN TURISTIČEN CENTER

Zanimiv naslov, kajne? Še bolj zanimiv je članek, ki nam je že pred tridesetimi leti obetal stvari, ki jih še danes nimamo, ali pa smo jih takrat zgradili, pa so danes popolnoma zapuščene in neuporabne.

Zato si podrobneje oglejmo investicijski program, ki je bil narejen na osnovi razgovorov predstavnikov športnih društev in sporazumno z vsemi športno-kulturnimi delavci in je pomenil »pravo prelomnico v našem javnem življenju«.

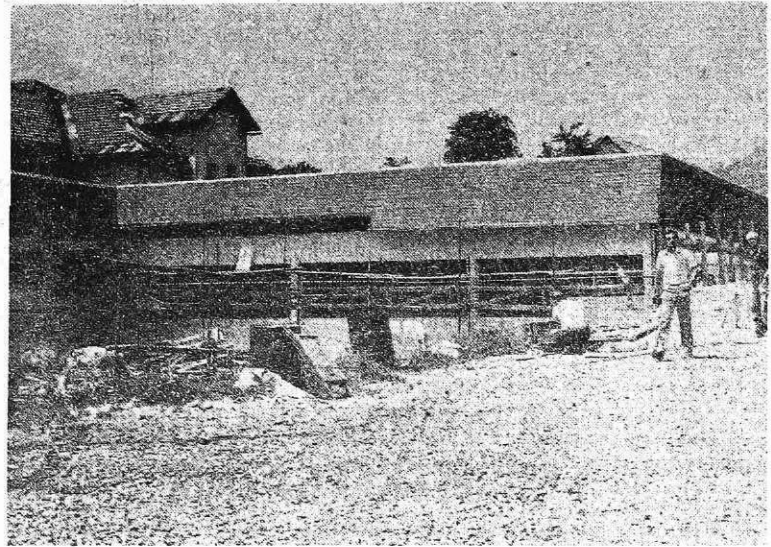
»Ustrezno jeseniškim potrebam se bodo gradili, poleg drugih, sledeči športni objekti: letni športni stadion z igriščem za nogomet, lahko atletiko, s tribuno za 3000 gledalcev in vsemi sanitarijami. Letno kopališče 20×50 metrov s stolpom za skakanje, brodišče za neplavače, š potrebni garderobami, klubskimi prostori z ostalimi pritlikinami. Letni stadion se bo pričel urejevati v naslednjih dneh. V neposredni bližini se gradi zimski stadion, ki bo obsegal ledarno (izdelovalnico ledu) z umetnim drsalščem 60×30 m s pokrito tribuno za 2800 gledalcev, z garderobami, klubskimi prostori, bifejem z delavnico za ljudsko tehniko, za aeroklub in ostale panoge. Zimskemu športu posvečamo posebno pozornost in bomo v sklopu teh naprav zgradili novo 60-metrsko smuško skakalnico, zimski stadion pa bo obenem služil tudi potrebam v poletju, in sicer s 3 tenis igrišči, ki se morejo vsak čas preurediti v prostor za košarko, odbojko ali letno gledališče oziroma letni kino. Dalje je možno na tem prostoru organizirati boks prireditve, telovadne akademije, pevske nastope, politična zborovanja in druge javne prireditve.«

Nadaljevanje

DRUGI OBJEKT, ZGRAJEN S SAMOPRISPEVKOM

Lansko leto smo s sredstvi samoprispevka v Mojstrani zgradili vrtec in ga 18. decembra 1982 izročili namenu. Letos je po pogodbi gradbeno podjetje Gradis Jesenice uredilo tudi okolico, ki jo v zimskem času ni moglo. Pri tem je potrebno izreči priznanje brigadirjem Jesenic, vojakom, učencem in krajanom Mojstrane, ki so s prostovoljnim delom sodelovali pri urejanju okolice vrta in organizatorjem akcije KS Mojstrana in osnovni šoli 16. decembra Mojstrana. Primer kaže, da se še vedno s prostovoljnim delom ob dobri organizaciji in motiviranju prostovoljcev lahko doseže zmanjšanje stroškov, saj je vrednost opravljenih del ocenjena na 200.000 din. Pri delu je sodelovalo okoli 200 oseb.

Upravičenost izgradnje te vzgojno-varstvene ustanove ni potrebno dokazovati, saj jo potrjuje polna izkoriščenost njenih zmogljivosti že od samega začetka delovanja. V varstvu je 76 otrok iz bližnjega novega stanovanjskega naselja in okolice. Zaposlenim mladim staršem teh otrok in materam samohranilkam je tako odpadel precejšen del skrbi, kam z otrokom do vrnitve z dela. Istočasno pa se s to ustanovo delno izenačuje možnost varstva in predšolske vzgoje otrok s stanjem v drugih krajevnih skupnostih občine Jesenice.

Nov prizidek osnovne šole Karavanških kurirjev NOV na Koroški Beli (foto S. Kokalj)

Drugo gradbišče, ki smo ga odprli lani, je pri osnovni šoli Karavanških kurirjev NOV na Koroški Beli. Objekt, ki ga bomo odprli za občinski praznik (29. julija ob 17. uri) je pritične izvedbe in predstavlja povezovalni člen med staro šolo in predvidenim novim troetažnim poslopjem šole. V njem so:

- dvonamensko zaklonišče z garderobami za učence, sanitarijami in skladišči,
- kuhinja s pripadajočimi prostori za pripravo hrane,
- jedilnica, v kateri bo prehrana učencev in osebja organizirana v dveh izmenah,
- povezovalni trakt s starim šolskim poslopjem.

S pripravljalnimi deli smo pričeli koncem julija 1982. Gradnja je potekala počasneje kot bi lahko v normalnih razmerah, ker smo morali pred pričetkom del po zakonu zagotoviti že 50 % lastnih sredstev od vrednosti objekta. Kreditov za gospodarske investicije ni možno najeti, tako da smo bili odvisni le od dotoka samoprispevka in začasne premostitvene pomoči, ki jo je dala Skupščina občine Jesenice. Pri analizi

možnosti pocenitve gradnje smo sporazumno s projektantom zamenjali nekatere gradbene elemente s funkcionalno enakovrednimi, vendar cenejšimi. Zaradi čakanja na njihovo dobavo in enotedskega deževja se je gradnja podaljšala še za en mesec. Težave imamo tudi s kompletiranjem kuhinjske opreme iz nerjaveče pločevine, zaradi splošne nezadostne preskrbe trga s tem materialom. Zaradi razmočenih prostorov zaklonišča, v katerega je ob nalivu vrhla voda, ne bo mogoče preje položiti talnih oblog in montirati garderobnih boksov, dokler ne dose-

žemo popolne osušitve tal. Vendar programiramo, da bo do začetka novega šolskega leta 1983/84 tudi to urejeno. Gradnjo je na osnovi razpisa prevzelo, kot najbolj ugoden ponudnik, SGP Gradbinec Jesenice s svojimi kooperanti. Za kvaliteto izvedbe posameznih del in izvedbene roke so pogodbeno odgovorne naslednje organizacije združenega dela:

- Gradbinec, kot nosilec glavne pogodbe za gradbeno, mizarska in ključavničarska dela ter posredno za delo kooperantov;
- ELIM Hrušica za elektroinštalacije in centralno kurjavo;
- Elektro Žirovnica za priključek objekta na elektro omrežje;
- Vodovod Jesenice za plinske inštalacije in priključek na vodna omrežja;
- Kovinar Jesenice za nekatera mizarska dela;
- Franc Kern iz Kamnika za krovsko in kleparska dela;
- Daniel Bobič Jesenice za opleške;
- Alojz Hlebanja iz Martuljka za talne plastične obloge;
- IMP Ljubljana za prezračevanje in dvigalo;
- Zagrad Ljubljana za oblaganje kuhinjskih prostorov s ploščami;
- Elektrotehna Ljubljana za zakloniščno opremo;
- Zarja Jesenice je nosilec pogodbe za nabavo, dobavo in montažo opreme, ki so jo dobavili: Kovinostroj Grosuplje za kuhinjo, Slovenijales za garderobe in del inventarja, SICO — UNIS TOZD Savlje za jedilnico in fužinar ter Merkur Jesenice za drobni inventar in gospodinjstvo opremo.

Projektiranje je prevzel BUSP Jesenice, TOZD Urbanizem, za katerega je odgovorna arhitektka Marjana Senčar. Glavni projektant objekta je arhitekt Grega Velepec s sodelavci in kooperanti. TOZD Urbanizem odgovarja za dobavo kvalitetnih načrtov v rokih pogodbe in za škodo, ki bi nastala zaradi pomanjkljivosti ali sprememb načrtov med samo gradnjo in zaradi škode, ki jo povzroči zakasnitev dobave naročenih načrtov investitorju. Na osnovi razpisa je tudi gradbeni nadzor in zastopanje investitorja prevzel BUSP Jesenice oziroma Zdravko Noč s sodelavci, ki odgovarja za izvedbo objekta po potrjenih načrtih v skladu z gradbenimi standardi in racionalnostjo gradnje. Ugotavlja dejansko uporabljen količine materiala in čas za nadzorovano gradnjo, analizira predračune izvajalcev del za lažje odločitve gradbenega odbora in investitorja ter zaslučuje pogodbene roke za izvajanje posameznih del ali celotne gradnje.

Za programiranje, vodenje in nadzor nad uporabo investicijskih sredstev je kot družbeni organ zadolžen gradbeni odbor.

Predračunska vrednost novega objekta je 64.456.800 din. Končni obračun bo podan po izvedeni finančni poravnavi in predložitvi vseh potrebnih finančnih dokumentov.

Že v pričetku delovanja je gradbeni odbor zaradi lažjega financiranja razdelil program dograditve osnovne šole v Mojstrani in na Koroški Beli na več etap gradnje funkcionalno zaključenih objektov. Prvo etapo v šoli na Koroški Beli zaključuje opisani objekt z zakloniščem in ostalimi prostori.

S soglasjem krajevnih skupnosti Dovje-Mojstrana in Koroška Bela ter s potrditvijo zborov skupščine investitorja Izobraževalne skupnosti Jesenice ter občine Jesenice je osvojeno, da se investicijo nadaljuje v šoli na Koroški Beli. Predvidena je gradnja troetažnega šolskega poslopja s 14 učilnicami v dveh fazah. Po izgotovitvi tega objekta bomo dogradili osnovno šolo 16. decembra v Mojstrani s prizidkom kuhinje, jedilnice, dveh učilnic in izvedbo nekaterih adaptacij stare šole.

Po zaključku modernizacije šole v Mojstrani bodo vsa sredstva usmerjena za dograditev osnovne šole Karavanških kurirjev NOV na Koroški Beli.

Od 1. julija 1983 dalje smo pričeli zbirati sredstva za nadaljevanje gradnje omenjenega troetažnega šolskega poslopja na Koroški Beli. Prva faza gradnje je ocenjena na 52.000.000 din. Od tega je za pričetek del potrebno zagotoviti 26.000.000 din lastnih sredstev. Kreditov v sedanjih razmerah ni možno najeti, zaradi tega se bo rok dograditve tretjega objekta zavlekel, saj bo intenzivnost gradnje po uporabi sredstev, zbranih do pričetka del, nadalje odvisna od višine vsakomesečnega dotoka samoprispevka in ne od tehnične zmogljivosti izvajalca del. Za nadaljevanje gradnje v šoli na Koroški Beli je bilo 15. julija 1983 na razplogo 5.432.972 din prostih sredstev.

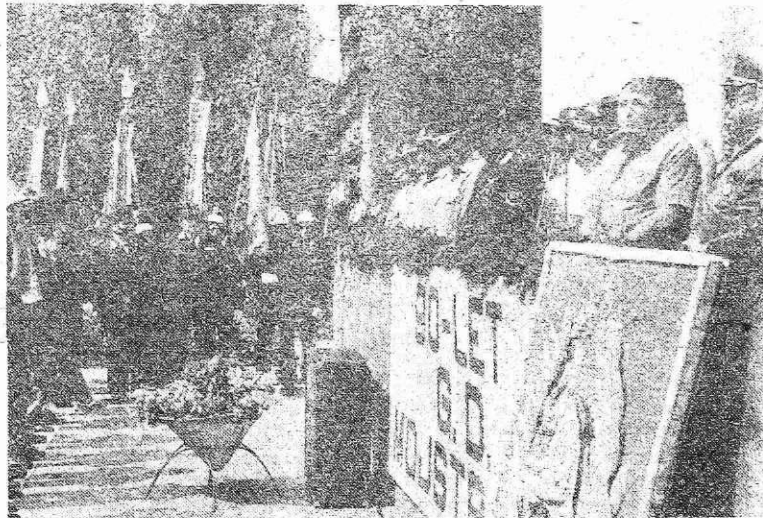
Vsem sodelujočim pri izgradnji prvega objekta v šoli na Koroški Beli izrekajo Izobraževalna skupnost Jesenice, vodstvo šole in gradbeni odbor vse priznanje za opravljeno delo.

Pri vseh težavah z realnim programiranjem pa smo prepričani, da bomo za naslednji občinski praznik v letu 1984 izročili namenu tudi tretji objekt, zgrajen s sredstvi samoprispevka občanov, katerega prispeva jo v težkih stabilizacijskih in življenjskih razmerah.

Anton Grošelj

Z GASILSKEGA SLAVJA V MOJSTRANI

NOV SPLET PRIJATELJSKIH VEZI GASILCEV TREH DEŽEL

Mojstrana je bila v nedeljo, 24. julija, prizorišče tradicionalnega srečanja gasilcev treh dežel: Koroške, Furlanije — Julijske Krajine in Slovenije. Letošnje srečanje je bilo še posebno slovesno, saj je bilo združeno s praznovanjem 1. avgusta — praznika občine Jesenice ter 90-letnim jubilejem gasilskih društev Mojstrana in Jesenice-mesto. Dopoldan je bil namenjen tekmovanju gasilcev treh dežel, popoldne pa je bila praznična parada s proslavo.

Gasilske desetine treh dežel so se pomerile v trodelnem napadu. Znanje in usposobljenost vseh je bilo izredno izenačeno, o najboljših so odločale le točke razlike. Ob koncu je bila najboljša desetina gasilskega društva Smokuč s 50 točkami, druga je bila ekipa Beljaka z 51 točkami, tretja pa ekipa Arnoldsteina, ki je zbrala 52 kazenskih točk. Desetina gasilskega društva Jesenice-mesto je s 55 točkami osvojila 4. do 6. mesto, desetina Gasilskega društva Mojstrana pa s 65 točkami 9. mesto. Nastopila je tudi kombinirana desetina gasilcev vseh treh dežel, ki je prav tako pokazala solidno znanje in zbrala 87 točk. Ob koncu je bil še privlačen nastop pionirskih desetini iz Arnoldsteina in Zabreznice, kar kaže na resno in zavzeto delo starejših gasilcev z mladimi.

Ekipno so na tekmovanju največ točk zbrali gasilci s Koroške, drugi so bili predstavniki Furlanije-Julijske krajine, tretji pa naši gasilci.

Najbolj slavnostni del nedeljske gasilske prireditve v Mojstrani je bil popoldne. Najprej je šla skozi Mojstrano velika gasilska parada, v kateri so sodelovali vsi udeleženci tekmovanja treh dežel, predstavniki vseh gasilskih društev jeseniške občine, praporščaki, predstavniki drugih društev in organizacij ter krajanje.

Po paradi gasilskih enot se je začela proslava pred gasilskim domom, ki so ga člani domačega društva še posebno skrbno uredili in

Mrak in Franc Salberger, oba GD Mojstrana; republiško priznanje tretje stopnje pa je prejel Anton Petrič — GD Rateče.

Člani gasilskega društva Mojstrana so ob tej priložnosti podelili priznanje gasilcem veteranom. Prejeli so jih: Janez Eržen, Jože Čebašek st. in Franc Zima st., LIP Bled TOZD Mojstrana pa so podelili plaketo za uspešno sodelovanje.

V kulturnem programu sta sodelovala pihalni orkester Jeseniških železarjev in folklorna skupina Društva upokojencev Javornik-Koroška Bela.

Ob tem naj omenimo, da sta obe gasilski društvi, ki letos praznujeta lep jubilej, izvedli sektorski vaji na Jesenicah in v Mojstrani, člani pa so se zbrali tudi na slavnostnih sejah.

Nedeljsko gasilsko slovesnost v Mojstrani so uspešno organizirali člani občinske gasilske zveze Jesenice, kot izredno dobri prireditelji pa so se izkazali člani Gasilskega društva Mojstrana, ki so resnično poskrbeli, da so se vsi udeleženci prijetno počutili in se vrnili domov z najlepšimi vtisi.

Celoten kraj je v nedeljo živel z gasilskim slavljem. Že več dni prej pa so člani domačega društva in številni drugi krajanje prizadevno urejali gasilski dom, okolico in prireditveni prostor. Ob zaključku so uspešno izvedli tudi srečelov.

Za celotno izvedbo, za pomoč ter darovane dobrote za srečelov se člani gasilskega društva Mojstrana še posebno zahvaljujejo PD Dovje-Mojstrana, osnovni šoli 16. decembra, LIP Bled TOZD Mojstrana, Hotelu Triglav, Delikatesi Mojstrana in Dovje, Kovinski opremi Mojstrana, Emoni Market Jesenice, železarni Jesenice in drugim organizacijam, društvom in krajanom.

J. Rabič

Železarski globus

JAPONSKA

Zaradi gospodarske recesije je največja japonska železarska družba Nippon Steel Co. v novembru preteklega leta ustavila obratovanje 12, posebno manjših, izmed skupaj 25 plavžev. Pripravljeni so že analize in programi, na osnovi katerih bodo železarne te družbe tudi pri samo 60 % izkoriščenosti naprav (kot osnova je služila doslej največja proizvodnja surovega jekla 41 milijonov ton v gospodarskem letu 1973/74) lahko obratovali brez izgube. Težišče ukrepov je na zmanjšanju obratovanja valjarn. Pet največjih integralnih železarn te družbe: Kimizu, Nagoya, Hirohata, Yawata in Oita bodo še naprej obratovala kot integralne železarne in valjarne. Železarni Muroran in Kamaishi se bosta osredotočili na proizvodnjo žice višje kvalitete. V programu so tudi zmanjšanje osebnih dohodkov, zamrznitev izdatkov za popravila, na prosta delovna mesta ne bodo zaposlovali novih delavcev in predčasne upokojitve. Predvidevajo, da bodo v petih letih znižali število zaposlenih s sedanjih 69.000 na 60.000.

OB PRAZNIKU OBČINE JESENICE

OGNJENJ KRST NA OBRANCI sem doživela deset ur po prihodu v partizane, se spominja Marija Zupan.

»V poletni obleki, kot bi šla na sprehod ali na plažo, sem šla 31. julija 1941. leta k partizanom, ki so tabirili na Obranci. Do zveze (javke) na Mežakli me je spremljala svakiinja Malči Lazar. Na javki me je čakal partizan, predvojni ljubiteljski gledališki režiser Alfonz Oblak.

Ja, kakšna pa si prišla k nam, me sladkobno pokara mož Anton Thaler, kje pa imaš gozderice, hlače, debele nogavice in perilo?

Mož je bil predvojni komunist in je odšel v ilegalo takoj, čim je zvedel, da je Nemčija napadla Sovjetsko zvezo. Najinega šestnajst mesecev starega sina Dušana sem odnesla k očetu na Vrhniko in čakala, kdaj bo rdeča armada strla nemške horde. Naše najvnosti je bilo kmalu konec. Nemci so hitro prodirali proti Moskvi, gestapovci pa so vsake dan lovili ljudi in jih vodili v zapore. Ko me, je znanec opozoril, naj vsak čas pričakujem, da bom dobila obisk zencev, sem se odločila in šla za možem.

Taborišče Jeseniške čete na Obranci je bilo v obliki trikotja, torej trije tabori na razdalji sto ali nekaj več metrov eden od drugega. Po mojem prihodu je odšla v dolino sabotažna skupina, ki je šla v Žirovnico minirati dva cestna mostova (to ni tista akcija, ko sta pogorela cestni in železniški most in je bila junija 1942).

Zjutraj sta šla v patroljo Franci Božič (živi na Bregu pri Žirovnici) in Franci Papler (pozneje ujet, umrl v taborišču). Tadvta sta naletela na nemško izvidnico in počili so strelji.

V četi smo bile tri ženske; poleg mene še Darinka Močnik z Jesenic in Mici Burnik iz Medvoda, ki je žive la na Jesenicah. Mož, ki je bil komandir ene od partizanskih skupin, nas je poslal z vodičem Paplerjem za neko skalo, da bi bile na varnem. Med bojem sta k nam prišla sekretar jeseniških skojevcev Ferdo Koren in delavec jeseniške železarne, komunist Viktor Arzenšek, ki je bil

doma iz Štor pri Celju. Arzenšek in Koren sta bivala sama v svojem štoru, kjer sta imela radijski sprejemnik, ki ga je dala žena Franca Krasovca (partizana); zdaj se piše Stegnar, ker se njen prvi mož padel v partizanih.

Koren in Arzenšek sem rekla, naj gresta po grebenu k Finžgarjevi borbeni skupini, ker so v taborišču, tam, kjer imata šotor, že Nemci. Ne vem, ali sta se zmotila ali nista poslušala nasveta, toda šla sta naravnost pred Nemce in tu sta oba padla. Bila sta prvi žrtvi prve bitke Jeseniške (Cankarjeve) čete na Obranci 1. avgusta 1941. leta in po tem dogodku jeseniška občina slavi občinski praznik.

Zanimivo pa je to, da so Nemci panonično zbežali z Obrance. Med bojem se je namreč iz akcije vrnila sabotažna skupina in začela streljati na Nemce za hrbtom. Misleč, da so obkoljeni, so si z begom rešili življenje. Pokop prvih dveh žrtev je bil nepozabno žalosten. Na komemoraciji pri svilih nam je govoril član štaba gorenjskih partizanov Jože Gregorič, španski borec.

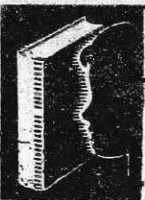
Tako sem že nekaj ur po prihodu k partizanom doživela ožnji krst. Z Mežakle je četa šla na Jelovico, kjer je bil čez pet dni ustanovljen Cankarjev bataljon, tri dni po ustanovitvi pa so nas napadle elitne nemške policijske sile in v tej bitki smo imeli tri mrtve. Z Jesenic je padel Pavel Koren, iz Gorij pa Andrej Komar in Alojz Zvan.

Po bitki je precej borcev odšlo v Ljubljansko pokrajino, med njimi tudi midva z možem. Pa mi reče: Mic, vojne še ne bo konec. Pojdi k očetu na Vrhniko, ostani tam, pomagaj partizanom in čuvaj nama sinka.

Konec je bilo iluzij in moje partizansčine. Imela sem moža, padel je 1943. leta. Imela sem dva brata; enega so ubili ustaši v Vukovarju, drugega so Nemci decembra 1941. leta ustrelili v Dragi.

Zapisal: Jože Vidic

NOVOSTI NA POLICAH JESENIŠKE KNJIŽNICE

Josephine TEY: Gospodična Pym. Državna založba Slovenije 1983. (Zbirka Labirint)

Lani je v slovenščini izšla knjiga z malce čudnim naslovom: **Memento umori**, zbornik teoretičnih spisov o kriminalkah. Kmalu zatem pa sta pri nas začeli izhajati dve novi zbirki kriminalk; ena prava kolportajna, druga luksuzna.

Gospodična Pym je izšla v okviru odličnejše (dražje) zbirke. Njena avtorica je — povzemam po spremni besedi Slavoj Žižka, mož je bil sourednik prej omenjenega zbornika **Memento umori** — najimenitnejša predstavica »ženske linije« klasičnega angleškega kriminalnega romana. Boljša naj bi bila od Agathe Christie. Kako to, da je Agatha vseeno bolj znana in bolj uspešna? **Gospodična Pym** je po kriterijih navadnega družbenega romana gotovo boljša od kriminalk A. Christie, vprašanje pa je, ali je boljše tudi kot kriminalni roman? To bi lahko presodil kdo, ki je že prebrl vse eseje v knjigi **Memento umori**. (Pisec tega poročila za to še ni ostalo dovolj prostega časa.)

Gospodična Pym pa sem prebral na dušek — prvič zato, ker je bil rok, ko moram oddati ta članek, kratek, drugič pa zato, ker je bila zame vsekar nekaj novega. Sprašujem se, ali je to sploh prava kriminalka? Bodo z njo zadovoljni bralci, ki vzamejo v roke tako knjigo s čisto določenimi pričakovanji?

Prava kriminalka se začne z zapletom: zgodil se je umor. To pa je navaden, moški, grob pristop k tej snovi. Žižek je v spremni besedi — tako bolj zaradi lepšega — omenil »avtoričin znani konservativizem in angleški snobizem«. Zdi se mi, da je Teyeva (oziroma Mackintoshova, kot se v resnici piše) ti svoji napaki (napaki samo v naših očeh, ne v lastnih) spremenila v vrtilno. Kako, bom skušal v nadaljnjem razložiti.

Pričujoča knjiga je bila napisana tik po zadnji vojni, vendar tudi v primerjavah s knjigami iz tistega časa preseneča zaradi spodobnosti. Ko prebereš tretjino knjige, se vprašaš: ali moški v tem svetu sploh ne obstajajo? Že prav, v tem čisto ženskem okolju jih ni, vendar kako to, da se o njih ne premišluje in ne govori?

Resnici na ljubo: kasneje se moški le pojavijo, vendar kot precej nepomembne osebe. Zdej je zadnji čas, da povem: pred nami je roman o dekliskem visokošolskem internatu, gre pa posebej za visoko telesno vzgojno šolo. Kako to, da je avtorica izbrala za kriminalko tako nedolžnost dihaajoče okolje? Pretanjenost, morda celo perversnost?

Vsaka kriminalka ima svojega detektiva, tu je to vloga dobila nekdanja profesorica francoščine, sicer pa amaterska proučevalka psihologije in avtorica uspešnice s tega področja. To je kajpak naslovna junakinja gospodična Pym. Nekdanja sošolka, zdaj ravnateljica telesnovzgojne šole jo je povabila, da naj enkrat samkrat predava o psihologiji njenim gojenkam. Kot se to (zlasti v romanih) rado zgodi, je prišlo do spremembe: Pymova je v internatu ostala dalj časa in to doživela čisto nepričakovane reči. Ne smete pa misliti, da jo je v šoli zadržalo to, da se je zgodil zločin. Do umora je prišlo — v nasprotju z vsemi pravili — dosti

kasneje. Gospodično Pymovo je zadržalo nekaj drugega, zadržala jo je mladost.

Biti v bližini mladih in lepih žensk, je zelo vabljivo za starejšega moškega, kot vsi vemo. Ob tem pozabljamo, da utegne biti taka priljubljenost dražljiva tudi za kakšno »gospodično Pymovo«, toliko bolj, ker ji spol in relativno majhna razlika v letih daje priložnost za vsakršne sproščene stike z gojenkami. Da ne bo nesporazuma: ta gospodična vsekar ni lezbijka. Kaj je torej? Morda medij za bralčeva skrita nagnjenja? Vsekakor ni naključje, da že na začetku romana pride do na videz nepomembnega pripetljaja: gostja uporabi eno izmed kopalnic, ki so namenjene študentkam, ena izmed teh jo pomotoma vidi v Evinem kostimu. Do tega pa pride v romanu, ki je sicer prav viktorijansko spodoben. Razen tega pripetljaja je višek »nespodobnosti« v tem, da pisateljica omeni, kako junakinja ni zadovoljna s svojimi nogami (t. j. z njihovim videzom) in da so prav zato noge tisto, kar najprej opazi pri drugih ženskah.

Vsem romanu boste komaj našli kaj več o telesnosti. Prav zato pa sem prej omenil perversnost. Upam si reči, da je vsaj zame ta roman poln nekakšne prikriti erotike. To je tisto, kar bo, bi rekel, pritegnilo prenekaterega bralca, ne pa — kot v navadni moški kriminalki — umor, ki ga je treba razkriti. Zdej mislim posebej na današnjega bralca, ki se je morda že naveličal grobe erotike, ki je je na pretek v današnjih romanih.

Kdor pa ima posluš za te reči (bole rečeno: ki se spominja starejše književnosti na to temo) pa ve, da k

tež rahli, pubertetniški, v pod-in pol-zavestnih sanjarijah izživljajoči se erotiki pravzaprav sodi umor, morda posebej lepa morilka? Pravzaprav bi bilo največ, kar bi smel povedati, če nočem bralcu pokvariti veselja ob uganibanju, torej: dražljiva je že misel, da se lahko v tem domu čednosti, spodobnosti in trdega garanja lahko zgodi zahrbtni umor.

Do tega dogodka pa pride, kot rečeno, zelo pozno. Doba razkrivanja — ki se v navadni kriminalki razteza čez ves tekst — je zato toliko bolj kratka. Nič za to: saj vendar vemo, da imamo v rokah kriminalko, in le malokdo med bralci si ne bo znal na prste izračunati: tu se bo še nekaj zgodilo! Zato lahko seveda ugibamo že vnaprej. Pravila kriminalke s pisateljicim »odlašanjem« — s tem, da je trenutek zločina premaknila proti koncu — niti nišo prekršena, samo časovna perspektiva je malce drugačna.

To pa ni edina izvrtna poteza te nenavadne kriminalke. Pisateljica svoji junakinji ni prisodila samo vloge detektiva: konec koncev si vrta gospodična sama prisodi vlogo, ki bi jo sicer, pobožna kakor je, morala pustiti drugim višjim instancam. Vsekakor bralcu, ki bi hotel uživati do konca, svetujem, da konca ne prebere vnaprej. Morda bo presenečen, morda ponosen na lastno bistroumnost, saj se mu je vendarle dozdevalo, da ...

Škoda, če bi do tega prišel prezgodaj.

Sicer pa je v teh vročih dneh po vpraševanju po kriminalkah — vsaj v naši knjižnici — zelo veliko. Le kako se misel na umor prilega k počitniškemu vzdusju?

Marko Hudnik

SLIKARJI POBRATENIH OBČIN ZA OBČINSKI PRAZNIK

Že tradicionalno se slikarji — člani likovnega kluba DOLIK pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice za občinski praznik predstavijo s skupinsko razstavo slik. Tako kot lansko leto pa se jim tudi letos pridružujejo slikarji iz pobratene občine Trbovlje. Letos pa bodo že »prekaljene« Dolikovce zamenjali slikarji — udeleženci Dolikove likovne šole, novi člani kluba. Razstavo bodo odprli jutri v petek, 29. julija ob 19. uri v razstavnem paviljonu DOLIK s krajšim koncertom vokalnega okteta DPD Svoboda France Prešeren Žirovnica Breznica.

Po osvoboditvi so bile nedvomno najtrdnje vezi na kulturnem področju spletene med slikarji iz pobratene občine Trbovlje, ki so organizirani v likovni sekciji RELIK (revirski likovniki) pri DPD Svoboda center in slikarji z jeseniške občine, ki so povezani v likovnem klubu DOLIK. V okviru tega sodelovanja si vsako leto izmenjujejo skupinske razstave likovnih stvaritev svojih članov, v zadnjih dveh letih pa se skupaj predstavljajo za občinska praznika obeh občin, poleg delovno-strokovnih in tovariških srečanj.

Revirski likovniki letos praznujejo 20-letnico svojega neprekinjenega delovanja, v katerega so, prav tako kot jeseniški, vpletli organizirano povezovanje ljubiteljskih likovnih talentov, skrb za njihovo strokovno rast in organizacijo svojih razstav, poleg organizacije razstav drugih likovnih skupin in posameznikov.

Na Jesenicah bodo predstavili dvajset svojih del naslednji avtorji: Jože ARZENŠEK, Zdravko DOLINŠEK, Marjana HOLEŠEK, Helca KRASNIK, Jernej KREŽE ml., Milan KUHAJ, Metod LAVRINI, Alojz LESAR, Stanislav LESKOVEK, Alojz NADRAH, Franc OSTANEK, Jože OVNIK, Jože POTOKAR, Božo STRITAR, Ernest ŠPILAR.

Jesenške Dolikovce pa bodo letos zastopali udeleženci Dolikove likovne šole, ki sta jo vodila akademski slikar Jaka TORKAR in likovni pedagog Jože DAKSKOFER in je trajala od lanskega marca do letošnjega junija, s počitniško prekinitvijo vsak teden po dve uri. Od 35 vpisanih kandidatov je prvi del šole z več kot 50 % udeležbo na predavanjih in vajah zaključilo 20 kandidatov, od tega 20 moških in 12 žensk, med njimi skoraj tretjina mladih. Do konca letošnjega junija pa je na več kot 70 % vajah vztrajalo še petnajst kandidatov, od katerih se bo s svojimi deli na razstavi predstavilo 12 avtorjev. Dela za razstavo je izbral njihov mentor, vodja likovne šole, akademski slikar Jaka Torkar. Ob dejstvu, da se bodo tudi še preostali postopoma pridružili jeseniškemu DOLIKU, je to pomembna okrepitev jeseniškega likovnega kluba in jamstvo, da bo DOLIK (dolinski likovniki) s svojo likovno ustvarjalno in likovno razstavno dejavnostjo še nadaljeval doslej 37-letno prehojeno pot.

S svojimi stvaritvami se bodo na razstavi predstavili naslednji avtorji: Anton DRAB, Mojca GRAJ, Ev-

gen GUŠTIN, Zora KOVŠE, Natalija LAKOTA, Slavomir MIHAJLOVIČ, Ana MLEKUS-VIŠNAR, Anton MODRIJA, Miran RABIČ, Draga SKLIČ, Milena STOCCA in Franc VANDOT.

Razstava bo odprta do 17. avgusta, razen nedelj in praznikov ter sobote popoldan, od 10. do 12. ure in od 17. ure do 19.30.

NA JESENICAH IMAMO TUDI PIONIRSKO KNJIŽNICO

Počitnice so včasih tudi paste. Odločila sem se, da se včlanim v pionirsko knjižnico, ki je v stavbi gledališča Tone Čufar. Pionirska knjižnica je bila ustanovljena leta 1952. V njej je približno 7.800 knjig za najmlajše bralce, pa tudi za pionirje.

Rada prebiram knjige. Zadnje sem prebrala knjigo z naslovom Čarodejni novič, ki jo je napisal Vitan Mal. Knjiga je polna dogodivščin, ki te pritegnejo, saj je deček Domen po letih moj sovrstnik. Močno si je želel motor, mama pa mu tega ni dovolila; govorila je, koliko nesreč je vsak dan na cesti. Ko se je nekoč peljal na grajski ovinek, je našel kovanec za 10 dinarjev. Ta kovanec je bil čarodejni novič. Če mu je rekel: »Novič srebrni, okrog se obrni, v moje veselje izpolni mi želje« mu je izpolnil željo. Za novič je zvedel tudi njegov prijatelj Rok, pa tudi mama in oče srečno napovedujeta svoje želje. Želje se jim seveda vse izpolnijo, življenje pa je postalo pestro in zanimivo.

Lepo bi bilo, če bi imeli čarodejni novič. Otroci bi sigurno življenje preobrnili, kakor si sami želimo. V pionirski knjižnici imajo še veliko takšnih knjig, samo poprosite knjižničarko, pa vam jih bo pomagala iskati.

Alenka

V tem izredno toplem in sušnem vremenu moramo biti v naravi skrajno pazljivi. Že majhen ogorek lahko povzroči veliko družbeno škodo.

KRAJEVNI PRAZNIK BOMO PRAZNOVALI NA ZAKOPIH NA MEŽAKLI

Krajevni odbor ZB NOV Podmežakla je vsa leta svojega delovanja med drugim dajal pobudo za pohode k spominskim obeležjem in spomenikom padlih borcev NOV. Ti pohodi so postali že tradicionalni, posebno k spomeniku padlih borcev na vzhodnem delu Mežakle na Obranci.

Ko smo pred tremi leti z mladino naše krajevske skupnosti organizirali spominski pohod na Obranco, smo za občinski praznik, 1. avgust, povabili tudi prvoborca tovariša Ivana Vovka-Zivana. Po proslavi se je razvil živahen razgovor o številu padlih borcev v gozdovih obširnega masiva Mežakle in o spominskih obeležjih, da bi tako ostal trajen spomin na težko borbo za našo svobodo. Živahni kot odlični poznavalec zgodovine NOB na našem območju je med drugim predlagal, naj bi poleg spomenika padlim borcem na Obranci, kateri spada pod okrilje KS Blejska Dobrava, uredili tudi spominsko obeležje padlim borcem na Zakopih. Doslej je skromna spominska plošča obeleževala samo spomin na padlega borca Slavka Omana, ki je padel v borbi z Nemci že 20. septembra 1941. Na tem območju pa je v borbah z Nemci padlo več borcev in bi bilo prav, da se postavi skromno spominsko obeležje. K temu obeležju naj bi potem krajevni odbor ZB NOV skupno s KS Podmežakla in ostalimi množičnimi organizacijami organiziral spominske pohode, da bi tako oživljali spomin na boje z okupatorjem in borce, ki so za našo svobodo žrtvovali svoja mlada življenja.

Prav v tem času je dal občinski odbor ZB NOV Jesenice pobudo, naj se tudi krajevna skupnost Podmežakla opredeli in določi primeren pomemben dogodek iz borbenih dni za našo svobodo za svoj krajevni praznik. Sklep je bil, naj o tem razmislijo in odločijo krajsani sami. Bilo je več predlogov. Vsi so bili zelo pomembni in aktualni. Toda večina se je končno po zelo stvarni in dolgotrajni razpravi odločila, naj bo praznik KS Podmežakla 10. avgusta, ki je bil v Podmežakli formiran okrožni odbor OF za jeseniško okrožje.

Poleg tega je krajevni odbor ZB NOV Podmežakla začel akcijo za zbiranje podatkov, koliko in kateri borec so padli na območju Zakopov, da bi tako ob krajevnem prazniku KS Podmežakla odkrili tudi na Zakopih spominsko ploščo.

Po obširnih poizvedovanjih in sestankih z drugimi organizacijami, tudi s predstavniki krajevnih odborov ZB NOV občine Radovljica, je na eni od sej KO ZB NOV Podmežakla sprejel naslednje zaključke:

1. Na Zakopih, na obronku Mežakle, se postavi spominska plošča za deset padlih borcev v tem okolišju. Zadevo naj uredi krajevni odbor ZB NOV Podmežakla.

2. Spominska plošča na Jerebikovcu je dokončno urejena.

3. Na Obranci se spominski plošči dopolniti s podatki borcev, kateri so pomotoma izpadli in popraviti, kar je bilo napačno navedeno.

4. Na Ravnah se postavi spominsko obeležje naslednjim padlim borcem: Marija Belec, Peter Sitar, Vinko Šink, Lovro Soklič in Anton Hudovernik.

5. Na Trati se postavi spominsko obeležje za padle borce: Lovro Mandeljc, Ivan Burger, Slavko Ambrožič, Janez Jakopič, Adolf Jakopič in Julka Eržen (pod tč. 4 in 5 uredi spominski plošči ZB NOV Gorje).

6. Ivan Vovk bo pripravil natančne sezname za vsako obeležje.

7. Na Ravnah se postavi spomenik. Skico zanj in lokacijo naj uredi tov. Torkar v sodelovanju z občinskim odborom ZB NOV Jesenice in Radovljica.

Končno je krajevnemu odboru ZB NOV Podmežakla uspelo, da je zbral vse potrebne podatke za deset padlih borcev, in sicer so na spominski plošči na Zakopih obeleženi naslednji padli borec (datumi pomenijo dan, ko so padli):

1. Slavko Oman 20. september 1941
2. Peter Dežman 23. november 1943
3. Jože Ravnik 23. november 1943
4. Slavko Markovič 23. november 1943
5. Vojislav Crnjanski 20. julij 1944
6. Jurij Falhartinger 20. julij 1944
7. Franc Volčič 20. julij 1944
8. Franc Bevec 20. julij 1944
9. Vinko Frčej 30. september 1944
10. Matevž Frelih 30. september 1944

Tako je odboru ZB NOV Podmežakla skupaj z izvršnim odborom KS Podmežakla uspelo, da danes stoji na vrhu Mežakle lepo urejeno spominsko obeležje vsem padlim borcem, ki so v letih 1941-1945 žrtvovali svoja mlada življenja za našo svobodo.

Da je vse to uspelo in se uredilo je zasluga (in seveda s tem topla zahvala) Gozdnega gospodarstva Bled, ki je uredilo prostor in ceste, da je možen dohod do obeležja tudi z avtomobili. Za pomoč in sodelovanje gre zahvala tudi upravi jeseniške bolnice.

Prav posebno pa smo dolžni izreči zahvalo za pomoč in sodelovanje odboru ZŠAM občine Jesenice in pokroviteljstvo oziroma skrb za vzdrževanje tega za naš kraj pomembnega spominskega obeležja.

Seveda ne smemo prezreti nesebične pomoči pri urejanju Zakopov to-

varišem iz delovne organizacije Vodovod Jesenice in jim izreči za ves trud in napor toplo zahvalo. Prav tako se moramo zahvaliti za veliko pomoč in sodelovanje upravi in delavcem podjetja Kovin. Vsi, ki so pri tem delu pomagali, so nam praktično omogočili, da smo tudi za naš kraj postavili skromen spomenik padlim borcem za našo svobodo.

Tudi letos se bomo za krajevni praznik, 10. avgust, zbrali na Zakopih, kjer bo spominska proslava v soboto, 13. avgusta.

Vse krajsane naše krajevske skupnosti, pa tudi ostale, vabimo, da se te proslave udeležijo v čim večjem številu. Za starejše bo organiziran prevoz z avtobusom.

J. R.

KAKO SE ODVAJIMO KAJENJA

Kajenje je razvada, s katero si uničujemo zdravje. Menda ga ni kadilca, ki se ne bi poskušal vsaj enkrat v življenju odvaditi kajenja. Nekateri ostanejo zvesti dobrih sklepom in opustijo cigarete za vedno, drugi prej ali slej spet podležejo skušnjavi. Kako se najlaže odvadimo kaditi? Kaj storimo, da nas ne premaga skušnjava in da ob prvi priložnosti ne posežemo spet po cigareti?

Kadilci, ki so se že večkrat odvadili kajenja (vsakokrat so seveda že po kratkem obdobju postali spet začeli kaditi), trdijo, da se je cigaretem najlaže odreči na mah: kdor postopoma zmanjšuje število pokajenih cigaret, trpi mnogo bolj kot tisti, ki ostro prekine z razvado in začne živeti zdravo življenje brez tobaka. Statistični podatki zatrjujejo, da se je 77 odstotkov nekdanih kadilcev odpovedalo cigaretam od danes na jutri. Kako trajna je lahko ta hipna odločitev, je seveda drugo vprašanje. Le 40 odstotkov kadilcev se lahko za daljši čas ali za vedno odreče cigaretam. Drugi se že po kratkem obdobju zdravega življenja vrnejo k cigaretam.

Strokovnjaki, med katerimi ne manjka nekdanih kadilcev, zatrjujejo, da ni vseeno, kako se odpovemo cigaretam. Tisti, ki bo pred odločitvijo temeljito premislil in ki bo sprejmenil svoj način življenja, se bo mnogo laže navadil živeti brez cigaret, kot tisti, ki se bo za odvajanje odlečil na vrat na nos in ki mu bo nato na tihem močno žal, da se mora odreči užitek, ki mu jih je nudila cigareta. Kako živimo, da nas ne premaga skušnjava in da ne posežemo po cigaretah?

Nekaj nasvetov, ki najbrž ne bodo odveč:

Ko se odločimo, da bomo nehali kaditi, si najprej pridobimo zaveznika. Svoj sklep zaupamo človeku, ki ga cenimo in s katerim smo pogosto v družbi. Ta človek nam bo pomagal, da bomo vztrajali pri odločitvi. Kadar nas bo zamikalo, da bi si spet prižgali cigareto, nas bo odvrgel od tega in nam vtil voljo, da bomo vzdržali brez kajenja.

Prve dni, ko opustimo kajenje, nismo pri sebi vedno nekaj, kar lahko zvečimo ali sesamo: zvečilni gumi, bomboni, pepermint tablete in podobne, drobne sladkarije, nam lajšajo občutek praznine, ki nas dela živčne, ko prenehamo kaditi.

V prvih dneh odvajanja se odrečemo napitkom, ki vzbujajo v nas željo

po cigareti. Predvsem ne pijemo alkohola, kave in čaja. Če smo sicer vajeni piti kavo, potem pijemo v času, ko se odvajamo kaditi, raje čaj, in obratno: če sicer pijemo čaj, se sedaj navajamo piti kavo.

Mnogi kadilci prižgajo cigareto za cigareto samo zato, da jim hitreje mine čas. Kadijo iz dolgočasia ali pa zato, da se sprostijo, kadar imajo veliko dela. Z delom se lahko zamotimo, da pozabimo na kajenje, kadar pa nas želja po cigareti obide predvsem zato, ker nam je dolgčas in ker bi radi premagali občutek praznine, potem je pot ena sama: med odvajanjem kajenja poskrbimo za to, da nam ni nikoli dolgčas. V prostem času se ukvarjamo s športom ali s kakim konjičkom, vsakokrat, ko nas obide skušnjava, se zamotimo z opravilom, za katerega smo se že prej odločili, da nam bo pomagalo prebroditi začetno obdobje cigaretne posta.

Strokovnjaki svetujejo kadilcem, naj se v času, ko opuščajo cigarete, čimveč gibljejo na svežem zraku. Gibanje na svežem zraku je osnova dobrega, zdravega počutja. Z gibanjem spodbudimo krvni obtok. Kmalu se začnemo zaradi tega bolje počutiti, pokažejo se prvi učinki zdravega načina življenja. Več zmoremo, vzdržnejši smo, manj utrujeni.

Nekateri kadilci želijo povsem opustiti cigarete, drugi bi se zadovoljili že s tem, da bi zmanjšali število pokajenih cigaret. Tudi za te, ki bi radi kadili v mejah zmernosti, imajo strokovnjaki na voljo nekaj nasvetov:

Vsako cigareto pokadimo samo do polovice. Odločimo se, da ob določenih priložnostih ne bomo kadili: na primer med vožnjo z avtomobilom, v prostorih, kjer so tudi otroci, pri gledanju televizije...

Z vsakim dnem, ki ga preživimo brez cigaret, je naša volja trdnjša in verjetnost, da se bomo za vedno odpovedali nezdravi razvadi kajenja, se zveča.

(Slovenski vestnik 29/XXXVIII)

DODATNO K USPELEMU SREČANJU IN PIKNIKU

V prejšnji številki Železarja je bilo poudarjeno, da je srečanje z novorojškimi upokojenci, združeno s piknikom za člane Društva upokojencev Javornik-Koroška Bela zelo dobro uspelo. Pri pregledu računov pa je na vse to padla zelo temna senca, ki bo imela za društvo tudi finančne posledice. Med udeleženci piknika so bili namreč tudi taki, ki so menili, da so s plačilom enolončnice plačali tudi žlico in skodelico.

Zaključek je namreč naslednji: zmanjkalo je šestnajst skodelic, vsaka stane 132 dinarjev in 27 žlic, cena žlice pa je 37 din. Skupno torej kar 3.431 dinarjev. Seveda to ne moreta kriti tisti dve delavki, ki sta pripeljali in delili hrano, ampak bomo morali to plačati iz društvene blagajne, torej z denarjem upokojencev.

Pri vsem tem pa ne gre samo za denar, ampak gre predvsem za ugled društva in odnos do TOZD Družbena prehrana, ki nam je že tretjič postregla z zelo okusno hrano, samo s to razliko, da dvakrat ni zmanjkalo ničesar.

Ne bi se čudili, če bi bili to mlajši ljudje, ki imajo za konjička tudi »zbiranje« raznih suvenirjev. Na pikniku pa smo bili le starejši ljudje, ki znamo ceniti svojo lastnino in lastnino drugih. Tako pa je zaradi nekaterih pohlepkih posameznikov padel madež na vse udeležence piknika.

Videti je, da bomo morali v prihodnje zaradi takih posameznikov organizirati tako srečanje s pozivom »pinesi skodelico in žlico s seboj«, kakor smo delali takoj po vojni, ker nismo imeli skodelic in žlic kje kupiti. Ali se bomo vrnili za štirideset let nazaj?

Stane Torkar

JEZIK NAŠ VSAKDANJI

35

Pozdravljeni, garaški železarji! Jejhata, tokrat sem se krepko zmotil v naslovu! Tole pismo ni namenjeno martinjarjem, plavžarjem, valjavcem, temveč našim pridnim individualnim kmetijskim proizvajalcem.

Se se spominjate, napol železarji napol kmetje, kako smo svoje dni rekli tem individualnim kmetijskim proizvajalcem?

Kmetje.

Naj še enkrat ponovim dobrodošlico:

Pozdravljeni, individualni kmetijski proizvajalci!

Solze se mi toče po licih, ko berem, poslušam, gledam, strmim, ječim ob spoznanju, kako vaša individualna kmetijska proizvodnja jemlje konec. Preživeti bi morali vendar svoj vek za ljubi kruhek. Vi pa se že desetletja dolgo izživljate na poljih, travnikih in njivah popolnoma individualno kot kmetijski proizvajalci.

Glejte:

Davno so že minili zlati časi, ko ste na stegnjenih dovških njivah proizvajali bob, rž, ječmen, krompir in koruzo. In kolikšna je bila tedaj proizvodnja repe! Rumenih koruznih storžev ste toliko proizvedli, da so mnogi med nami mogli dneve, tedne, mesece, leta preživeti na koruzi. Zaradi množične proizvodnje česna in čebule nam je vsem vsak dan iz ust smrdelo. In ker ne moremo živeti brez kравje juhe, ste na nepreglednih površinah proizvajali zeleno in peteršiljek. Zraven ste se trudili za bogato proizvodnjo aster pa tistih lepih gorenjskih nageljev, ki se v zelenih slapovih spuščajo s kmečkih gankov s stoterimi krvavordečimi cvetovi ter polnijo z veseljem gorenjsko slovensko srce.

Vrgli ste se ne proizvodnjo debelih, sočnih vrtnih jagod. S kosilnicami kaj vem katere proizvodnje proizvajate seno, otavo, muravo. S proizvodnjo živine ste pa toliko kot na psu.

Radijske in televizijske oddaje, namenjene kmetijskim proizvajalcem, še posebej individualnim, me vselej rahlo vržejo iz tira. Moti me pravzaprav samo to, da še nobena oddaja ni bila namenjena individualnim kmetijskim proizvajalcem. Če bo namreč proizvodnja individualne kmetijske slovenske in tako naglavo napredovala, bodo morale individualne kmetijske proizvajalke prej ali slej začeti proizvajati Janezke in Micke, Franceljne in Jožice, Jakce in Andrejke. Adijo, stara, dobra kmečka ljubezen! Ostala bo le še proizvodnja — podnevi in ponoči...

Toda tegale uvoda si nisem privoščil zaradi radijskih in televizijskih oddaj, branih in govorenih v uho kmetijskim proizvajalcem. Krivec za tole pismo je odstavek iz članka, ki sem ga zadnjič izbrskal med svojimi papirji. V njem piše:

Za kmetijstvo v jeseniški občini so značilne svojvrstne razmere pri proizvodnji. Kmetijska proizvodnja namreč nekad poteka v skrajno težkih razmerah. (Si lahko predstavljate bolj trpust stavek? Zapisal ga je časnikiar, ki nas vsak dan zasipa z novicami.) Gre za veliko nadmorsko višino, precejšnjo nagajenost in razgibanost tal pa majhne površine strnjene obdelovalne zemlje. Ob tem je zastonj a o s t družbenega kmetijstva povsem neznatna.

(Glas, 1. julij 1980, 4. stran zgoraj.)

Dobro, ljudje!

Vem, da časnikiarja čas preganja. Vseeno:

Če že piše o kmetih, o kmetijstvu, potem bi mu moral jezik po naše, po kmečkem zadoneti!

Zrasel sem pri stricu in teti, ki sta imela nekaj zemlje. Njiv, pašnikov, rovtov, gmajne. Njivo za Mihvačem, Bôr, Gorelišče, Lome, ki jim v narečju pravimo Vöme, Ravne, kjer si si kolena obgrizel, preden si z dna pricižajil rjuho sena k svislim, Mlake in dva rovtu v Vratih.

Stric Janez in Kozjekov Tilen, ki se je pri stricu izučil za tepetnika in sediarja, sta od jutra do večera šivala žimnice ali pa se ukvarjala s komati, ki so jih potem kmetje natikali na vratove svojim konjem.

Vsi drugi pa smo od pomladi do jeseni obdelovali zemljo.

Pomladi smo zrasejali njive, posadili krompir in koruzo, v rožniku smo posekali travnike, poleti raste. V zgodnjih jutrih sva s tete zagrabala koruzo, še prej pa nakrmila prašičke, nanosila sena v jasli Šimeljnu, Ciki, Roži, Šeki in kravam z drugimi imeni.

Ko smo pokoseno seno trikrat z grabljami obrnili, smo ga začeli nakladati Šimeljnu na voz. Držal sem ga za uздо. Ko je stric zaklical:

»Zdaj pa k stöglu!»

sva jo s Šimeljnom potegnili. Zgrabil sem podajalnik, stric pa se je vzpel v stögl, grabil seno z mojega podajalnika ter ga na debelo obdeval na late. Stari Šimelj je med tem mirno pulil iz stöga senö...

Eh, moj Šimelj...

Nanj me veže toliko spominov, da bi lahko o tem napisal zajetno knjigo.

Bil sem še rosnö mlad, ko sem mu Pod galerijami v Vratih naložil na voz dva kubiha sušev. Srečno sva dva pripeljala do skalne drče, ki se strmo spušta proti Tille-zevemu spodnjemu rovtu. Na vrhu klanca sem zavrl voz do kraja. Milo sem prosil Šimeljna, naj previdno vleče. Držal sem za uздо in ga vlekel nazaj, da bi upočasnil njegov korak. Spod kolös so se že kresale iskre. Ustrašil sem se. Hotel sem ga ustaviti.

Tedaj je konj nenadoma med ojnici zletel na vse štiri. Prijel sem ga za glavo, jo obrnil k sebi:

Ljudje, tako žalostno me še nihče ni pogledal, kot me je tedaj naš konj. Jokal sem, molil in klet, zmetal sušec na tla, odpel Šimeljna iz ojníc, potem pa sem ga ponižno nagovarjal in ga prosil, naj poskusi vstati.

Stisnil mi je glavo pod pazduho. Verjemite: solze so mu tekale iz oči. Božal sem ga, trepalj po vratu ter mu šepetal v uho tako nežne besede, kot jih nisem nikoli v življenju prišepnil nobeni ženski.

Človek in konj...

Sunil je z glavo in pokleknil na prvi dve nogi. Trikrat zahvaljen Bog! Ni si jih zlomil!

Kar naenkrat je stal na vseh štirih ter veselo zarezgetal. Odpeljal sem ga k studencu, da se je lahko napil in gledal, kako sem spet nakladal sušec na voz ter jih samotžje prevažal v dolino. Ko sem spet naložil voz z drvmi, ga je tako potegnil, da sem ga komaj dohajal. Stricu si sploh nisem upal povedati, kaj se nama je zgodilo.

Ko sem doma spregel, sem Šimeljna peljal k Počku, da ga je na novo podkoval. Na skalah mu je zdrsnilo zaradi obrabljenih podkev.

Jesení smo s stricem in Šimeljnom zorali njive. Pobirali smo krompir, obirali koruzo. Zvečer smo doma štelí vreče, da bi videli, kolikšen je bil pridelek. Koruze smo pridelali do druge letine, živine zredili dovolj za zaköl in za prodajo.

Ne stricu in ne teti nikoli ni prišlo na misel, da bi zinil:

»Glejte, koliko smo proizvedli!»

Kar se je jeseni znašlo v kleti, smo vse pridelali, prašiče v svinjakihi smo zredili in živino v hlevu tudi.

Pravi kmetje na Slovenskem poljščine tudi danes pridelujejo, živino, prašiče, perutnino pa vzredijo.

Se nikogar od pravih kmetov na Slovenskem nisem slišal, da bi se pregrešil zoper pridelek ali žrejo.

Od kóđ potem KMETIJSKA PROIZVODNJA in KMETIJSKI PROIZVAJALCI?

Najbolj brani slovenski pesnik Janez Menart pa se v letu 1979 zateka h kmetu in zapiše:

KMET.

V temaćni čimnati leži.

Soséda mu prinaša jed.

Starost mu vzela je moči.

Vse bližnje vojska, smrt in svet.

Leži, leži in čaka Smrt.

Vsak dan bolj bled in bolj drobán

bolšči, vročično v strop zazrt

in orje, orje noč in dan.

Menartov kmet orje.

Ničesar ne proizvaja.

Le naši časnikiarji proizvajajo slovensko kmetijsko proizvodnjo in individualne slovenske kmetijske proizvajalce, ki smo jim od nekda rekli

kmetje

Moral bi zrasti spet kakšen dr. Anton Breznik, da bi se lotil jezika naših časnikiarjev, ki so se v smislu individualnih kmetijskih proizvajalcev preimenovali v novinarje.

Janez Svöljšak

Stolpiči na Koroški Beli (foto S. Kokalj)

CENTER SREDNJEGA USMERJENEGA IZOBRAŽEVANJA JESENICE

Po sklepu sveta Centra srednjega usmerjenega izobraževanja Jesenice razpisujemo prosta dela in naloge:

1. učitelj slovenskega jezika — za določen čas eno leto,
2. učitelj telesne vzgoje — za določen čas eno leto,
3. učitelj zemljepisa za polovični delovni čas za nedoločen čas,
4. učitelj praktičnega pouka z osnovnim poklicem ključavničar varilec — za nedoločen čas,
5. kalupar — livar za siyo litino — za nedoločen čas,
6. jedrar (delavec ali delavka) — za nedoločen čas.

Pogoji:

- pod 1 do 3 visoka izobrazba ustrezne smeri,
pod 4 — višja izobrazba,
pod 5 — srednja izobrazba — stopnja IV,
pod 6 — osem razredov OŠ (priučitev).
Pod točko 4 se lahko prijavi tudi kandidati, ki še študirajo na višji stopnji (sprejeti bodo za določen čas).

Ostali pogoji so po zakonu o usmerjenem izobraževanju.

Pričetek dela 1. septembra 1983.

Stanovanja ni na razpolago.

Kandidati naj pošljejo prijave z dokazili o izobrazbi na naslov: Center srednjega usmerjenega izobraževanja Jesenice, Cesta bratov Rupar št. 2, do 20. avgusta 1983.

ZAHVALE

Ob boleči izgubi dragega moža, očeta, starega očeta in tasta

FRANCA SODJA

se iskreno zahvaljujemo vsem sorodnikom, sosedom, posebno Dragi in Alojzu Beguš, ki sta v težkih trenutkih stala ob strani, prijateljem in znancem za podarjeno cvetje ter izrečena ustna in pisna sožalja.

Posebno se zahvaljujemo dr. Rojčevi in dr. Grošlju za lajšanje bolečin. Toplo se zahvaljujemo za denarno pomoč hišnemu svetu Cesta revolucije 1 ter za podarjene vence SGP Gradbinec SKO in delovnim skupnostim skupnih služb Gradbinec, ZZB NOV Jesenice, nakdanjim sodelavcem obrata Plavž železarne Jesenice, pevcem za zapete žalostinke ter Gabrijelu Divjaku za poslovljni govor in vsem, ki so ga obiskali v času njegove bolezni.

Vsem, ki so pomagali in ga v lepem številu spremili na njegovi zadnji poti, še enkrat iskrena hvala.

Vsi njegovi

Ob boleči izgubi drage mame, stare mame, sestre in tete

BERTE ŠTEFELIN

Kopišarjeve mame iz Planine pod Golico

se iskreno zahvaljujemo vsem sorodnikom, znancem, sosedom in prijateljem, ki so nam ob težkih trenutkih stali ob strani, nam izrekli sožalje, darovali vence in cvetje ter jo v tako velikem številu spremili na njeno zadnji poti.

Najlepša hvala dr. Müllnerjevi za njeno večletno zdravljenje na domu, osebu doma upokojevcev doma Fr. Berglja in internemu oddelku Bolnice Jesenice, ki so storili vse, da bi jo ohranili pri življenju.

Posebno se zahvaljujemo Gasilskemu društvu Planina pod Golico, gospodinu za poslovljne besede ob odprtem grobu, sodelavcem vzdrževanja Elana in pevcem za zapete žalostinke.

Se enkrat hvala vsem in vsakemu posebej, posebno še dobrim sosedom za izkazano pomoč.

Vsi njeni

Društvu upokojevcev Javornik-Koroška Bela se najtopleje zahvaljujem za prejeto čestitko ob mojem rojstnem dnevu. Društvu želim še veliko uspeha pri njegovem delu.

Ana Smolej

Društvu upokojevcev Javornik-Koroška Bela se iskreno zahvaljujem za prejeto čestitko ob mojem rojstnem dnevu.

Ana Žitnik

Izvršnemu odboru osnovne organizacije sindikata TOZD Jeklarna se zahvaljujem za denarno pomoč.

Štefan Črnko

DEŽURNI TRGOVINI

V soboto, 30. julija, bosta na Jesenicah od 8. do 19. ure odprti trgovini: EMONA MARKET — Prešernova 1/a in

ROŽCA — sam. trgovina na Javorniku, O. Novaka 8.

DEŽURSTVO V AVTOMEHANIČNIH DELAVNICAH NA JESENICAH

V soboto, 30. julija: INTEGRAL, TOZD MPPD Jesenice, Titova 67.

DEŽURNA LEKARNA

V mesecu avgustu bo za občini Jesenice in Radovljica dežurna lekarna na Bledu.

ČLANOM DU JESENICE

Društvo upokojevcev Jesenice obvešča svoje člane, da bo v soboto, 30. julija, ob 18. uri v domu društva Pod Gozdom 13 proslava v počastitev občinskega praznika — 1. avgusta. Po proslavi bo zabava. Člani društva ste na proslavo vljudno vabljeni.

IZ 26. ŠTEVILKE ŽELEZARJA:

propeler, Ojstrica, arak, Okinava, obnova, OJ, tun, Prešernova koč, sla, Tc, Enn, iskra, Antonov, Antika, Ohm, Eliot, romb, akord, IP, spalnik, Čair, ivje, Stig, Irec, Knin, oslar, KT, narcisa, koš, Aka, radirka, timar, stadij, Arosa, Enare, penale, part, reket, Astrid.

NAGRADNA KRIŽANKA

Današnja križanka je nagradna. Za reševalce s pravilnimi rešitvami so pripravljene naslednje nagrade:

ena nagrada 200 din, dve nagradi 150 din, tri nagrade po 100 din in štiri nagrade po 75 din.

Vsak lahko sodeluje pri zrebanju le z eno rešitvijo, ki naj jo pošlje v kuverti, na katero poleg naslova Uredništvo Železarja napiše še »nagrada križanka«.

Rešitve vpišite v izrezan lik križanke s tiskanimi črkami, in čitljivo ter nam jih pošljite do vključno 9. avgusta do 12. ure.

Kaj bomo gledali v kinu

KINO RADIO

29. julija, barv. shriljivka ŠIFRA 82, ob 18. in 20. uri, ob 22. uri premiera amer. barv. erot. komedije EDINI MOŠKI NA SVETU.

30. julija, amer. barv. CS erot. komedija CHARLIE IN VANDY — KAKO IZGUBITI NEDOLŽNOST, ob 18. in 20. uri.

31. julija, amer. barv. fant. western film PLANET PREKLETIH, ob 18. in 20. uri.

1. avgusta, amer. barv. pust. film PIRATI AVTOCESTE, ob 18. in 20. uri.

2. avgusta, amer. barv. pust. film PIRATI AVTOCESTE, ob 18. in 20. uri.

3. avgusta, avstral. barv. erot. film PACIFIK BANANA, ob 18. in 20. uri. FILM NI PRIMEREN ZA OTROKE!

4. avgusta, ZAPRTO!

1. avgusta, amer. barv. CS erot. film CHARLIE IN VANDY — KAKO IZGUBITI NEDOLŽNOST, ob 18. in 20. uri.

2. avgusta, amer. barv. vojni film VELIKA PRVA DIVIZIJA, ob 18. in 20. uri.

3. avgusta, ZAPRTO!

4. avgusta, amer. barv. pust. film AVTOCESTA PIRATOV, ob 18. in 20. uri.

KINO DOVJE

SPREMENBA — 28. julija ob 20. uri hongkong. barv. komedija POGODBA.

31. julija, amer. barv. erot. komedija EDINI MOŠKI NA SVETU, ob 20. uri.

RAZSTAVNI SALON DOLIK JESENICE

V dneh od 30. julija do 17. avgusta je odprta skupinska razstava likovnih del slikarjev združenih v RELIK Trbovlje in DOLIK Jesenice.

Razstava je odprta vsak dan, razen nedelj in praznikov ter sobote popoldan, od 10. do 12. ure in od 17. ure do 19.30.

ČLANOM DRUŠTVA INVALIDOV JESENICE

Društvo invalidov Jesenice po sprejetem programu dela organizira enodnevni izlet (ogled obležij NOB in piknik v naravi) v soboto, 6. avgusta, po naslednjem programu: obisk spomenika NOB v Dražgošah, preko jelovške planote na Soriško planino in nato v Bohinj k jezeru, po želji tudi na Vogel.

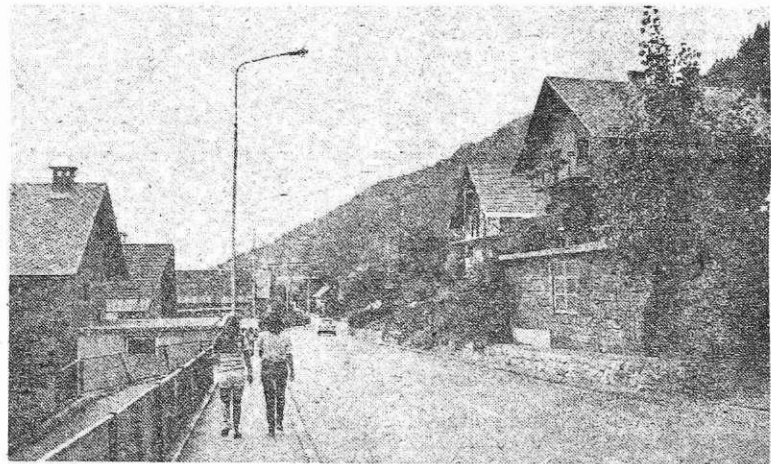
V Dražgošah se nam bodo pridružili člani iz pobratenega društva Murska Sobota.

Prijave sprejemamo v pisarni društva oziroma poverjeniki v KS in TOZD v Železnici, vključno do 3. avgusta.

Avtobus bo odpeljal iz Rateč ob 6. uri zjutraj in bo ustavljal na vseh lokalnih postajališčih.

Število je omejeno. V primeru večjega zanimanja bomo izlet ponovili prihodnjo soboto ali nedeljo, 13. ali 14. avgusta.

Cena izleta je 300 din, v kar je vračunan prevoz z avtobusom in malica.

Tomšičeva ulica (foto I. Kučina)

Ob boleči in nenadomestljivi izgubi naše drage žene, mame, stare mame, sestre, tete, tašče

MAJDE STROJ roj. Zupan

se zahvaljujemo vsem sorodnikom, sosedom, vaščanom, prijateljem in znancem, ki ste jo tako številno pospremili na njeno zadnji poti, ji darovali toliko cvetja, vsestransko pomagali in nam izrekli sožalje.

Iskreno se zahvaljujemo dr. Vidaliju in dr. Ažmanu ter zdravstvenemu osebu internega in kirurškega oddelka Bolnice Jesenice za lajšanje bolečin ob njeni težki bolezni. Prav lepa hvala za zdravstveno pomoč dr. Černetu. Zahvaljujemo se tudi delavcem raziskovalnega oddelka železarne Jesenice, Iskra Commerce Kranj, praporščaku, pevcem iz Tržiča, tov. Kejžarju za poslovljne besede in vsem, ki ste nam v teh težkih trenutkih stali ob strani.

Žalujoci: vsi njeni

Minilo je že leto dni, odkar nam je kruta usoda iztrgala iz naše sredine ljubega sina, atija in brata Francija Pikona. Zato se najlepše zahvaljujemo vsem sorodnikom, prijateljem in znancem, predvsem njegovim sodelavcem — tovarišem voznikom Integrala za njihovo požrtvovalnost, dobroto in naklonjenost in pogoste obiske njegovega preranega groba, prirešeno cvetje in prižgane sveče.

Vsem skupaj in vsakemu posebej iskrena hvala za vse.

Hvaležna mama, hčerka Klavdija, sinova Alen, Robi in brat Rajko z družino

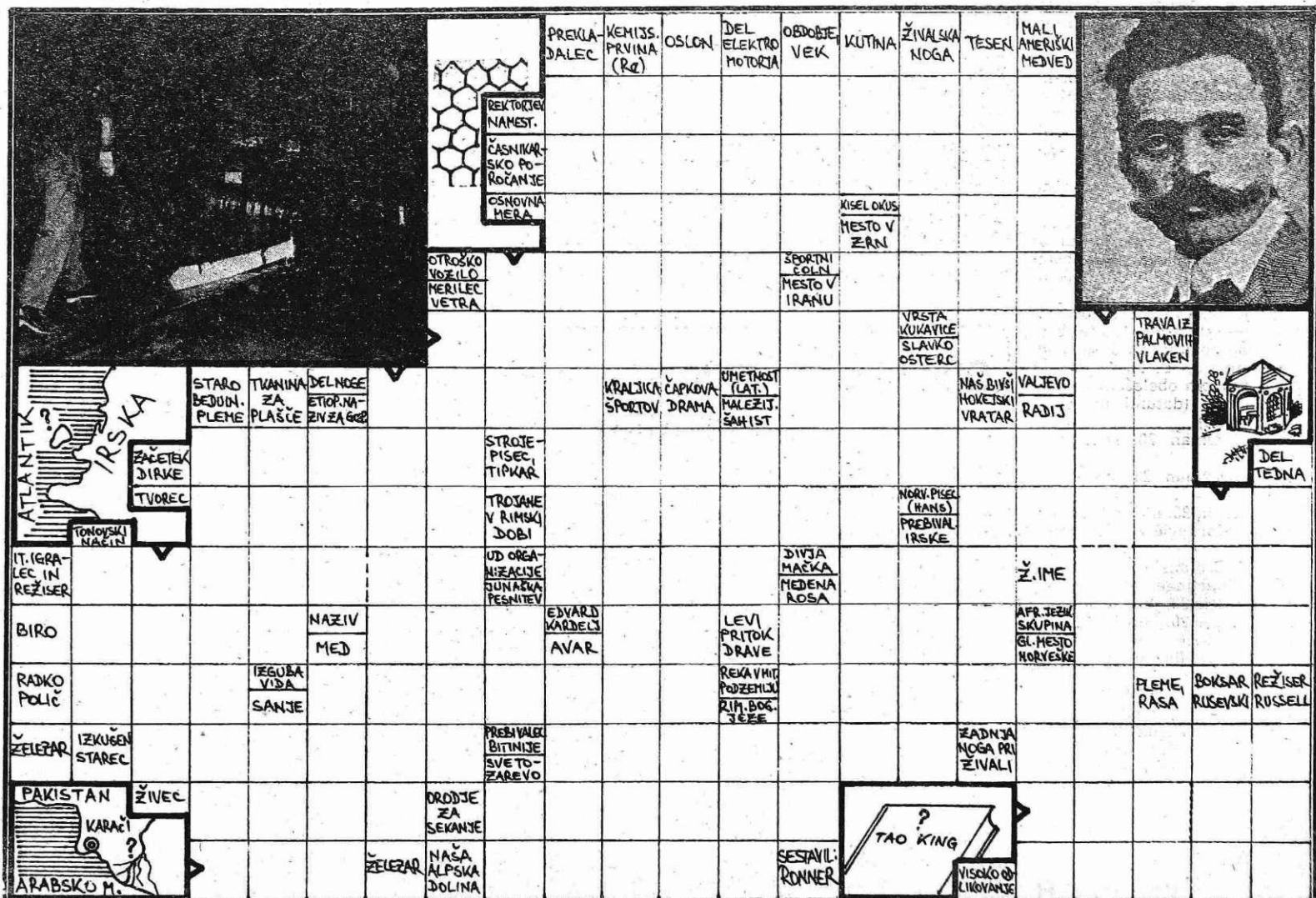
NAJDENA OČALA

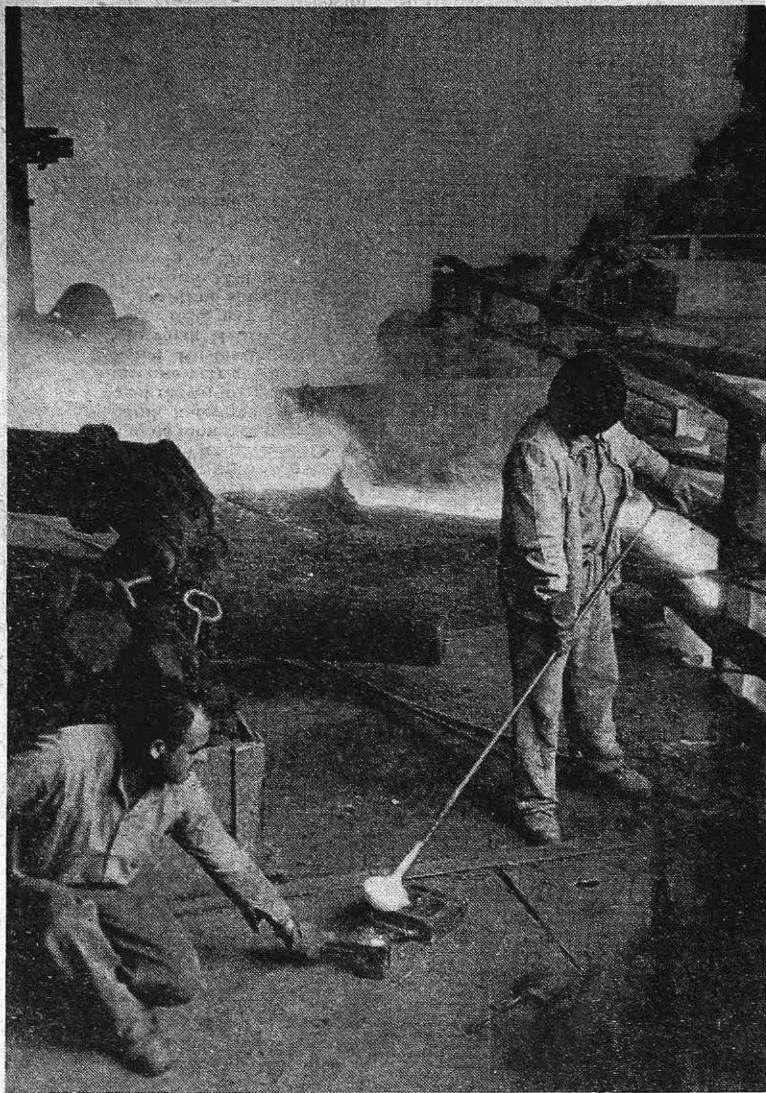
Obveščamo, da smo v soboto, 23. julija, v avtobusu št. 4, ki je vozil udeležence srečanja železarjev, borcev NOV in mladine na Teharje, našli očala. Lastnik jih lahko dobi pri Branku Blenkušu, SEO (pokojninski, drugo nadstropje, soba 48).

IZGUBLJENA ŽENSKA ROČNA URA

Prosim poštenega najditelja ženske ročne ure »ARETA«, da mi jo vrne, ker mi je drag spomin. Uro sem izgubila na poti od Čufarja do gimnazije.

Danica Pulec, Titova 85

Jemanje poiskusnega vzorca (foto I. Kučina)

ČEZ 200 LET PISANE ZGODOVINE TRIGLAVA

Najzgodnejšo triglavsko planinsko zgodovino je s pomočjo »Zlahtnega«, hromotnega barona Žiga Zoisa, lastnika bohinjskih in triglavskega rudnih bogastev in bohinjskih tujin začel pred 206. leti z velikimi črkami pisati slavni francoski naravoslovec Balthazar Hacquet, ki je prek dvajset let živel in deloval v naši deželi, najprej v Idriji (1766–1773) kot rudniški zdravnik, kirurg in pozneje do leta 1787. v Ljubljani, kot svetovno znani profesor anatomije in porodništva. Ves svoj skop odmerjen prosti čas je posvetil natančnemu znanstvenemu raziskovanju planinskega sveta v Sloveniji in Istri in ostalih

ženska na Triglavu, pohitite k meni, z veseljem Vam zagotavljam, da pridete srečno na vrh in nazaj v dolino, domov! Žal do tega zgodnjega vzpona na Triglav ni prišlo.

ROZALIJA ŠKANTAR-SESTOVA JE BILA PRED 111. LETI PRVA NA TRIGLAVU

Po prijaznem in ljubeznivem vabilu v Škofjo Loko je moralo preteči polnih 29 let, predno sta oče in brat Jože in Lovrenc Škantar-Sest, slavna bohinjska gorska vodnika iz Srednje vasi, sredi poletja leta 1870 pripeljala prvo žensko, hči in sestro na Triglav. To je bil velik in nadvse pomemben dogodek.

Od tedaj dalje, ko so bohinjski Triglavski prijatelji nadelali in zavarovali s komarčami in lesenimi iglicami nove poti na Triglav in v njegove višave, so se začeli hitreje urediti načrti Henrika Freyerja. Kustos Henrik Freyer je tedaj pred 147. leti in še mnogo let pozneje še dolgo in na široko odpiral velike duri v triglavsko kraljestvo. Tako kot Freyer je prav gotovo tudi Rozika opogumila in navdušila srčne planinke, naj se odločijo za obisk Triglava. Štiri leta pozneje, leta 1847, obiščejo vrh Triglava tri pogumne mladenke iz Ljubljane. V poznejših letih so postali ženski obiski že skoraj vsakdanji. Leta 1877, 10. avgusta, se povzpne na vrh Triglava mati poznejšega prvega zmagovalca severne stene Triglava (1906) Emilija Domenigg.

PRVA ŽENSKA PLEZALKI V SEVERNI STENI TRIGLAVA

Ko je leta 1890 trentarski lovec Ivan Berginc-Štrukelj prvič preplezal in ukrotil severno steno Triglava, se je svet tedanjega svetovnega plezalnega športa začel zanimati in navduševati za to tretjo najvišjo steno v gorah vzhodnih Alp. Šele 16 let pozneje so jo premagali odlični vrhunski dunajski plezalci (9. do 10. julija 1906). Po 33 urnem plezanju so dr. Feliks Konig, inž. Hans Reinl in Karl Domenigg prvič turistično preplezali severno steno Triglava.

Mlade navdušene plezalkice nikakor niso hotele zaostati za tovariši. Kljub temu, da je veliki, 1250 metrov skalni zid že leta 1908 zahteval prvo smrtno žrtev (Karl Wagner) in leta 1909 tudi drugo (Wilhelm Lass), se še istega leta 10. SEPTEMBRA 1909 pojavi v steni s svojim bratom Anza Klauer in oba izvedeta dvanaajst vzpon preč triglavske stene. Petnajst let pozneje, 24. avgusta 1924, v letu tragičnih smrtnih žrtev skalešev, prepleza severno steno Triglava tudi prva Slovenka — Nevina Rebek-Prevec. Pozneje so se vidno uveljavile v našem plezalnem športu in alpinizmu že mnoge odlične, vrhunske slovenske plezalkice in alpinistke M. M. Debeljakova, Pavla Jesihova, Nadja Fajdiga, Barbka Lipovškova, Ščetinova in vrsta drugih, ki niso hotele zaostajati za tovariši.

Med obema vojnama, že meseca januarja 1932, je severna stena, ukovana v globok sneg in led, doživela prvi zimski obisk (dr. B. Breclj in Stane Hudnik), v začetku februarja pa tudi drugega (M. M. Debeljakova, Edo Deržaj, Sergej Černivec in Živko Šumer). Prvi in drugi poskus v globoko zasneženi in v led ukovani steni sta bila neuspešna, USPELA STA SELE 15. in 16. MAJA LETA 1932 TOMAŽ RAVEKAR IN PAVEL LUKMAN, od 31. januarja do 7. februarja leta 1968 pa so Kunaver, Tonač in Šrauf ukrotili tudi globoko zasneženi in viharini Čopov steber.

VABILO LJUBITELJEM NOGOMETA

Nogometni klub Jesenice vabi ljubitelje nogometa, da si ogledajo prijateljsko nogometno tekmo med moštvo dveh pobratenih občin, in sicer:

NK RUDAR (TRBOVLJE) : NK JESENICE

Za ekipo Jesenic bodo nastopili tudi nekateri novi igralci, ki so v prestopnem roku prestopili k nogometnemu klubu Jesenice.

Tekma bo v nedeljo, 31. julija, ob 9.30 na nogometnem igrišču v Podmežakli v počastitev občinskega praznika.

NK Jesenice

TENISAČEM TVD PARTIZAN JAVORNIK-KOROŠKA BELA

TVD Partizan Javornik-Koroška Bela, sekcija za tenis, obvešča vse igralce, da bo sestanek v petek, 29. julija, ob 19. uri na Kresu. Odbor

MEDNARODNI BALINARSKI TURNIR ZA OBČINSKI PRAZNIK

V počastitev praznika jeseniške občine je bil v nedeljo, 24. julija, na balinišču balinarskega kluba Jesenice v logu Ivana Krivca tradicionalni mednarodni turnir v balinanju. Udeležilo se ga je kar dvanajst ekip iz Slovenije in Italije oziroma Furlanije-Juljske krajine. Po deseturnem tekmovalstvu so se ekipe uvrstile takole: 1. Železničar Postojna, 2. Ronchi (It.), 3. Jesenice II., 4. Orzano (It.), 5. Tolmin, 6. Litostroji, 7. Jesenice I., 8. Lesce, 9. Radovljica, 10. Anhovo, 11. Bueris (It.), 12. Gradis.

Tekmovanje sta vodila Stanko Pulec kot predsednik prireditelne odbora in Marjan Stražisar kot tehnični vodja.

B. B.

NOGOMETNI TURNIR V POČASTITEV DNEVA VSTAJE

Komisija za šport pri koordinacijskem svetu ZSMS Železarne Jesenice je v petek, 22. julija, organizirala turnir v finalu nogometu in s tem počastila praznik DAN VSTAJE.

Turnirja se je udeležilo dvanajst ekip, čeprav je bilo prvotno prijavljenih več.

REZULTATI:
ČETRTFINALE: Železar : KS Kranjska gora 4:0, Holivud : Mlada Bosna 1:6, Samski dom Sava : TOZD Žičarna 3:1, TOZD HV Bela : OO ZSMS TOZD VBS 2:0.

POLFINALE: Železar : Mlada Bosna 4:2, Samski dom Sava : TOZD HV Bela 3:2.

Za tretje mesto — Mlada Bosna : TOZD HVB 3:1.

Za prvo mesto — Samski dom Sava : Železar 6:5.

Prvo mesto so zasluženo osvojili mladi iz samskega doma Sava, ki so v finalu premagali ekipo Železar po streljanju kazenskih strel.

Z

POČASTILI SMO DAN VSTAJE SLOVENSKEGA NARODA

Društvo upokojencev Javornik-Koroška Bela je letos že drugič v počastitev dneva vstaje organiziralo balinarski turnir, na katerem so letos sodelovale le ekipe iz naše krajevalne skupnosti, in sicer ekipe Kresa, ZB NOV, SZDL in društva upokojencev. Tekmovanje je bilo na praznik, prav zato pa je bilo število navijačev za posamezne ekipe kar precejšnje. Tekmovanje je trajalo skoraj osem ur, kar kaže, da so bile ekipe zelo izenačene.

Tekmovalci so se pomerili kar v štirih kolic. V prvem kolu sta se pomerili ekipe Kresa in SZDL. Zmagala je ekipa Kresa z rezultatom 13:2. V drugem kolu pa sta se srečali ekipe ZB NOV in društva upokojencev, zmagala pa je ekipa ZB NOV z rezultatom 13:9.

V nadaljevanju sta se za prvo in drugo mesto borili ekipe Kresa in ZB NOV. Zelo tesno je zmagala ekipa Kresa z rezultatom 13:11. Poraženi ekipe v predtekmovalju pa sta se borili za tretje in četrto mesto. Zmagala je ekipa društva upokojencev z rezultatom 13:9.

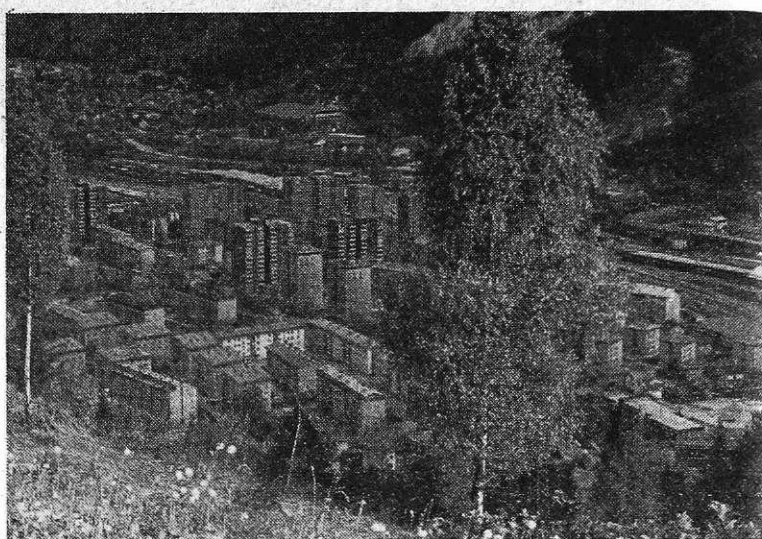
Poudariti moram, da so bili v ekipi Kresa mlajši tekmovalci, kljub temu pa so imeli v ekipi ZB NOV enakovrednega nasprotnika, saj je bil rezultat tega kola vse do konca zelo tesen. V vseh ostalih ekipah pa so bili (razen dveh), vsi upokojenci, kljub starosti pa so se žilavo borili.

Udeleženci so menili, da bi moralo biti takih tekmovalcev več, za to pa bi se morali bolj zavzemati predvsem aktivni balinarji društva upokojencev.

Na zaključku tekmovalja je predsednik društva upokojencev izročil zmagovalni ekipi Kresa pokal in diplomi, ostalim trem pa sta diplom in jih obenem pozval, naj se udeležijo tudi tekmovalja, ki bo v soboto, 3. septembra, v počastitev krajevalnega praznika. Tudi to tekmovalje organizira DU Javornik-Koroška Bela. Obenem pa bo tudi turnir v počastitev 30-letnice organiziranega dela javniških in koroških upokojencev ter ostalih, ki so vključeni v društvo.

Praznovanje društva bo vključeno v praznovanje krajevalnega praznika v dneh od 2. do 10. septembra.

B. B.

Novo naselje na Plavžu (foto I. Kučina)

MEGLENO JUTRO OB DONU

Jesen 1942. Kot svinec težki oblaki so se spustili nad dve sovražni vojski, ki sta se vkopali vsaka na svojem bregu reke Don. Sestra Julka mi je poslala paket z nekaj pari volnenih nogavic in rokavic in sporočilo, da se imajo dobro in da upajo, da se imam dobro tudi jaz. — Dobro? Kako se je mogoče imeti dobro v času, ko človek mora človeka in so si cela ljudstva stopila nasproti, da se podjarmijo in pokončajo? Toda — ali naj se moja sestra pritožuje? Cenzura je zadržala vsako pismo, ki bi utegnulo demoralizirati vojaka na fronti.

Pa nogavice in rokavice, ki so pripotovale toliko tisoč kilometrov, preden so me našle? Ali me bojo sploh utegnile greti, ali bom sploh dočkal zimo; ali me ne bojo prej prerešalele krogle z ene strani reke ali raztrgale eksplozije bomb in granat?

No, to jutro se to še ne bo zgodilo. Gosta megla se je namreč spustila nad reko, mitraljezi in katjuše molčijo in letala ne vzletajo in ne odmetavajo bomb.

En sovražnik pa nam kljub temu ne da miru — uši. Nič čudnega, saj se že ves mesec nismo umili in preoblekli in nič ne vemo, kdaj se bomo spet. Kljub hladu se nekateri vojaki do golega slačijo in iztepavajo obleko. Seveda se s tem uši ne bojo rešili, a vsaj nekaj časa jim bo znošnejše.

Megla se kar prekmalu razkadi in z onega brega reke spet zaropota po nas. Kot krti se tiščimo v zemljo: nekdanji gondoljer Valentino iz Benetk, neki Napolitanec izpod Vezuva, ribič iz Genove in neki Torinčan, ki ga je že vnaprej strah, da ga bojo Rusi živega ujeli in požrli. Nekje je pač slišal, da so Rusi ljudožerci... Kalna, rumena reka pa še kar naprej mirno teče nekam proti daljnemu Črnemu morju in nosi s seboj rjavo jesensko listje, pa okrvavljene nemške uniforme, prazne čutare, bisage... Lastovke so že odletele na jug, mi pa že vse od poletja čepimo v teh blatnih jarkih. Konec oktobra je že, dnevi se krajšajo, še kakšen mesec, pa nas bo zapadel sneg in Don bo začel zamrzovati.

V začetku novembra, na dan oktorske revolucije, so Rusi spustili po reki splav z rdečo zastavo na krmi in z veliko Leninovo sliko na premcu. Naši so splav kaj kmalu potopili, kar je Sovjete tako razkačilo, da so začeli nažigati z vsem orožjem po naših položajih. Obstreljevanje se ni nehalo niti zvečer in ponoči. Kaj je zdaj to? Proti jutru pride tenente in nam pove, da je tretja romunska armada, ki je zasedala položaje med šesto nemško in osmo italijansko armado, razbita in da beži.

Zdaj smo na vrsti mi. Vendar ne še takoj. Rusi ničesar ne prepuščajo naključju, temveč potrpežljivo čakajo svojega največjega zaveznika — zimo. V začetku decembra je zapadel sneg, noči so se ohladile in že je reko prekrila tanka plast ledu, katera se je iz ure v uro debelila.

»Dio mio!« zastoka moj tovariš Napolitanec. »Moj prapraded, ki je služil pod Napoleonom, je zmrznil ob reki Beresini, jaz pa naj zmrznem tukaj na Donu!«

No, tople volnene nogavice in rokavice, ki mi jih je že pred meseci poslala sestra Julka, so mi zdaj kar prav prišle. Vsi niso imeli sreče, da bi jim od doma poslali toplo zimsko obleko, naši poveljniki pa so bili najbrž sveto prepričani, da bomo z rdečo armado opravili še pred zimo in da zimske garderobe tako in tako ne bomo potrebovali. Kako so se ušeli!

Rusov na oni strani zima očitno nič ne ovira. Nasprotno! Bolj ko pritihska mraz, bolj so živahni. Vse je v gibanju, težki buldožerji in bagri rižejo po zemlji in pripravljajo teren

— za kaj? Naj bo karkoli, vemo samo to, da se ne bo iz tega izcimilo nič dobrega za nas.

Po rojih so se razširile vesti, da je elitna šesta nemška armada obkoljena in da se nič bolje ne godi tudi drugi madžarski armadi, ki zaseda položaje severno od naših. To je pomenilo samo eno — da smo zdaj na vrsti mi. Naši oficirji so že prej zavohali, kaj se pripravlja, večina se jih je poskrila kolikor mogoče daleč v zaledje in zdaj se tam od strahu nacejajo z vodo in čakajo, da jih odreši čudež z neba.

Čudeža seveda ni. Zvečer, 18. decembra, se kot blisk razširi novica, da bojo Rusi zarana prodrli prek Dona in nas napadli. Še na misel nam ne pride, da bi se spoprijeli z njimi, vsakdo premišlja samo o tem, kako bi si rešil glavo, dokler še ni preporno. Pa tudi če bi imeli voljo do bojevanja, nam to ne bi kaj dosti hasnilo, saj so ostali naši topovi malone že brez streliva.

Bolj kot na oni strani reke rožljajo z orožjem, bolj se nas polščata napetost in strah. Nekdo preklinja, ker so mu ponoči ukradli čevlje, drugi pogreša nogavice, čutarico, porcijo. Le orožja nihče ne krade, že tisto, ki ga imamo, nam je odveč.

Pripravljamo se namreč na beg in ne na boj. Z Benečanom Valentinom skleneva, da bova pobegnili še pred drugimi. Še sreča, da je noč ugodna za beg, saj je temna, brez lune, le tu in tam migota na nebu kakšna zvezda.

Ko zlezava iz rova, vidiva, da nikakor nisva prva — ubežnikov nas je že kar za celo kolono. Gazimo čez ravnicu proti štabu divizije, v upanju, da bomo dobili kaj za pod zob, kakšen požirek toplega čaja ali mrvice tobaka. Ko pa pridemo do hrastovega gozdička, do hiše, kjer naj bi bil štab, ugotovimo samo to, da so jo štabovci skupaj s kuharji — in s hrano seveda — pobrisali še pred nami. Ostali so samo še prazni kotli in nekaj steklenic vodke, ki jih kajpak na dušek izpraznimo. Nekaj nas od pijanosti kar zaspi na tleh med steklenicami. Šele navsezgodaj zjutraj, še pred svitom, nas prebudijo topovske salve in svetloba raket. Rusi so torej napadli divizijski štab! Štabovci so še pravočasno pobegnili, v štabu je ostalo samo še nekaj pijanih vojakov, ki so se med begom in vodo odločili za — vodo. Zdaj se pa reši, kdor se more! V prvem svitu pogledam skozi okno. Nad Donom ni več megle, zdaj se kadi nad njo dim bitke. Oglaš se brnenje letalskih motorjev in takoj nato eksplozije bomb, vmes pa ves čas stok ranjenih in umirajočih okoli mene. Če ostanem v hiši, me bo slejkoprej zasulo, pomislím, in jo ucvrem ven na plano. Bežim, kolikor me nesejo noge, okoli mene je pravi pekel, šele v bližnjem hrastovem gozdičku se počutim kolikor toliko varnega.

Tako se je začel naš beg iz Rusije v zimi 1942 in 1943. O tem, kako smo bežali, sem že pred leti pisal v sestavku »Beg iz pekla«, ki je bil objavljen v Listih. Bil sem eden redkih preživelih in eden še redkejših, ki so o tem pisali — vsaj med primorskimi Slovenci, prisilno mobiliziranimi v italijansko vojsko in poslanimi na rusko fronto. Na te hude čase ne smemo nikoli pozabiti — že zato ne, da se ne bi ponovili. Anton Torkar

PLAVALNI TEČAJ

ZTKO v sodelovanju s plavalnim klubom Jesenice organizira začetni in nadaljevalni tečaj plavanja s pričetkom 1. avgusta ob 18. uri na kopališču Ukova. Tečajnina je 200 din. Tečaj bo trajal 12 dni.

Henrik Freyer

sosodnjih pokrajinah. Sredi poletja leta 1777. je usmeril prve korake proti Triglavu in v njegove višave. Na žalost mu ni bilo usojeno, da bi 25. avgusta, leto dni pozneje, leta 1778, s štirimi srčnimi Bohinjci in domači ter tuji razumniki Bohinjci prizgali zeleno luč na »očaku sivnu vrh Triglava«. Premagani in ukročeni težko dostopni vrh je dosegel šele štiri leta pozneje, 2. avgusta 1782.

Za »ta velkimi Jurjevem« iz Koprivnika in Hacquetom so se pozneje naglo zvrstili še mnogi pogumni in neustrašeni Bohinjci in domači ter tuji razumniki in prosvetljenci. Šele 59 let pozneje, 10. avgusta 1837, stopi na teme Triglava nadvse zanimiv pohodnik, kateremu gre pripisati poznejši nagel razvoj in vzpon planinstva in tudi turizma v Triglavu, njegovih višinah in okolici. Kustos ljubljanskega muzeja, idrijski rojak Henrik Freyer je pred 147. leti, leta 1836, prvi odkril čudovito dolino Vrata. Mimo slapa Peričnika je došel pod enkratno 1250 metrov visoko severno steno in se 27. avgusta neustrašeno povzpel celo na vrh Stenarja (2501 m), od koder se mu je nudil enkratni in veličastni pogled na severno steno in tudi na Triglav sam, ki ga je globoko prevzel. Kustos Freyer je že preje in tudi pozneje kot prvi gorohodec obiskal še vrsto drugih skalnih vršacev.

VABILO PRVI ŽENSKI NAJ OBIŠČE TRIGLAV

Pred 140. leti, sredi poletja leta 1841, lepotec Henrik vabi svojo pogumno prijateljico iz Škofje Loke naj pod njegovim varstvom in vodstvom obišče vrh Triglava. »Če Vas je še vedno volja biti prva

(Nadaljevanje s 23. strani)

dam vama, iz dna duše vama zavidam, otroka moja.

In starec je spet hripavo zakričal mi-moidočim: »Srečke! Kupite srečke!«

Kdove, morda pa je prav pogovor s stari-m srečkarjem moškega spodbudil, da je po-tem v parku dekletu jasno in glasno po-vedal, kar je bil poprej pri kosilu zamočal: »Prej si me vprašala, na kaj se zanašam v svojem prepričanju, da se bom oženil s ta-bo. Zdaj ti to lahko povem: zanašam se na to, da te imam rad.«

Dekle je pod resnobno težo teh besed upognila glavo in s konico čevlja brnila kamenček s potke. A le nekaj trenutkov in že jo je zadrega minila in nagajiv nasmešek ji je zaigral na ustnicah, ko je rekla: »Danes te pa navdih niti en trenutek ne za-pušča. Ti bi moral postati pisatelj ljubezen-skih zgodb. Ne bi smel kar tako razmeta-vati z leporečjem, kjer te za to ne plaču-jejo.«

Ko pa sta se utrudila od hoje in sedla na klop, jo je prijel za roko — in ni mu je od-maknila.

Pobožal jo je po laseh — po njenih mehkih, zlatih laseh, ki bi jih ji zavidale vse lepote kraljice sveta — in glej, še en čudež: ni odmaknila glave.

To je bil zares naj srečnejši dan v njego-vem življenju. Sklonil se je nad njo in jo poljubil — in glej, ni ga odrinila, pač pa se je z vsem telesom privila k njemu, zaprla oči in razprla usta. Kolikokrat jo je že ta-kole v sanjah poljubljaj, zato kar ni mogel verjeti, da je res.

»Ali je res ali sanjam?« jo je vprašal.

»Sanjaš,« mu je rekla.

Mlad moški sedi na klopi v parku, grize svinčnik in včasih kaj zapiše v zvezek, ki ga ima pred seboj na kolenih.

Mimo pride dekle. »Smem prisesti?« ga vpraša.

»Kakor želite,« ji brezbrizno odvrne — in se spet zatopi v pisanje.

»Bi se poročili z mano?« ga čez čas spet zmoti dekle.

»Kdo pa sploh ste vi?« vzkipi moški.

»Kaj me ne poznate? Jaz sem tista iz vaše zgodbe: majhna, okrogla... Kar po-glejte me: vse se ujema — lasje, obraz, čevlji...«

»Saj ste vendar rekli, da se ne marate poročiti! Kaj me zdaj gnjavite?!«

»Vi se ne marate poročiti, ne jaz! Tride-set let vam je že, drugi moški vaših let so že vsi možje in očetje — kaj pa vi? Pišete zgodbe! In to še ljubezenske! — Pa ravno vi, ki niste sposobni ljubiti nikogar druge-ga razen sebe. In če že začnete kakšno lju-bezen, ostanete zmeraj samo na začetku, na pol poti — nadaljevanje in konec pa enostavno dopišete. — To je vsa vaša umetnost! No, pa srečno! Vidiva se v kakšni drugi vaši zgodbi!«

Kakor se je pojavila, tako je tudi izgini-la — on pa tega še opazil ni, z zmagoslav-nim smehljajem na obrazu se je spet hla-stno polotil pisanja: zdaj je vedel, kako naj dokonča svojo zgodbo. Nihče mu več ne ukrade lovorovega venca zmage!

LISTI izhajajo kot priloga tednika Železar — glasila delovnega kolekti-va SOZD SZ Železarne Jesenice. Ureja kulturno umetniški klub DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

ANDREJ KOKOT

Mihec in škrat

Cisto po tihem
kot zna samo škrat,
je v hišo prišel,
kjer Mihec gre spat,

da ga pocuka za nos,
napravi kup zdrav,
mu osle pokaže, malo zacvili,
da Mihca bilo bi strah...

A šment, tudi Mihec je sklenil,
da ne bo zaspal,
da bo kakor škrat,
vso noč buden ostal.

Zato nihče ne ve, kako
se ta noč je končala,
saj ne Mihec, ne škrat
te skrivnosti ne bosta izdala.

Sneženi mož

Tam sredi vasi stoji
kot da bil bi general,
ponosno metlo v roki drži
kot da bo večno tamkaj stal.

Pa pride hudomušni pust,
mrzlega moža toplo objame —
in potem ni več tak hrust,
pa še radost ga prevzame,

da sprejme vabilo na ples.
In raja in raja do konca noči,
se v pomlad zaljubi gor do ušes,
ko sonce posije, nikjer ga več ni...

Jožek in luna

Kadar gre
Jožek spat,
pride včasih luna
in ga vabi, da
bi se šla igrat.
Toda to ni tako enostavno.
Luna je včasih
visoka ali nizka,
z okroglim obrazom,
ali pa ga stiska.
A je oni dan
prišla na rob
tistih trat,
svetla in velika,

prav tja,
kamor se podnevi
Jožek hodi igrat.
Tako ga zamika,
da veliko žogo ulovi.
Jožek vstane
in kar v pidžami
po prstih tiho gre iz hiše,
jo urno proti luni briše.
In skoraj, skoraj
jo je že ujel,
skoraj z neba snel,
pa se zmuzne za oblak,
izgine za gorami.
Doma pri mami
Jožek ihti in stoka,
a ga mati potolaži:
Vidiš, vidiš kakšen
si junak,
da pred tabo
še luna za oblak
se skrila,
da je tvoja roka
ne bi ulovila.

Kako je s cicibani

Kako je z nami,
s Cicibani?

Mi jutraj s tatom ali mamo
v vrtec hitimo,
zvečer pa se pred vrati dobimo.
Navmes se igramo,
se pesmi učimo,
se skrivamo in lovimo.
In včasih kaj zaropota,
da se vse strese,
tedaj tetka ostro pogleda,
a mi se glasno smejimo.
Potem gremo na delo:
hiše zidamo, visoke do oblakov,
konje zajahamo
in že smo v pravljicah velikih junakov.
Ko smo trudni,
vsi skupaj malo zaspimo.

Potem gremo na izlet,
tedaj vsi enake rute dobimo,
da se med metulji
ne izgubimo.
Zvečer pa doma
vse mami in očku povemo —
tudi, če je kdo koga
ščipnil v nos — in gremo
z medvedkom zvezde preštovat.

Vidite,
taka je naša naloga,
tako je z nami,
s Cicibani.

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

STEV. 58/XIII

JESENICE, DNE 28. JULIJA 1983

FRANCKA TRONKAR

Titova štafeta

Titova štafeta
to je večna pesem
svobodne Jugoslavije.

To je pesem sreče
in simbol svobode,
bratstva in mira.

To je pesem borcev
in junakov
partizanskih čet in bataljonov.

To je pesem žuljev,
našega napredka,
naših ciljev.

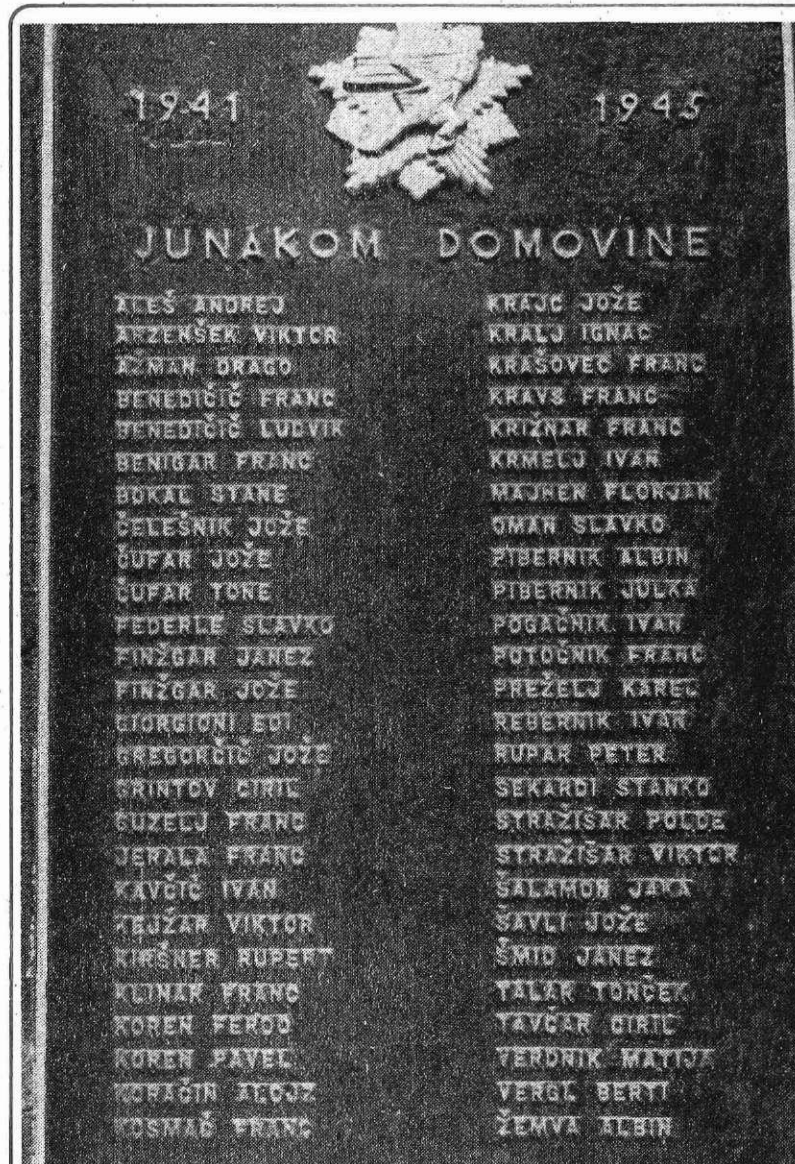
Titova štafeta
so lepote
naše lepe Jugoslavije.

To je pesem
morja in gora
in žitnih klasov.

Ta pesem
je ljubezen
in src mladih melodija.

To je slavonspev
ponosnih državljanov
nas vseh Jugoslovanov.

Titova štafeta
je najlepša pesem,
to je himna Titova.

Spominska plošča na Delavskem domu na Jesenicah z imeni padlih Svobodašev

FRANC KONOBELJ-SLOVENKO

PRED 40 LETI PADLI PRVOBORCI

Čas hitro mineva in z njim bledijo tudi spomini na najtežja leta naše zgodovine. Pozabljam na partizanske boje, nemške zasede, partizanske mitinge, konference aktivistov, številne sestanke ob robovih gozdov. V naših spominih bledijo tudi naj-bolj boleči dogodki, ko so padali naši sino-vi in možje in ko so v taboriščih in zaporih Nemci pobijali naše žene, starčke in otro-ke. Zato je potrebno, da se vsaj ob okroglih

obletnicah spomnimo tistih, ki so bili med prvimi uporniki in dali za svobodo največ — svoja življenja.

Leto 1943 je prelomno leto, ko je Osvobo-dilna fronta ponovno zaživela, ko je Go-renjski odred narastel na devet bataljonov, in je bila ustanovljena prva gorenjska bri-gada dr. France Prešeren, ko so gorenjski borci prvič udarili po sovražniku tudi on-

(Nadaljevanje na 2. strani)

Tone Tomazin: Studenčice (skica)

(Nadaljevanje s 1. strani)

stran Karavank — v Bistrico v Rožu, ko je kapitulirala fašistična Italija in ko so 29. novembra v malem bosenskem mestu Jajcu sprejeli odločilne sklepe, pomembne za novo, svobodno in neodvisno Jugoslavijo.

V letu 1943 so darovali svoja življenja naslednji prvoborci iz našega območja:

DRAGO AŽMAN je bil rojen 26. oktobra 1914 na Jesenicah. Zrastel je v delavski družini in kot naprednega ter zavednega Slovence so ga Nemci že 2. maja 1941 zaprli v Begunje, družini pa je grozilo pregnanstvo. Pred tem je bil zaposlen v Bratovski skladnici, ker v tovarni KID (Kranjske industrijske družbe) ni dobil zaposlitve.

Ko je bil izpuščen iz Begunj, se je zatekel v Bohinj in tu našel stik z znanim bohinjskim revolucionarjem Tomažem Godcem. Oktobra istega leta se je umaknil v Ljubljansko pokrajino, v Šentjanž na Dolenjsko. Tu se je ponovno vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Njegovo delo pa ni ostalo neopazno in Italijani so ga aretirali ter internirali v Padovo. Šele po italijanski kapitulaciji se je lahko ponovno vključil v partizane. Najprej je bil v Štajerskem bataljonu, nato pa v Dolenjskem odredu.

Kmalu je postal komisar čete v I. bataljonu. Ko so decembra 1943 partizani napadli sovražno postojanko v Kočevju, je Drago držal zasedo pri vasi Vrh pri Pijavi gorici. Nemci so bili v premoči in prebili partizansko zasedo in v tej neenaki borbi je 10. decembra 1943 padel Drago Ažman.

JOŽE ČELESNIK je bil rojen 4. januarja 1907 na Jesenicah. Že v zgodnji mladosti je izgubil očeta in mati je morala sama skrbeti za šest otrok. Izučil se je za mizarja in se zaposlil v modelni mizarni tovarni KID (Kranjska industrijska družba). Trdo življenje je vplivalo, da so bili vsi otroci vključeni v napredne marksistične kulturne in sindikalne organizacije.

Jože je bil dober organizator in politični delavec. Že leta 1934 je bil zaradi političnega dela aretiran in zaprt v ljubljanskih zaporih. Dalj časa je bil tudi predsednik dramskega odseka Svobode in kasneje Enakosti na Jesenicah.

Po kapitulaciji Jugoslavije se je takoj vključil v narodnoosvobodilno gibanje in junija 1941 so ga Nemci za tri dni zaprli, kar je bilo zanj, člana komunistične partije, tudi opozorilo, da je odšel v partizane v škočjeloške hribe, nato pa leta 1942 med partizane Dolenjskega odreda. Tu je postal

politični komisar 1. čete Dolenjskega odreda.

12. marca 1943 so ga v bojih pri Grosupljem ujeli belogardisti, ki so ga zverinsko mučili in dva dni kasneje ustrelili kot talca.

CIRIL GRINTOV-ČIRO je bil rojen 3. julija 1911 na Javorniku. Še zelo mlad se je zaposlil v tovarni KID. Vključen je bil v napredne delavske kulturne organizacije in sindikalno organizacijo SMRJ. Bil je dober predavatelj in njegova predavanja v Svobodi in kasneje Enakosti so bila vedno dobro obiskana.

Zaradi naprednega marksističnega mišljenja je bil leta 1941 z drugimi naprednimi jeseniškimi revolucionarji preganjan v Ivanjico. Po kapitulaciji Jugoslavije se je med prvimi vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Kot borec Cankarjeve čete je že 1. avgusta 1941 na Obranci sodeloval v spopadu z Nemci. Teden dni za tem — 8. avgusta — je ponovno sodeloval v borbi Cankarjevega

bataljona z Nemci na Lipniški planini na Jelovici. Od tu se je še z nekaterimi borci zatekel v Ljubljansko pokrajino, kjer se je leta 1942 ponovno vključil v partizanske vrste — v Dolomitski odred kot borec Brezovške čete. V borbi z Nemci je bil težko ranjen in zajet ter odpeljan v Begunje.

22. marca 1943 je bil ustreljen kot talec v Moravčah pod Limbarsko goro.

FRANJO FEDERLE-SLAVKO je bil rojen 28. julija 1907 v Gradcu. Osnovno šolo je obiskoval v Nemčiji. Leta 1918 se je z materjo vrnil na Primorsko. Oče je bil že med prvo svetovno vojno pogrešan. Odločil se je, da bo šel k mornarici. V Boki Kotorški je dokončal mornariško šolo in pri mornarici ostal osem let. Po vrnitvi se je zaposlil v jeseniški tovarni KID. Član partije je postal že v mornarici.

Po prihodu na Jesenice se je takoj vključil v napredno delavsko, kulturno in politično gibanje. Bil je tudi publicist in je dopisoval v »Staro pravdo«, po njeni prepovedi pa v »Novo zemljo«. Največ pa je dopisoval v »Jeseniški kovinar«, ki je bil protitež »Tovarniškega vestnika«. Ta napredni delavski časopis je izdajalo jeseniško levo usmerjeno delavstvo in je manifestiral tudi delavsko enotnost na Jesenicah.

Federle je bil tudi pisec brošure o Jesenicah, ki je bila posvečena 30-letnici ustanovitve SMRJ na Jesenicah (Savez metalških radnika Jugoslavije). Takratna jugoslovanska oblast ga je stalno preganjala, ker je bil skupaj s Tonetom Čufarjem eden idejnih in vodilnih organizatorjev partije na jeseniškem območju.

Za Stanetom Žagarjem, znanim predvojnim revolucionarjem, je prevzel funkcijo sekretarja jeseniškega okrožnega komiteja KPJ, ki jo je po izgonu predal Mariji Žumrovi, prav tako znani jeseniški revolucionarki, ki je napisala brošuro o svojem trpljenju v beograjski Glavnjači. Zaradi revolucionarnega delovanja je bil odpuščen iz tovarne KID.

Federla je okupacija zatekla na otoku Krku, kamor je bil preganjan z družino. Ker se je tudi tu takoj vključil v napredno delavsko gibanje, je bil med organizatorji narodnoosvobodilnega gibanja. Organiziral je več odporiških skupin.

Italijani so ga kmalu odkrili in ga že leta 1941 zaprli in prek Reke poslali v Trst, nato pa decembra istega leta na Liparske otoke. Tu je organiziral upor, ki se je posrečil, vendar pa so vse sodelujoče kasneje prijeli in obsodili na dolgoletne zapore v težkih ječah. V zaporu v Fassanu, v pokrajini Piemonte, je dočakal italijansko kapi-

dije tako in tako ne poznamo zelo dobro med seboj.

»Povej mi kar naravnost, ni mi do uganjanja.«

»Ah, ne zdaj,« se je mučniško nakremžil on.

»Zakaj ne?« je vztrajala ona.

»Sonce mi sije v oči.«

»Naj zagrnem zaveso?«

»Nikar se ne trudi. Potem si bom brž izmislil kakšen drug izgovor.«

Natakar je prinesel na mizo buteljko in nalil kozarca.

»Na zdravje!« je rekel on.

»Na zdravje!« je rekla ona. »Dobro vino, tale traminec,« je menila, ko si je omočila ustnice.

»Ni napak,« ji je pritrdil. »Sicer pa — če že hočeš, da sem konkreten in bi po vsej sili rada vedela, s kom se boš poročila, ti pa povem: z mano se boš.«

»Oh, res?!« se je prizanesljivo nasmehnila. »Kako boš pa speljal to zadevo? Na kaj pa se zanašaš, da si tako prepričan v to?«

»Na nič se ne zanašam — na nič opredeljivega.«

»Pa misliš, da je dovolj, če se ti odločiš? Kaj pa jaz?«

»Ti? Ti boš moja žena.«

»Ne bom!« je kategorično pribila.

»Nikar se ne trudi, ne moreš me spraviti v slabo voljo. Danes že ne. Danes pijem vino in sonce mi sije v oči. Danes govorim kar hočem in tudi slišim samo tisto, kar hočem slišati. Danes... Ah, končno!«

Ni utegnil dokončati stavka, v svoji lakoti se je preveč razveselil hrane, ki jo je natakar pravkar prinesel na mizo.

»Ali dovoliš še eno vprašanje, preden začneš jesti?« je rekla ona. »Čemu pa bi se ti pravzaprav poročil z mano?«

»Kar tako,« se je zasmejal on. »Zdiš se mi kar primerna ženska za takšno podjetje.«

»Podjetje?! Temu ti praviš podjetje?« se je zgrozila. »No, saj to je čisto tebi podobno! Zate je vse podjetje — še poroka. — Kaj takega!«

»Nikar ne dramtiziraj! Nekateri besede so mi pač bolj všeč kot druge in jih zato tudi pogostejše uporabljam — to je vse. Ah drek — podjetje, poroka, pogreb, praznik, paradižnik, rdeča pesa, peru, krompir, paragvaj... Besede so prazne, besede so nič!«

»No, no! — A boš malo radiča? Jaz ga imam preveč.«

»Prosim!« Naložil si je radiča iz njenega krožnika in si nalil vina v kozarec, ona pa je sklenila roke pod brado in ga z nasmeškom opazovala.

»In kako naj bi po tvojem zgledalo — to podjetje?«

Nehal je jesti in teatralično namrščil čelo, kakor da na vso moč razmišlja o tem težavnem vprašanju, potem pa je z vilico udaril po mizi in zdrdral:

»Peljal bi te v Afriko in v Avstralijo in na Antarktiko, učil bi te streljati z lokom in bumerangom, oblekel bi te v krzno belega medveda in v palmine liste, okrasil bi te s slonokoščeni zapestnicami in z ogrlicami iz tigrovih krempljev, potapljal bi se za bisernimi školjkami zate in se boril z morskimi psi, ujel bi najlepšo papigo v pragozdu in jo naučil izgovarjati tvoje ime, zdresiral bi opice, da bi plesale pred tabo trebušne pleske, klatil bi ti zvezde z neba, ropal bi banke in ti kupoval vile, jahte, avtomobile in dragulje...«

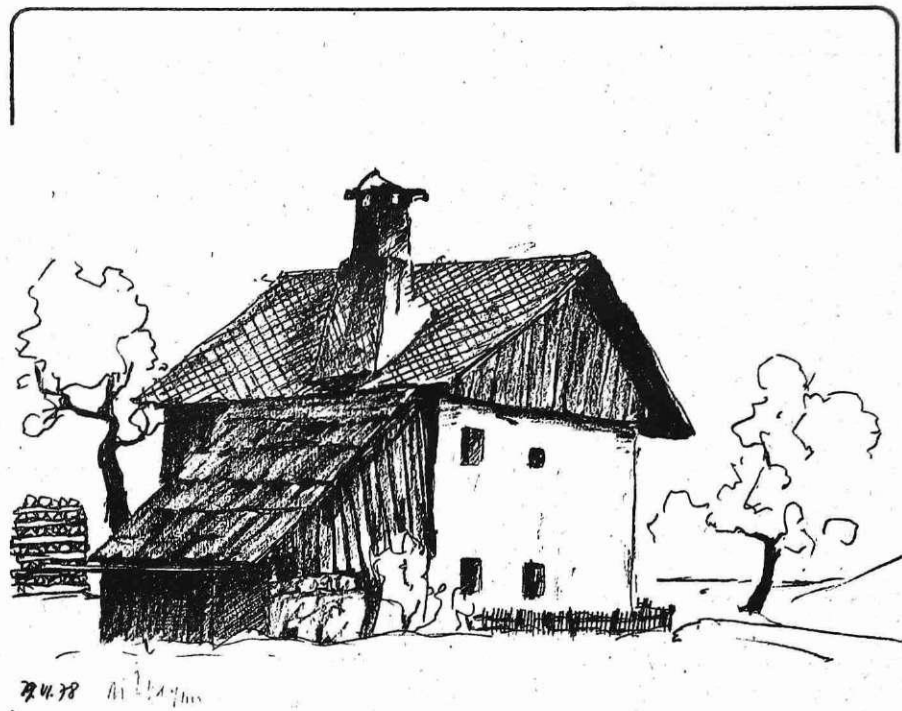
»Po vsem tem, kar si mi zdajle naložil, sklepam, da ti je veliko do tega, da bi v mojih očeh veljal za idealnega zakonskega moža.«

»Ah, trudim se, trudim! — Tale radičeva solata je pa res dobra, kaj? Ti jo lahko še malo vzamem s krožnika?«

»Ja, v resnici je lep dan,« se je dekle zaslanjano zazrla skozi okno. »Kaj ko bi šla ven?«

»Pa pojdiva,« je rekel moški. »Natakar, plačaj!«

»Ker izvoli, s krožnikom vred, jaz je ne bom več. — Samo še malo bi popila.«

Tone Tomazin: Pri Žvagnu (skica)

»Ah, seveda, pozabil sem ti naliti! Obljubljam ti nebesa na zemlji, zraven pa ne opazim, da imaš že pol ure prazen kozarec na mizi. — No, saj je tudi flaša že prazna. — Natakar, še eno buteljko traminca! In potem spet njej: »Kakšna se ti je zdela pleskavica?«

»Takšna kot tale restavracija — drugorazredna.«

»Ne očitaj mi tega. Lahko bi šla k Čadu na pizzo, če ti ne bi bilo odveč hoditi tako daleč.«

»Boleli so me gležnji.«

»Tudi mene bi v takih čevljih. — Moj bog, te pete! To so hodulje, ne pa čevlji!«

»Na zabavaj! Ko bi ti imel sto šestdeset centimetrov v višino, bi se tudi hotel malo podaljšati.«

»Všeč so mi majhne ženske. Majhne in okrogle.«

»To je pa že od sile. Zdaj mi boš še kile oponašal!«

»Oponašal?! — Ko sem bil še mlad in sem delal na ladjah in sem po pristaniščih lovil kurbe, sem si zmeraj izbiral majhne in okrogle.«

»Še eno tako, pa bom šla,« je zagrozila.

»In ti bi se z mano oženil? Saj bi se do konca najinih dni samo žrla in prepirala.«

»Ljubezen je sol življenja, preprič pa je sol ljubezni.«

»Ja?«

»Ja — na zdravje! S svojim kozarcem je trčil ob njenega in ga na dušek izpraznil. — In na zdravje najinih otrok.«

»Ne prehitevajva dogodkov.«

»Če mi ne prehitevamo dogodkov, dogodka prehitijo nas.«

»T-t-t-t,« je rekla ona, zmajujoč z glavo nad njegovim modrovanjem.

»Ah, pustiva to. Dobro sva jedla in zdaj dobro pijeva — in lep dan je zunaj. Kaj bi hotela še več od tega lepega dneva?«

»Ja, v resnici je lep dan,« se je dekle zaslanjano zazrla skozi okno. »Kaj ko bi šla ven?«

»Pa pojdiva,« je rekel moški. »Natakar, plačaj!«

Prihital je natakar. »Kar obržite!« mu je rekel, ko je videl, da se fant kar ne more odločiti, da bi vtaknil v žep nerazumljivo visoko napitnino.

»Hvala!« je rekla ona, ko ji je podržal plašč — in kar zažarela je od zadovoljstva. Kako tudi ne! — saj je bilo tokrat prvič, da ji je ta neuglajeni grobijan pomagal obleči plašč!

Hladen aprilski veter jima je kuštral la-se in jima hladil od vina razgrete obraze, ko sta s počasnimi sprehajalnimi koraki stopala skozi opustelo nedeljsko popoldne proti parku. Vojaki so pasli zijala po izložbah s konfekcijo, v domišljiji slačili osvražene uniforme in se oblačili v elegantne modele civilnih oblek; gruča nogometnih navdušencev, vsa ovešena z zastavami in čepicami svojega kluba, je hitela na štadion — in v senci na vogalu Name je čemel prodajalec srečk — sključen stavec v oguljenem ovčjem kožuhi in s postrani poveznjeno kučmo na glavi.

»Kupite srečko, mladi gospod!« je zaklical, ko sta šla mimo. »Kupite srečko za vašo dekle!«

»Hvala. Nikoli nisem imel sreče na loteriji.«

»Zato pa imate srečo pri dekletih!« mu je pomežiknil stavec.

»Ne vem. Če mislite tole punco tukaj, moram reči, da me ne mara kaj preveč.«

»Kam pa gresta?« je zanimalo starca.

»V park.«

»Ah, v park? Potem bo pa že vse dobro. Če vas ne bi marala, ne bi šla z vami v park. Verjemite mi, mladi gospod, vse se bo izteklo po vaših željah. Zaupajte temu pomladnemu vetru in svojemu srcu. Pogledajte, kako vas milo gleda, tale deklica. Jaz sem samo ubog star mož, ki prodaja srečke. A vidim, da vidva ne potrebujeta ničesar, kar bi vama lahko prodal. Nedelja je, v park gresta in rada se imata, kaj bi z mojimi srečkami. Ah, kje so tisti časi, ko sem jaz takole hodil s punco v park! Zavi-

(Nadaljevanje na 24. strani)

Prvo ubesedovanje

Zunanost ponoviti,
nos dvigniti,
pogled splošiti
za veličastni sprejem
ob priložnosti velike obletnice
naših vedno mladih ponavljanj:
naše vedno mlade generacije,
zakladnice naše organizacije.
Prikimavati,
da bodo tolmačili drugi,
da prednjačimo pred vsemi
naprednjaki.
Nazdravljajmo
izbranim ob takem, veledogodku!

Prehvalisati
take dosežke,
ki so vrhunska uspešnica.

Kako smo kulturni,
neverjetno, kaj se da iz množice
narediti,
treba bo uvesti
prirediteljski sejem,
svet bo nas občudoval,
kajti sami sebe
premalo občudujemo.

Drugo ubesedovanje

Kdo bo o tem zapisal
velebesede,
ko smo tako veliko reč
izvedli,
vsj tisti morajo
o tem poročati,
da bo svet strmeli,
kako smo strme poslušali
naše kulturnike
in rojene narodne tribune
in politike
in blagovestnike
in zgodovinarje
in opazovalce
in prekucuhe
in živé priče
in občudovalce
in vso Marijino rajo
in mladino,
našo mladino,
ki je naša veličina
kot svetpisemskim Izraelcem
posebno izbrano poslanstvo — ?

Tretje ubesedovanje

Tako, da, sedaj si se naploskal
in za konec gledaš
samo še na uro.
Menda ne misliš
še glasno povedati,
da se ti mudi,
ker imaš toliko dela,
dela izven našega
narodnostnega kroga?
Ali da bi celo dejal:
Lepo je bilo,
pa še lepše bi bilo,
ko bi bilo krajše?
Je že tako,
da bodo drugi imeli
pač tudi veliko svojega dela,
dela izven našega kroga
in še več ga imajo
znotraj našega
slovenskega telesa.
Zdaj imam,
ko mi pojasniš:
Bog ne daje delovnega mesta
in slovenstvo tudi ne!
Čemu si toliko ploskal?
Si se bal,
da bi pred narodovimi očmi
zaspal?

Četrto ubesedovanje

Kadar se dobimo,
vedno podobne besede drobimo,
ponavljamo ponavljanja,
upadamo
drug drugemu v besede,
da ne bi ušla zamisel,
potegujemo polglasnike
v atonalne zveze,
odbtavamo,
ker vsi hkrati ne moremo
vse od sebe dati,
marsikateremu beseda bolj teče,
drugi poredko kaj reče,
nekaterim je vse ideologija,
drugim spominkarska manija.
So pa vmes ljudje,
ki imajo posluš in srce
za sobesednika.
Koliko slovenske bogatije
še kdo samo zase skriva!

Peto ubesedovanje

Naša beseda je praznična beseda:
Za velike praznike pridejo
Celovčani na obisk
in zaradi babice govorijo
celovško slovenščino.

Naša beseda je božja beseda:
Dravski brodnik je umrl,
pa so prišli žebrati
in to slovensko narečno,
tako, da so Jezusa
in Marijo
in amen
še prepoznali.

Naša beseda
je pot do sosedu,
a zdaj vodijo povsod ceste,
da odvažajo slovenske neveste
v nemški kraj,
v nemški božji kraj.

Naša beseda
ni materina beseda,
ker mati
na svojega otroka
drugače govori,
četudi jo z otrokovim očetom najraje
po starem, po slovensko daje ...

Šesto ubesedovanje

Notranjost poglobiti,
srce dvigniti,
voljo krepiti
za težaško delo
na vsakdanjem delovnem mestu:
Da ne boš,
da ne bom,
da ne bova,
da ne bosta,
da ne boste,
da ne bomo
Slovenci slovenski pogrebci
na pogrebu
tvoje,
moje,
najine,
vajine,
vaše,
naše
slovenske materinščine!

pak, da se pri takih pičlih možnostih prav
gotovo ne splača poskušati.

On je rekel, da bi bilo greh ne poskusi-
ti, pa čeprav je možnost za uspeh ena proti
milijon, ne samo ena proti deset.

Ona mu je rekla, da je nepopoljšljiva
idealista.

On ji je rekel, da je nepopoljšljiva pesi-
mistka.

Potem je prišel natak in rekel: »Želi-
te?»

»Pleskavico in radič,« je rekla ona.

»Ocvrt sir s tatarsko omako,« je rekel
on. »Pa buteljko traminca zraven,« je pri-
stavil.

Ko je natak zapisal naročilo in odšel,
sta pogovor nadaljevala:

»Grem staviti kar hočeš, da se boš poro-
čila — in to v treh letih, če štejeva od da-
našnjega dne.«

»Drži, sprejemem stavo. In če si še tako
prepričan o tem, povej mi še, s kom? Ali
poznam tega človeka?»

»Vsekakor ga poznaš.«

»Ali ga dobro poznam?»

»Ne prav dobro. Že zato ne, ker se lju-

tulacijo. Zaporniki so se le stežka rešili,
ker so jih hoteli predati Nemcem.

Na Primorskem se je takoj vključil v
partizane in bil najprej v Beneškem odre-
du. Od tu je bil poslan v 17. brigado Simo-
na Gregorčiča in je postal njen politični
komisar. V bojih v novembru 1943, ko je
Goriška divizija odbijala hudo nemško
ofenzivo, v kateri je bila brigada Simona
Gregorčiča, je bil pri vasi Topolovo pod Ko-
lovratom (pod Matajurjem) težko ranjen.
Da ne bi padel živ Nemcem v roke, se je
ustrelil. Ob tej priložnosti je padel tudi po-
litkomisar divizije Rudi Mahnič-Brkinec.

Datum smrti ni natančno potrjen, ker so
boji potekali od 16. do 20. novembra in je v
njegovih dokumentih vpisanih več datu-
mov smrti.

FRANC KRAŠEVEC je bil rojen 9. mar-
ca 1908 na Vrhnikih. Njegov oče je sedem-
člansko družino le težko preživljal, zato se
je z vso družino preselil na Jesenice. Zapo-
sil se je v tovarni KID.

France se je izučil za zidarja in se zapo-
sil v tovarni KID. Zaradi težkih pogojev
dela se je odločil za trgovski poklic in se je
osamosvojil ter odprl trgovino s kolesi.

Vključen je bil v napredne delavske kul-
turne in športne organizacije. Že leta 1926
je postal član partije.

Zaradi aktivnega sodelovanja v napred-
ni politični organizaciji je postal policiji
sumljiv. Po tekstilni stavki v Kranju, kjer
je tudi sodeloval, je bil zaprt in poslan v
Ljubljano v Šentpetrsko kasarno. Leta
1941 je bil skupno z ostalimi naprednimi
jeseniškimi revolucionarji odgnan v tabori-
šče Ivanjico. Skupaj z ostalimi se je vrnil
tik pred kapitulacijo Jugoslavije.

Okupator ga je aretiriral med prvimi in že
2. maja 1941 ga je skupaj s še nekaterimi
drugimi poslal v Begunje, nato v Št. Vid in
zopet nazaj v Begunje. Od tu pa je bil po-
slan v nemško delovno taborišče v Kravi
na Koroškem.

Po dveh mesecih mu je uspelo skupaj z
Vencljem Perkom in Francem Benediči-
čem pobegniti. Vrnili se je na Jesenice in se
tako vključil v Jeseniško četo. Zaradi sla-
bega zdravja je odšel na domač vrhniški
teren, kjer je bil vključen v politično delo.

Leta 1942 se je vključil v Cankarjevo bri-
gado in je bil v borbi pri Turjaku ranjen.
Zdravil se je v Iški bolnici. Devetega mar-
ca 1943 se je ponovno vključil v svojo eno-
to, ker pa je bilo njegovo zdravstveno stan-
je zelo slabo, je bil poslan na zdravljenje
v partizansko bolnico na Jelovico. Na poti
so ga nekje v bližini Škofje Loke zajeli
Nemci in ga odpeljali v Begunje.

26. junija 1943 so ga v Soteski v Bohinju
Nemci ustrelili kot talca.

Kot talca so ga 28. aprila 1943 ustrelili v
Logu v Poljanski dolini.

KAREL PREŽELJ se je rodil 4. novem-
bra 1908 na Jesenicah. Izučil se je za mi-
zarja in se zaposlil v tovarni KID na Javor-
niku.

Kot član KPJ od leta 1929 je bil vključen
v napredne delavske kulturne in športne
ter politične organizacije. Aktiven je bil
kot predavatelj v Svobodi in Enakosti.

Takoj po okupaciji je bil med organiza-
torji narodnoosvobodilnega gibanja na je-
seniškem območju. Že 8. avgusta 1941 je
odšel v ilegalo. Postal je namestnik sekre-
tarja okrožnega komiteja komunistične
partije za jeseniško okrožje, obenem pa je
bil vključen tudi v okrožni odbor OF za je-
seniško območje. Po odhodu Ignaca Sterle-
karja, sekretarja okrožnega odbora OF za
jeseniško okrožje, je prevzel njegovo me-
sto in istočasno postal tudi član pokrajins-
kega komiteja KP za Gorenjsko.

To funkcijo je opravljal vse do 7. aprila
1943, ko so ga v partizanski tiskarni v Mi-
šačah zaradi izdaje tiskarne Nemci težko
ranili. Preželj se je slučajno kot član po-
krajinskega komiteja KP zadrževal v njej.
Da ne bi padel Nemcem živ v roke, se je
ustrelil.

PETER RUPAR-PERO je bil rojen 29.
junija 1924 v Ljubljani — v Polju. Kasneje
se je z materjo preselil na Jesenice. Že kot
mladinec se je vključil v napredno delav-
sko gibanje in postal član SKOJ.

Zaradi naprednega političnega delova-
nja ni dokončal učne dobe, ker ga je moj-
ster predčasno odpustil. Učno dobo je lah-
ko končal šele pri predvojnem revolucio-
narju Ignacu Kralju, ki je bil odpuščen iz
tovarne KID in je imel na Javorniku manj-
šo trgovino.

Koncem leta 1940 je bila na Poljanah v
gostilni »Pri Satanu« zajeta grupa Skojev-
cev, v kateri je bil tudi Boris Kraigher. Od-
peljali so jih v sodne zapore v Ljubljano in
jih izpustili šele nekaj dni pred okupacijo
Jugoslavije.

Že koncem junija 1941 se je priključil pr-
vim partizanom in je bil kot borec Cankar-
jeve čete v prvi borbi 1. avgusta 1941 na
Obranci na Mežakli in nato še v borbi Can-
karjevega bataljona 8. avgusta 1941 na
Lipniški planini na Jelovici.

EDO TORKAR

EN DAN V ŽIVLJENJU PISCA
LJUBEZENSKIH ZGODB

Ona je rekla, da se ne bo poročila. To je
utemeljevala s tem, da med vsemi zakoni,
ki jih pozna, ni niti enega srečnega.

On je rekel, da je pri dvajsetih tudi on
prisegal, da se ne bo nikoli poročil, zdaj pri
tridesetih pa bi se mu zdelo zelo žalostno,
če ne bi poskusil tudi tega.

A tu se ne gre za nikakršno poskuš-
anje, ga je ogorčeno zavrnila ona. Tu se gre
za najtežjo in najumetnejšo od vseh
umetnosti: biti skupaj z enim človekom,
deliti z njim mizo in posteljo, vzdržati z
njim v dobrem in slabem — in to ne en dan

ali en mesec ali eno leto, ampak vse življe-
je, trideset, štirideset, petdeset let ...

On se je prizanesljivo nasmehnil njene-
mu ogorčenju in rekel, da se tega prekleto
dobro zaveda, da pa je kljub temu treba
poskusiti in on bo to vsekakor poskusil.

Ona mu je rekla, da je prav gotovo ma-
zohist, ker samo mazohisti rinejo v stvari,
ki so brezupne že na samem začetku.

On je rekel, da nobena stvar ni brezup-
na že na samem začetku in da pride na de-
vet slabih zakonov prav gotovo en dober.

Ona je rekla, da je to mogoče res, am-

(Nadaljevanje s 3. strani)

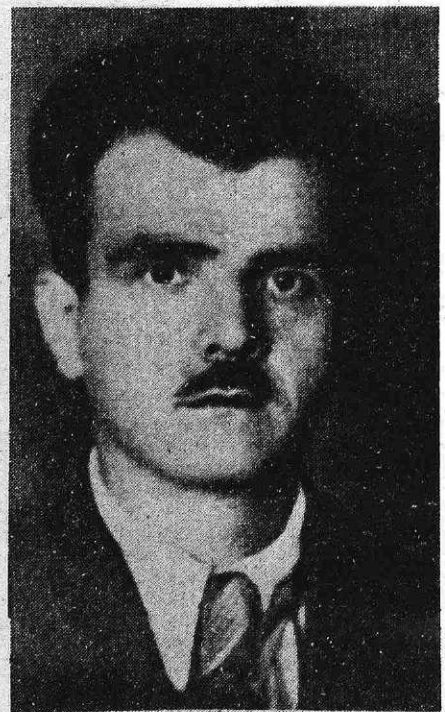
Decembra 1941. leta je bil v mobilizacijski grupi za jeseniško območje, ki je izvedla mobilizacijo prostovoljcev na Potokih. Kot borec Jeseniške čete je bil tudi v borbi na Stolu 20. februarja 1942. Kasneje se je kot borec I. bataljona Gorenjskega odreda — Cankarjevega udeležil vseh njegovih akcij.

Leta 1943, 17. in 18. maja, se je udeležil akcije Gorenjskega odreda v Bistrici v Rožu, ko so bili uničeni stroji v tovarni akumulatorjev, požgana žaga, rešeni ruski in ukrajinski mladinci ter izvršeno še več drugih akcij.

Že nekaj dni kasneje se je kot prostovoljec priključil vojaški enoti, ki naj bi postala I. zahodnokoroški bataljon in naj bi operirala na zahodnem Koroškem.

Ob povratku te enote na Gorenjsko je bila skupina pod Ajdno 24. julija 1943 napadena in med padlimi je obležal tudi Peter Rupar-Pero.

VIKTOR STRAŽIŠAR-SILVESTER je bil rojen 24. aprila 1906 na Javorniku. Po končani osnovni šoli se je izučil za mizarja in najprej zaposlil pri raznih gradbenih delih in nato še pri Sablatniku, izdelovalcu posteljnih mrež. Šele po odsluženju vojaškega roka je dobil zaposlitev v tovarni KID na Javorniku kot žerjavovodja.

Že zelo zgodaj se je vključil v napredno delavsko gibanje in bil zato pod stalno policijsko kontrolo. Aktiven je bil v delavskem kulturnem društvu Svoboda in kasneje (po razpustu tega društva) v Enakosti. Več let je bil tudi knjižničar.

Že leta 1935 je postal član komunistične partije. Organiziral je študijske krožke, kjer so proučevali marksizem — leninizem. Med delavci je užival veliko zaupanje. Bil je večkratni delavski zaupnik. Leta 1936 je postal glavni delavski zaupnik v tovarni na Javorniku, istočasno pa tudi predsednik sindikalne podružnice SMRJ na Javorniku. Leta 1935 je sodeloval v stavkovnem odboru, še posebej pa se je izkazal v stavbinski stavki leta 1936 na Jesenicah. Sodeloval je tudi s stavkovnim odborom tekstilcev v Kranju.

Zaradi tako aktivnega dela mu je banka prava razpoložljiva sredstva.

uprava KID pa ga je odpustila z dela. Preživljal se je z raznimi priložnostnimi deli in prodajo šivalnih strojev Singer ter raznega tekstilnega blaga. Leta 1941 je bil z drugimi naprednimi Jeseničani poslan v kazensko taborišče v Ivanjico.

Po kapitulaciji Jugoslavije se je takoj vključil v narodnoosvobodilno gibanje in že 22. junija odšel v partizane — v Cankarjevo četo. Bil je udeleženec prve borbe z Nemci na Obranci 1. avgusta 1941 in nato še 8. avgusta 1941 na Lipniški planini na Jelovici. Kot borec Cankarjevega bataljona je sodeloval v poljski vstaji in bil udeleženec znane dražgoške bitke v januarjskih dneh leta 1942.

Vrnil se je pod Stol v Jeseniško četo in bil tudi v bitki na Stolu 20. februarja 1942.

Ob nemškem napadu na Jeseniško četo na Jakopovem rovtu pod Črnim vrhom, kamor se je četa umaknila po borbi na Stolu, je bil ranjen v obe nogi. Moral je oditi na daljše zdravljenje. Druga avgusta 1942, le en dan po nemškem napadu na Cankarjev bataljon na sedlu Mlinca v Karavanah, je skupina borcev, ki jih je vodil Stražišar, tedaj že politični delavec na jeseniškem okrožju, pripravila enega prvih partizanskih mitingov v Planini pod Golico. Tu je bil ravno nemški zbor gasilcev. Viktor Stražišar je zamenjal govornika in sam spregovoril navzočim o pomenu narodnoosvobodilne borbe in dolžnostih, ki jih ima prebivalstvo. Pozval jih je, da se vključijo v partizanske vrste. Zaplenili so tudi nekaj gasilskih uniform.

Še istega leta v jeseni je bil Stražišar poslan v kamniško okrožje in tu postal sekretar okrožnega komiteja KP za kamniško okrožje. Tudi tu se je izkazal kot izredno dober politični delavec.

Žal je že 18. aprila 1943 padel v nemško zasedo na Žiškem vrhu pri Radomljah, v bližini Kamnika, v kateri je bil smrtno ranjen.

JANEZ ŠMID-JANOŠ je bil rojen 3. avgusta 1902 na Selu pri Bledu. Že kmalu po končani osnovni šoli je dobil zaposlitev v tovarni KID na Javorniku na težki progi. Vsakozi je bil vključen v napredne kulturne in športne organizacije in deloval v pevskem odseku Svobode in kasneje Enakosti na Javorniku. Zaradi svojega političnega prepričanja in udejstvovanja v sindikatu je bil leta 1941 preganjan v taborišče Ivanjica. Bil je tudi član KP. Takoj po nemški

okupaciji se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje in bil med prvimi partizani Cankarjeve čete in udeleženec prve borbe Cankarjeve čete z Nemci 1. avgusta 1941 na Obranci na Mežakli in 8. avgusta 1941 v borbi Cankarjevega bataljona na Lipniški planini na Jelovici. Ob decembrski vstaji leta 1941 se je kot borec Cankarjevega bataljona udeležil poljske vstaje in bil tudi udeleženec dražgoške bitke.

Po povratku na jeseniško območje po mladi leta 1942 je bil vključen v okrožni komite KPJ za jeseniško okrožje.

16. marca 1943, ko so Nemci po izdajstvu Tončka Lipovca-Višinskega napadli pod Hrastnikom taborišče okrožja, je bil Šmid zajet in odpeljan na gestapo na Jesenice. Zaradi nečloveškega mučenja je štiri dni kasneje v zaporu naredil samomor.

ANTON TALAR-KLEMEN je bil rojen 2. aprila 1911 na Javorniku. Po končanem šolanju se je zaposlil v kotlarni obrata KID na Savi.

Že kot mlad fant je postal prizadeven in predan član naprednega delavskega kulturnega društva Svoboda in kasneje Enakosti. Posebno aktiven je bil v šahovskem in esperantskem odseku. Kot član sindikalne podružnice SMRJ se je posebno izkazal ob pogajanjih za novo kolektivno pogodbo. Bil je izredno dober matematik. Že v tistem času je bil član KPJ.

Zaradi naprednega političnega prepričanja in aktivnega dela v sindikatu ga je leta 1941 jugoslovanska oblast pregnala v internacijo v Ivanjico.

Po kapitulaciji Jugoslavije se je takoj vključil v prvo partizansko grupo in bil celo njen vodja ter nato v Cankarjevo četo. Bil je udeleženec prve borbe Cankarjeve čete z Nemci na Obranci na Mežakli in kasneje še 8. avgusta 1941 v borbi Cankarjevega bataljona na Lipniški planini na Jelovici. (Borci Cankarjeve čete so bili po 5. avgustu združeni v Cankarjevem bataljonu.)

Po tej borbi se je manjša skupina borcev odločila za umik v Ljubljansko pokrajino. Tu so se spomladi leta 1942 vključili v Dolomitski odred.

12. maja 1943 je padel v borbi z Nemci

(Babna gora, Jereka, »Poljšiška cerkev« in dr.) in ki so tudi sicer služile za občasna pribežališča in skrivališča v času nevarnosti.

S pričujočim zapisom skušamo podati pregled dandanes znanih in registriranih rimskodobnih numizmatičnih najdb na ozemlju t. i. visoke Gorenjske. Seznam novcev verjetno ni popoln in je odraz stanja raziskav splošne problematike rimske provincialne arheologije na omenjenem področju in na celotnem Gorenjskem. Tudi kriterij pri posameznih najdbah, ko jih skušamo vrednotiti, je zaradi tega velikokrat neenoten in pomanjkljiv. Skuša pa ta zapis na enem mestu podati in zbrati doslej že znane in nekatere do sedaj neznane in neregistrirane numizmatične najdbe in biti osnova bodočim proučevanjem te problematike na zemljepisno zaokroženem področju tega dela Gorenjske.

Sestrici Maximina I., Gordiana III. in Alexandra Severa z najdbišča »šahovski dom«

Opombe:

1. Pod pojmom visoke Gorenjske mislimo severozahodni del Gorenjske (radovljiško Deželo, Bled z okolico, Bohinj in Zgornjesavsko Dolino), ki se razprostira severozahodno od tržiške Bistrice. (Ta zapis je bil prvič objavljen v Numizmatičnem vestniku X/10, 1982 in ga tu prinašamo v izpopolnjeni in razširjeni obliki).

2. Ta seznam sem sestavil na temelju arheološke topografije. Obstaja seveda verjetnost, da še ni popoln.

3. Ob vsakem posameznem najdišču je navedena prva pomembnejša objava najdbe. ANSI, 1975 je knjiga Arheološka najdišča Slovenije, kjer je objavljena v sistematični razporeditvi najdišč, vsa ostala literatura, ki se nanaša na posamezno najdišče.

4. Omenjeni novci izvirajo iz raznih najdišč v Bohinju (Ajdovski gradec, Jereka, ...) in so leta 1961 po posredovanju, kot privatna zbirka prispeli na Jesenice, 92 različnih kosov je prišlo v Tehniški muzej Železarne Jesenice, ostali pa so ohranjeni v zbirki ing. D. Prešerna.

5. J. Šašel, Arheološki vestnik 21—22, 1970—1971, 36 s.

6. J. Meterc, Listi 50/XI, 1981, 29 s. (priloga Železarja).

Naslovna slika: Antonian Filipa I., Arabsa z Rodin

FRANCKA TRONKAR

V spomin

Kot ranjeni sokol
je padel v globel,
nič več ni čutil,
da zadel ga je strel.

Za njim zabrisane
vse so sledi,
le spomin nanj
še orosi naše oči.

Nekje v kamnu
je vklesano njegovo ime,
ki v soncu in jutranji rosi
podoba junaka dobi.

V deželi naši mnogo je kamnov
z imeni junakov,
katerim naš dolg za svobode dan
še ni poravnat.

ANA STAZE

nimate prav

nimate prav
ker mečete kamne
kot psovke

tako beli so
tako čisti
tako preprosti
tako mirni

nimate prav
ker brcate kamne
kot garjave pse

tako ponižni so
a dostojanstveni
ne režijo se
in ne besnijo

dobri so
znajo poslušati
znajo čakati

nimate prav
ker pljuvate vanje
ljudje

ANDREJ KOKOT

Huda pomota

Jaz ne kikirikam,
nimam kljuna in ne grebena.
Jaz ne brskam po gnoju,
za mano ne hodi putka nobena.
Meni je vseeno,
če kjer kaka kura zakokodajsa.
Jaz pišem knjige
in se ne menim za jajca.
Jaz podnevi hodim
otrokom svoje pesmi brat,
zvečer televizijo gledam,
potem pa grem v posteljo spat.
Ne, jaz nisem petelin
in se ne bojim zvite lisice,
saj ne stanujem v kokošnjaku.
Zjutraj pijem mleko, pojem kos potice.
Pa me kljub temu vsi
kličejo z imenom kokota
in kljub temu ne protestiram,
čeprav je to strašno huda pomota.

ANDREJ KOKOT

Novica

Čujte otroci, pesnik je sklenil,
da bo zapustil svet žalostnih rim
in se preselil v poljano veselja,
da bo poslej vse drugače z njim.

Že jutri bo šel metulje lovit
in jih otrokom prinesel,
potem bo kot poljsko strašilo
pesmi ptičkov poslušal in jih natresel

polno košaro — tako za sprotno darilo
vsem tistim, ki jim je tuj jok,
ki imajo na licih veselje in smeh,
da tudi njemu poslej bo vse bolj šlo od rok.

VALERIJA ČUČNIK

Hipotenuza

Po morju plava hipotenuza,
prav malo še manjka, da se ne utopi,
z morskega dna pa riba se muza
in hipotenuzi tako govori:

»Menda si učila se plavat pred leti,
saj vidim, da komaj te voda drži.
In, glej no, le kje imaš svoji kateti?
Mar znata še slabše plavat kot ti?«

A hipotenuza s cvilečim -e- glasom
pravi tej ribi z morskega dna:
»Čestitam, da v šoli si se že učila,
kakšne stranice trikotnik ima.«

Nato odplava prek oceana
na otok geometrije,
kjer se vsa mokra, upehana,
brž med trikotnike skrije.

(Nadaljevanje z 19. strani)

28. pokopališče na Koroški Beli. Slučajna najdba (J. Meterc, o. c., 168) bronastega novca cesarja Probusa (275–282).

29. Ajdna nad Potoki. Med sistematičnimi arheološkimi raziskavami leta 1982 je bila v objektu XIV (stanovanjska stavba) najdena velika bronca Julie Domne, ki jo je dal, sredi prve polovice 3. stoletja n. š. na otoku Samosu, za svojo mater kovati cesar Egallabal.

30. Zabreznica. Slučajno je bila najdena (J. Meterc, o. c., 168 s.; D. Prešeren, o. c., 222 s.) mala bronca Licinia (308–324).

31. Vrba. Slučajno je bila odkrita depojška najdba večjega števila bronastih novcev (ANSI, 168 s.). Znani ohranjeni novci pripadajo Valentinianu (364–375) in Valensu (364–378).

32. Pokopališče na Rodinah. Slučajna naselbinska najdba (D. Prešeren, o. c., 222 s.; J. Meterc, o. c., 139). Najden je bil antonijan cesarja Filipa I. Arabsa (244–249).

33. Jalnov vrt na Rodinah. Slučajna naselbinska najdba (J. Meterc, o. c., 139 s.). Najden je bil antonian cesarja Probusa (275–282).

34. »Jama« pod Jamarskim vrhom pri Begunjah. Depojška (?) najdba (J. Meterc, o. c., 77 s.). Slučajno je bila najdena mala bronca Constantina I. (305–337).

Predstavljene najdbe nam s svojo izpodvednostjo, ki je odvisna predvsem od ustreznih dokumentacije in nekaterih drugih okoliščin, nudijo več ali manj možnosti za zgodovinske zaključke. Pri večini smo skušali podati tudi opredelitev glede na značaj najdbe (naselbinska, depojška, grobna). Le-ta je v nekaterih primerih nedokončna, vendar v večini podprta z drugimi arheološkimi dokazi in dejstvi.

Sam seznam nam kaže, da so najstarejši primerki rimskih novcev znani s področja Bohinja in so nedvomno naselbinskega značaja. Večina teh najdb, predvsem z Dunaja pri Jereki in Ajdovskega gradca, obsega tudi precejšnje časovno obdobje, oziroma obdobje življenja posamezne lokalitete v antiki. Te novčne najdbe, predvsem one najzgodnejše, moremo in moramo povezati s trgovskimi stiki keltskih prebivalcev današnjega Bohinja, ki so se sčasoma vedno bolj romanizirali, z italjskimi pokrajinami. Glavna osnova, tej nedvomno precej živahni trgovini, je bila železarska proizvodnja, ki je tod imela že bogato tradicijo. Tudi sicer je bil Bohinj po svoji legi v skoraj neposredni bližini antične Italije, t. j. matice rimskega imperija.

Skozi Bohinj je potekala tudi pomembna komunikacija, ki je tedaj Italijo povezovala z notranjealpskim prostorom. Poleg znanih poti in cest po Kanalski dolini in skozi Posočje, je bila skozi srednje Posočje, dolino Bače, Bohinj, Pokljuko in čez karavanski prelaz Medji dol, najkrajša povezava s področjem Norika.

Najdbe iz Slatne, Begunj, Rodin, Vrbe in dr. nam dokumentirajo rimsko cesto, ki je bila odcep znane ljubeljske ceste Emona–Virunum na današnjem Gosposvetškem polju. Pomembne so predvsem za ugotavljanje nekaterih lokalnih potov in povezav.

V sklopu z ostalimi arheološkimi spomeniki in najdbami, nam navedene novčne najdbe izpričujejo, poleg že omenjenih, tudi obstoj nekaterih drugih antičnih naselbin na našem področju (na Rodinah, Bledu, Zasipu, Ajdni nad Potoki, Jesenicah in dr.). Glede na stanje splošne raziskanosti tega področja v antiki, so to nedvomno dragoceni podatki, posebno, če imamo v mislih znano sporočilo t. i. raveskega kozmografa, ki nam za področje gornjega Posavja (kasnoantična Carneola), severno od dandanašnjega Kranja (Carnium), sporoča v svojem opisu dežela 24 krajevni imen, ki so dandanes še nelocirana.

Rimski novci z Ajdovskega gradca v Bohinju

Na splošno lahko ugotovimo, da so novci, ki jih pripisujemo naselbinam, kronološko starejši. Pri tem prednjači, kot smo že omenili in pojasnili razloge, Bohinj pred ostalo visoko Gorenjsko, kar je sicer povezano s splošno problematiko rimske dominacije, predvsem s potekom in napredovanjem kolonizacije na našem področju in tudi v širšem prostoru.

Depojške oz. založene ali zakladne najdbe pa so, kot je znano, znanilec nemirnih, vojnih časov, ki se v večjem obsegu začnejo pojavljati šele ob vpadu Kvadov in Markomanov od severa in vzhoda v rimski imperij v drugi polovici 2. stoletja n. š. in prevladajo v 4. in 5. stoletju, ko so vladale v rimskem javnem notranjem življenju razne politične homatije, ki so s pomočjo preseljujočih se ljudstev nazadnje privedle do katastrofe. Večina na našem prostoru

najdenih in na tem mestu registriranih najdb te vrste, izvira iz 4. stoletja.

Najmlajši doslej znani rimski kovanec na našem območju je zlati solidus Teodosa II. (402–450) z Bleda. Najdbi smo pripisali naselbinski značaj in jo po vsej verjetnosti moramo pripisati kasnoantičnemu pribežališču oz. refugiju na področju grajskega hriba. To pribežališče naj bi sodilo v sklop že znanih sorodnih utrjenih postojank, kot so npr. Vranje pri Sevnici, Ajdna nad Potoki, Ajdovski gradec v Bohinju, Lovrenc nad Bašljem in dr., ki so značilne za čas 4., 5. in 6. stoletja in so verjetno v nekem smislu sodile tudi v sklop znanih kasnorimskih strateških zapor, ki so v predašpskem področju skušale braniti barbar-skim ljudstvom vstop v Italijo (Claustra Alpium Iuliarum).

V isti čas sodijo tudi nekatere druge zakladne najdbe, ki so nam znane iz jam

Partizanska bolnica in ambulanta-D na Mežakli v zimskih dneh

IVAN VOVK-ŽIVAN

PARTIZANSKA BOLNICA IN AMBULANTA-D NA MEŽAKLI

Vse poletje leta 1942 je pod Stolom deloval I. bataljon Gorenjskega odreda. Tedanji borci so ga ponovno poimenovali Cankarjev bataljon in je med preživelimi pod tem imenom tudi bolj poznan. Zaradi mnogih drznih in uspešnih akcij so ga Nemci nenehno preganjali. Zaradi tega je bil sredi oktobra leta 1942 odpoklican izpod Karavank na Jelovico in bil tam reorganiziran. Borci so bili porazdeljeni v razne enote, vendar jih je veliko od njih odšlo v II. bataljon Gorenjskega odreda — Poključski bataljon, ki je bil in je tudi danes pod tem imenom med preživelimi borci znan; imenovali pa so ga tudi po padlem komisarju Gorenjskega odreda — Stražisarjev bataljon.

Poključski bataljon Gorenjskega odreda se je po preureditvi zadrževal še nekaj časa na Jelovici, čeprav mu je bilo dodeljeno operativno področje na Pokljuki. Med pripravami na bodoče boje so izvedli uspešno prehranjevalno akcijo v trgovini v Bohinjski Bistrici.

Tedaj so taborili v Bareči dolini v pobočju Jelovice in tod so jih usledili domačini, gozdni delavci, ki so tam drvarili. Med njimi se je našel izdajalec, ki jih je prijavil orožnikom v Bohinjski Bistrici. Temu je sledil nenaden nemški napad. V tem boju je padel domačin — prvoborec Florjan Majhen-Simen. Nemci so ujeli Tončko Kozelj-Judito in v komolec ranihi Antona Razingerja-Strica, ki je bil doma z Jesenic.

Prav rana partizana Strica je bila povod, da je bila v takratnem jeseniškem okrožju, ki je obsegalo območje današnjih občin Jesenice in Radovljica, organizirana in zgrajena prva partizanska bolnica. Ta izraz seveda ima današnje vsebine, saj je bila to le skromna baraka, ki je ranjencem nudila samo streho in omogočala v tedanjih razmerah le zasilno zdravljenje.

Glavni organizator bolnice je bil takratni zdravnik Gorenjskega odreda dr. Edvard Pohar-Edvard. V tedanjih razmerah je bil Anton Riček-Zvonko v sili bolničar in po potrebi tudi intendant. Ustrezen in ugoden prostor za bolnico je vzhodno od Zakopov na Mežakli izbral prvi ranjenec Anton Razinger sam, ker je ta predel poznal prav dobro še iz otroških let. Pri gradnji bolniške barake je sodeloval tudi Razingerjev brat Barbo z nekaterimi aktivisti. Les za nosilno ogrodje in deske za notranji opaz so nanosili od lovske kočice na Zakopu. Tedaj je bila kočica lasti Kranjske industrijske družbe (KID), to je predhodnice današnje železarne Jesenice. Ker je to kočico upravljal kot vodja oddelka uprave posestva Karel Luckman, je še danes pogosto v rabi ime »Luckmanova« kočica. Kočo so septembra leta 1941 porušili Nemci z ročnimi bombami, ko so napadli vod Jeseniške čete, ki je v njej taboril. Tedaj je padel prvoborec Slavko Oman z Javornika, ki je bil prva žrtev na Mežakli in prva iz območja na Zakopu. Ostalo lesovje lovske kočice je z leti strohnelo. Nekdanjo lovsko tišino in pozneje kruto vojno obdobje ponazarja le naravna zelenica in razpadajoči vodnjak na Zakopu, kjer danes stoji spominski obeležje padlim borcem, ki so omahnili v smrt v boju za svobodo na Zakopu in bližnji okolici.

Bolnica na Mežakli je delovala od novembra leta 1942 do maja leta 1943 in se je pozneje preimenovala v ambulanto — D. Dandanes sta znana le dva borca, ki sta bila deležna zdravljenja v tem obdobju. To sta bila Anton Razinger-Stric in Karel Kozar-Romi, ki je bil ranjen pri Bledu. Oba ranjenca sta imela prestreljeni roki in sta bila, kot se je tedaj dejalo, nepokretna ranjenca. Vodo so dobivali iz talnega zajetja pri današnjem televizijskem pretvorniku,

ker so se bali, da bi Nemci vodo v vodnjaku pri lovski koči zastrupili. Prehranjevalno so bili vezani na teren Podmežakla. Oskrbovalo jih je le nekaj družin, ki so bile gibanju naklonjene. Ljudje v dolini so se že tako preživljali iz skromno odmerjenega živeža, zato se je pri preskrbovanju večjih tudi zataknilo. Tak primer je bil v mesecu februarju leta 1943, ko je moral bolničar z ranjencem in zdravnikom na čelu v prehranjevalno akcijo. Ta dogodek omenja nemško poročilo, ki pravi: »Dne 5. februarja sta dva oborožena partizana zaplenila živila nekemu kmetu v Plavškem rovtu, le 2 km od Jesenic«. V zborniku Boj pod Triglavom je v zapisu Med poključskimi partizani dr. Edvard Pohar ustanovitev bolnice in akcijo v Plavškem rovtu zelo živahno opisal: »Grozila nam je lakota. Pripravili smo se za samostojno akcijo, kar je bila zaradi okoliščin edina možna rešitev. Trije možje, ranjenec, bolničar in zdravnik smo odšli v Plavške rovt. Tam smo se založili s hrano in se še isto noč vrnili na Mežaklo. Dvakrat v isti noči prebrestiti Savo v zimskem času, prečkati železniško progo in glavno cesto v neposredni bližini Jesenic, je bila nevarna pot, predvsem, ker smo bili slabotno oboroženi. Zvonko je imel puško, Stric le pištolo, jaz pa samo leseno palico«.

V maju leta 1943 se je bolnica preimenovala v ambulanto — E, ki je delovala nad Bohinjem. Bolnika sta med tem ozdravela. Romi se je vrnil k svoji enoti, Stric in Zvonko pa sta se priljučila Koroški četi, ki se je prav ta čas ustanavljala. Posle bolničarja je prevzel Viktor Kiršner-Vinko, ki je to delo opravljal vse do osvoboditve. Iz previdnosti je novi bolničar prvotno barako pod skalno steno kmalu nato opustil. Kasneje so se vanjo vselili kurirji kurirske postaje G-8. Ti so tam taborili do pozne jeseni, ko je od terencev pobegnil Janko Trojar-Jovo, ki se je med partizane »vrnil« kot plavogardistični agent. Zato so se iz barake umaknili tudi kurirji in si v bližini izdelali novo taborišče. Baraka prvotne bolnice je pozneje služila le kot zatočišče v sili kurirjem ali prehodnim borcem manjših enot. Značilno zanjo je, da jo Nemci vso vojno niso našli. Po vojni je bila obnovljena in danes predstavlja in izpričuje v kako skromnih pogojih so se morali zdraviti bolni ali ranjeni borci.

Ambulanta — D se je vgnezdila v grapo nad strmimi skalnimi stenami vzhodno od današnjega TV pretvornika. Glede na politični čas si tedaj tam niso postavljali barake, ker so imeli dva šotora. Bolničarju v pomoč je bila iz Poključkega bataljona dodeljena Mara Aleš-Anuška, ki je na tej dolžnosti ostala vse do osvoboditve. V tej bolnišnici so se zdravili tudi borci Koroške čete, ki so bili ranjeni v spopadu na Ajdni nad Potoki. Čeprav je bilo ranjencev več, je v spominu bolničarke ostal le ranjenec Ivan Veber-Nace.

Jesensko goličavje je bilo vzrok, da se je ambulanta — D ponovno premestila. Novo barako so si uredili v gostem smrečju na Planskem vrhu — najvišjem vrhu kotanja Mežakle. Tam se je med ostalimi zdravili tudi Ivan Gasperin-Mitja, sekretar okrožnega komiteja KP, ki so ga Nemci ranili na Bledu. V to ambulanto je bil v drugi polovici decembra leta 1943 poklican zdravnik dr. Jože Hafner, da bi nudil pomoč težko ranjenemu borcu Ivanu Novaku, ki je bil ranjen v težki borbi 3. bataljona Prešernove brigade na Goreljku na Pokljuki. Ker je bila potrebna amputacija noge, ki jo dr. Hafner tam ni mogel opraviti, je ambulantno osebje ranjenca preneslo k Cokvatju na Blejsko Dobravo. Tam mu je dr. Hafner amputiral nogo pod kolenom. Zaradi varnosti so nato ranjenca prepeljali z rešilnim avtomobilom jeseniške bolnice v stanovanje Jaka Krmelja v Podmežaklo. Ker se zdravstveno stanje ranjencu ni iz-

(Nadaljevanje na 6. strani)

(Nadaljevanje s 5. strani)

boljšalo, je bila tam opravljena ponovna operacija, vendar žal prepozno. Ranjenec je zaradi zastrupitve umrl na prelomu leta 1943–44. Skromno so ga pokopali ob strugi Save.

Spomladi leta 1944 se je ambulanta — D premestila v Zgornji Lom nad Obranco. Tu so se poleg ranjenih in bolnih borcev zadrževali tudi nekateri mladoletni in ostareli. To ambulanto je izdal bivši orožnik Jarc, ki se je pred tem v njej kot ranjenec zdravil. Ob nenadnem nemškem napadu se je pokretnim ranjencem uspelo umakniti. Na ležišču je ostal le nepokretni borec Jeseniško-bohinskega odreda Julijan Stanič iz Kanala na Primorskem. Njega so Nemci ubili in ga pustili v baraki, ki so jo nato zažgali. Napol zgorelo truplo je osebje bolnice pokopalo po končani hajki.

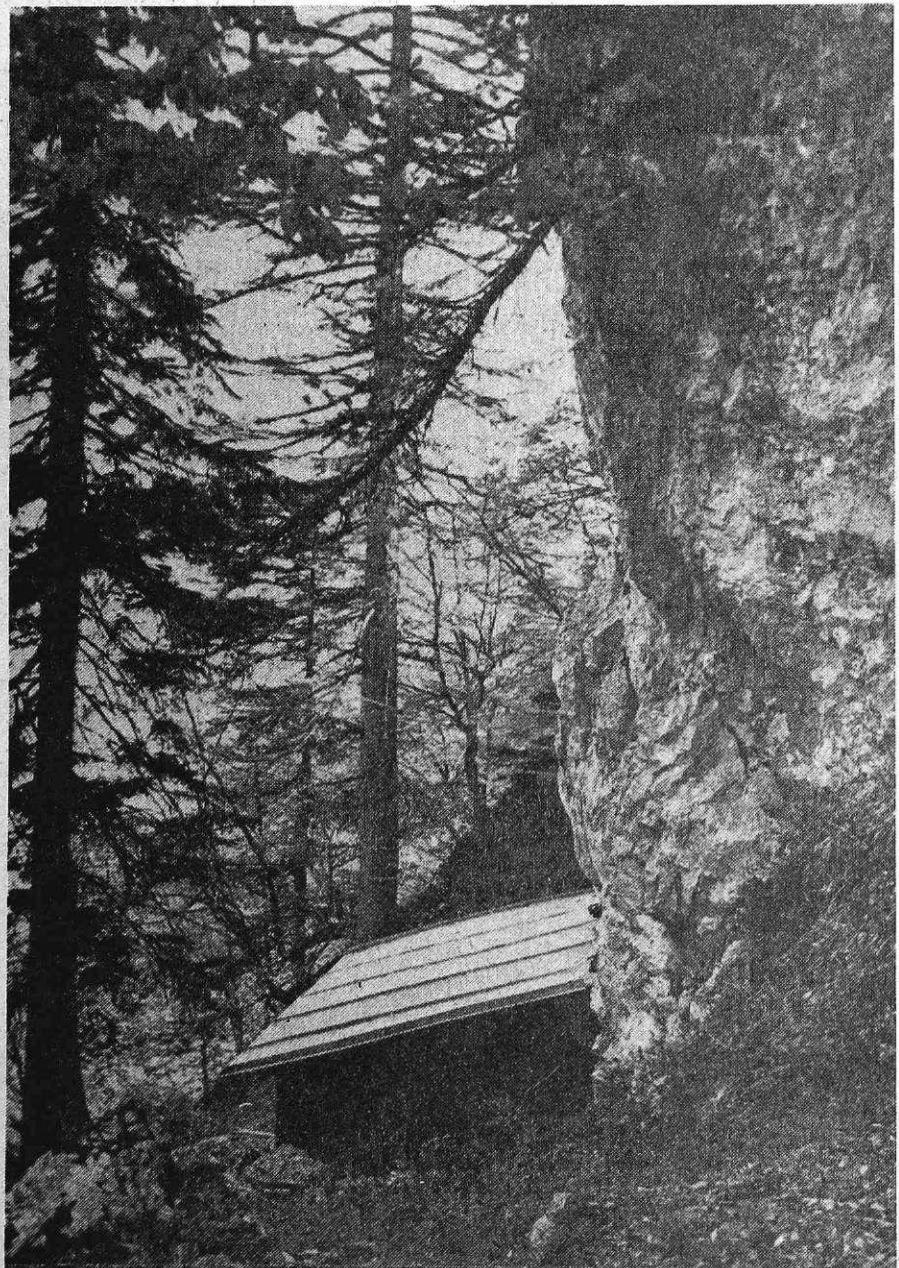
Novo ambulanto — D je osebje obnovilo mnogo nižje pod Obranco, v Zaplatah v Spodnjem Lomu. V zvezi s prehrano je bila sedaj vezana na kmečko zaledje Gorij, kar je bilo mnogo ugodnejše. Intendant ambulante je bil Jaka Janša, po domače Žalehar s Podhoma. Kurirska pota je vzdrževal Franc Šmid-Ljubo. Oba sta bila najprej ra-

njenca in sta po ozdravljenju ostala med osebjem bolnice.

Ta bolnica je delovala do srede februarja leta 1945, ko so Nemci v Spodnjem Lomu lovili in ubili dva partizana. Bolnica se je zaradi previdnosti in varnosti umaknila. To je bilo nujno, kajti prazno barako so Nemci našli in jo požgali.

Zadnje taborišče ambulante — D je bilo v Strmovju nad Frčkovno kočo nad Srednjo Radovno. Tam so se vselili v izpraznjeno barako, ki so jo prej uporabljali okrajni mladinci. Ta lokacija je bila od vseh dotanjih najboljša, saj sta bila v baraki že zgrajena pograd in štedilnik. Število bolnikov in ranjencev se je tu zmanjšalo, ker so se z reorganizacijo terena in vojaških enot borci koncentrirali na Primorskem zaradi priprav na zadnje boje. Tod je osebje ambulante — D z redkimi pacienti dočakalo težko pričakovano svobodo.

Moj prispevek je skromen in v marsičem pomanjkljiv. Še žive priče izmed osebja tedanje bolnice in tudi nekateri nekdanji ranjenci bi podatke lahko dopolnili. S tem bi ohranili spomin na težke in skromne pogoje, v katerih je morala delovati partizanska saniteta na tem delu Gorenjske v težkih letih vojne.

Na osrednjem delu večkrat obnovljena partizanska bolnica in ambulanta-D na Mežakli

MIHA KLINAR

EPIGRAMI

Avtoepigram

Rojen
v Raku
šel bom
rakom žvižgat.

Pesnik kritikom

1
Puhlo darilo
tvoja hvala.
Trhlo darilo
tvoja graja.
Moja pesem
nič boljša
nič slabša.

2
Vdelaj ga
v prstan
odvrzi ga
v blato
smaragd
ostane
smaragd.

3
Tvoje besede
so pesek.
Mečeš ljudem
ga v oči.
A pesem
ostane pesem.
Do nje
si
brez moči.

4
Brcaš
ritaš
trmast
do zlobe
iz sedla
vrže te Pegaz
konj svetlobe

XY

Odlagaš
besede
kot jajca
kukavica.
S trudom drugih
tako
se izleže
tvoja
samonikla
resnica.

Basen

Dali so mu kamen
in dejali: Kruh!
A papagaj
se zanj
ni niti zmenil.
Zato so ponavljali:
Kruh!
Kruh!
Kruh!
In papagaj
se hitro je spremenil
in kljuval kamen
in ponavljal: Kruh!

JANEZ MATERC

PREGLED RIMSKODOBNIH NAJDB NA VISOKEM GORENJSKEM

Na področju visoke Gorenjske nam je dandanes znano, glede na stanje raziskovanosti in stopnjo našega vedenja, 34 najdišč oz. lokalitet, od koder izvirajo rimskodobne novčene najdbe. Njihov značaj je različen glede na čas odkritja, način odkritja in značaj oz. izpovednost najdbe. Ker gre za najdbe, ki jih skušamo registrirati v določenem času in ker nas zanimajo okoliščine, v katerih so bile najdene, moramo poudariti, da gre v večini primerov za arheološko in zgodovinsko »sterilne« najdbe, vendar pa nam le-te vseeno nudijo marsikak podatke, ki je historično dragocen in pomemben.

Kot smo že omenili, je uvrstitev teh najdb pogojena z določenimi okoliščinami, ki jih moremo opredeliti z naslednjimi izhodišči:

1. Čas odkritja:

a. Do 1. svetovne vojne je bilo najdenih, glede na število najdišč, 11 ali 32,4 % najdb.

b. V času med vojnami je bilo najdenih 8 ali 24,3 % najdb.

c. Po drugi svetovni vojni je znanih 15 ali 44,1 % najdb.

2. Način odkritja:

a. Sistematično in dokumentirano odkritih najdb je znanih le 7 ali 20,5 %.

b. Slučajno odkritih najdb je znanih 27 ali 79,4 %.

3. Značaj najdb:

a. Naselbinskih najdb je 15 ali 44,1 %. Časovno obsegajo daljše obdobje.

b. Depojskih oz. zakladnih ali založenih najdb, ki so često lahko tudi naselbinskega značaja, je znanih 8 ali 23,5 %.

c. Grobiščnih najdb, predvsem zaradi že omenjenih okoliščin, ni lahko prepoznati. Z določeno rezervo bi lahko tej vrsti pripisali le 1 primer, kar je 2,9 %.

Pregled do sedaj znanih rimskodobnih najdb nam nudi sledečo situacijo:

1. Ajdovski gradec pri Bohinjski Bistrici. Naselbinska najdba (A. Marolt, Jahrbuch der K. K. Geologischen Reichsanstalt I, 1850, 206 ss.; I. Mohorič, Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem, 1969, 24 s.; ANSI, 164 s.). Najdba obsega novce od Avgusta (27 p. n. š. — 14 n. š.) do Constantia II (337–361).

2. Babna gora oz. Šavnica v Bohinju. Depojška najdba (F. Pichler, Repertorium der steirischen Münzkunde II, 1867, 201 s.; I. Mohorič, o. c., 24 ss.; ANSI, 167 s.). Zastopani so novci iz časa od Avgusta (27–14) do Gratiana (267–283).

3. Duha pri Jereki. Naselbinska najdba (A. Müllner, Argo 3, 1894, 224 s.; I. Mohorič, o. c., 24 s.; ANSI, 167 s.). Novci so iz obdobja med Livio (14–21) in Valentinianom II (375–392).

4. Kocijančičev travnik pri Jereki v Bohinju. Depojška najdba (A. Jeločnik, Numizmatični vestnik III/3, 1960, 76 s.; ANSI, 167 s.). Depo pokriva čas od Valentiniana I (364–375) do Honorija (395–423).

5. Spodmol nad Kocijančičevim travnikom pri Jereki v Bohinju. Zakladna najdba 35. kasnoantičnih bronastih novcev (P. Kos — A. Pogačnik, Numizmatični vestnik XI/11, 1983, 9 ss.), ki sodijo v čas druge polovice 4. stoletja n. š. Zastopani so cesarji od Valentiniana I (364–375) do Arkadia (383–402).

6. Bohinj (?). Brez natančnejših najdiščnih podatkov (A. Rjazancev, Železar, Tehniška priloga V/2, 1963, 46 s.; J. Meterc, Topografski dnevnik II, 136 ss.). Gre za cca. 130 asov in bron iz obdobja od Avgusta (27–14) do Gratiana (367–383).

7. Bled. Brez preciznejših najdiščnih podatkov (ANSI, 162 s.). Gre za rimski srebrnik (denarius), ki pa v virih ni opredeljen.

8. Žale — Brda na Bledu. Grobiščna najdba (ANSI, 163 s.). Odkrit je bil bronast centionalis Valensa (364–378).

9. Želeče pri Bledu. Najdba nepreciziranih novcev (R. Andrejka, Bled am See, 1929, 41 s.; ANSI, 164 s.).

10. Vzhodno pobočje grajskega hriba na Bledu. Naselbinska najdba (ANSI, 163 s.). Slučajno je bil najden zlati solidus Teodora II. (408–450).

11. Parkirišče pred vhodom v blejski grad (t. i. »Sedlov«). Naselbinska najdba različnih novcev (A. Valič, Situla 7, 1964; ANSI, 163 s.).

12. Blejski grad. Verjetno naselbinska najdba (R. Andrejka, o. c., 41 s.; ANSI, 162). Omenja se najdba neopredeljenih rimskih novcev.

13. Železniški predor pri Zaki na Bledu (R. Andrejka, o. c., 41 s.; ANSI, 164 s.). Slučajno so bili odkriti neprecizirani rimski novci.

14. Bled. Brez natančnejših najdiščnih podatkov (Jahresheft des Vereines des krainischen Landes-Museums, 1856, 69 s.; ANSI, 162 s.). Najdba bronce Gordiana III. (238–244).

15. »Stagne« v Zasipu. Naselbinska slučajna najdba (J. Meterc, o. c., 16 s.) bronaste semisa Traiana (98–117).

16. Muže pri Zasipu. Naselbinska najdba (J. Meterc, o. c., 108 s.). Slučajno je bila najdena bronca Constantiusa II. (337–361).

17. Jama »Poljšiška cerkev« nad Poljšico pri Gorjah. Zakladna (?) najdba (A. Valič, Varstvo spomenikov 11, 1966, 132 s.; ANSI, 165 s.). Najdena je bila mala bronca Valentiniana I. (364–375).

18. Lesce. Slučajno je bil najden sredi prejšnjega stoletja depo 800 bronastih in 50 srebrnih novcev (F. Pichler, o. c., 165 s.; ANSI, 166 s.). Danes znani podatki nam izpričujejo novce Maximiana (286–305), Constantiusa Chlorusa (293–306) in Constantina I. (305–337) ter njegovih naslednikov iz 4. stoletja.

19. Slatna pri Begunjah. Zakladna najdba (F. Pichler, o. c., 147 s.; ANSI, 162 s.). Odkritih je bilo 442 novcev iz 2. stoletja.

20. Kamna gorica. Slučajno sta bila najdena (Müllner, Argo 6, 1898, 177 s.; ANSI, 166 s.) dva novca Diocletiana (285–305).

21. Hrušica. Slučajna najdba neopredeljivega značaja (J. Meterc, o. c., 136 s.) male bronce Constantina I. (305–337).

22. Murova na Jesenicah. Slučajna naselbinska (?) najdba (J. Meterc, o. c., 241 s.) bronce Constantiusa II. (337–361).

23. Železarski izobraževalni center (ŽIC) na Jesenicah. Slučajno je bila odkrita naselbinska najdba (D. Prešeren, Numizmatični vestnik VII/7, 1979, 221 s.) dveh dupondijev Hadriana (117–138).

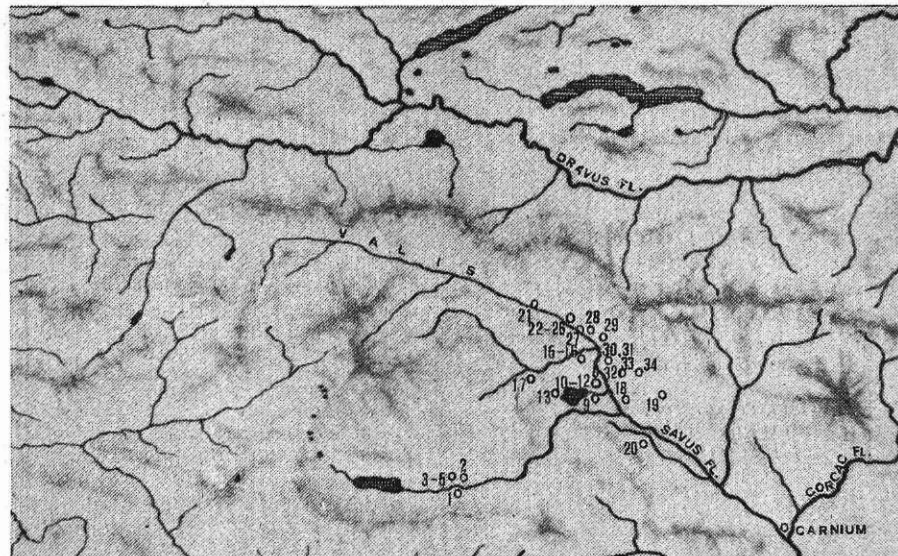
24. Šahovski dom na Jesenicah. Slučajna naselbinska najdba (D. Prešeren, o. c., 222 s.). Najdeni so bili bronasti novci Alexandra Severa (211–235), Maximina I. (235–238) in Gordiana III. (238–244).

25. Področje martinarne v železarni Jesenice. Slučajna najdba naselbinskega značaja (J. Meterc, o. c., 139 s.; D. Prešeren, o. c., 222 s.). Najden je bil bronasti novc Probuse (275–282).

26. »Škofenca« na Jesenicah. Slučajna najdba verjetno naselbinskega značaja (S. Tušar, Železar — Muzejsko zgodovinski vestnik 20, 1973, 10 s.). Najdenih je bilo več neopredeljenih rimskih bronastih novcev.

27. Borovlje na Javorniku. Slučajna najdba (A. Rjazancev, Železar IX/5-6, 1960, 91 s.; ANSI, 166 s.) reduciranega folisa iz 4. stoletja.

(Nadaljevanje na 20. strani)

Karta razprostranjenosti rimskodobnih numizmatičnih najdb na visokem Gorenjskem (dosamerne številke označujejo seznam najdb)

FRANCKA TRONKAR

Pesem o pomladi

V sanjah sem pisala pesem,
pesem o pomladi.

Iz trhlj korenin
več novih je odgnalo,
iz skritih bolečin
sonce je ponovno vstalo.

Srce nov ritem
je ubralo,
komaj je po novem
biti znalo.

V sanjah sem pisala pesem,
pesem o nenehni nadi.

Spomin mladosti

Na krilih pomladnega jutra
bo rahlo pripet
spomin mladih let.

Naprej naprej ga veter bo nosil,
seme njegovo po svetu bo trosil.

Zakaj bi v meni mineval,
zakaj bi sameval?

SPOMIN MOJE MLADOSTI NAJ OŽIVI.

Naj bo beseda,
kjer je ni,
naj bo želja,
kjer je ni,
naj bo pesem,
kjer je ni,

ali vsaj droben cvet
za iste dni...

Nekaj naj se iz spomina
mladosti rodi.

NAJ SE NE IZGUBI.

Akacije

Ko bi vedel za opojnost
majskih trav.

Ko videl bi cvetove šmarnic
na robu dobrav.

Ko bi slišal žvrgolenje ptic
za jutranji pozdrav.

In če vonj akacij bi zaznal
vem, da bi ostal.

Obračun

Najraje imam večere,
ko v mislih preštevam
sadove enega dne.

So dnevi bogati,
če je v srcu pomlad,
so dnevi brezplodni,
če sem brez nad.

Toda, če dan ima sonce
in prijatelji žarek
topline v očeh,

in če ON mi privošči
dobro besedo,
se ta dan šibi od dobrot.

Človek

Kam hitiš,
da v dirkah vse lepote zamudiš,
postoj, poglej odsev jesenske zarje,
poglej nebo, ki plavo je kot morje.

Kam hitiš,
človek, za kaj se ti boriš,
zakaj ne občuduješ več oblakov,
zakaj mirnih nimaš več korakov.

Kam hitiš,
mar nečesa se bojiš,
postoj, poslušaj svojega srca utrip,
pri prijatelju ustavi se za hip.

Kam hitiš,
saj veš, da NJEJ ne ubežiš,
ukradi čas, o življenju premišluj,
malo tihe sreče zase skuj.

Kolo časa

Času je vseeno,
kaj ljudje počnemo,
on samo trenutke melje,
dobre, slabe v minulost pelje.

Človek pa živi
in šteje srečne dni,
si trenutke sam ustvarja,
ko srce utripe udarja.

Kolo časa se vrtil vrti,
človeku pa vseeno ni,
kaj življenje mu podarja
in kaj v času svojem on ustvarja.

Le dobrih del čas ne zdrobi,
v zgodovini vsak ime dobi,
kdor je kaj za narod dal,
kdor se zanj je žrtvoval.

Lastna moč

Kot pokošeno polje
prazna duša čaka
na ponovni dih
in PREBUJENJE.

Nesmislov sto v praznini pusti
premagalo bo upanje,
ki večno je, kot večna sta
LJUBEZEN in ŽIVLJENJE.

Samo lastna moč
bo polje dvignila in dušo,
prinesla rast
in ODREŠENJE.

Najlepši trenutek

Stojiva si nasproti,
zazrta v trenutek sedanosti,
ki daje,
ki jemlje,
ki ves nežen mineva,
ki ga več ni.

Moj pomen
riše sence uprašan
v ta in vsak naslednji trenutek.

Ko bo svetloba močnejša od senc,
bodo umrla uprašanja,
bo rojen najlepši trenutek.

JANEZ SVOLJŠAK

»V SANJAH SEM PISALA PESEM...«

Na Gorenjskem je zrasla pesnica, ki je
ne poznamo:
FRANCKA TRONKARJEVA.

Gorenjci smo s Francko Tronkarjevo
dobili umetnico, ki je preveč skromna,
preveč tiha, preveč skrita vase. Dobiti jo
moramo mēdse, jo poslušati, jo spoznati.
Sama nam mora povedati vse tisto, kar se
ji je v nespečnih nočeh zililo na papir. Ob
srečanju z njo bo vsakdo doživel vse tisto
lépo, s čimer umetnost potrtega človeka
bogati. Ko boste slišali, kako iz njenih ust
zapoje njena pesem, vas bo spreletel srh
po koži.

Med svojim učiteljevanjem sem pripra-
vil nič koliko srečanj z našimi pesniki in
pisatelji. Učenke in učenci so lahko spo-
znali Franceta Bevka, Mileta Klopčiča,
Toneta Pavčka, Smiljana Rozmana, Kaje-
tana Koviča, Janeza Menarta, Miha Kli-
narja, Bogomila Gerlanca... Vsak od tēh
je v dvorani, natlačeni z najstnicami in
najstniki, prebiral svoje pesmi, črtice,
odlomke iz večjih del.

Ustvariti umetnino je éno. Doživeto po-
sredovati ustvarjeno poslušalcem je pa
druga stvar. Priznati moram: ob branju
naših umetnikov sem bil praviloma razo-
čaran. Moje šolarke in šolarji so njihova
dela — v primeri z njimi — naravnost
umetniško pripovedovali in oddeklami-
rali.

Kar privzdignilo me je na stolu, ko sem
zaslišal Francko Tronkarjevo.

Bilo je na srečanju vezistov NOV Go-
renjske dne 4. junija 1983 v ISKRI TELE-
MATIKA na Laborah v Kranju.

Kakšno doživetje!
Ko je odprla usta in začela govoriti, mi
je zaprlo sapo. Mojbog, kako je ta ženska
govorila! Kako se je iz njenih ust vsula vsa
prelestna lepota naše materinščine, ne-
skončno bogastvo čustev, mogočna lestvi-
ca glasov, kar jih premore naš vsakdanji
jezik!

Gorenjci smo po dolgem času dobili
pesnico. Njenih pesmi ni treba razlagati.
Napisane so v jeziku, ki ga slehernik razu-
me. Nič sprenevedanja ni v njih. Včasih
celo kakšna nerodnost, toda zmeraj je kje
kakšna iskra, ki v temi našega življenja
bleščeče zažari.

Čisto na kratko naj jo predstavim:
Rojena je bila 21. januarja 1930. leta,
zdaj pa je zaposlena kot tajnica samo-
upravnih organov in družbenopolitičnih
organizacij v ISKRI, KIBERNETIKA v
Kranju. Mož Avrelj Tronkar je član po-
dodbora vezistov NOV za Gorenjsko.

Njenih pesmi niso še nikjer objavljali,
méni pa, da bodo še letos izšle v knjižni iz-
daji. Deklamira jih na različnih priredit-
vah. Privoščila si je že tudi svoj literarni
večer v ISKRI. Sodeluje v mešanem pev-
skem zboru ISKRA v Kranju.

S pesnjenjem se ukvarja že dolgo, naj-
več pa zadnji dve leti. Njene pesmi so po-
stali v eter iz ljubljanskega Radia, dekla-
mirali so jih v Križevcih na Hrvaškem,
njena Titova štafeta pa je nazadnje prista-
la v Beogradu.

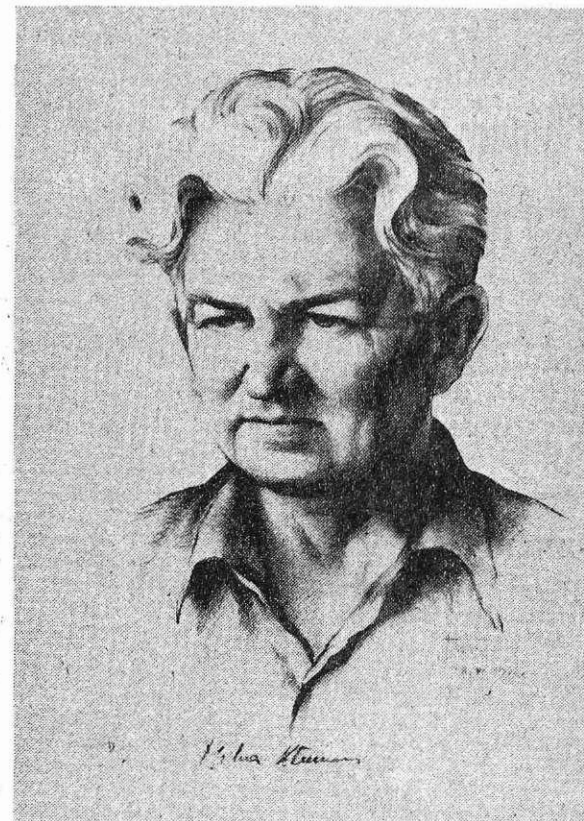
Komur je všeč preprosta, jasna, topla
pesem, ho vrstice Francke Tronkarjeve
večkrat prebral. Zgoditi se zna, da si bo
katero celo vtisnil v spomin.

Naj govore zánjo njene pesmi!

MATEJ BOR

MIHA KLINAR

1922—1983

Večina Partizanskih pesmi Mihe Kli-
narja je nastala med vojno tam onkraj Ka-
ravank, kjer ni bilo upanja na tisk. Izšle
so, kakor je zapisal Peter Levec, bodisi
prehitro po vojni, bodisi prepozno, ko je
najugodnejši čas minil in je bilo poglavje
partizanske poezije videti zaključeno in
dokončno ovrednoteno. Izkazalo se je, da
ni tako, kajti ko je Mihi Klinarju le uspelo
pridobiti založnika, ki je bil pripravljen iz-
dati izbor njegovih pesmi, in sicer v Lju-
bljani — prejšnji zbirki »Mrtvi bataljon«
(1945) in »Zeleni torzo« (1958) je objavil na
Jesenicah in v Kranju — so morali ocenje-
valci ugotoviti, da je partizanska lirika bo-
gatejša, kakor so mislili. Bogatejša za Mi-
ha Klinarja. Že smo vstajali od miz, je lepo
povedal v svoji oceni Novembrske balade
1944 pesnik Jože Šmit, a glej, prinašajo še
nekaj, za konec so pripravili še preseneče-
nje... Za svojo Novembrsko balado 1944
je dobil najprej Kajuhovo nagrado, nato
pa tudi Nagrado vstaje slovenskega nardo-
da. Bil je vesel kot otrok, pa tudi mi, ki
smo mu ob podelitvi stiskali roke, smo bili
veseli. Kot da je s tem vsaj do neke mere
poravnana krivica, ki se godila njegovi be-
sedi.

Pa je bila res poravnana? Samo do ne-
ke mere. Dokler ne bomo pregledali vsega
njegovega dela, raztresenega po raznih čas-
sopisih, revijah, listih, predvsem gorenj-
skih, in ne samo pregledali, temveč tudi
poskrbeli za to, da se nam predstavi v knji-
žni obliki, naš dolg do Klinarja ne bo po-
ravnal. Verjetno med nami ni nikogar, ki
bi imel pregled čez to njegovo delo iz dol-
gih desetletij po vojni. V mislih nimam sa-
mo njegovih pesmi, ki jih je nešteto, tem-
več tudi njegovo prozo, ki jo je objavljaj
kod podlistkar v nadaljevanjih. Tudi ta ča-
ka na založnike, ocenjevalce, literarne zgo-
dovinarje. Miha Klinar ni živel v središču
Slovenije, pač pa na njenem robu, toda s ti-
stega roba je s svojimi bistrimi in razum-
nimi očmi videl marsikaj, česar v njenem
središču niso videli. In še danes ne vidijo.
Prav nič se ne bi čudil, če se bo izkazalo,
kakor se je že ob njegovi liriki, da je tudi
naša proza bogatejša, kot smo mislili. Bo-
gatejša za Miho Klinarja.

Z Mihom Klinarjem sva se srečevala že
prej, toda srečala sva se zares šele v zad-
njih letih. In ko sva se, je bil tudi gorenjski
kot zame bogatejši. Bogatejši za Miho Kli-
narja. Zgodilo se je tako, da sem bil njegov

zadnji obisk — na domu. Bil je že bolan.
Otepal se je misli na bolnico, čeprav je tam
že čakala postelja nanj. Ko sem ga preg-
varjal, naj vendarle odide tja, sem mu re-
kel: »Tri dni ostaneš tam pa se vrneš do-
mov. Res, ostal je samo tri dni in se vrni
— domov, tja, kamor se bomo vrnili vsi.
Počival bo na blejskem pokopališču, kjer
na spomeniku padlim borcem piše:

*Branili ste to zemljo med gorami,
da ne bila bi plen zavojevalcev,
in jo ubranili, dasi ste vi sami
njen plen postali, mrtvi zmagovalci.*

Tudi Miha Klinar je bil med njimi, ki so
brani to zemljo, in postal zdaj njen plen.
Branil je ni samo med vojno, branil jo je
tudi po nji. In sicer pred tistim sovražni-
kom, ki je v nas samih. Razna imena ima
— pohlep, strahopetnost, zahrbtnost, hi-
navstvo, omahljivost, pišmeuharstvo, laž.
Branil jo je z močjo svoje besede. Mogoče
je bilo tudi to eden od vzrokov, da ga je na-
še povojno življenje — ne zavrglo, pač pa
odložilo.

Mislim pa, da so ljudje, ki niso nikoli
odloženi, niti takrat ne, ko jih odložimo kot
pepel v zemljo. Tudi Miha Klinar spada
mednje. K njegovemu delu, ki je ostalo za
njim, se bomo vračali vselej, kadar bo te-
kla beseda o besedi, ki jo je rodil osvobo-
ditni boj med vojno in po nji.

Miha Klinar je bil svetel človek, ki ga
je usoda pehala v temo, vendar brez uspe-
ha, ker tema, brž ko se je znašel v nji, ni
bila več, kar je bila poprej, namreč tema.
Tudi njegova pesem je takšna. Nekaj svet-
lega je v nji. Celo kadar poje o smrti.

*Pesem je svetloba:
rabljeva sekira
je ne preseka,
rabljeve vislice
je ne morejo zadušiti,
rabljevi psi
je ne morejo ujeti,
rabljeve puške
je ne morejo ubiti —
dokler si svetloba,
ne moreš umreti.*

V »Tesnobi« pravi:

*O, jaz razpel bi rad se kot zarja,
pa prikovan sem na trdo zemljo.*

In vendar je zato ni nič manj ljubil. Vsa
njegova lirika je pravzaprav ena samo lju-
bezenska izpoved tej zemlji, ki ga je priko-
vala nase.

*Le redki smo se prebili
navzdol po ledenem kamnu,
edini razpoki v obroču...!
Čez skale kot plaz smo drseli,
odskakovali kot žive brzice
čez skalovite
prepadne stopnice.
Na njih se je smrt polomila,
a mi —
ostali smo živi.*

Ta pesem — prav gotovo ena najbolj
svojskih in najlepših, kar jih je nastalo v
partizanih — pripoveduje o usodi Ziljske
čete konec novembra 1944, toda kadar jo
beremo danes, dobiva nove, še vse širše
razsežnosti. Ali ni s temi verzi prikazal
usodo vse svoje generacije — medvojno in
povojno — in še več, usodo vsega ljudstva,
ki mu pripada. »Na njih se je smrt polomi-
la, a mi — ostali smo živi«... Da, živi. Tudi
Miha Klinar je živ. In bo še dolgo. Čarovni-
ca poezija, močnejša od smrti, je poskrbela
za to.

DR. VOJAN RUS

MIHA KLINAR, PARTIZANSKI PESNIK

Zapisal bi nekaj besed v zadnji pozdrav in v najglobljo zahvalo Mihi Klinarju, kot enemu od svojih najbližjih in najdražjih prijateljev in soborcev.

Združila naju je izredna sreča, ki je ti sočletja niso mogle doživeti zaslužene slovenske glave. Doživela sva skupaj, v partizanski tovarišiji Ziljskega bataljona, najlepše in najtežje čase našega naroda. Vsi aktivisti osvobodilnega boja smo v ostrem vetru, vsak v sebi samem, v svojem ljudstvu in v človeštvu, z vso jasnostjo ločili resnično svetlobo od plevela in od teme. In ker sva z Mihom skupaj doživljala, kako se je v naju in med nama ta svetloba porajala v najtežjih mukah, sva z vsemi živimi in padlimi tovariši povezana v trajno, človeško bratstvo, kakršnih je bilo malo, odkar obstaja človeški rod.

O Mihi Klinarju je zapisal pesnik Peter Levec, kot uvod v zbirko **Novembrska balada 1944**, naslednje:

»Miha Klinar je pomemben partizanski pesnik, a vendar vse doslej širši javnosti ni bil toliko znan, kolikor v resnici zasluži. Klinar ni imel možnosti, da bi svoje pesmi objavljali že v partizanih. Od njegovih treh poveljnih pesniških zbirk pa nobena ni izšla pod srečno zvezdo, čeprav v vsaki zbirki najdemo vrsto dobrih in odličnih pesmi... Aprilski zlom Jugoslavije je doživel doma na Jesenicah in pravkar začeta pomlad ni bila več pomlad. Mrak okupacije, gnevno stiskanje ustnic, streljanje talcev in smrt prijatelja Viktorja Gregorčiča, ustreljenega v Begunjah, so poglavitni motivi Klinarjevih pesmi iz let 1941/42. Iz njih veje tesnoba zgroženost, veje pa tudi uporna kljubovalnost... In prav na Koroškem se je nato tudi začelo njegovo partizanstvo. Bil je v Ziljski četi, ki je delovala na koroški strani Kepe, nad vasi Brnica, Rute in Loče. Ceste pod gorskim masivom in cesta Beljak-Podkoren so sovražniku omogočale nagle premike, zato se je četa, zlasti podnevi, zadrževala v gorah, kjer zima traja skoraj pol leta. In tam, na zasneženih hrbtih Karavank, se je novembra 1944 dogajalo tisto, kar je vsebina Klinarjevih pesmi v ciklu »Novembrska balada«.

Miha Klinar je z vso resnostjo, z vsem svojim bitjem zapisal verze:

*Pesem je svetloba:
rabljeva sekira
je ne preseka,
rabljeve vislice
je ne morejo zadušiti...
dokler si svetloba,
ne moreš umreti.*

To pesem o svetlobi je Miha Klinar napisal nam, novim Slovincem in tudi o sebi med nami. Z Mihom sva bila med tistimi, ki niso pred 1941. letom prav nič oboževali niti puško niti uniformo. Toda oba sva, že v koroških gorah, vedela, z vsemi slovenski partizani in aktivisti, odkod je izvirala svetloba, ki je padla na naše partizanske puške in na naše raztrgane uniforme, od kod svetloba na nogah naših tovarišev, ki so bile gnojne od ozeblin. Dobro sva vedela, zakaj so naše mokre puške svetle in svete. Vsak krog možnega streljaja partizanske puške je začrtal prostor človečne kulturne svetlobe, je začrtal otoke nove Slovenije, nove Jugoslavije in nove Evrope.

Vendar je bil Miha Klinar med tistimi, ki so svetlobo, tlečo v vsej osvobodilni tovarišiji, najčudoviteje izrazili, ki so najzvesteje hranili njeno luč do današnjih dni in jo predali prihodnjim rodovom.

Miha Klinar je bil v prvi vrsti odličnih partizanskih pesnikov, ki so razsvetlili skupni svobodni dan še bolj vidno in trajno. Posebno zahvalo mu dolguje ne samo naš Ziljski bataljon, ampak vsa slovenska in jugoslovanska partizanska kolona. Kajti dokazal je, da duh slovenske in svetovne kulture živi tudi na najtežjih partizanskih bojiščih. Dokazal je, da slovenska pesem lahko živi in klije, povezana z revolucijo, četudi vznika v jugoslovanski partizanski enoti, ki je zadrta najgloblje severozahodno v Hitlerjev raj; pesem, ki živi tudi pod vrhovi Karavank, skoraj stalno pod šotorom, v snegu in vetru, v premočenih stržah in kolonah. Ali ni bila — kar večkrat pozabljamo — velika zmaga tudi v tem, da so peščice teh premočenih in lačnih upornikov po vsej Sloveniji zapele nove pesmi, da pa nove pesmi niso zmogle milijonske, lepo uniformirane in dobro nastanjene fašistične armade, ki so trdile, da so nosilke kulture, da so kulturtragerji.

MILAN STRMEC

Mihi Klinarju v spomin

*UMRL JE MOŽ
mož mehkega srca
in bolečine
vpete
v jekleni
lok
sive doline*

UMRL JE MOŽ

*kali spomina
se prepletajo
v komaj rojeno
pomladno
brstenje*

*veter
osamljeni jezdec
simfonijo slovesa
ječi*

*UMRL JE MOŽ
mož mehkega srca
in bolečine
vpete
v jekleni
lok
sive doline*

UMRL JE MOŽ

*in splavarji
z ognjene reke*

*sivi torzo
vezejo
v spomin*

Miha Klinar je bil med tistimi ljudmi, ki so najbolj daleč od želje po človeški krvi, izredno čuteč. Vendar mu je moč, da obenem nosi ta težka partizanska bremena in hrani luč slovenske pesmi v zadnjih obronkih Karavank, dala zavest in čustvo, v katerih se je poenotil že zdavnaj z jesenskimi delavci in z vso dolino — njegov življenjski sen je bil, da postavi jeseniški dolini čim lepši literarni spomenik — in se zblížal že pred 1941. letom kot dijak s komunistično mladino kranjske gimnazije, ki se je zbirala okrog heroja Žagarja; zavest, v kateri se je povsem poistovetil s prijateljem talcem in z vsemi talci Gorenjske in v duhu stopil na njihovo mesto, se poistovetil s padlimi soborci Ziljskega bataljona, s koroškim dekletom, ki omahne pod rafalom v klasje in s koroškimi aktivisti, ki jih stro bombe, z gorjuškimi in primorskimi kmeti, ki so z nami delili zadnje grižljaje.

Zaradi takih močnih doživetij in njihovega globokega pesniškega izraza je Matej Bor Klinarjeve pesmi ocenil takole:

»Najboljše Klinarjeve pesmi niso samo dobre, temveč imenitne. Vsekakor spadajo v vsak, tudi najbolj zahteven izbor slovenske lirike — ne le partizanske«. Podobno je tudi mnenje Petra Levca, da te pesmi »jasno kažejo, da Miha Klinar spada med naše najbolj vidne partizanske pesnike«.

Morda bo duha in izrazno moč Klinarjeve partizanske pesmi malo ilustriralo naslednjih nekaj verzov:

*Deset v Domžalah, pet v Lescah
in na Koroški Beli pet...
Strmim v lepake brez besed
in v srcu gnev in v srcu strah...
Morda vsi pridemo na red,
pod streli umremo ob cestah.
Deset v Domžalah, pet v Lescah
in na Koroški Beli pet.*

• • •

*Ni še pomladi, še ni...
In vendar nočoj se drevesa solze
in veter tih ubira v njih
pesem, ki zanjo srce komaj še ve
v teh časih žalostnih...
Morda res pride pomlad
in se maj razcveti,
a zdaj je srce še brez nad
in le še privid je pomlad,
tih, komaj slinjen vzdih
piščali oddaljenih.*

• • •

*Vi ste prebili obroč,
mi smo ostali tu...
Mi smo ostali tu
in vendar smo z vami šli,
a smo omahnili v smrt
na pragu miru.
Mrtvi svobode smo prag.
Vsakdo bo čez en šel.
O, da bi vsak korak
bil naših sanj odmev!*

Težko koroško partizansko puško je zvesto nosil do kraja, ker je vedel, da je na njej svetloba vseh njegovih tovarišev in svetloba vse dolge slovenske zveze — punta, ki se je krčevito borila, da ohrani skozi stoletja pramene kulturne svobode, od

Vedno bolj željno so pili moje besede in vedno več zanosa je bilo na njihovih obrazih.

A name je legala senca. Čemu jim lažem?

Težkega srca sem odšel. Bil sem nepotolažen in sam. Srečal sem starčka. Pa sem hotel njemu izkričati svojo bol. A on je zmajal z glavo in pokazal na ušesa. Bil je gluhi. A jaz sem kričal, vpil in tolkel z rokami. Starček pa je že šel dalje, kimaje z glavo in s čudnim nasmehom na ustnah. Iz golega obupa so se mi vlije solze in sedel sem v prah ob dolgi, zapušteni cesti.

»Seveda, smešen sem! Smešen, ker pojem o svojih boleših. Kajti, kaj so naposled tvoje lastne bolesti?«

Dragi prijatelj! Kadarkoli boš žalosten, potrpi ali vesel in srečen, tedaj pojdi daleč, čim dalje od ljudi. Ti imajo svoje skrbi in tvoji sreči zavidaajo. Pojdi in izkriči se v veter. Ta bo tvoje besede vzel in jih nesel s seboj in ta jih bo tudi izbrisal. Veter bo pozabil. Ljudje pa ne pozabijo nikoli.

VSE NA SVETU IMA SVOJ ČAS

Prišlo je.

Pismo s črnim robom, s še bolj črno vsebino.

In potem vsa tista naglica. Neprestano odpiranje in zapiranje vrat, omar, predalov.

Vožnja z vlakom. Mrtva, bela snežena pokrajina. Sopihanje lokomotive. Prazni peroni, postaje. Tiha sopotnica z uvelimi lici v kotu. Vse je šlo mimo mene. Zrla sem skozi zmečkan osovraženo pismo. Pred menoj so se drug za drugim zvrstili dogodki.

Sončen dan, poln čudovitega poletnega prahu v zraku.

Bila sva le jaz in on, na tisti veliki peščeni obali. Oba sva, vsak s svojimi sanjajočimi očmi, gledala daleč tja, na morje. Nenedoma je pritekel velik črn pes. Ustavil se je pred menoj in mi zrl v oči. Pes! Potem se je ustavil pred njim in zrl še vanj. Potem je šel dalje. Počasi, otožno. In midva sva se spoznala. Stala sva bosa, z roko v roki, v visoki cvetoči travi. Zopet sama. Nisva se globlje poznala. Tako sva stala in gledala sončni zahod.

Poljub ob tretjem srečanju, neizrečene besede, dolg stisk rok ob slovesu.

In potem... Zgolj poželenje in strast v njegovem šotoru. Morda je bilo tudi malo ljubezni. Morda! Nato, zadnjič — solze in jok, mnogo besed in vpitja. Jaz sem odšla. Z novim spoznanjem v srcu, z ranjeno dušo in telesom. Pustila sem mu le ranjeno mladost.

So bile solze na licu od joka? Ne, bile so od vetra. Zaprla sem okno v kupeju. Stara ženica mi je pokimala. Otožno sem se ji nasmehnila. Osamljen, divji pisk lokomotive. Kot bi jo bilo strah zapeljati v teman predor. (Tudi mene je bilo strah oditi v svet.) In potem še hčerkin jok. Zatisnila sem si ušesa in zaprla oči. Kasneje sem jih počasi odprla. Starka v kotu je s srečnim, mirnim nasmeškom na spokojnem obrazu zibala malo punčko. Konec neskončne vožnje!

S svežnjem v rokah sem šla po zasneženih ulicah skozi mesto. Od hiše do hiše, dokler nisem obstala pred pravo. Poljubila sem hčerko — mojo in njegovo, da bi si villa poguma. Potem sem pritisnila na veliko kljuko.

Njegov obraz je bil tak, kot ob prvem srečanju na obali. Miren. Tudi srečen. (Je smrt res tako zelo lahka?) Naj ga poljubim?

bim? Naj ga primem za roki? Raje ne. Saj so ustnice vendar čisto mrzle, roke toge. Naj poklekнем ob postelji in jočem? Kolenam se pravzaprav nočejo upogniti in — morda tudi solze ne bi bilo.

Je bila to ljubezen?

(Pogledala sem malo štručko, ki je spala.)

Ljubezen ni bila, bilo je tveganje. Ampak jaz hočem živeti — živeti tvegano, kajti vse na svetu ima svoj čas.

MOJCA

Elegija

*Hodim, hodiš, hodi
po zemlji,
ki je razpokana,
krava od krvi razbitih trupel,
raztrta od bomb,
utrujena od stopinj.*

*Umiram, umiraš, umira —
on umira,
da ne bo več živel
in hodil,
da se ne bo spotikal,
padal in se dvigal.*

*Jočem, jočeš, joče —
ona joče,
biserne, steklene solze,
padajo po licih
na razrito zemljo
in izpirajo njegovo kri.*

FRANCI TUŠAR

Žeja

*Takrat, sredi vojne vihere,
prvič stegnil ročico svojo sem
proti prsim žene.*

*Bil sem žejen,
žejen mleka matere,
ki je v taborišču
trepetala zame.*

*Ročica postala je roka,
mati ne trepeta več
za svojega otroka.*

*Sedaj sredi notranje vihere
drugič stegnil roko
svojo sem proti prsim žene.*

*Žejen sem,
žejen ljubezni dekleta,
ki v nočeh
ne more spati zaradi mene.*

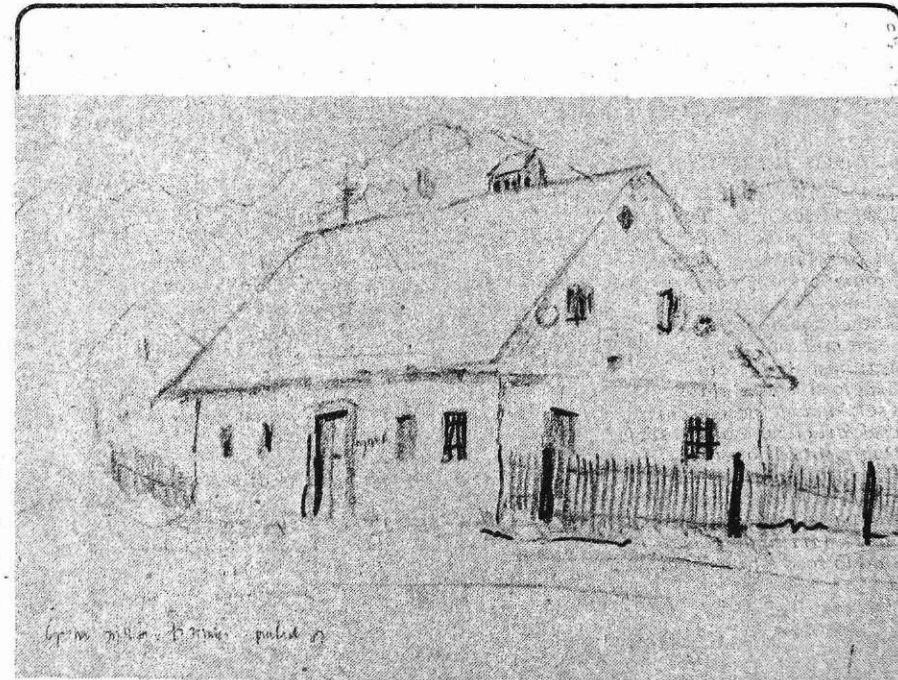
Svet zmešnjav

*Kako čudno
se ta svet vrte —
Jaz ljubim tebe
ti ljubiš njega.
Trpiva pa jaz in ti.*

ROBERT JENSTERLE

Stoj!

*Oboroževanje.
Vzhod in Zahod.
Napetost raste.
Vojna žarišča.
Tok protonov,
snop nevtronov in
sunek elektronov —
eksplozija.
Zemlje ni več.
So samo še sledi.
In spomin na ljudi.
Na ljudi, ki jih več ni.*

IZ LITERARNEGA LISTA DIJAKOV CENTRA SREDNJIH ŠOL JESENICE

VALERIJA ČUČNIK

Zvezde

Ko so zvezde se rodile,
b' je Mesec za pestunjo,
za plenice svojo cunjjo
mesečine je porabil.
Pel je malim nagajivkam
razne pesmi, da zaspale
se in svetlo se prižgale,
ko jih Čas je k temu vabil.

Ko bile so zvezde v šoli,
so mežikati se učile,
in da lepše so svetile,
so rabile mnogo vaj.
Ko so pa v dekleta zrasle,
so se naokrog podile,
z meteorji se lovile,
bil je pravi direndaj.

Mesec si lase je pulil,
ni jih več imel v oblasti,
pač hotele so odrasti
in so svojo dalje gñale.
Ni minilo mnogo časa,
pa so vse se zaljubile,
se prav kmalu poročile,
srečne mamice postale.

Njih otroci kakor one
svoja pota so hodili,
prav tako se zaljubili;
vedno več jih sveti v noč.
Mesec star je in betežen,
a še vedno jih pokriva,
jim poguma v srca vlija,
kot to delal je nekoč.

Ti loviš!

Kdo bo kuža,
kdo bo račka,
perje, kljunček,
smrček, tačka,
kdo bo bežal,
kdo lovil,
kdo bo lajal,
kdo bo vpil?
Tri, dva, ena,
kaj dobiš?
Ti si kuža, ti loviš!

Dobro jutro

Dobro jutro, dober dan!
Kdo od vas je še zaspan?
Sonce že je posijalo,
zvezde zlate spat poslalo,
drobne ptice je ogrelo,
to bo danes spet veselo!
Vrabcji izpod streh kričijo,
se za muhami podijo,
črni kosi sredi trate
lišpajo si kljune zlate.
Vsak si svojo pesem poje,
vsak drugače, vsak po svoje.
Dobro jutro, dober dan!
Prav nihče ni več zaspan.
V ranem jutru tak živ-žav,
kdo pa bi lahko še spal?
Sonce nam že dolgo sije,
hladno roso s trate ptje,
naša srca je ogrelo,
to bo danes spet veselo!

Uspavanka

Bledo sveti stara Luna,
že ji pešajo moči.
Vozi se po rimski cesti,
Mrak ji lajša stare dni.

Zlate zvezdice veselo
se na nebu hihitajo,
skrivajo se za oblaki,
z mesečino se igrajo.

Bledo sveti stara Luna,
gleda te in se smehlja.
Prosi jo, naj lepe sanje
tudi za nočoj ti da.

Pikapolonica

Pikapolonica, zleti
v nebo
in mi prinesi
zlato kolo!

Ga zavrtim,
si zaželim,
mir vsemu svetu
razdelim.

Upanje, srečo,
pesmi in sanje
in mnogo ljubezni,
da vtikano bo vanje.

Žabe

Tri žabe klepetale so
v neki rjavi mlaki.
Prisluhnili so vsi okrog,
drevesa in oblaki.

Objokavale so može,
ki štoklja jih je vzela,
ko prišnji dan nenadoma
je k mlaki priletela.

Bilo je žal vsem naokrog,
zato so zajokali,
oblaki svoje solzice
so na zemljo poslali.

Pomlad

Spet posijali so v srčeca
žarki pomladnega sončeca,
tu je pomlad,
naša mladost,
potna je pesmi in želja.

Drobne so cvetke odprle se,
plaho so soncu nasmehnile,
god šepeta,
z vetrom se igra,
plešemo sredi travnika.

Ptice veselo zletele so
daleč za soncem, tja pod nebo,
naj poneso
čez vso zemljo
srečo in našo pesmico.

TATJANA

PRIČAKOVANJE

Iz stanovanjskega bloka sem stopila na ulico. Bila je pusta in spraševala sem se, kam naj odidem, saj je bilo časa do sestanka še dovolj. Obrnila sem se v smeri proti parku.

Po glavi mi je rojilo na tisoče misli. Sprašujem se: ali ga bom sploh spoznala, ali bo tudi tokrat tako ljubezniv kakor takrat, pred tolikimi leti? Kakšno neki bo to srečanje? Zmotili so me otroci v parku, živi, razigrani in veseli, da živijo. Zopet sem se zatopila v misli in se spomnila trenutka, ko me je poklical po telefonu. Bil je prijazen, s toplim glasom me je ogovoril in trenutek za tem sem se zavedla, da sem ga imela rada in ga imam še vedno. Predlagal mi je, da bi se dobila pred staro kapelico. Postalo me je strah in žal mi je bilo, da sem privolila. Šla sem mimo kavarne, v kateri se je družba veselih deklet in fantov zabavala. Zakaj nisem tudi jaz med njimi, da bi vsaj za nekaj minut pozabila na to srečanje? Bilo me je strah, vendar je bila radovednost močnejša. Takrat, ... pustil me je samo, samo v temačnem svetu, polnem sovraštva. Mislila sem, da me ne ljubi, toda zdaj vem, da nisem imela prav. Moral je to storiti zaradi sebe. Res je, ni lepo, da me je pustil, toda sedaj, ko sem starejša, ga razumem. Bližam se kraju sestanka in strah je vedno močnejši. Zajeda se mi v kosti in meso in vedno bolj ga čutim v srcu. Od daleč vidim kapelico. Sama stoji. Kaj če ga ne bo? Počasi se bližam in srce mi razbija, da ga čutim po celem telesu.

Izza vogala stopi on. S počasnimi koraki stopam proti njemu. Stopam proti svojemu očetu.

KRIČAL BI...

Pisal sem. Da, včasih sem pisal pesmi. V njih sem razkrival mojo bedo in žalost. Opisoval sem mojo nesrečo in prazno srce. Te pesmi pa sem tudi bral. A ljudje so se mi smejali. In potem sem take pesmi opustil. Začel sem pisati pesmi, ki so bile polne sonca, mehke kakor rahli oblaki, lepe kakor čudovita rimska krajina, tople kakor božajoči poletni žarki. Pa sem bral ljudem te pesmi. Sedaj so se z gnusom na obrazu obrnili od mene. Zakaj? Ker sem pisal o svoji sreči? Bil sem potr in razočaran in sem se umaknil.

Hodil sem proti vetru, po ozkih brveh čez deroče vode, plezal sem po navpičnih stenah, plaval sem po vrtinčastih vodah. Spremljal sem nesrečo. In v najbolj srečnih trenutkih sem spoznal, kakšne pesmi moram pisati.

Vrnil sem se k ljudem. Moje pesmi so bile hladne in temne, tople in sončne. Pel sem jim o njihovem življenju, o njihovih poteh, zablodah. Tedaj sem čutil, kako moje besede plaho iščejo poti v njihova srca in kako jih oni še bolj plaho sprejemajo.

Trubarja prek Prešerna do Cankarja, Kidriča in Kardelja; bil je obenem zvest in samorasel, izviren naslednik njihovega izročila. Ta svetloba se je obenem v njem kristalizirala v pesem in zgoščena ter prečiščena tekla prek njegovega peresa v slovenski svet tudi zato, ker je v svoji zavesti mogel ostro in zgodaj ločiti od predvojne, klerikalne in liberalne breznačnosti in od povojnega prekupevanja kapitalističnih armad s primorsko zemljo in z ostanke našega nazadnjaštva.

MIHA KLINAR

EPIGRAMI

Avtokrat

Kaj gnjavi te skeleče v možganih,
že zdavnaj spoznati smo vsi:
na vrvi
rad bi medvedu,
da plesal bi,
kot godel bi ti.

XY

Z belim
nam prikrivaš črno.
A ljudje
imamo oči:
od slame
ločimo zrno,
resnico
od prikrite laži.

XY

Malo ukradeš,
malo pridaš,
pa se do slave
brez vsake težave
prigoljufaš.

Miha Klinar, iskreni in poštenu partizanski pesnik, kot čudovit izraz osvobodilnega boja boš živel, dokler bo kaj Slovenec in človečnosti pod Triglavom in Kepo; samo delno in kasno, tik pred smrtjo, smo

Miha Klinar (v sredini) na enem izmed literarnih večerov v Obirju na avstrijskem Koroškem

JOŽA VARL

Mihi Klinarju v slovo

Le redki, ste' se prebili
po zaledenem kaminu,
čez skale
kot plaz zdrseli
po žlebu ledenem
v dolino.

Tone Tomazin: Opuščena steza (skica)

se mu oddolžili s Kajuhovo nagrado in z Nagrado vstaje slovenskega naroda, še dosti pa moramo storiti, da pride do Slovencev in Jugoslovancev, ki jim pripada.

Častni partizanski pozdrav Mihi Klinarju, ker je čuval svetlobo partizanstva in slovenske duhovne kulture do zadnjega treha, kljub vsem težavam in nerazumevanjem, ki jih je doživljal še desetletja po 1945. letu. Ni se dal streti niti novi malomeščančini, ki si spet skuša podrediti slovensko duhovno kulturo, niti sladkemu podkupovanju, ki se ji vsiljuje iz tujine. Tu je spet pokazal, v čem je sodobno partizansko junaštvo.

Častni partizanski pozdrav Mihi Klinarju, ki je, kljub vsem težavam, s svojo veselostjo osvetljeval ves slovenski prostor in pokazal presitnim nezadovoljnežem, kako in zakaj živi svoboden Slovenec in Jugoslovane v svobodni domovini. Tudi ta njegov smeh jo je ohranjal in je bil posebno junaštvo, ki ga danes tembolj rabimo, kolikor je več težav.

Tako si ostal eden redkih »iz mrtvega bataljona«, ki si se po osvoboditvi vrnil v našo dolino, dolino »simfonije dela, dimnikov, v soj železnih ognjev«, kjer je med Šimni Sirotniki, stavkaši, uporniki in borci za pravičnejšo družbeno ureditev potekala tvoja mladost. Zvest svoji simfoniji dela, vraščen med »splavarje na goreči, železni reki«, si do zadnjega svojega diha med »slapovi železnih ognjev« z umetniško besedo in živim jezikom pomagal spreminjati »zarjaveli čas (v slapove) železnih ognjev«.

Od tebe se poslavljam v imenu občanov in še predvsem kulturnih delavcev jeseniške občine, v kateri si preživel večino svojega življenja. Poslavljam se v imenu naše doline, doline »simfonije dela in dimnikov«, v imenu »splavarjev na goreči železni reki«, ki smo skupaj s teboj med »slapovi železnih ognjev« spreminjali »zarjaveli čas« s »pesmijo ognjeno v Duši«.

Poslavljam se v imenu »Šimnov Sirotnikov«, s katerimi si skupaj »drobil valove viharne krivic in nasilja, podikanj nizkotnih in podlih laži«, da se nad domovino nikoli več ne bi spustila temna noč. Poslavljam se v imenu ljudi »odetih v ognjeno meglo sopar«, ki si jim s svojo pesmijo in prozo postavil nesmrtni spomenik. Poslavljam se tudi v imenu tvojih najozjih sodelavcev v kulturno umetniškem klubu DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice.

Hvala za tvoj velik in lep prispevek v zakladnico slovenske lirike, še predvsem partizanske, hvala za tvoj neprecenljiv delež pri proučevanju delavske in partijske zgodovine naše doline. Hvala, ker si bil do zadnjega diha delovno in ustvarjalno povezan s svojimi rojstnimi Jesenicami, s svojimi dolgoletnimi sodelavci in prijatelji. Hvala, ker si svoji dolini, dolini »simfonije dela« ostal zvest do zadnjega.

Med svojimi verzji si zapisal:

Pesem je svetloba.
Dokler si svetloba,
ne moreš umreti.
Tvoje pesmi pa so svetloba in zato
boš z njimi ostal in živel med nami.

Bled, 24. marca 1983

ČRTOMIR ŠINKOVEC

Vest o njegovi nenadni smrti nas je, njegove prijatelje in sodelavce, globoko pretresla. Komaj dve leti sta minili, odkar je odšel v pokoj — v delovnem razmerju je bil do svojega 67. leta stârosti — in že mu je neizprosna smrt pretrgala nit življenja. Ugasnil je v zgodni pomladi, prav kmalu za svojim prijateljem pesnikom Miho Klirnarjem.

Črt Šinkovec je zrasel na Vojškarski planoti nad Idrijo. V mladosti mu ni bilo dano, da bi si širil obzorje v šolah. Kot mnogim drugim nadobudnim mladeničem na Primorskem so mu to preprečile razmere pod fašistično vladavino. Izobraževal se je v glavnem sam in z neupogljivo voljo samorastnika kljuboval vsem oviram na poti do znanja. Oplajajoč se z lepoto slovenske pisane besede, je kmalu začel prelivati svoje misli v verze in si tako že pred vojno načrtoval svojo življenjsko pot. Vseskozi ga je spremljala vera v prerod njegove matične domovine. S to vero v srečo je prestajal tudi internacijo na Sardiniji, odkoder se je vrnil šele med vojno. Tedaj je spoznal, da bo moč sanje o osvoboditvi Slovenskega primorja uresničiti le z bojem pod zastavo Osvobodilne fronte, ki se ji je pridružil z vsem mladostnim žarom.

Italijanski fašisti so ga v ognju spopada s slovensko narodnoosvobodilno organizacijo kmalu uvrstili v seznam nevarnih elementov. V februarju 1943 so ga aretirali in zaprli. Okusiti je moral muke zasliševanja, zmrzoval je v samici. Ko je septembra 1943 Italija kapitulirala, se je Črt poslovil od sveta nasilja in takoj odšel k partizanom. V okviru nastajajoče nove ljudske oblasti se je vključil v krog tovarišev, ki so oživljali slovensko šolstvo na Primorskem. Bil je eden izmed pionirjev kulturnoprosvetnega preporoda primorskih vasi. Kot partizan je prestopal vse sovražne ofenzive v tem delu Slovenije.

Po osvoboditvi se mu je izpolnila davna želja, da si je izpopolnil izobrazbo v gimna-

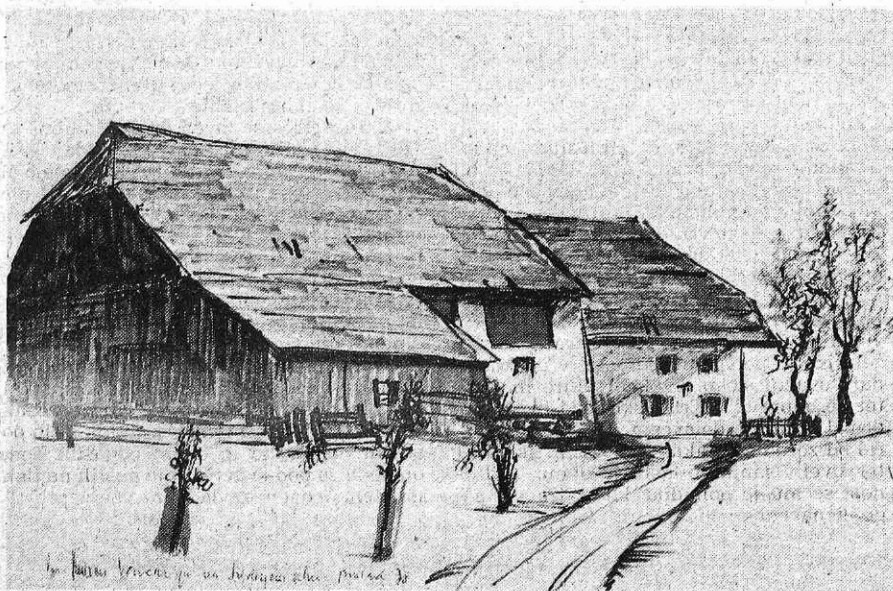
rijev vzpon na literarnem področju. Razvil se je v priljubljenega domoljubnega in mladinskega pesnika. Od leta 1952 je izšlo več zbirk njegovih pesmi za mladino: Rožna zbirka, Pomlad ob Soči, Sonce na hoduljah, Skorčeva šola... Za pesniško zbirko Brazgotine je prejel Kajuhovo nagrado. Veliko je njegovih pesmi, ki niso zajete v zbirke, marveč so raztresene po različnih revijah. Nekaj izmed njih je s svojo izrazno močjo pritegnilo slovenske glasbenike, da so jih uglasili in jih prepevajo pevski zbori širom po Sloveniji. V lirčno pesniško besedo je prelil svoja domoljubna čustva, ljubezen do slovenske zemlje in slovenskega rodu. Napisal je tudi dve dokumentarni deli: Uporni svet pod Snežnikom in Oblaki nad sončno deželo.

Kruh si je služil predvsem kot novinar, urednik in prevajalec. Pri Mladinski knjigi je urejal Cicibana, pri reviji Tovariš pa je zbudil pozornost zlasti s svojimi sočnimi reportažami.

Leta 1963 je postal odgovorni urednik tednika TV 15, leta 1972 pa je bil imenovan za glavnega in odgovornega urednika revije Borec in ostal na tem mestu do upokojitve.

Še zlasti pa je pomembno njegovo delo pri zbiranju in urejanju »partizanske ljudske pesmi«, ki je izhajala v kulturni rubriki tednika TV 15, nato pa jo je izdal v samostojni zbirki — zanjo je prejel nagrado OF — in se takoj lotil zbiranja gradiva za drugi zvezek. Brez njegovega vztrajnega zbirateljskega dela bi se marsikatera izmed teh pesmi izgubila ali utonila v pozabo.

S smrtjo Črtomira Šinkovca je zazijala na slovenski kulturni njivi nova vrzel. Nedvomno bi še marsikaj ustvaril, če bi mu bila usoda namenila daljše življenje. Njegovo delo zavzema v naši leposlovni zakladnici vidno mesto.

MILAN STRMEC

Bolečina

Krik
sivino para

rože so sive
dalje so sive
reka je siva
in misel nima
odseva

Krik
sivino para

tu sem ujet
tu so moje korenine
in tu ostaja
vezilo
mladosti
in
v reko
položeno
spoznanje

vse je minljivo

in med tisoč obrazi
ostajam sam
sam
sam

bom! — »Res?« ga je sijoče pogledala, vsa ožarjena od rdečega večernega sonca, ki se je pogrezalo zad za Karavanke. »Mi ga boš res naredil?« — »Ne enega, dva, tri, če hočeš.« — »Pa boš tudi skrbel zanje?« — »Bom, bom, skrbel bom zanje in tudi zate bom skrbel!« ji je vročično zagotavljal. »Kar zdajle ti ga bom naredil, hočeš?« — »Ne zdaj,« se mu je mahoma uprla in izvila iz rok. »Kdaj pa?« jo je vprašal. — »Ne vem. Že nekoč.«, se je izmikala. — »Že nekoč je toliko kot nikoli.« — »To si rekel ti. Zdaj pa pojdiva, domov moram.« — »Domov moraš? Ojej!« se je posmehnil.

Tisto noč Jernej ni zatisnil očesa. Vse do jutra se je premetaval po postelji in svaljkal rjuhe. Zdaj mu je bilo že pošteno žal, da ni Dunje položil predsinočnjim pri Savi, da je ni posilil, če bi se mu upirala. »Če greš k ženski, vzemi s sabo bič!« se je spomnil Nietzschejevih besed. A zdaj je bilo prepozno — tako za ljubezen, kot tudi za bič in posilstvo. Za tolažbo se je potešil z roko.

Za zajtrk si je skuhal instant paradižnikovo juho iz vrečke, nadrobil vanjo večerjajnega kruha in vse skup krepko zalival z belim vinom. Potem si je natočil vroče vode v kad in ležal v njej toliko časa, da se je voda shladila in ga je začelo zebsti. Neusmiljeno se je zdrgnil s frotirko, navlekel nase edino čisto srajco, ki jo je še premočel, in ker se je zunaj pripravljalo k dežju, še sivo safari vetrovko. Skrbno se je počesal pred ogledalom, a je že naslednji hip vrvel glavnik po tleh in si z besno vnemo zmršil lase, tako da so zastrleli na vse strani. »Kurba Prevčeva! Pizda smrdljiva!« je zasikal predse. — In potem še enkrat, teatralično pred ogledalom: »Kurba Prevčeva! Pizda smrdljiva! Naj te fuka kdor če, jaz te ne bom več!« Sleknil si je vetrovko, si zbral čevlje z nog in se zaklel, da se ta dan za nič na svetu ne gane od doma.

Ker pa se pod silo ljubezni upogne še tako trd in močat karakter, vidimo Jerneja kaj kmalu postopati pred trgovino, kamor je Dunja zdaj med počitnicami hodila po svojih običajnih dopoldanskih nakupih. Med zobmi je lenobno mrčvaril sendvič, malone pa drobtinica ga je grizljala, saj je po vsej sili hotel, da ga Dunja najde s sendvičem v roki, kar naj bi mu pomagalo prebrskati začetno zadrego in prispevalo h karseda nonšalantnemu nastopu. Vse je že imel v načrtu: ko se bo s cekarjem v roki pokazala izza vogala, bo pogledal proč, kot da je ne vidi, pošteno bo ugriznil v sendvič in šele, ko se mu bo povsem približala, se bo obrnil k njej in z zaigranim presenečenjem vzkliznil: »O Dunja, zdravo! A greš v trgovino?« — ali kaj takega.

Ni mu bilo treba dolgo čakati. Samo da je imela namesto cekarja športno torbo in tudi v trgovino ni bila namenjena, pač pa je pri banki zavila čez cesto proti kolo-dvoru.

»Zdravo, Dunja, kam pa greš?« jo je ustavil.

»Zdravo, Jernej. V Ljubljano grem.«

»Tudi jaz grem v Ljubljano,« se je Jernej takoj prilagodil položaju.

»Prav. Lahko se peljeva skupaj.«

»Zelo si prijazna.«

Kupila sta karte in sedla na vlak.

»Kaj boš pa počela danes v Ljubljani?«

»Nič. Z nekom sem zmenjena.«

»S kom? S tistim slikarjem? S tistim, ki si mu lani pozirala?«

»S Filipom, ja. Kako pa veš?«

»Videl sem vaju zadnjič pri Šobcu.«

»A res? Jaz pa tebe ne.«

»Nič čudnega, ko pa si samo njega gledala.«

»Si ljubosumen?«

»Ja. Zato, ker te imam rad.«

»Ne bodi patetičen.«

»Ne bom več,« je rekel in se z narejeno zaskrbljenostjo zazrl skozi okno. »Misliš,

da me ne boš več?«

»V časopisu piše, da bo sonce.« je rekla Dunja. Nekaj časa je molčala, potem pa kot da se je nekam zasanjala: »... Veš, tako fin človek je ... tako prijazen ... in tako hecen ... Vsa sem razigrana, kadar sem z njim.«

»O kom govoriš?«

»O kom drugem kot pa o Filipu ... No, kot slikar je pa zanič, njemu se gre samo za denar. No, pa je tudi to res, da se prav nič ne hvali s svojimi slikami, kot to delajo drugi, in če že govori o njih, govori samo o tem, kam jih bo prodal in koliko bo zaslužil z njimi. — In jih tudi zares prodaja! In tudi zares zasluži z njimi!«

»Kaj ko bi zamenjala ploščo?«

»Dobro, pa jo bom,« se je vdala. »Eno pesem sem napisala sinoči. A jo češ prebrati?« In že je izvlekla iz torbe list popisane papirja.

»Kakšna se ti zdi?« ga je čez čas vprašala.

»Ti si putka, ki nese zlata jajčka.«

»Res? Misliš, da bi jo lahko kje objavila?«

»Preveč je dobra, da bi ti jo objavili.«

»Zajebavaš.«

»Resno mislim. Uredniki v Ljubljani so navadni konji. Ne prenesejo nikogar, ki se poživlja na modo in poje, kakor mu je bog grlo ustvaril. Ti si boljša od vseh in zato ti tudi nikjer ne bojo nič objavili. Naj te Filip nauči, kako je treba zgrabiti umetnost za roge, da bojo leteli cekini od nje, on to že ve! No, pa adijo, jaž grem v Južno Ameriko!«

»Kam pa? Saj smo šele v Lescah.«

»Če se odpravljáš tako daleč kot jaz, je prav vseeno, če vzameš za izhodišče Ljubljano ali pa kar Lesce. Naj ti pošljem kakšno razglednico?«

»Od kod?«

»Z lune vendar! — Tebi je tako in tako vseeno, tudi če bi šel na luno!«

»Zelo si zabaven!«

»Saj imam tudi za kaj biti! No, zdaj pa je res že zadnji čas, da grem dol. Radovljica je že.«

V Radovljici je spil pivo, potem pa se je z avtobusom odpeljal na Bled in tudi tam zli v vase dve veliki točeni pivi. Legel je na klop ob jezeru in se zagledal v sivo septembrsko nebo nad seboj. Potem se je nenadoma sleknil in skočil v jezero. Z neko besno, lahkomišleno ihto je zaplaval proti otoku, čeprav je bila voda mrzla in kalna od obilnega dežja, ki je padel ponoči. Približno na pol poti do otoka mu je leva noga otrpnila v krču, takoj nato pa še desna. Zakričal je na pomoč, kajti vedel je, da sam ne bo nikoli prišel živ iz te vode. Klic je bil namenjen ljudem na pletni, ki se mu je počasi približevala s čelne strani, vračajoč se z otoka na breg. A pletna je bila očitno še predaleč, da bi ga mogli slišati. Še enkrat je poskusil zavpiti, a krik je že utonil v brbotanju vode, ki mu je zalivala usta. »Ne, ne, ne bom še črknil, preveč trapasto bi se bilo utopiti v tej umazani blejski mlaki!« si je rekel in hkrati s krajnim naporom volje umiril svoje gibe. Spet je splaval na površje in zajel sapo za nov klic na pomoč. Tokrat je imel srečo: pletna se je zdaj že tolikanj približala, da ga je čolnar opazil. Dva izmed potnikov, fanta Jernejevih let, sta brez obotavljanja skočila v vodo in zaplaval proti njemu. Vsak s svoje strani sta ga prišla pod pazduho in ga s pomočjo čolnarja in drugih potnikov zvelkila na krov.

»Nič čudnega,« je nekdo rekel, »voda je danes hudičev mrzla.« Medtem, ko mu je čolnar masiral noge, ga je neka stara Holandka pokrila s frotirko in ga ves čas zaskrbnjeno spraševala: »Gut? Gut?«

»Gut, gut! Dobro, dobro!« je šklepaje z zobmi dahnil Jernej, ganjen zaradi tolikšne pozornosti. Ko je slednji odprl utrujene oči, je bilo nebo nad njim modro in po jezeru so poplesavali zlati odsevi sončnih

MILAN STRMEC

Strah

Strah se plazi
v meni

Strah
in topa bolečina
v prstih

Strah

in besede
vodenijo
v svoji moči

Strah

in ustne
ostanejo neme
in mrzle

Strah

in jutro danes
ne umiva
obraz
za jutri

Strah se plazi
v meni

Nokturno

Obstal sem pred teboj
z obrazom
položnim v večer

Obstal sem pred teboj
nebogljen in tih

nežnan

in molk
prepletal je govorico
rok

Obstal sem pred teboj
in vse kar je ostalo
za teboj

premalo je
premalo
tudi za drobno

pesmico
pesmico
pesmico

Trave

Trave ne zaznajo svoje smrti
pokošene trave

Trave ne slišijo govorice
pokošene trave

Trave ne razumejo hrepenenja
pokošene trave

Trave ne izjočejo solza
pokošene trave

Trave

Trave samo stelja za vzglavje
pokošene trave

Trave

in nema bolečina

KONEC POLETJA

Potem, ko sta se Jernej in Dunja vrnila z enotedenskih počitnic v Savudriji, sta šla za tri dni v zapuščeno rojstno hišo Jernejeve matere v poljanskih hribih. Brž pa ko sta iz hribovske divjine prišla nazaj na mestni asfalt, se je v njuno srečno, samo sebi zadostno samoto začel mešati zunanji svet, ki mu prej vse poletje nista bila pustila do sebe. Dunja se je lotila vpisovanja na univerzo, iskanja štipendije in sobe v Ljubljani, in Jerneju, navadnemu ključavničarju v železarni se je spet do bolečine razkrilo, da je samo nenadejana napaka v formuli srečne meščanske prihodnosti, ki so jo Dunji namenili njeni starši. Zakaj že cele rodove nazaj so vsi pripadniki Dunjine rodbine študirali na univerzi in postajali nekakšni zdravniki, pravniki, ekonomisti, profesorji, inženirji, in vsepovsod, kjer so živeli — živeli pa so največ v centrih, v Ljubljani in Mariboru — so predstavljali vrhnji, patricijski družbeni sloj. Te njihove aristokratske trdnjave ni izpodkopal niti novi red po vojni. Saj pravijo: osel dlako menja, nravi nikdar. Naj so se na zunaj delali še tako razumevajoče in demokratične, v resnici bi zavili vrat vsakomur, ki bi se

brez potrjenih spričeval in rodovnika držnil štuliti mednje. Rdeče mravlje nikdar ne pomišljajo, kaj jim je storiti, ko zaide na mravljišče črna mravlja.

Dunja je svojemu najdražjemu kaj kmalu začela prinašati na nos takele stvari: »Veš, moj oče ne razume... Moji mami se zdi čudno...« In če je bilo v začetku v njenem poročanju z družinskih shodov še zaznati nekaj kritičnosti do sorodnikov, je ta kritičnost zlagoma otopela in se spreverila v nestrpnost do Jerneja. In če mu je kdaj vendarle še govorila, da ga ima rada, ni v ta namen nič več uporabljala brezpogojnih trdilnikov kot nekda, pač pa pogojnike. »Saj si mi všeč,« mu je, na primer, rekla, »— ampak...« In za tem »ampak« se je skrivala cela vrsta pogojev, ki bi jih moral izpolnjevati, če bi hotel biti tudi njim všeč.

»Sel bom v Južno Ameriko,« je nekega lepega dne znil Jernej.

»Zakaj?«

»Kar tako.«

»Pa jaz?«

»Zate je poskrbljeno. Tvoja pot je začrtana. Jaz te samo odvrčam od te poti.«

»Lahko bi šel z mano v Ljubljano.«

»Nisem prepričan, da ti je res toliko do tega.«

»Misliš?«

Potem nista več govorila ne o ljubezni ne o Južni Ameriki, oba pa sta vedela, da je samo še vprašanje časa, kdaj se bosta razšla. Nista si več pisala in tudi videla sta se zmeraj bolj poredkoma; in odkar sta se bila vrnila s hribov, niti spala nista več skupaj, kot da bi oba slutila, da nič več ne more biti tako kot je bilo.

Zadnjo nedeljo v avgustu jo je po naključju videl v Šobcu; bila je v družbi s slikarjem, ki jo je bil nekoč portretiral in za katerega mu je rekla, da bi tudi spal z njo, če se mu ne bi kreplostno uprla. Zdaj sta ležala skupaj na eni odeji in slikar jo je mazal po hrbtu s kremom za sončenje. Jernej se je naredil kot da ju ne vidi in se šel kopat na drugo stran bajerja. Zvečer se je zapil in se zjutraj zbudil v šotoru neke mlade Nemke.

Štirinajst dni kasneje na vrtu pred restavracijo Turist:

»Kje si bila?«

»Na Mesarjevi plani.«

»Kaj si počela tam?«

»Rože sem nabirala.«

»Kaj boš z njimi?«

»V vazo jih bom dala.«

»Posušile se bojo.«

»Vode bom nalila.«

»Segnile bojo.«

»Ne še takoj.«

»Slejkoprej.«

»Kaj potem.«

»Nič. — S kom se zdaj porivaš?«

»Kaj misliš s tem?«

»Kdo te zdaj fuka, sem te vprašal.«

Divje ga je pogledala, pograbila šopek in brez besed odnesla pete.

Dohitel je je prav v zadnjem trenutku, pred vrati njene hiše.

»Kaj hočeš?«

»Tisto, kar si mi obljubila včeraj.«

»Nič ti nisem obljubila.«

»Slab spomin imaš.«

»Že mogoče. Zdaj pa grem. Rože moram dati v vodo.«

»Oho, tega pa res ne smeš zanemariti. Pa se kljub temu še prej poskusi spomniti, kaj si mi obljubila.«

»Na silo ne boš nič dosegel.«

»No, saj sem vedel, da se boš spomnila.«

»Žal mi je, sinoči sva preveč popila.«

»Danes pa naju boli glava, kaj?«

»Nisem vajena vina.«

»V vinu je resnica.«

»Nemogoč si danes.«

»Hvala.«

»Vse sva si povedala. Čemu potem še zmeraj stojiva tu?«

»Kar tako. Stojiva pač. Lep večer, kaj?«

»Ja, lep. Ampak jaz zdaj grem.«

»Kar izvoli.«

Brcnil je in steklo v vratih se je sesulo. Spet je brcnil in že je zazevalo tudi drugo krilo.

»Ti si nor!« je rekla — in šla.

Šla je, v vratih pa ni bilo nobene šipe več, ki bi jo lahko razbil in jo s tem priklical nazaj.

In še prejšnji večer se je s trebihom drgnila obenj tam zadaj za vrhovi pri Savi in mu vroče šepetala na uho: »Hočem otroka! Otroka hočem!«, on pa ji je v zanosu odgovarjal: »Naredil ti ga bom, naredil ti ga

VOJNA IN OTROŠTVO

Človek pride v leta in čedalje bolj se v mislih vrača čez široko panoramo življenja, na prehojeno vijugovo pot. Čedalje bolj se pogloblja spoznanje, da ima vsakdo svoja radostna in žalostna polja, svoje senčne in sončne svetove, svoje bogove in svoje grobove, svoje plitvine in svoje globine, svoje bližine in svoje daljine, svoje ožine in svoje širine, svoje soteske in svoje prepade, svoja jagnjeta in svoje gade, svoje ljubezni in svoja sovraštva, svoje modrosti in svoje zablode, svoje rojstvo in svojo smrt. Da, vsakdo ima svoj pekel in svoje veselje. Važno je odkar, človek izhaja, kje so njegovi viri in korenine.

Najčistejša sta prisotna dva mejnika — rojstvo in smrt. Smrt, ki čaka s svojim zamahom s koso nekje za durmi bolj blizu ali bolj daleč, in otroštvo, daljina zagonetka brezskrbnosti in prvih udarcev, ki zastavlja mnoga vprašanja, vendar se vselej kaže kot mavrična fatamorgana radovednega odkrivanja skrivnosti in spoznanj. In naposled, kdaj sem se prebudil iz mraka podzvesti, ko so se v meni odtisnile prve zaznave nekega sveta, ki me spremljajo do današnjih dni.

V mislih se rad vračam v otroštvo, v rojstni dom na Vojskem, kjer sem se rodil in odrasčal v družini trinajstih otrok. Večkrat se vprašujem, kdaj in kaj se mi je kot prvo in najmočnejše odtisnilo v zavesti, do kamor zdaj sega moj spomin. Kje je tisti trenutek, ki se mi je z grozljivostjo odtisnil v zavesti, ostal v meni kot trpkna usedlina. Je bilo to v nagonskem pričakovanju pomladi in sonca, ko smo otroci še od zime premraženi, neučakani na prvih kopnih lisah, čakali sonca. Je bilo to v prvi trobentici in telohu, ob petju ptic. Ob kukanju kukavice, ko smo s tem dvozožnim in otožnim petjem merili leta svojega življenja.

Ali je v mojem prvem spominu mati, ki je bila izredno lepa ženska. Imela je črne oči in lase, kakor kakšna Italijanka. Do nas, njenih otrok je bila nenavadno dobra in pohlevna, nikoli ni udarila, še glasu ni dvignila, le grenkoba je bila na njenem blestem obrazu, v njenem nasmehu. Skoraj zagotovo je v meni ostal ta trenutek, ko je bila zelo žalostna in je imela objokane oči. Tedaj mi je zaupal: »Bolje bi bilo, da bi se bila tedaj obesila na prvo drevo, kakor da sem se poročila z njim.« Otrpnil sem in ostrmel ob materini tragiki, ki je dotlej nisem zasluhlil in ne poznal. Ta »z njim« je bil vendar moj oče, ki ser. ga imel rad in on je mene imel najraje od vseh številnih otrok. Imel sem ga rad, čeprav sem se ga hkrati bal, zakaj bil je godrnjav in jezljiv, vendar izredno delaven, pravi garač. Doma je bil iz zelo revne bajte. Ker je njegov oče polovico svojih najboljših let zapravil kot vojak in se je iz vojske vrnil kot invalid, je moral oče še kot otrok zgrabit za delo. Ves dan od ranega jutra do pozne noči je v črni kovačiji koval žeblice, spotoma si je spekel nekaj krompirjev in s tem preživel. To je bilo veliko garanje za majhen, beraški zaslužek. Ko je polagoma odrasel v dečka, je dal kovačiji slovo. Vzel je sekiro in žago ter se odpravil v Trnovski gozd in se pridružil gozdnim delavcem. Tudi zdaj je garal od zore do mraka, varčeval in skopal ter živel v sanjah o lastnem domu. Priložnost se mu je ponudila, ko so trgovci pogнали na boben to kmetijo, ki jo imamo. Oče se je pojavil kot edini kupec, zakaj vse je bilo ocepiano in zapuščeno. Rekli so, da je pogumen ter da bo zdaj sam zlezal v gra-

po. Pa ni. Zgrabil je za delo in se srečno izkopal iz dolgov ter kmetijo rešil propadanja. Dom je bil kmalu urejen in pobeljen, hlev poln živine. Kazno je bilo, da mu je šlo vse po sreči. Dom, ki je stal na holmu, je bil ves mogočen; bel je sijal v daljino, zakaj imel je izredno lepo, razgledno lego. Proti jugu ga je varovala pred viharji gozdna vzpetina, proti severu, vzhodu in zahodu pa se je odpiral veličasten razgled na gore, vse od Karnijskih Alp do Savinjskih planin.

Toda vse navedeno je ostalo v meni le kot megleni prividi, iz katerih kriči grozljiva podoba vojne in požara, ko je iz tega ponosnega doma in očetovih žuljev ostal le kup ogorkov in pepela.

Imel sem tri leta in bila je druga septembrska nedelja v tretjem letu prve velike vojne.

Na zahodu in jugu, od Krasa do Krna in Rombona je nenehno noč in dan grozljivo rjovel. Zemlja se je tresla, otroci smo se stiskali, kakor piščeta pred jastrebom, iz besed starejših smo slisali, da je tam doli velika strahota, kjer vlada brezumje in smrt. Starejši so tudi rekli, da zaradi nenehnega topovskega grmenja se ne morejo zbrati niti oblaki, iz katerih naj bi porosil blagodejen dež. Vlada je namreč velika suša. Polja so porjavela; studenci so usahnili, le Gačnik, potok v dolini, se je ves skromen vil v izsušeni strugi.

Bila je vojna nedelja in ženske so z doraslejšimi dečki odšle v cerkev. Doma smo ostali le Stanko, Radko, Peter, Fanči in jaz z otroki beguncev. Večina še ni bila dorasla do hlač. Bil je še oče, ki se je bil kot neposoben za vojsko vrnil iz Galicije. Le za las je manjkalo, da ga Rusi niso zajeli v Przemislu. Bil je še stari čevljar Kašper, ki je živim popravljal čevlje padlih vojakov, ki so jih prinašali s fronte ob Soči. Tretji je bil stari Petelin, invalid in begunec, doma nekje z Banjske planote ali Lokovskih gričev. Vsi trije so se lagodno gredli na soncu ter oprezali za živino, ki se je pasla na travniku pod hišo. Kot vsako nedeljsko dopoldne, je tudi to pot vladal mir in tišina. Le iz pritličja hiše, kjer so stanovali gosti, so ropotale ponve in lonci. Od vseh je ostala tam le starejša ženska, ki se je na hitro omožila z nekim vojakom dopustnikom. Nevesta je veselo in brezskrbno nala-gala suhljad na ogenj v peči, cvrla, pekla in kuhala ženitovanjsko kosilo. Ogenj je veselo plapolal in ker tedaj tudi dimnikarjev ni bilo, so zublji planili v dimnik.

Otroci, ki smo živeli kakor majhne živali, zajčki ali janjčki, smo se tedaj igrali na trati nad hišo. Tedaj je zahrumelo in bušnilo. Iz zlemo je bruhnil silovit plamen in zakrilil kakor škopnik, da smo otroci od veličastnega prizora kar onemeli, ostrmeli ko vkopani. Kaj takega pa še nismo videli, tak mogočen ogenj vrhu strehe, ki se je čedalje bolj razraščal in sejal ogorko na slamnato streho. V hipu je bilo vse v objemu uničujočega ognja.

Oče, Kašper in Petelin so za hip otrpnili od presenečenja, nato so poskočili, stekli po dolgo lestev. Trudili so se in naprezali, vendar niso zbrali toliko moči, da bi jo postavili na streho in ogenj pogasili. Toda omagali so pod lestvijo in jo pustili na tleh, medtem je ogenj zavladal na vsej strehi, ki je v zubljih kar kopnela. Nato so s škafi tekli k vodnjaku, da bi jih napolnili z vodo, pa tudi vode ni bilo niti za požirek. Tedaj je oče planil v notranjost goreče hiše in

prinesel ven neke malenkosti. Ogenj je divjal že v notranjosti.

Tedaj se je oglašil v sunkih edini zvon, ki mu je prizanesla vojna. Ljudje, ženske in dečki, ki so bili v cerkvi, so šele zdaj opazili požar in zdrveli na pomoč, a hiši ni bilo več pomoči, domala skopnela je bila v ognju.

Prihitela je tudi mati. Vsa zadihana me je dvignila v naročje in jokala. Šele zdaj sem doumel veliko nesrečo, ki nas je zadel s požarom. Mati se je z mano v naročju sesedla v travo in hlipala v pretresljivi žalosti. »Glej, zdaj pa nimamo več doma.«

»Ali so zgorele tudi jaslice,« sem ji gledal v oči.

»Zgorele so tudi jaslice. «Čez trenutek se je v obupu opomogla: »Nič za to, imeli bomo nove, še lepše!«

To srečanje z materjo je moj prvi spomin na otroštvo, hkrati srečanje z zavestjo, ki mi je z grenkobo sedlo na dušo.

Vdani v usodo smo otroci z materjo, voljno kakor obstreljeni, obsedeli v travi nad hišo in molče pestovali svojo nesrečo. Ogenj je polagoma usihal v ogorkih. Popoldanski veter je še vedno raznašal iskre, ki so ogrožale slamnato streho na hlevu. Na njegovo sleme so z mokrimi rjuhami splezali dečki in ga zavarovali pred ognjem. Prizadevno so se kobacali na višini, da nas rešijo še večje nesreče. To je toplilo našo notranjost, kakor dobra tolažba. Med zadnjimi gasilci se je pojavil Šoštar z Vrh bajte, mož, ki ga je krasila veličastna tolstojevska brada. Od drugih se je razlikoval po tem, da ni hodil v cerkev in je veljal za brezverca. Sprito tega je veljal za garjevo ovco in so ga vaščani izobčili iz svoje sre-nje. Toda zdaj se je izkazal. Kljub nevarnosti je s cepinom iz spodnjih prostorov izvlekel debele in dolge podnice. Zaradi tega mi je ostal ta mož vse življenje v dobrem spominu.

Ko je hiša dogorela do tal in ni razen črnega zidovja in osamelega visokega dimnika ostalo ničesar, smo ostali sami, praznih rok. V materinih očeh je lebdelo vprašanje: kam pod streho in s čim bo nasitila družino. Pripomogla je sestra stiske — iznajdljivost. Nekje je dobila golido in v hlevu namolzla nekaj mleka, da smo se ga vsi zapovrstjo napili. To je bilo kosilo in večerja. Iznajdljivi so se izkazali tudi begunci, ki so nekje staknili steklenico krompirjevega žganja. Sedli so pod lipo in povabili tudi očeta. Žganje mu je zlezlo v glavo. Pil je iz obupa, jokal, stiskal pesti in klet v nebo. Naposled se je umiril in dejal: »Grem spat v seno!« Tudi begunci so se stisnili v senik.

Zdajci se je znašla tudi mati. Zbrala je vse otroke in nas odpeljala v bližnjo bajto, ki je služila za kašo, kovačijo in za domovanje preužitkarjev. V njej se je šopiril naduti gozdni čuvaj Anže, ki mu je med vojno zrasel greben. Nas, prišleke, je sprejel z veliko nejevoljo, vendar tega nismo hoteli opaziti. Vsakdo je namestil ležišče s šopom slame in molče smo legli po tleh. Kmalu smo začutili, da nam je zlezlo od Anžeta so-vražna množica bolh, ki je zagrizeno delila z nami našo revščino. Te bolhe so mi tudi ostale globoko v spominu, saj smo med njimi prespali samo eno noč, zarana pa zbežali pred njimi v jutranji mrak. Poslej smo hodili spat na senik, saj so nas bili zapustili tudi begunci. Na senu je bilo prijetneje

(Nadaljevanje na 12. strani)

Tone Tomazin: Potoki (skica)

(Nadaljevanje z 11. strani)

kakor med bolhami, čeprav nam je ogenj požrl vse obleke in odeje.

Še v jutranjem mraku smo z materjo sedeli v rosnjavi, kot zbegani piščanci. Tedaj je vstal tudi oče. Z mrakom v očeh se je oziral po pogorišču, vzel iz šupe žago in sekiro ter se brez besede odpravil v gozd. Mati je rekla: »Nasekal bo lesa za ostrešje!« Nam vsem se je to zdelo strašno navkljub. Kako bo sam sekal in žagal? Zelo smo se razveselili, ko so mu ob sobotah in nedeljah prihajali na pomoč nekdanji tovariši, gozdni delavci. Čeprav so bili stari, sestradani in razmajani, saj jih ni niti vojska poklicala pod orožje, so zdajci očetu prišli kot božji blagoslov.

Medtem se je polagoma in grozljivo približevala fronta. Italijani so bili pririnjili že na Banjško planoto in če bi bili dosegli Lokovške griče, bi se morali umakniti, a tega smo se zelo bali. To bi pomenilo še eno nesrečo. V vas se je natrpalo vojaštvo, ki je gradilo novo obrambno črto. Na delo so morale tudi ženske in otroci in zapletati jarke z bodečo žico. Da se nekaj dogaja, je opozarjalo sovražno topništvo, ki je s šrapneli sejalo na nas jekleni dež. Nepojmljiv strah pa je širil sovražno letalstvo, ki je spuščalo bombe na kraje, ki so bili sumljivi, da imajo kakšno zvezo z vojno. Naša požgana hiša z visokim dimnikom jim je bila še posebej sumljiva, saj se je v dolini pod njo čez dan pasla domača živina z vojaškimi konji. Bombe so še bile ubile nekaj ljudi.

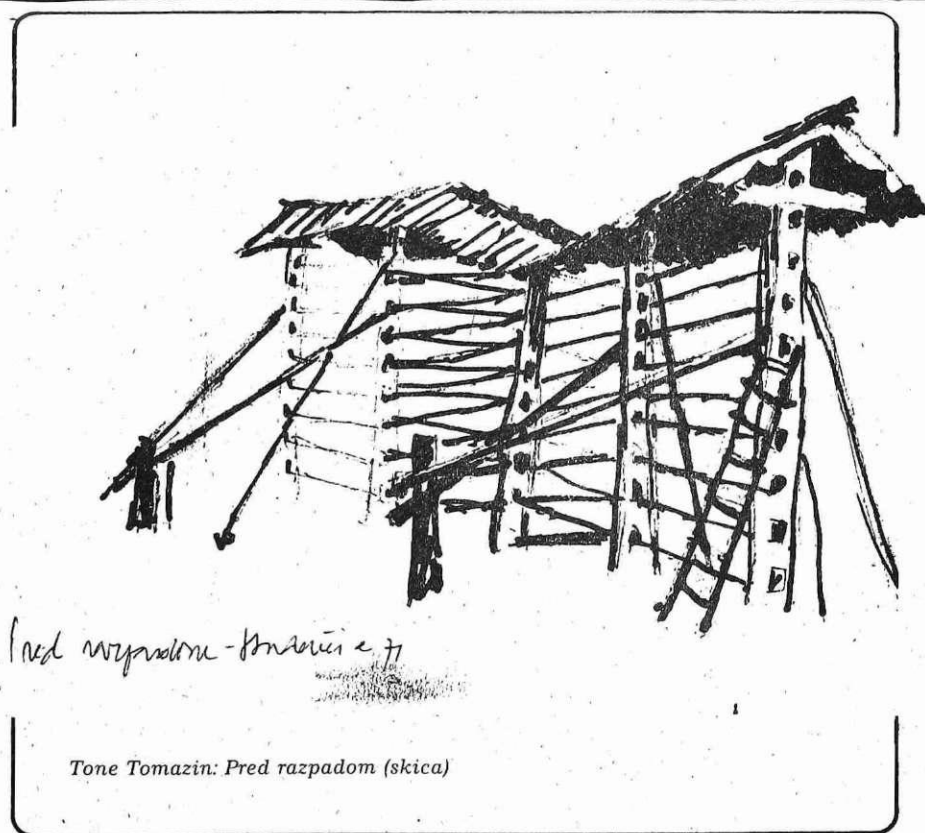
Nekega ranega jutra je mati v škafu pripravljala krmo za prašiče. Ko je z rokami dobro premešala, je škaf dvignila na glavo in se odpravila v hlev. Prijel sem se ji za krilo in komaj sva stopila na prsto, se je izza hriba oglasilo brnenje letala, ki se je bližalo z veliko hitrostjo naravnost nad naju. Že je zasvistela bomba in tresla z velikim pokom nedaleč od naju ter dvignila slap gruča, kamenja in griv. Pritisk naju je vrgel po tleh, kjer se je škaf razletel, naju pa je zalila tista brozga. Mati pa me je ko v brezumju zaščitila z lastnim telesom. Nisva se, neranjena, še dobro pobrala, ko je iz gozda pridrvel oče in ves v skrbeh opazil, da sva ostala živa. Nasmeh sreče mu je preplaval obraz: »Da sta le ušla smrti,« sva mu bila smešna ob razbitem škafu in vsa zamazana od prašičje krme. »Prekleta vojna,« je stisnil pest in podvzval nazaj proti gozdu.

To je bil res hudičev čas. Skozi vas se je vlekla nova obrambna črta, opletana z bodečo žico in električnim tokom. Če bo sovražnik napredoval z juga, se bo fronta pomaknila na Planoto. Tega pa smo se strahno bali. Kam naj se umaknemo, saj je bila vojna z grozo in strahom prisotna povsod. Tu smo imeli v njivi vsaj repo in nekaj krompirčkov, kar niso odnesli vojaki, drugod pa še tega ne bo več, družina pa je bila lačna in številna.

Poslej sem se najbolj bal drdranja po nebu, kar trepetal sem od groze in strahu. In ker so vojaki v bližini našega doma gradili sprejemno in oddajno radijsko postajo, so letala to opazila in vse pogostejše preletavala naše nebo. Tudi glede pogorišča si niso bila na jasnem, kaj to pomeni, zato smo se tembolj bali, kdaj nas bodo spet zasuli z bombami.

Toda tembolj se vraga bojiš, tem raje pride. To pot je priropotalo od druge, s severne strani. Kar iznenada se je znašlo nizko nad nami in krožilo, krožilo kot pošast. Ob tem sem občutil tako grozo, da bi se najraje ugreznil v zemljo, se spremenil v nič. Jokal sem in se tresel od groze.

Priskočila je mati in me stisnila v naročje. Pošast pa je še vedno krožila nizko nad nami. Očitno je bilo, da bi rado pristalo v dolini pod hišo. Naposled je s krilom zadelo ob vrh najvišje bukve in treščilo med skale. Tedaj me je oče dvignil v naroč-

Tone Tomazin: Pred razpadom (skica)

je in hitel z drugimi na kraj ponesrečenega letala. Šele ko sem videl pošast od blizu, sem se pomiril, saj pošast na tleh ni bila več tako strašna. Iz ruševin so vojaki izvlekli dva ranjena pilota, ju naložili na voz ter ju odpeljali v bližnjo vojaško bolnišnico. Povedali so tudi, da je bilo letalo obstreljeno na Krnu ter da so bile okrnjene krmilne naprave.

V zraku je viselo nekaj grozljivega. Regimenti so noč in dan korakali proti zahodu na bojišče. Tam je bil pekel sumljivo pritišan in če je zarjavelo, je čedalje bolj odmevalo v naših gričih, vedno bolj je bil živ strah pred begunstvom. Spričo tega tudi oče ni vedel, kaj napravi s pogoriščem. Ni maral tvegati, kajti če se fronta približa, bo zopet uničen ves trud. Bližajočo se nevarnost so oznanjale tudi noči, ki so bile proti zahodu osvetljene z zeleno svetlobo. Tam je v presledkih grmelo, tulilo, rjavelo od morja do gora. Bojišče je bilo kakor na dlani in je zlasti v nočeh gorelo v peklen-ski svetlobi, ki je vzbujala grozo in strah.

Neke oktobrske noči me je na seniku prebudil oče. Na zahodu se je bil odprl pekel, zemlja je drhtela in se tresla. Očitno je bila groza objela tudi očeta, zato me je hotel imeti v bližini. Z roko v roki sva se napotila na bližnje senožeti, odkoder se je odpiral razgled proti zahodu in severu. Tam je jezila Apokalipsa, rjavela, se bliskala v pošastni svetlobi. Gore so bruhale jekleno lavo, ogenj in smrt.

Oče je brez besed strmел v to grozljivo zmedo in me stiskal za roko, kakor da ga je strah. Nato se je sklonil in mi dejal:

»Nič se ne boj, udarili so naši in zdaj se bo odločilo. Pregnali bodo sovražnika!«

Vračala sva se pomirjena in oče samo-zavestnejših korakov. Orkan na zahodu je bil prebudil na seniku tudi ostalo družino. Radovedno so upirali oči v očeta, ampak on jih je samo pomiril: »Nič se ne bojte, vse bo dobro.« Tistega jutra so bili odšli tudi vojaki z nove obrambne črte. Zavladala je nenavadna tišina. Ljudje so ugibali, oprezovali in šušljali, če mar groza, ki se je potišala, ne bo pridrela od druge strani, še strašnejša in krvoločnejša.

Zloveščo tišino na zahodu so si kmalu pojasnili s prebojem pri Kobaridu. Pripovedovali so si, da sovražnik ni imel niti toliko časa, da bi se obul in oblekel. Brezglavo da je bežal in se reševal iz krempljev smrti. Še več da jih je za večno zaspalo v strupenih meglicah v podzemnih kavernah. Strupeni plini...

Končni sklep je bil: »Tega sovražnika smo za vedno odrešili!«

Ljudje, ki so se že odpravljali v begunstvo, so se zadovoljni oddahnili. Tudi begunci so pobrali svojo revščino in se odpravili na razdejane domove. Odšli so tudi begunski otroci in med nami je ostala prava praznina. Ostali smo le domači: Peter, Stanko, Radko, Fanči in jaz.

K Piavi odmaknjeno bojišče je vzbujalo v ljudeh občutek varnosti. Tembolj jih je vznemirjalo bivše bojišče ob Soči, kamor so se odpravili, kdor je mogel, moški in ženske, kjer so brskali med mrtvimi vojaki po zapuščenih kavernah in napol izpraznjenih skladiščih, ki jih je sovražnik moral iznenada zapustiti. Brskali so kot mrhovinarji za vsem, ki je utegnilo biti vredno in koristno. Spričo množice mrhovinarjev je bilo kmalu vse pregledano in obrano. Preostalo je le razno orodje, žica in orožje. Samopašnost jim je štrlela iz oči, kdo bo več navlekel. Ker je primanjkovalo odevi, obleke in obutve, so nazadnje slačili celo mrtve vojake.

Zdaj je z vsemi močmi poprijel tudi oče. Garal je od jutra do večera. Od neke je pripeljal celo dva odslužena vojaška konja. Vranec je bil pravi lepoteč, oficirski konj, ki je bil za jezo pripravnejši kakor pa za vprego. Z njima je oče v kratkem času navlekel lesa za ostrešje, ki ga je sproti obtesal stari Lokvar. Čeprav že star, se je trudil pomagati v nesreči. Kazno je bilo, da se očetu z obnovo zelo mudi, zakaj zima je bila že pred durmi. Na pomoč so priskočili še gozdni delavci in v nekaj dneh postavili ostrešje. Zdaj požganina ni več tako obupno strmela v nebo.

Na pomoč so prišli tudi zidarji, Matiček, Balant in Carli. Ker je bilo najnujnejše, so najprej sezidali ognjišče, kamor je mati pristavila lonce. Nato so postavili ve-

liko krušno peč. Vanjo smo zakurili in nanjo smo že v poznem in mrzlem jesenskem večeru zlezli srečni otroci. Vsake novosti in pridobitve, ki je blažila nesrečo in nas uvajala v znosnejše in normalnejše življenje, smo se vsi otroško radovali. To je očeta vzbujalo k neugonobljivi, neutrudljivi delavnosti. Za zidarje, pomagali so mu tudi starejši otroci, je imel vedno pri roki dovolj kamenja in malte. V pomoč je bil tudi zidarjem, ki so hiteli z zaopazanjem oken in vrat, da ne bo zimska burja križem krašem razsajala pod golim ostrešjem. Prav delavci, stari zidarji in mizarji, so vnašali med nas obilico prijetnih, pravljicnih jesenskih večerov. Pravljice o strahovih, polne groze in duhov, je najlepše, najbolj prepričljivo in tekoče pripovedoval zidar Matiček. Pripovedoval je tako zbrano, kakor da je bilo vse docela resnično, kakor da jih je sam doživljal. Navajal je celo kraje in prizorišče pravljic, kot na primer o zakladu pod Abnim čelom, ki ga je čuval sam hudič... Vrh grozljivosti pa je bila pripovedka o Špehovi Neži, ki je, lepa in prevzetna, izpila samega hudiča.

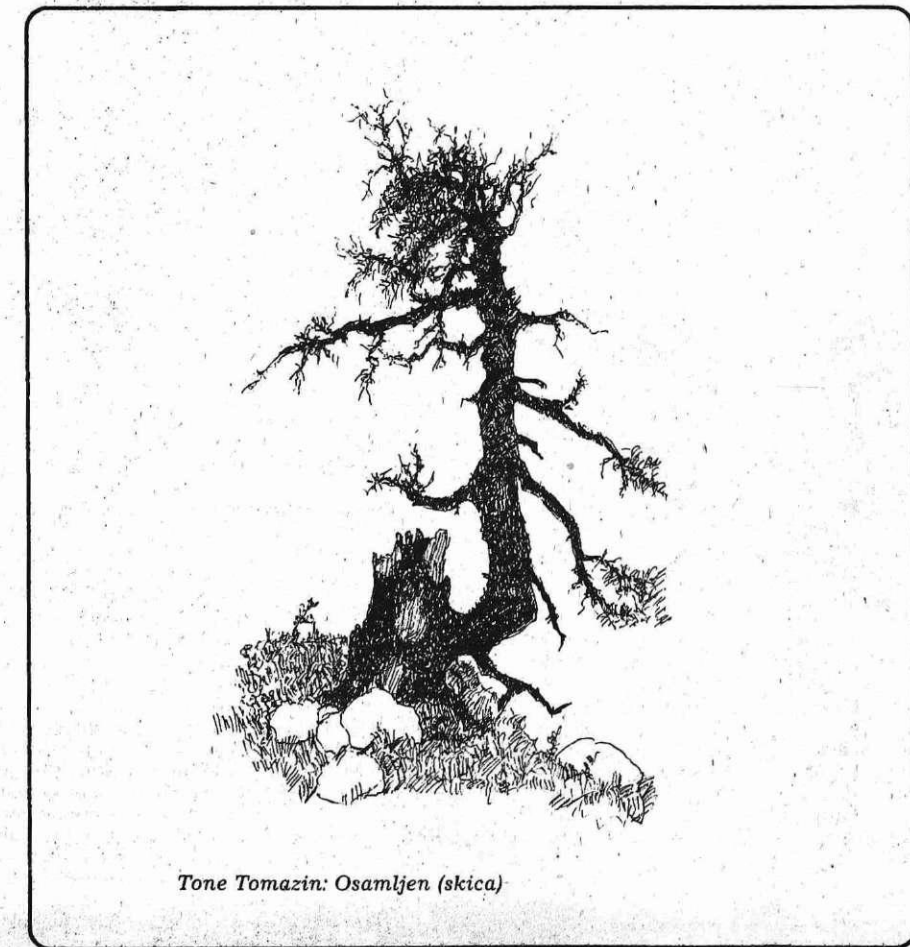
Tudi te pravljice so mi ostale v spominu do današnjih dni. Še danes se spominjam, s kakšno zavzetostjo smo poslušali s sluhom in vidom, drhteli od groze in strahu še pozneje, ko smo brez spanca ždeli na skromnih slamnatih ležiščih in je okrog voglov in v ostrejšu zavijala prav tako pravljica burja.

Tako se je zadnja vojna zima polagoma prevesila v pomlad, ki je postregla lačnim z regratom, in v poletje in jesen, ko je dogajanje na zahodni fronti ponovno vznemirjalo ljudi. Slabe novice so prinašali tudi vračajoči se vojaki. Čeprav je bilo vojne konec, je bilo v njih besedah nekaj grenkega... Da, prihajala je italijanska vojska in s tem se nihče ni mogel sprijazniti. Zavladala je splošna mržnja, ki smo se je navlekli tudi otroci. Hkrati so se tolažili, da bodo

prišli le začasno, zakaj odločala bo samo odločba naroda.

Nekega jesenskega večera je planoto vznemiril tuji živžav, ki je natihoma prišel v vas z belo zastavo. S tujimi vojaki je prišel riž, makaroni in južno sadje. Otroke so vabili na menažo in jim nasipali v skodele makaronov in riža. Že so nekateri rekli, da hudič ni tako črn, kakor smo si ga slikali... Prvi dnevi miru so prinašali sprostitev in razvrat, saj so tuji vojaki s kijantijem in kitarami lezli po hišah in s starimi ženskami plesali argentinski tango. Otroci, še polni strahu in vojne, smo z začudenjem v očeh motrili to nenavadno lahkoživost, saj je od zahoda južni veter še vedno prinašal duh po mrličih, mrtvih vojaki. Ampak kdo bi zdaj, po vojni mislil na mrtve vojake. Niti ne napol gluhonema Marička, ki je bila večja in starejša, vendar so bili otroci radi v njeni družbi. Nekoč smo šli z njo mimo vojaškega tabora, pa je vojak Maričko povabil pod svoj šotor, se stisnili za grm in ponavljali vojakove besede: »Marička, cinque lire...« Hudo nam je bilo za Maričko in ko je čez čas razmršena in poklapana prišla izpod šotora, smo se ji maščevali z vzdevkom: »Marička, cinque lire!« Poslej ji nismo več rekli drugače.

Stari ljudje so imeli navado reči, da nesreča ne pride sama, da se ji rada pridruži še druga. In res se je v obliki hude bolezni, ki so ji dejali »španska« in je razsajala s smrtjo zlasti med otroci. Prvi ji je podlegel Peter, nato je pokosila Stanka, za katerim mi je še danes hudo pri srcu... Fanči in Radko sta ležala hkrati na parah... Vsakega posebej smo spremili do jame, v meni pa je divjala nepojmljiva žalost in zasovražil sem starega župnika, ki je z razglašnim glasom pel posmrtnice... Le kako more peti ob tako neznanski žalosti. Počutil sem se neskončno sam in tako sem jadrval v deška leta in v nove tegobe črne vladavine... To pa je drugo poglavje.

Tone Tomazin: Osamljen (skica)

ANA STAZE

včeraj

včeraj
mi je bilo že vseeno
katera pot
če padem
si zlomim hrbtnico
včeraj
ni bilo več vprašanj
nobenega cilja
nobenega iskanja
včeraj
je bila poezija kup papirja

včeraj
je bilo vse smešno
in enako nepomembno

danes pa
kaj vem zakaj
morda zaradi
zelenega brinja v vazi
morda zaradi
tvojega nasmeha neznani
morda zaradi
modrega neba
kaj vem zakaj

danes
spet prisluškujem vsemu
vse ima svoj obraz
vsaka pot nekam drži

danes
spet iščem svoj Jaz
v vseh Vas

kamen

nekega večera
bila je jesen
človek je vrgel
kamen za teboj

kamen
ves bel in čist

obstal si nem

on pa je krohotač se odšel

sklonil si se
pobral si tisti kamen

lep in lahak

mnogokrat si ga že vzel v dlani
z žalostjo
z nasmehom
z utrujenostjo

tako čudno velik postaja
ogromen
težak
umazan